İşkencenin "Haritalanması"
Türkiye 2006/2007

Yayına Hazırlayanlar

Didem Ermiş
Emel Kurma
Özlem Dalkıran

Birinci baskı: Nisan 2008, İstanbul

Yayına hazırlayanlar: Didem Ermiş, Emel Kurma, Özlem Dalkıran

Kapak ve grafik tasarım: Nur Ayman Çakmak

Çeviri: Hasan Can Sezer

Baskı ve Cilt: Tetra İletişim Hizmetleri
Telefon: 0212 219 96 76

ISBN 978-9944-5783-5-6

Bu kitabı aşağıdaki adreslerden edinebilirsiniz:

Helsinki Yurttaşlar Derneği
Tomtom Mah. Kumbaracı Yokuşu 50/2
34433 Beyoğlu- İstanbul
Tel: 212 292 68 42-43
Faks: 212 292 68 44
www.hyd.org.tr
info@hyd.org.tr

İnsan Hakları Gündemi Derneği
Güniz Sokak 38/8
06700 Kavaklıdere- Ankara
Tel: 312 428 06 10-11
Faks: 312 428 06 13
www.rightsagenda.org
posta@rightsagenda.org

Bu kitap ve içinde yer alan makalelerin hakları saklıdır. Kitabın bölümleri, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Gündemi Derneği ile bölüm yazarlarının isimleri referans kurallarına uygun biçimde belirtildiği sürece, ticari olmayan amaçlar için çoğaltılabilir ve kullanılabilir. Kitap ve kitabın hiçbir bölümü ticari amaçla kullanılmak üzere çoğaltılamaz.

Kitapta yer alan yazılardaki fikir ve görüşler yazarlara aittir. Kitabın içeriği basım ve yayımına destek veren kuruluşların görüşleriyle örtüşmeyebilir.

Bu kitap, "Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritası" başlıklı proje kapsamında yayınlanmıştır. Proje faaliyetlerine ve yayınlarına sağladıkları mali destek için Avrupa Komisyonu'na (Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa İnisiyatifi - EIDHR), Danimarka Büyükelçiliği'ne ve İşkence Mağdurları Merkezi'ne teşekkür ederiz.

Katkı ve teşekkürler

Proje ekibi

Didem Ermiş, Ebru Uzpeder, Emel Kurma, Fırat Genç, Hakan Ataman, Kerem Çiftçioğlu, Mehmet Tirgil, Murat Dinçer, Özhan Önder, Özlem Dalkıran, Serkan Akın, Sevgi Özçelik, Şerif Tekdal.

Danışma kurulu

Ercan Aslantaş, Fuat Keyman, Füsun Üstel, Orhan Kemal Cengiz, Tahir Elçi.

***

İnsan Hakları Gündemi Derneği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği, aşağıdaki kişi ve kurumlara katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür eder.

Abdülbaki Boğa, Abdülhalim Yılmaz, Adnan Keskin, Ahmet Faruk Ünsal, Ahmet Şık, Ali Bayramoğlu, Ali Gharavi, Ali Küçük, Alper Turgut, Başak Kocadost, Bawer Çakır, Belgin Çelik, Berin Çanlı, Bülent Doğan, Bülent Özel, Dicle Uca, Douglas Johnson, Ebru Timtik, Emma Sinclair, Engin Bodur, Ercan Aktaş, Eren Keskin, Faruk Özsu, Feray Salman, Feridun Yenisey, Gökhan Ersoy, Hale Akay, Halil Savda, Hasan Can Sezer, Hatice Ödemiş, İrfan Neziroğlu, İsmail Saymaz, Kerem Altıparmak, Mehmet Emin Yıldırım, Mehmet Gençer, Meltem Ahıska, Meryem Erdal, Mithat Sancar, Murat Paker, Mustafa Kutlu, Mustafa Rollas, Naciye Demir, Nancy Pearson, Nazan Yaman, Orhan Gazi Ertekin, Osman Can, Oyman Başaran, Önder Dalkıran, Önder Kızılkaya, Sabri Ergül, Sabri Uzun, Selçuk Kozağaçlı, Senem Doğanoğlu, Soner Arıkanoğlu, Şanar Yurdatapan, Şebnem Korur Fincancı, Timur Soykan, Tolga Korkut, Ümit Kardaş, Vahdettin Özcan, Veysel Eşsiz, Ville Forsman, Yaşar Aydın, Yılmaz Ensaroğlu, Yusuf Kulca.

İçindekiler

Önsöz 9

Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele - Bir Haritalama Tecrübesi
Emel Kurma 11

Hak Mücadelesinde Haritalama Deneyimi Üzerine
Fırat Genç ..... ??

Haritalama Yöntemine Bakış
Nancy L. Pearson ..... ??

Türkiye'de İşkence, Kötü Muamele ve Diğer Zalimane, Gayrı İnsani veya Küçültücü Muamele veya Ceza Sorunu ve Çözüm Önerileri
Hakan Ataman ..... ??

Şiddet ve İşkencenin Meşrulaştırılması Sürecinin Sosyal Psikolojik Arka Planı
Melek Göregenli ..... ??

İşkencenin Önlenmesi: Sorunlar ve Çözümler
Nalan Erkem ..... ??

İşkenceyi Önlemede Etkin bir Araç Olarak "Seçmeli Protokol"
Meryem Erdal ..... ??

"İşkenceye Sıfır Tolerans" Karnesi
Ahmet Şık ..... ??

Ekler ..... ??

- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme
- İşkencenin ve Gayrı İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi
- İşkence ve Diğer Zalimane Gayrı İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesine Kılavuzluk Eden İlkeler
- Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Giderim Elde Etme Haklarına dair Temel Prensipler ve Rehber İlkeler
- Türkiye'nin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Belgeleri
- Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele Vakalarının Yıllara ve Kurumlara Göre Dağılımı: 1997 - 2007
- Bazı Başvuru Adresleri

Proje sürecinden... ..... ??

Önsöz

İnsan hakları ihlalleri, ihlali yapanın elini güçlendiren karmaşık bir ilişkiler sisteminden beslenir. Bu ilişkilerin kimi hiyerarşik, kimi yapısal, kimi ise gayr-ı resmidir ve her biri, farklı bir taktiğe tepki verebilecek müdahale alanları oluşturmaktadır.

İnsan hakları alanında çalışan birçok kuruluş, değişen koşullara ayak uydurup hayatta kalabilmek, yeni beceriler geliştirmek ve gücünü artırmak için yoğun emek harcarken, tüm bunlar için gereken kaynağı yaratmaktaki zorluklarla uğraşmaktadır ve bunların yanı sıra, gündelik çalışmanın yükü ve baskısı altındadır. Bu zorlu meşguliyet ve hızlı koşuşturma arasında, durup bir iki adım geri çekilmek ve genel resmi tahlil ederek yapılan çalışmaların etkinliğini ölçmek ise zaman ve dikkat isteyen başlı başına ayrı bir iştir. Bu nedenle strateji geliştirmeye veya yenilemeye fırsat bulamayan pek çok kuruluş, çalışmalarında sadece bir ya da iki temel taktiği kullanmayı sürdürür. Bu durum, "yapmayı bildiğimiz şeyi yapalım" eğilimi ile de güçlenmektedir.

Eğer insan hakları ihlalleri tek bir eylem türü veya taktikle ortadan kaldırılamıyor ve birçok örgüt ancak bir ya da iki taktiği kullanabiliyorsa, hak ihlallerinin içinde yer aldığı ilişkiler sistemini bozmayı hedefleyen kapsamlı bir strateji oluşturmak için işbirliği yapmak zorunludur.

Stratejik haritalama yöntemi, hak ihlallerinin ortadan kaldırılması yönünde verilen mücadelelerde, herhangi bir yöntemin veya eylemin kendi başına yeterli olamayacağı tespitinden yola çıkar. Stratejik haritalama, insan haklarının korunmasına ve/veya ihlallerin devam etmesine yol açan zeminin odak noktalarını ve karşılıklı etkileşim ilişkilerini görselleştiren, bu sistemler üzerinde etki yaratabilecek taktiklerin niteliğini ve potansiyel güçlerini tespit etme imkanı sağlayan, sonuç olarak da temel müdahale stratejilerinin oluşturulmasını, hayata geçirilmesini ve değerlendirilmesini izlemek için araç olarak kullanılan bir yöntemdir.

Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Gündemi Derneği'nin birlikte yürüttüğü "Hak Mücadelesinde Haritalama Yöntemi: Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritasının Çıkarılması" başlıklı proje, işte bu durumun ve ihtiyaçların tespitinden hareketle tasarlandı. Türkiye'nin işkence ve kötü muamele alanındaki genel durumunu kapsamlı biçimde haritalayan bu projenin, işkence ve kötü muamele ile mücadele eden insan hakları topluluğu açısından stratejik düşünmeyi cesaretlendirmesini ve böylece işkenceyi önlemedeki işbirliklerinin önünü açmasını umuyoruz.

"Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritasının Çıkarılması" başlıklı projenin ürünlerinden biri olan bu kitap, stratejik haritalama çalışmasına bilgi ve veri desteği sunmayı amaçlayan makalelerden oluşuyor. Proje sürecinde gerçekleştirilen araştırma tecrübesinin kazanımları ile yaşanan sorunlar ve ilk kez denenen bir çalışma olarak haritalama yönteminin abc'sinin yanı sıra kitapta, geçtiğimiz iki yılı kapsayan ve yasama, yürütme, yargı, medya ve sivil toplum hareketine yönelik önerileri de içeren bir rapor bulunuyor. İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Komitesi'nin değerli deneyimlerinin özetlendiği, toplumdaki yaygın şiddet kültürünün sosyal psikolojik arka planı ve Seçmeli Protokol'ün

işkenceyi önlemede etkin bir araç olarak nasıl kullanılabileceği üzerine makalelerin yer aldığı kitap, kapsadığı iki yılın, kötü notlarla dolu "işkence karnesi"ni de ortaya seriyor.

Bu kitabın yayınlanmasına sağladıkları destek için Avrupa Komisyonu'na, Danimarka Büyükelçiliği'ne ve İşkence Mağdurları Merkezi'ne (The Center for Victims of Torture) teşekkür ederiz.

İşkencenin "Haritalanması" Türkiye 2006/2007'nin, insan hakları alanında çalışan tüm kurumlar için ilham verici ve işkenceyle mücadele konusunda gösterilen çabalar için de anlamlı bir katkı olmasını diliyoruz.

Hak Mücadelesinde Haritalama Yöntemi Üzerine

Fırat Genç*

GİRİŞ

Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd) ve İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD) gibi iki sivil toplum kuruluşunun genel olarak hak ihlalleri, özel olarak ise işkence konusunda bir harita hazırladığı ilk duyulduğunda, bu harita çalışmasının mazisini bilmeyen kamuoyunun ilk tepkisi, bunun ders kitaplarından aşina olduğumuz coğrafi haritalara benzeyeceği yönünde oldu. Böylesi bir haritadan beklenen, ele alınan fiziki çevre dâhilinde işlenen hak ihlallerini tespit etmek, bu ihlallerin sayısal bilgisine ulaşmak ve bu bilgiyi söz konusu mekânın grafik temsili üzerine işlemekti. Bu beklentinin kendisinde çok da şaşılacak bir şey yoktu elbette. Harita ifadesinin ilk elde anımsattığı buydu ve bizler yakın çevremizdekiler de dâhil kimseye, niyetlendiğimiz işin tam olarak ne olduğunu on dakikalık bir girizgâha ihtiyaç duymadan aktaramıyorduk. Hâlbuki kartografi, okul yıllarımızdan gelen alışkanlıklarımızı yerle bir edecek kadar zenginleşmişti son yıllarda. Sadece bununla sınırlı kalmamakla birlikte, toplumsal muhalefetin farklı alanlarında harita, kullanımı hızla yaygınlaşan bir mecraya dönüşmüştü. Geniş bir alanı aynı anda kavrayabilmek ve elde edilen bilgiyi etkileyici görsel çözümlerle aktarabilmek, bu mecrayı giderek daha çekici hâle getirmişti. Her bir çalışmayı birbirine denk görmek mümkün olmasa da ortaya çıkan işler büyük ölçüde benzer bir mantıktan yola çıkıyordu. Üzerine odaklanılan olgunun aktörleri ayrıştırılıyor ve bu aktörler arasındaki ilişkiler resmediliyordu. Bu resmediş esnasında seçilen kriterler değişmekle birlikte hareket noktası bu ilişkilerin kendisiydi.

İlişkiler üzerinden düşünmek, ele alınan olgunun karmaşık yapısını daha iyi anlamak için ilk adımdı bize göre. Özellikle bizim durumumuzda bir toplumsal mefhumun, olgunun anlaşılması, tabiri caizse didik didik edilmesi ve böylece müdahale alanlarının açık kılınması hedefleniyordu ve bunun ancak ilişkisel bir düşünme biçimiyle başarılabileceği bizlerin kalkış noktasıydı. İşkence sorunu ve bu sorun içinde bir şekilde yer alan aktörlerin, kurumların ve yapıların bir ekosistem teşkil ettiği ve bu ekosistemin hareket hâlinde olduğu, kendini yeni durumlara uyarlayabildiği, yani yerinde saymayıp tüm bir toplumsal evren içinde sürekli yeniden şekillendiği bir kez çıkış noktası olarak kabul edildiğinde, bu tespite uygun bir düşünme biçiminin de devreye sokulması gerektiği açığa çıkmıştı.

İşin aslı, bu düşünme biçiminin kendisi, bize onu aktarmaya çalışırken kurduğumuz karmaşık cümlelerden çok daha aşina. Her birimiz gündelik hayatlarımızda, etrafımızı saran ilişkiler yumağı içinde hareket ediyor, kararlarımızı bu ilişkilerin sezgisi ve tespitiyle veriyor, nihayetinde bu ilişkileri değiştiriyor, tüketiyor ve/veya yeniden üretiyoruz. Gündelik hayatın karmaşık yollarında yolumuzu böyle buluyor, patikalarımızı böyle açıyor, yan yollara bu şekilde sapıyoruz.

* Boğaziçi Üniversitesi'nde doktora öğrencisi

Kısacası, bu şekilde hayatta kalıyoruz. Bu biçimler üzerine düşünmek ve bunları belli bir soyutlama ve indirgeme sonucunda görselleştirmek tam da bu haritacılık faaliyetinin kendisi aslına bakılırsa. Dolayısıyla bilinmedik, yepyeni, hiç söylenmemiş bir söz söylemekten ziyade, gözümüzün önünde durarı, ama her zaman "ben buradayım" diye de bağırmayanı, ihtiyaçlarımız, taleplerimiz ve amaçlarımız çerçevesinde öne çıkarmak, altını biraz daha koyu bir kalemle çizmektir harita yapmaktan kastımız.

Bu haritanın nasıl yapıldığının hikâyesi, bu hikâyenin paylaşılması, bu yüzden daha anlamlı. Eğer bir ekip olarak bizlerle, bu çalışmadan feyzalarak başka işlere girişecek diğer olası ekipler arasında bir ilişki olduğunu düşünürsek, bu ilişkiyi didik didik etmek, anlamak ve aktarmak, yola çıkış amaçlarımız göz önüne alındığında bir tür farz sayılabilir. Bu metnin yazılma amacı da bu farzın gereklerini kısmen de olsa yerine getirmek. Aramızdaki bu müstakbel ve muhayyel ilişkiyi unutmayıp, hatta tekrar tekrar hatırlayıp üzerine düşünmek, bir buçuk seneye yayılan bu çalışmanın dinamiklerinin de bir sonucu. Sürekli kendi üzerine dönen, kendi üstüne düşünen (self-reflexive), bulgularını ve sorularını yeni baştan gözden geçiren, hatta eldeki malzemeyi tümüyle yıkmaktan ve yeni baştan kurmaktan çekinmeyen bir çalışma oldu bu. Elbette ki kısmen girişilen işin doğasından, kısmen içsel ve dışsal şartlardan kaynaklanan zorunlu bir cesaretten bahsediyoruz. Yoksa hiçbir çalışma kendini her an yıkmak için can atmaz, ama buna zorunlu olduğu anların farkında olmak, bu farkındalığın kendisi, bizler açısından altı çizilmesi ve paylaşılması icap eden bir konu. Benzer bir çalışmanın bu alanda çalışan çevrelerde ilk defa yapılıyor olmasının, hatta doğrudan işkence konusuna odaklanan bu çapta bir çalışmanın dünyada ilk defa yapılıyor olmasının getirdiği doğrudan güçlüklerin yanı sıra, hedeflerimizin ve bu hedefe ulaşmak için kullandığımız araçların niteliklerinden kaynaklanan daha dolaylı güçlüklerle örülen bir çalışma süreci oldu bu. Dolayısıyla önceden tanımlanmış adımların birbiri ardına gerçekleştirilmesi sonucu ortaya çıkmış noksansız bir nihai üründen bahsedilemez.

Çalışmanın ana gövdesine düşülmüş uzun bir dipnot olarak da düşünebilirsiniz bu bölümü. Bu notta esas olarak nasıl bir araştırma sürecinin işlediğini, bu sürecin aşamalarını, araştırmaya paralel olarak haritanın adım adım oluşturulmasının hikâyesini aktarmaya, karşılaşılan pratik ve teorik sorunları sıralamaya ve bu sorunlara bulduğumuz çözümleri –ve elbette ki bu çözümlerin ne dereceye kadar yeterli olduğuna dair bir başka tartışmanın ipuçlarını– ifade etmeye çalışacağız. *Hak Mücadelesinde Haritalama Yöntemi: Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele*'nin her şeyden önce bir yöntem önerisi, bu alanda mücadele eden birbirinden farklı aktörlerin kullanımına sunulan bir alet çantası olduğu hatırlanırsa, böyle bir aktarım çabasının önemi daha da anlaşılır kanısındayız.

Bu bölüm bir tek kalemden çıkmış olsa da bu çalışma tek kişinin ürünü değil. Dolayısıyla, bu metne ses veren birinci çoğul şahıs, akademik diskurun ve onun yazı dilinin seçkinci mertebelendirme kaygısından ziyade bu yalın gerçeğin bir sonucu. Bir buçuk seneye yayılmış araştırma sürecinin içine çektiği bir dizi insanın sonuncusu olarak iki ismi anmayı borç bilirim: Dicle Uca ve Kerem Çiftçioğlu. Benim bu araştırmaya dahlim, bir anlamda, onların ortaya yığdıkları muazzam enformasyonu tasnif etmek, ayıklamaktan ibarettir. Ayrıca saha çalışması esnasında bana yardımcı olan ekip arkadaşlarım Bawer Çakır, Başak Kocadost ve Oyman Başaran bu haritanın çalışkan inşacıları olarak ayrı bir teşekkürü hak ediyorlar.

ARAŞTIRMA SÜRECİ

Bahsini ettiğimiz haritanın bir tür arşiv işlevi gördüğünü söylemek yanlış bir iddia olmayacaktır. Harita, çalışma mantığı açısından, bir enformasyon yığınının ortaya çıkarılması, ardından bu yığının tasnif edilerek bir bilgi deposunun oluşturulması ve nihayetinde bu bilgilerin uygun formlarda görselleştirilmesi aşamalarını içeriyor. Bu enformasyonun bir yığın oluşturabilmesi ve ardından bu yığının içinden gereken bilginin süzülmesi ise bir araştırmanın ürünü. Bu bölümde bu araştırmaya dair tecrübemizi aktarmayı hedefledik.

Araştırma sürecini birbirine paralel olarak işleyen kabaca iki ayrı aşamaya ayırabiliriz: Masa başı çalışması ve saha araştırması. Bunlar birbirini dışlayan, tümüyle ayrıksı iki alan olarak değil, daha çok birbirine paralel işleyen, birbirinden beslenen, daha doğru bir ifadeyle, sürekli birbirine dönmek zorunda kalan iki alan şeklinde düşünülmeli.

Masa Başı Çalışması

Giriş kısmında değinildiği üzere harita bir ilişkiler silsilesi üzerinden şekillendi; tüm bu silsilenin kendisinden doğduğu ilk ilişki, yani genesis ilişkisi ise, tanım gereği, işkence mağduru ile işkence failini birbirine bağlayan şiddet bağı, yani işkencecinin mağdura işkence ifadesinin içerdiği fiilleri uygulamış olmasıydı. İşkence adını verdiğimiz toplumsal sorunla bir şekilde rabıtalanan aktörleri ve bu aktörler arasındaki farklı mahiyetlere sahip ilişkileri ancak bu başlangıç ilişkisi sayesinde düşünebilecektik. Merkeze bu ilişkiyi aldığımızda karşımıza çıkan çapraşık ağın, ekosistemin, bir başka deyişle, yaşayan ve tepki veren bu organizmanın kılcal damarlarına ulaşmak ise bir kazı çalışmasını gerektirmekteydi. Masa başı çalışması olarak adlandırdığımız uzun erimli yasa-mevzuat-literatür taraması bu kazı çalışmasının ilk ayağıydı.

Türkiye, büyük ölçüde devletin insan hakları alanındaki kötü sicilinden kaynaklanan negatif bir motivasyonla, bu alanda hayli zengin bir birikim yaratmış durumda. Bu karanlık ortamda mücadele etmek durumunda kalan hak örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, siyasal partilerin ve bireylerin doğurduğu tecrübe son derece zengin. Bu tecrübenin yalnızca eylem ve örgütlenme alanıyla sınırlı olmadığı, düşünsel bir birikimin 1980 sonrasında peyderpey oluştuğu ise bir sır değil. Dolayısıyla bu düşünsel birikime vâkıf olmak karşımızda duran ilk ödevdi. Genel olarak insan hakları ihlalleri arasında işkencenin, üzerinde en çok düşünülen, yazılan tema olduğunu da biliyorduk. Konuya farklı disiplinlerin bakış açısıyla yaklaşan, söz konusu olgunun hukuki, fizyolojik, psikiyatrik, kültürel ve toplumsal bilgisini üreten bu araştırmaları, insan hakları örgütlerinin yayınladığı yıllık raporları ve daha çok mağdur anlatılarını derleyen çalışmaları bu amaçla taradık.

Bu ilk ayağın bir sonraki adımı ise bizim açımızdan bir hayli zorlu geçen yasa-mevzuat taramasıydı. Üzerine odaklandığımız ekosistemin dilini, bu dilin alfabesini çözebilmek, formel ilişkileri anlayıp kavrayabilmek için kaçınılmaz bir adımdı bu. Haritaya dâhil edeceğimiz aktörlerin (bireyler, makamlar, kurumlar, yapılar) nasıl tanımlandığı, bu tanımların hangi ilişkileri ilk elde doğurduğu, bu ilişkilerin mahiyetinin neye göre belirlendiği gibi sorulara yanıtlar üretebilmek için bu jüridik alanı taradık. Kamu kesiminin, idari mekanizmaların, yasama, yürütme ve yargı süreçlerinin nasıl işlediğinin ilk bilgisi bu taramanın sonucunda elde edildi. En yukarıda anayasa olmak üzere, ilgili kanunlar, kararnameler, yönetmelikler,

tüzükler ve mevzuatlar incelendi. Her bir aktörün birden fazla formel metinle bağı olduğu düşünülerek çapraz bir tarama yapıldı. Örneğin, adli tıp alanında çalışan bir hekimin görev, yetki ve yükümlülüklerini anlayabilmek için anayasanın ilgili maddesinden, içinde yer alınılan kurumun (Adli Tıp Kurumu, üniversite bünyesindeki Adli Tıp Enstitüleri ya da tıp fakültelerindeki Adli Tıp Anabilim Dalları gibi) yönetmeliklerine kadar bir dizi metin incelenerek, ilgili kısımlar harita üzerinden kullanıcıya sunuldu. Bu haritanın önemli bulduğumuz işlevlerinden biri, yola çıkış amaçlarımız uyarınca, kullanıcının spesifik ilgisine paralel olarak gereken formel düzenlemelerin ve jüridik sınırlamaların ulaşılabilir kılınmasıydı.

Kolayca tahmin edileceği üzere, böylesi bir çalışmayı hakkıyla ifa etmeye çalışmak beraberinde bir dizi sorunu getirdi. Bu sorunların temelinde ise Türkiye'nin devlet geleneğinden ve yapısından kaynaklanan karmaşık tablonun yer aldığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Az önce bahsi edilen çapraz tarama, devlet kurumlarının yasal yapısını düzenleyen metinlerin üst üste yığılmasından kaynaklı olarak çok daha karmaşık ve çapraşık bir hâl aldı. Örneğin, jandarma gibi devlet yapısı içinde nerede durduğu üzerine yoğun tartışmaların sürdüğü, bir dizi siyasal kavganın merkezinde yer alan bir organın formel iskeletini ortaya çıkarmak başından itibaren meşakkatli bir görev oldu. Taranan alanın niteliği, bu taramayı yapanların hiçbirisinin hukuk formasyonu almamış olduğu gerçeğiyle birleştiğinde zaman zaman tıkanmalara, duraksamalara, hatta umutsuzluklara neden oldu. Kolayca içinde kaybolunabilecek bu alanda önümüzü biraz daha net görebilmek için ayrıntılarını bir sonraki bölümde aktaracağımız saha çalışması esnasında danıştığımız uzmanlardan ve gene konunun uzmanları ve bizzat kamu görevlileriyle yaptığımız istişare toplantılarından faydalandık. Bu şekilde birden fazla aşamada elimizdeki bilgiyi tasnif etmeyi, gerekenleri ayırıp fazlalık olanları ayıklamayı başardık. Böylece süreç içerisinde ne türden bilgilerin içeri alınıp nelerin dışarıda bırakılacağının kriterleri de belirmeye başlamıştı.

Bu tarama faaliyeti sırasında ilk *draft,* taslak haritamızı da oluşturmaya başlamıştık. Bir soyutlama ve indirgemeye tâbi tutmadan, eldeki verileri üst üste yığdığımız bir haritaydı bu. Bu *draft* harita tüm kusurlarıyla, eksikleriyle, fazlalıklarıyla, dağınıklığıyla ve kafa karıştırıcılığıyla bütün çalışma süresince bir tür referans kaynağı olarak önümüzde durdu. Yukarıda tanımladığım kazı çalışmasının ikinci ayağı olarak öngördüğümüz saha çalışmasının sorularını, yöntemini, sorunsalını, kapsamını çizmek için bu taslağı bir tür zemin, hatta ayna olarak kullandık. Böylece kendimize dönüp bakabileceğimiz, yaptıklarımız üzerine düşünebileceğimiz bir mecraya sahip olmuş olduk. Defalarca kırıp döksek de bu aynayı tüm çalışmanın sonuna dek elimizden hiç bırakmadık.

Saha Çalışması

Bir önceki bölümde aktardığımız masa başı çalışmasının üzerine eklemlenen ikinci ayak, bir saha çalışmasıydı. Saha çalışmasından kastımız bizzat konunun farklı alanlardan gelen muhataplarıyla yaptığımız görüşmelerdir. Tüm detaylarıyla tartışmamakla birlikte yukarıda, giriş kısmında ipuçlarını verdiğimiz kuramsal yaklaşımımız ve bu yaklaşıma uygun olarak süzülüp gelen varsayımlarımız, doğal olarak, nasıl bir araştırmanın yapılacağı üzerinde de etkili oldu. Bu noktayı biraz daha açmaya çalışalım.

Haritanın mağdurla fail arasındaki başlangıç ilişkisi üzerinden şekillendiğini ve de bu başlangıç

ilişkisinin ardından ortaya çıkan şikâyet, tabiiyet, destek gibi birbirinden farklı onlarca yeni ilişki üzerinden büyüyerek inşa edildiğini belirtmiştik. Bu yeni ilişkilerin yalnızca formel olarak tanımlanmış, idari aktörler arasındaki idari ilişkilerden ibaret olduğunu varsaymak son derece yanıltıcı olacaktı. Böylesi bir yaklaşımın sonucu, malumu ilan eden, sadece devlet alanıyla sınırlı, statik ilişkileri veri alan ve bütüncül alanın içerdiği kırılmaları ve dönüşümleri göz ardı eden kurumsalcı bir yaklaşımdan başka bir şey olmazdı. Bu türden bir yaklaşımın bizleri harekete geçiren politik motivasyonlarla da uyuşmayacağı bir sır değildi. Dolayısıyla, bu ekosistemin müdahale edilebilir alanlarını anlamaya ve göstermeye daha uygun bir yaklaşım seçmeli ve sorularımızı buna göre oluşturmalıydık. Yalnızca hukuki metinlerde ve idare organlarının formel yapısında belirtilmiş, ortaya konmuş verilerle yetinemezdik. Enformel ya da de *facto* diyebileceğimiz aktörleri ve ilişkileri de kazıp çıkarmak gerekecekti. En nihayetinde işkence sorunu doğası gereği böyle bir enformel alanda başlangıcını buluyordu. Hiçbir metinde devlet görevlilerinin herhangi bir amaçla işkence adı verilen fiilleri hayata geçirmesine izin verilmiyordu. Ama işkence bir kez ortaya çıktığında gerek fail gerekse mağdur formel ve enformel bir dizi ilişki kuruyor, sahip olduğu imkânlar, güçler uyarınca bu karmaşık dehlizde kendine bir yol çiziyordu. Bu son nokta, bizi, aktörlerin toplumsal gücünü asgari düzeyde telakki eden, onların özneliğini dikkate almayan, yani son kertede toplumsal özneleri yapılara iliştirilmiş kenar süslerine indirgeyen yapısalcı yorumlardan da uzaklaştıracaktı. İşte bu kavramsal öncüller sonucunda, masa başı çalışmalarımızı destekleyecek, oradan elde ettiğimiz verileri yanlışlayacak, teyit edecek ya da derinleştirecek bir saha çalışmasına giriştik.

Saha çalışması esas olarak yarı yapılandırılmış görüşme *(semi-structured interviews)* tekniği üzerinden şekillendirildi. Anket, soru formu gibi daha niceliksel veri elde etmeyi amaçlayan teknikleri yapmak istediklerimiz açısından birincil önemde görmedik. Yeri geldiğinde, gerekli görüldüğünde literatür taramasından aşina olduğumuz bu türden araştırmalara geri dönmeyi ve onlardan destek almayı, zaman ve enerji kullanımı açısından daha faydalı bulduk.

İstanbul, Ankara ve İzmir'de toplamda 39 görüşmede 42 kişiyle görüşüldü. Bunların 27'si erkek, 15'i de kadındı. Biri üç, diğeri iki kişiyle yapılan iki görüşmenin dışında tüm görüşmeler bire bir yapıldı. Görüşmeler, araştırmacı ve görüşülen kişinin bir araya geldiği yüz yüze görüşmelerdi. Her biri 45 dakika ile iki saat arasında sürdü. Görüşülen kişinin evinde olan bir görüşme dışında diğer tüm görüşmeler ofis, cafe-restoran, okul gibi kamusal alanlarda gerçekleştirildi. Görüşmeler sırasında ses kaydı alındı, sadece dört görüşmeci görüşmelerin kaydedilmesine izin vermedi. Gene beş görüşmeci isimlerinin herhangi bir durumda kullanılmasına izin vermediklerini belirtti. Aşağıdaki tabloda bu kişilerin isimleri XXX'le simgelenmiş, diğerlerinin isimleri de yalnızca baş harfleriyle gösterilmiştir. Görüşülen bu kişilerin büyük çoğunluğunu kilit isimler *(key-informant)* olarak tanımlayabiliriz. Alana dair farklı uzmanlıkları olan bu görüşmeciler sayesinde, başka türden araştırma teknikleriyle ortaya konması son derece meşakkatli ve zaman alıcı olabilecek tanımlayıcı *(descriptive)* veriyi daha kısa yoldan elde etme şansımız oldu.

Tablo 1: Mülakat Listesi

	İSİM	K/E	MESLEK	KURUM-ÇEVRE	TANIM	ŞEHİR
1	N.E.	K	Avukat	İzmir Barosu		İzmir
2	A.U.	K	Avukat	İzmir Barosu		İzmir
3	M.G.	K	Akademisyen	Ege Üniversitesi		İzmir
4	S.E.	E	Avukat		Eski milletvekili	İzmir
5	R.H.	E		İHD		İzmir
6	A.Y.	E	Avukat	Mazlum-Der		İstanbul
7	N.Y.	K	Avukat	ÇHD		İstanbul
8	N.D.	K	Avukat	ÇHD		İstanbul
9	E.T.	K	Avukat	ÇHD		İstanbul
10	E.B.	E		TİHV		İstanbul
11	Y.A.	E	Avukat	TOHAV		İstanbul
12	A.B.	E		İHD		İstanbul
13	XXX	E		TAYAD		İstanbul
14	V.F.	E		Af Örgütü		İstanbul
15	XXX	E			Eski tutuklu	İstanbul
16	İ.N.	E	Uzman	TBMM		Ankara
17	F.S.	K		İHOP		Ankara
18	A.K.	E	Gazeteci		Adliye muhabiri	Ankara
19	S.A.	E	Gazeteci		Polis muhabiri	Ankara
20	XXX	E	Akademisyen	İstanbul Üniversitesi		İstanbul
21	E.A.	E			Vicdani Retçi	İstanbul
22	H.S.	E			Vicdani Retçi	İstanbul
23	Ş.K.F.	K	Akademisyen	İstanbul Üniversitesi		İstanbul
24	B.Ç.	K		Özge-Der		Ankara
25	Ş.Y.	E		Düşünce Suçuna Karşı Girişim		İstanbul
26	B.Ç.	K		Lambda İstanbul		İstanbul
27	M.P.	E	Akademisyen	Bilgi Üniversitesi		İstanbul
28	K.A.	E	Akademisyen	Ankara Üniversitesi		Ankara
29	M.S.	E	Akademisyen	Ankara Üniversitesi		Ankara
30	S.D.	K	Avukat	Pembe Hayat Derneği		Ankara
31	XXX	E			Eski askeri tutuklu	Ankara
32	XXX	K	Gazeteci		Savunma haberleri	Ankara
33	M.E.	K	Avukat	İHD		Ankara
34	T.S.	E	Gazeteci			İstanbul
35	Y.K.	E		Umut Çocukları Derneği		İstanbul
36	A.K.	E	Hekim	Tabip Odası	İnsan hakları kurulu üyesi	İstanbul
37	M.A.	K	Akademisyen	Boğaziçi Üniversitesi		İstanbul
38	A.T.	E	Gazeteci			İstanbul
39	E.K.	K	Avukat	Göz. Cin. Tac. ve Tec. Karşı Hukuki Yardım Bürosu		İstanbul
40	F.Y.	E	Akademisyen	Bahçeşehir Üniversitesi		İstanbul
41	Ü.K.	E	Avukat			İstanbul
42	A.Ş.	E	Gazeteci			İstanbul

Görüşülen 42 kişiden 20'si farklı sivil toplum örgütlerinde çalışmaktaydı. Çoğu bir işkence mağdurunun doğrudan destek alabileceği, ama hiçbiri insan hakları gündeminin bütünüyle dışında olmayan bu örgütler şunlardı: Mazlum-Der, Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Toplumsal Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV), İnsan Hakları Derneği (İHD), Tutuklu Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği (TAYAD), Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği (ÖZGE-DER), Düşünce Suçuna Karşı Girişim, Lambda İstanbul, Pembe Hayat Derneği, Umut Çocukları Derneği, İstanbul Tabip Odası, Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu. Farklı örgütlerden gelen bu 20 kişinin her biriyle angaje oldukları örgütü temsil etmeleri üzerinden görüşmedik. Farklı formasyonlara sahip kişilere hâkim oldukları bilgi uyarınca farklı sorularla gittik. Diğer yandan, elbette ki her bir görüşmeciyle içinde yer aldıkları örgütün çalışma alanları, örgüt olarak karşılaştıkları sorunlar, kurdukları ortaklıklar, genel olarak örgütlerinin sürece dair değerlendirmeleri gibi başlıklarda sorular sorduk, bilgi almaya çalıştık. Bu görüşmecilerin alanın doğrudan bilgisine vâkıf olduklarından hareketle mevcut yasal düzenlemelerle aktüel işleyiş arasındaki bağı, bu bağın seyrini ve dinamiklerini ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu sorgulama tekniğinin de kasıtlı olarak seçildiği bir kez daha vurgulanmalı. Görüşmelerin yarı yapılandırılmış olduğunu belirtmiştik, yani her bir görüşmeciye, sabitlenmiş soru setleri yerine, zaman içinde değişebilen, uyarlanabilen ama ana omurgasını büyük ölçüde muhafaza eden soru paketleriyle gittik. Araştırma ilerledikçe ve bizim alandaki tecrübemiz pekiştikçe soruları ya da bu soruları yorumlama biçimlerimizi de değiştirdik.

Görüşülen kişilerden sekizi akademidendi. Bu sekiz kişinin biri adli tıp, biri psikiyatri, biri sosyoloji, biri sosyal psikoloji, ikisi hukuk ve diğer ikisi kamu yönetimi alanında uzmanlaşmıştı. Bu görüşmeler sayesinde elimizdeki veriyi derinleştirdiğimiz gibi, özellikle çalışma sürecinin sonlarına doğru malzememizi sağlamlaştırmaya yarayacak kavramsal bir tartışmayı da sürdürme imkânını yakalamış olduk.

Görüştüğümüz kişiler arasında altı da gazeteci vardı. Bunlar özellikle doğrudan sahada çalışan, muhabirlik deneyimleri olan, insan hakları gündemine az çok aşina olan yayın organlarının bünyesinde yer alan, bu konulardaki hassasiyetleri bilindik gazetecilerdi. Aralarında adliye ve polis muhabirliği alanında uzun yıllara dayanan tecrübesi olanlar vardı. Bu kişilerle yaptığımız görüşmelerde işkence vakalarının genel seyrini, sayısal niteliğini, şikayetlerin sonuçlarını, izlenen hukuki prosedürleri konuştuğumuz gibi, bunlara ek olarak, medya dünyasında işkence konusuna nasıl yaklaşıldığını, işkence haberlerinin nasıl ve ne kadar temsil edildiğini, yayın organlarının bu konudaki hassasiyetlerini, yani genel olarak medya ve hak ihlalleri ilişkisini kavramaya çalıştık.

Bu 42 kişiden yalnızca dört tanesi işkence mağduru idi. Bunun da bizim açımızdan bilinçli bir tercih olduğu vurgulanmaya muhtaç bir nokta. Araştırmaya başlarken odağımıza mağduriyet anlatılarını almayacağımıza karar vermiştik. Haritanın esas işlevi bu mağduriyetin etrafında biçimlenen ilişkileri ortaya koymaktı ve kısıtlı enerjiyi ve vakti bu alanda kullanmak gerekiyordu. Birtakım özel durumlar dışında mağdur anlatılarını almadık. Bu türden anlatıları içeren çok yetkin çalışmalar vardı ve hedeflerimiz açısından bunlara başvurmanın daha doğru olacağına kanaat getirdik. Bu dört kişiden sadece bir tanesi, işkence mağduru denilince ilk elde akla gelecek bir profile sahipti. Kendisi yasadışı bir sol örgüte üye olduğu gerekçesiyle doksanların başında önce gözaltına alınmış, ardından da cezaevine girmişti ve hem gözaltı sırasında hem

de cezaevinde ağır işkenceler görmüştü. Bu dört kişiden ikisi vicdani reddini açıklamış ve kamuoyunda bu vasıflarıyla bilinen isimlerdi. Bu görüşmelerdeki birincil kaygımız sivil alanla askeri alan arasında sıkışmış olan, her iki alandaki kolluk kuvvetleriyle yüz yüze gelmek durumunda olan bu kişilerin deneyimleri içerisinden özellikle askeri kurumlardaki işkence olgusunu bir nebze olsun açığa çıkarmaktı. Bu kaygı bağlamında anlaşılabilecek son görüşmemizde ise askerlik görevini yaptığı sırada adli bir suç sebebiyle önce kendi birliğinde, ardından askeri cezaevinde ve askeri hastanede üstlerinden ve erlerden kötü muamele ve işkence görmüş biriyle görüştük. Böylece bu mağduriyet anlatılarıyla askeri kurumlardaki (birlik, cezaevi, hastane, mahkeme vb.) duruma nüfuz etmeye çalıştık.

Mülakâtların beşi hariç tümü 2007'nin sonunu ve 2008'nin başlarını kapsayan üç aylık süre içinde gerçekleştirildi. Bu görüşmelerden çok daha önce, çalışma sürecinin en başında yapılan beş görüşme ise burada ayrı bir vurguyu hak ediyor. Bu görüşmelerin tümü İzmir'de gerçekleşti. İki tanesi İzmir Barosu dahilindeki bağımsız kurulda örnek olacak bir çalışma yürüten avukatlarla, biri işkence alanında yaptığı saha çalışmalarıyla ve aktif mücadelesiyle tanınan bir akademisyenle, biri İnsan Hakları Derneği (İHD) bünyesinde çalışan bir aktivistle ve sonuncusu da kamuoyunda Manisa Davası olarak bilinen sürecin yakın tanıklarından eski bir milletvekili avukatla yapıldı. Bu ilk görüşme setinin ardından çalışma boyunca gerçekleştirilecek mülakâtların kimlerle yapılabileceğine dair geniş bir liste oluşturulmuş oldu. Bu listeye harfi harfine uyulmasa da hayli etkin bir yol haritasının bu esnada elde edildiği söylenebilir.

HARİTANIN ADIM ADIM OLUŞTURULMASI

Araştırma sürecinin ilk aşamalarından itibaren elimizde bir taslak haritanın oluşmaya başladığını yukarıda kaydetmiştik. Dolayısıyla haritanın oluşturulması dendiğinde yaklaşık bir buçuk yıl süren bir çaba anlaşılmalı. Aşağıda bu uzun erimli haritalama sürecinin detaylarını bulabilirsiniz. Bu hikâyeyi paylaşıma açarak karşılaştığımız kimi pratik ve kuramsal sorunları da aktarmak istiyoruz.

Haritayı bilgisayar ortamında kullanabilmek için gereken yazılım, bizlerin yönlendirmeleri ışığında, sürecin hemen başında, bu alanda çalışan arkadaşlarımız tarafından oluşturuldu. Bu veri bankasında haritayı meydana getiren aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler tanımlanmaya ve sıralanmaya başladı. Başlangıç ilişkimiz olan Mağdur-Fail ilişkisinin haritaya işlenmesiyle beraber de karşımıza bir dizi kuramsal ve metodolojik sorun çıkmaya başladı. Yani haritanın oluşturulması süreci, işin teknik veçhesinin ötesinde, tüm bulgularımızı yeniden düşünmemizi zorunlu kılan kavramsal sorunlar doğurdu. Tüm bu soruların gelip dayandığı en temel soru ise şuydu: Neyi içeri alıp neyi dışarıda bırakacağız?

Bir harita, tanımı gereği bir soyutlama ve indirgeme yapmak zorundadır. Kavramayı hedeflediği alanın tümünü eksiksiz biçimde resmetmeyi başaracak bir harita söz konusu olamaz. Bizlerin de karşılaştığı ilk sorun doğal olarak buydu. Ya bir toplumsal olgu etrafında beliren tüm ilişkileri kusursuz bir yetkinlikle temsil etmeyi kendimize bir hedef olarak seçecektik, ki bunun namümkün bir çaba olduğu ilk anda belliydi, ya da halihazırda tanımlanmış, sınırlı bir alandaki verili ilişkileri haritaya işleyecek, bir başka deyişle malumu ilan edecektik. Bu iki yolun dışında kalıp kayda değer bir çalışma ortaya çıkarabilmek için bir indirgeme yapmak, bunun için de bir dizi kriter oluşturmak, bu indirgemenin koşullarını belirlemek gerekiyordu.

Çalışma kendisine zaman ve mekân anlamında bir sınır koymuştu. Harita, 2007-2008 Türkiye'sinde işkence konusuna odaklanacaktı. Ancak bunun son derece geniş bir sınırlama olduğu henüz başlangıçta ortaya çıktı. Elimizde bir *Mağdur* bir de *Fail* vardı, ama yeri, zamanı, kişileri belli somut bir vakadan hareket etmediğimiz için bu başlangıç bile bir dizi sorunla maluldü. Failin kim olabileceğine dair büyük tartışmalar yoktu. Çalışmanın problematiğini tanımlarken, uluslararası düzlemde geniş kabul gören işkence tanımlamalarından da destek alarak, işkence failini devlet adına silah ve zor kullanma yetkisi olan kişiler olarak belirlemiştik. Bu durumda haritada yer alan Fail aktörünün polisi, askeri ya da gene devlet adına zor kullanma yetkisiyle donatılmış olan köy korucularını temsil ettiğini rahatlıkla söyleyebiliyorduk. Ancak Mağdur isimli aktör için aynı kolaylıkla bir cevap vermek mümkün görünmüyordu. İlk elde akla gelen, en bilindik anlatıdan hareketle haritayı kurmak, bizi kaçınılmaz olarak, işkenceciyi polis, işkence mekânını karakol ve de işkence gören mağduru erkek bir yasadışı politik örgüt mensubu olarak resmeden, son derece sınırlı ve yanıltıcı bir senaryoya götürecekti. Eldeki veriler, bizden önce yapılmış araştırmalar ve tutulmuş istatistikler ışığında bu senaryoya bir dizi soru yöneltilebilirdi. Ya mağdur kadınsa ya da çocuksa? Ya cinsel kimliği ya da görünümü nedeniyle böylesi bir muameleye tâbi kalmışsa? Ya işkenceci polis değil de askerse ve de üstelik olay bir askeri hastanede geçmişse? Gene çalışmanın problematiğinin oluşturulduğu aşamada psikiyatri kliniklerinde, yaşlılara ya da çocuklara bakım hizmeti veren toplum merkezlerinde kalanların gördükleri kötü muamele ve şiddetin bu araştırma kapsamına alınmayacağını belirlemiştik; ancak bu sınırlama dahi bizim araştırmaya dahil ettiğimiz kadarıyla da işkence mekânının polis ve emniyet karakollarının ötesine geçebileceği gerçeğini ortadan kaldırmıyordu. Dolayısıyla, örnekleri çoğaltılabilecek bu türden soruların da işaret ettiği gibi, indirgemeci ve toplumsal cinsiyet körü bir ürün ortaya koymamak adına haritamızı tüm bu muhayyel senaryoları hesaba katarak oluşturmak zorundaydık. Spesifik bir vakadan hareket edilmediği müddetçe bunun böyle olması kaçınılmazdı.

Tüm bu muhayyel senaryoların görselleştirilmesinde ise bir başka engelle karşılaştık. Mağdurun kimliğine göre birden fazla Mağdur aktörünü mü haritaya yerleştirecektik? Örneğin bir Kadın Mağdur ya da Mülteci Mağdur aktörü mü olacaktı haritada? Ya da işkence fiilinin nerede gerçekleştiğine bağlı olarak mekânların her birini de haritaya bir aktör olarak mı yerleştirecektik? Örneğin bir Polis Karakolu ya da Jandarma Karakolu aktörü mü olacaktı? Böyle bir manevranın kavramsal tutarlılık adına pek de isabetli olmayacağı açıktı. Bir bireyle bir mekânı hangi düzlemde yan yana getirip rabıtalandıracaktık? Üstelik işkence mekânının resmi olarak tanımlanmış gözaltı ve kapatma mekânlarından biri olmadığı durumlarda nasıl bir çözüm bulacaktık? Bu ve benzeri sorunları çözmek adına generic, yani spesifikleşmemiş aktör isimleri kullanmayı ve bu aktörleri o sıra kavrayabildiğimiz tüm olası durumları hesaba katarak ilişkilendirmeyi uygun bulduk. Daha somut ifade edersek, haritada yine sadece tek bir Mağdur yer alacaktı. Mağdurun işkencenin ardından doğrudan destek alabileceği sivil toplum kuruluşlarını isimleriyle haritaya işlemeye başladığımızda işte tüm bu olası senaryoların ışığında hareket edecektik. Bu durumda İHD, TİHV ya da TOHAV gibi doğrudan insan hakları ihlalleri ve işkence alanında faaliyet gösteren örgütlerin yanı sıra mağdurun bir mülteci olması ihtimaliyle Helsinki Yurttaşlar Derneği'ni ya da bir transseksüel olması ihtimaliyle Pembe Hayat Derneği'ni veya Lambda İstanbul'u da haritaya dahil etmeye karar verdik.

Aktörlerin tanımlanması kadar sorunlu bir başka alan da ilişkilerin tanımlanmasıydı. İlişkileri ne üzerinden düşünecektik? Her bir ilişkinin birbiriyle özdeş ve birbirine denk olduğu

varsayılabilir miydi? İlişkinin taraflarının dâhil oldukları ağlar, sahip oldukları iktidar araçları ve güçler, toplumsal yapı içerisinde işleyen tahakküm mekanizmaları haritada çizgilerle resmedilen ilişkileri birbirine eşitlememize engel teşkil ediyordu. Herhangi bir toplumsal yapının tüm bileşenlerinin eşit etki gücüne ve birbirine denk ilişkiler ağına sahip olduğunu varsaymak, ancak insan toplumlarının sınıfsal, etnik, dinsel ve toplumsal cinsiyetsel farklılaşmalar ve çatışmalarla şekillendiğini yok sayarak mümkün olabilirdi. Diğer yandan, önceki bölümlerde vurguladığımız gibi, bu türden bir haritanın yola çıkış motivasyonlarından biri de işkence mağdurlarının ya da bu mağduriyetin ortadan kalkması için mücadele eden aktörlerin de belli bir etki gücüne sahip olduğuydu. Bir başka deyişle, mağdur ve mağdur cephesi mutlak mağdur pozisyonuna indirgenemezdi, potansiyel olarak sahip olduğu, harekete geçirebileceği ilişkiler ağı, yani tam da politik müdahale imkânı göz ardı edilemezdi.

Bu türden kaygılar ışığında, aktörlerimiz arasındaki ilişkileri, ilişkinin türünü ve mahiyetini ayrıştırarak resmetmeye karar verdik. İlk olarak tüm ilişkileri formel-*de jure* / enformel-*de facto* ikiliği uyarınca kategorize ettik. Daha çok hukuki metinlerle tanımlanmış, yasa ya da mevzuat gibi daha çok masa başı çalışmamızda taradığımız kaynaklardan çıkardığımız ilişkileri, formel-*de jure* ilişkiler olarak tanımlamayı uygun bulduk. Bunlar daha çok kamu otoriteleri (yasama-yürütme-yargı organları, makamlar, kurumlar vs) arasında kurulan ilişkileri betimlemekte. Daha geniş bir alana işaret eden ikinci kategori ise, ilk alan dışında kalan tüm ilişkileri tanımlamak durumunda. Daha somut terimlerle tekrarlarsak, örneğin, bir il emniyet müdürü ile o ilin valisi arasındaki ilişki formel-*de jure* kategorisi altında; bir işkence mağduru ile kendi yakınları arasındaki ilişki ise enformel-*de facto* kategorisi altında haritaya işlendi. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, ikinci kategori birinciye göre hayli geniş bir alanı kapsamakta, bu da kullandığımız terimlerin açıklama gücünü zayıflatma ihtimalini beraberinde getiriyor. Bu, benzeri bir çalışma sırasında üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Bir üçüncü kategori oluşturularak bu kategorinin kapsadığı alanın yükü hafifletilebilir, ek bir ayrım prensibi seçilerek bu kategori parçalanabilir. Ancak mevcut haritada bizler, gene somut bir vakadan hareket etmemekten kaynaklanan karmaşıklıkları aşabilmek adına, bu daha genel iki kategoriyi kullanmaya devam ettik.

İlişkilerin mahiyetini ise sekiz ilişki biçimini içeren bir skala üzerinden ifadelendirdik. Buna göre haritadaki tüm ilişkileri işkence (doğal olarak sadece başlangıç ilişkimizi ifade ediyor), koordinasyon, tabiiyet, şikâyet, denetleme, angajman, destek verme ve destek alma ilişkisi şeklinde isimlendirdik. Mağdur'la Fail arasındaki birinci işkence ilişkisinden başlayarak tüm ilişkileri bu kategoriler üzerinden yeniden düşündük. Örneğin karakol amiriyle ilçe emniyet müdürü arasındaki ilişkiyi tabiiyet, mağdurla avukatı arasındaki ilişkiyi destek, mağdurla il insan hakları kurulları arasındaki ilişkiyi şikâyet kategorisi üzerinden okuduk. Elbette ki bu sekiz kategori olası tüm ilişkileri kavramak için yeterli değildi; aynı şekilde iki aktör arasında tek bir kategoriye sığdırılamayacak çok boyutlu bir ilişkinin kurulması ya da iki aktör arasındaki her bir ilişkinin farklı yönleri ve kuvvetleri olması teorik olarak mümkündü. Bu türden sorunları kısmen de olsa aşabilmemiz için bir tür indirgeme yapmamız gerekiyordu ve bunun için de bir dizi kritere, dolayısıyla bir perspektife ihtiyaç duyuyorduk. Aradığımız bu perspektif, tüm bu haritalama çalışmasının ana kaynağını oluşturan amaçtan başka bir şey değildi: mağdurun mağduriyetinin giderilmesi, işkenceyi ortaya çıkaran toplumsal ve politik koşulların elimine edilmesi, işkenceyi mümkün kılan aygıtların tespit edilmesi ve imha edilmesi, işkence bir kez vuku bulduktan sonra işkenceciyi koruyan, kollayan, cezasız bırakan ve dolayısıyla mağdurun

mağduriyetini pekiştiren dinamiklerin ve mekanizmaların anlaşılması, teşhis edilmesi ve bunlarla mücadele edilmesi. Harita, son kertede, bir politik mücadele alanına sunulmuş bir teknikten, bir yöntem önerisinden başka bir şey değildi. İşte bu politik kalkış noktasının kendisi, bize ihtiyaç duyduğumuz kriterleri verdi. Böylece aktörlerin ve ilişkilerin hangi vasıflarıyla haritaya dâhil edileceği konusunda sıkıntıların yaşandığı anlarda hangisinin bu politik hedefin gerçekleşmesi için daha fazla bilgi ve imkân sunduğu öne çıkarıldı. Bu anlarda mağdur merkezli bir perspektifi öne çıkardık ve ortaya çıkan ihlalin nasıl çözümleneceği ve telafi edileceği üzerinden ilerledik.

Grafik tasarım anlamında ise aktörlerin ve ilişkilerin mahiyetlerinin harita üzerinde daha net anlaşılması için renkleri kullandık. Aktörleri dâhil oldukları gruba (asker, polis, yürütme, yargı, sağlık vb.), ilişkileri ise ne türden bir ilişki olduğuna göre renklendirdik. Buna göre *Kahverengi* semboller askerle ilgili olan aktörleri, *Beyaz* semboller eğitim alanında yer alanları, *Lacivert* semboller emniyeti, *Sarı* semboller medyayı, *Bordo* semboller sivil toplum kuruluşlarını, *Yeşil* semboller sosyal çevreyi oluşturan aktörleri, *Mor* semboller uluslararası kurumları ve kuruluşları, *Turuncu* semboller yargı yapılarını, *Türkuaz* semboller yasama alanında yer alan aktörleri, *Kırmızı* semboller sağlık alanını ve de *Gri* semboller yürütme alanını ifade ediyor. Aktörler arasında çizilen çizgilerden *Kırmızı* olanlar bunun bir tabiiyet ilişkisi olduğu, *Yeşil* olanlar bir koordinasyon ilişkisi olduğu, *Bej* olanlar bir şikâyet ilişkisi olduğu, *Kahverengi* olanlar bir denetleme ilişkisi olduğu, *Portakal Rengi* olanlar bir angajman ilişkisi olduğu ve de *Mavi* olanlar bir destek ilişkisi olduğu anlamına geliyor.

Hak Mücadelesinde Haritalama Yöntemi: Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele'nin esas olarak bir yöntem önerisi olduğunu yukarıda vurgulamıştık. Bu önerinin nasıl zaman içinde karşılaşılan güçlükler ve bu güçlükler karşısında bulunan çözümler sonucu ortaya çıktığını da aktarmaya çalıştık. Bu deneyimin kendisinin paylaşılmasının, bu çalışmadan feyzalacak başka çalışmalar için kayda değer bir başlangıç noktası oluşturacağı kanaatindeyiz. Analiz edilecek olgunun sınırlarının ne düzeyde tutulacağı, problematiğin nasıl tanımlanacağı, ölçeğin neye göre belirlenmesi gerektiği, kaç farklı düzeyde paralel analizler yapılması gerektiği, aktörlerin ve ilişkilerin hangi kriterler uyarınca tanımlanacağı ve seçileceği, isimlendirmelerin ne üzerinden yapılacağı, aktörleri somutlaştırmanın ne ölçüde mümkün olduğu gibi onlarca kavramsal ve metodolojik -ve elbette ki bunlardan doğacak pratik- sorunun çözümünde ya da en azından bu sorunların tanımlanmasında bu aktarımın bir nebze olsun faydalı olacağını umuyoruz.

Haritalama Yöntemine Bakış*

Nancy L. Pearson**

Sorunun etmenlerini nasıl anlayabiliriz ve onları görünür hale getirmek için sorunu nasıl haritalamalıyız?

Milattan önce üçüncü yüzyılda yaşamış Çinli stratejist Sun Tzu'ya göre iyi bir strateji oluşturmayı sağlayan üç bilgi kaynağı vardır: Rakibini tanımak, kendini tanımak, sahayı tanımak. Rakibini tanı derken neyi kastettiğini anlamak zor değil. Kendimizi, müttefiklerimizi ve birlikte hareket etme becerilerimizi anlamak için de çaba gösteriyoruz. Peki, karmaşık sosyal yapılardan oluşan, fiziksel bir karşılığı olmayan mücadele sahasını nasıl tanıyacağız?

'Haritalama" sahayı, yani mücadelenin yapıldığı yeri görselleştirmek için kullandığımız bir yöntem. Sahayı anladıktan sonra ise kapsamlı stratejiler üretmemiz ve müttefiklerimizle koordinasyon kurmamız için de yardımcı bir araç.

İnsan Hakları İçin Haritalama Yöntemi Nedir?

Haritalama öncelikle insan hakları ihlallerini çevreleyen, devam ettiren ve bundan yarar sağlayan kurumlar ve ilişkiler ağını görselleştirmemizi sağlayan bir yöntem. Hak ihlallerinin sebepleri yerine kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkilere odaklanmasının sebebi ilişkiler ağının kararların alındığı, teşviklerin sağlandığı veya geri çekildiği ve eylemlerin gerçekleştiği alan olmasıdır. Bu yolla sosyal alanın resmini oluşturmak için ilişkilerin bir şeması çıkartılır.

Bu şema oluşturulduğunda, baskı unsuru yaratabilen veya değişim başlatabilecek aktörlere hangi noktalarda müdahale edileceği seçilebilir veya aktörlerin seçilen hedefi etkilemek için kullanabileceği taktiklerin haritası hazırlanabilir. Bu şekilde taktiğin işleyişinin izleneceği ve planlanacağı bir süreç haritası hazırlanabilir ve etkin bir müdahale ortamı yaratmak için hangi ilişkilerin etkilenmesi veya değiştirilmesi gerektiği haritada görülebilir.

Harita, farklı gruplar tarafından kendi hedef ve müdahale planları için kullanıldığında bir koordinasyon aracı vazifesi görmeye başlar. Grupların birbirleriyle iletişim halinde, daha faydalı ve kapsamlı stratejiler geliştirmeleri fırsatını sağlar. Aşağıdaki kutucukta haritada yer alan farklı ilişkiler hakkında bir açıklama bulabilirsiniz.

* Yeni Taktikler proje direktörü Nancy L. Pearson ve İşkence Mağdurları Merkezi Başkanı Douglas A. Johnson tarafından Mayıs 2006'da Kennedy Devlet Okulu Carr İnsan Hakları Politikaları Merkezi tarafından düzenlenen "İnsan Haklarında Etki Ölçümü: İlerisi İçin Yöntemler" başlıklı atölyede yapılan sunumundan uyarlanmıştır.

** İşkence Mağdurları Merkezi (The Center for Victims of Torture)

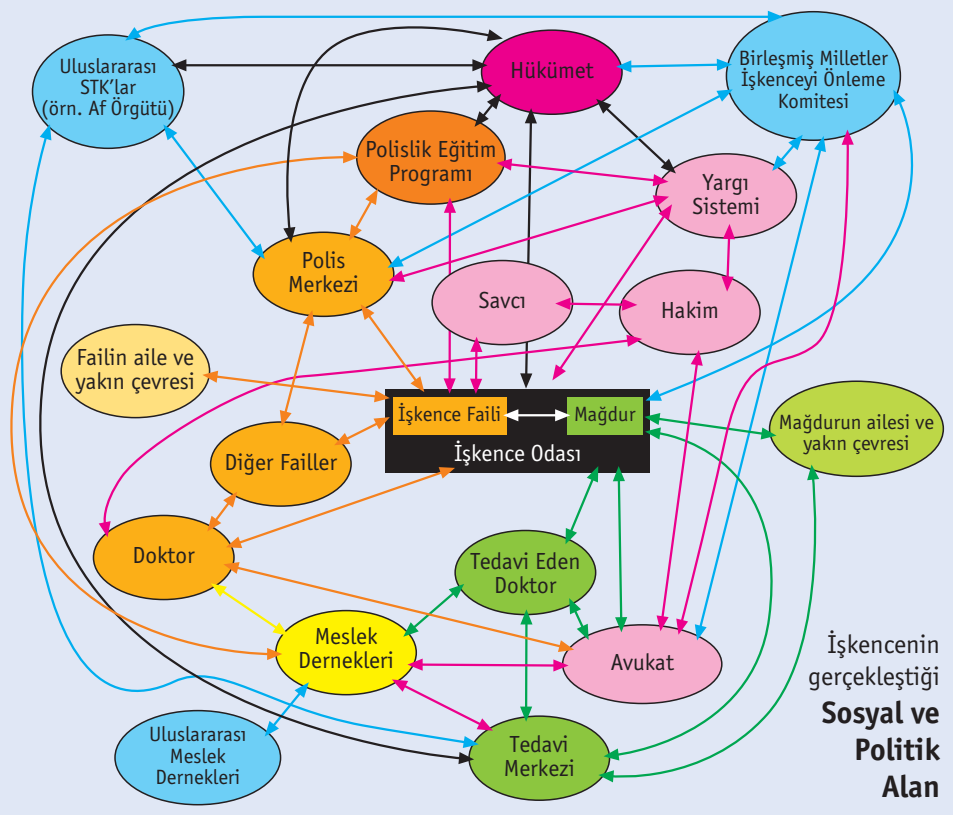

Haritalamanın Gelişimi

Haritalama yöntemi İşkence Mağdurları Merkezi (Center for Victims of Torture, CVT) tarafından başlatılan İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi'nin bir parçasıdır. Yeni Taktikler projesi kapsamında, değişim yaratmada başarılı olan taktiklerin kaydedildiği, yeni taktiklerle güncellenen, internetten ulaşılabilen ve arama yapılabilen bir veritabanı hazırlanmıştır. Şu anda 160 civarında taktik ve hikâyelerini içeren veritabanın yeni fikirler arayan insan hakları alanında çalışanlara faydası olacaktır. *İnsan Haklarında Yeni Taktikler: Aktivistler İçin Bir Kaynak* isimli kılavuz kitap ve sahada çalışanlar tarafından hazırlanan, içinde vaka analizlerinin bulunduğu *taktik kitapçıkları* basılı ve internet ortamında bulunmaktadır. Haritalama hakkında bilgiye Yeni Taktikler internet sitesinden (www.newtactics.org) ulaşılabilir. Sitenin İspanyolca ve Fransızca çevirisi tamamlanmış, Rusça ve diğer dillere çevirisi ise devam etmektedir.

Sonlandırılması için büyük kaynaklar ayrılmasına rağmen süregelen işkencenin yapısını incelemek amacıyla 1998 yılında İşkence Mağdurları Merkezi tarafından (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı desteğiyle) konunun uzmanlarından oluşan bir bilirkişi heyeti toplandı. Heyet çalışmalarına işkenceci ve mağdur arasındaki ilişkiyle ve bu ikili ilişkiyi çevreleyen, koruyan ve devam ettiren ilişkilerle başladı. Yapılan incelemede (bir önleme ve müdahale mekanizması olarak) mağdurun ve işkence failinin resmî ve resmî olmayan ilişkileri araştırıldı. Yerelden

uluslararası seviyeye 400'ün üzerinde ilişki saptandı ve haritalandı (bu ilişkilerden bazılarını yukarıdaki şemada görebilirsiniz).

Bu ilişkiler haritaya işlendiği zaman heyet o anda işkenceye karşı kullanılan taktiklerin bir listesini çıkardı ve bu taktiklerin birincil işkence ilişkilerini etkiler veya önlerken nasıl işlediğini harita üzerinde gösterdi. Örnek olarak, Uluslararası Af Örgütü'nün hükümet başkanlarına mektup gönderme taktiği hükümet başkanından polis merkezine kadar inen bir ilişkiler zinciri olduğu ve hükümet başkanının bu ilişkileri etkileyebileceği varsayımına dayanıyordu. Grup, ilişki zincirini sonuna kadar takip ederek kullanılan taktiğin hangi noktalarda verimsiz olacağını ve bu noktalarda taktiği güçlendirmek için başka taktiklerin kullanılabileceğini gösterdi. Başka bir örnekte İşkenceyi Önleme Komitesi ve Kızılhaç tarafından kullanılan yerinde polis merkezi denetim taktiği ise kullanılan ülkenin yapısına göre farklı kurumsal ilişkiler içinde işliyordu. Bunlar gibi diğer taktikler de müdahale noktaları, işleyişleri sırasında etkiledikleri ilişkiler ve işkence ağını bozmak için değiştirilmesi gereken ilişkiler bütünü açısından izlendi. Taktiğin sistem içindeki etkisini araştırma sürecine "taktiği haritalamak" denildiği için bu sürece de Taktik Haritalama adı verildi.

Çok sayıda ilişkiyi harita üzerine koymak grubumuza farklı çıkarımlarda bulunma fırsatı verdi. İnsan haklarını suistimal edeni koruyan ve kendini pekiştiren karmaşık bir ilişkiler ağının insan hakları ihlallerini devam ettirdiği net bir şekilde ortaya çıktı. Bu ilişkilerden bazıları gayri resmî yapıda oluyor, bazıları ise hiyerarşik veya kurumsal özellikler gösteriyordu. Şemalanmış her ilişki farklı taktiklerle ulaşılabilecek potansiyel bir müdahale noktasıydı.

Grup o ana kadar kullanılmış taktikleri incelerken, insan haklarını savunan kuruluşların bünyeleri içinde sadece bir ya da iki taktik bulundurabildiklerini ve farklı durumlarda bu taktikleri kullanabildiklerini gördü. Kuruluşların müdahale mekanizmalarına yeni taktiklerin eklenmesine engel teşkil edebilecek unsurlar arasında yeni taktiği öğrenme sürecinin uzun olabilmesi, uygulamak için kadrolara yapılması gereken yatırımlar, yeni taktiğin etki ve veriminin ölçülmesinin zorluğu ve başvurulan fonların kuruluşun kullanmayı bildiği taktiklere verilmesi sayılabilir. Bu sebeplerden dolayı kurumsal kaynaklar yeni taktiklerin verimsizliğini telafi etmek yerine bilinen taktikleri hızlı ve çabuk kullanmak yönünde kanalize ediliyor. Bu soruna bir de kuruluşlararası koordinasyon sağlanmadan yapılan müdahaleler ekleniyor. Kısıtlı taktiklerimiz karmaşık sistemlerin içinde çok sınırlı hedeflere müdahale edebiliyor. Birlikte hareket etmediğimiz zaman sistemin müdahaleden uzak kalan bölgeleri, kaynaklarını müdahale edilen hedefi korumak veya kuvvetlendirmek için kullanabiliyor. Sistem kendi kendisini onarıyor. Heyet bu bulguların işkencenin tekrar eden doğasını açıklamada etkili olduğu sonucuna vardı.

Kuruluşlar en fazla bir ya da iki taktiği kullanıyor ve insan hakları ihlalleri tek taktikle sonlandırılamıyorsa, hak ihlallerinin gerçekleştiği ilişkiler ağını bozmak için daha kapsamlı stratejiler ve gruplar arası koordinasyon sağlamaya yönelik becerilerin geliştirilmesi gerektiği açıktır. Haritalama süreci, kullanılacak taktiklerin birbirleriyle ilişkisini (birbirinden bağımsız, sinerjik veya çatışma halinde) anlamamızı sağlayarak daha iyi koordine edilecek bir strateji için bize bir çerçeve sunuyor.

Hâlihazırda kullanılan taktiklerin haritalanma sürecinde haritanın büyük kısmının (potansiyel işkence faillerinin aile içi ilişkileri, arkadaşları ve sosyal çevresinin) işkenceyi önlemede aktif

olarak kullanılmadığı ve tanımlanan kişi ve sistemlere daha güçlü baskı uygulanması için yeni taktiklerin geliştirilebileceği görüldü. Grup, harita üzerinde her ilişkinin harekete geçilebilecek bir nokta olduğu varsayımında bulundu, fakat her taktiğin her aktöre uygun veya uygulanabilir olmadığı sonucuna vardı. Bu, aktörler üzerinde uygulanabilecek taktikler için daha geniş ve kapsamlı düşünmemiz gerektiğini gösteriyordu ve İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi'nin oluşturulması için itici gücü sağladı (bkz. www.newtactics.org).

Heyet önce polis merkezlerinde yapılan işkence hakkında genel bir harita hazırladı. Hak mücadelesi için kullanılacak "harita"larda, mücadelenin yapıldığı ülkeye özgü özel ilişkilerin ayrıca haritaya işlenmesi gerekecektir. Oluşturulan harita mağdurların hedef alınmasını ve işkencenin devamını sağlayan kurumsal ve resmî ilişkileri bir şema haline getirmişti. Değişim yaratabilecek etkenlerin arasında gayrı resmî ilişkileri (arkadaşlık ilişkileri, aile, sosyal etkinlikler, din kurumları) ve davranışları etkileyecek diğer ilişkileri incelemek de aynı derecede önemli. Gerçi işkencenin gerçekleştiği kurum değiştiğinde (örneğin askeri bir kurumda) bu ilişkiler de değişebilir, fakat haritanın büyük bir kısmı gerçekleşen işkence olaylarının çoğu için geçerliliğini koruyor. Aynı şekilde hükümetin uluslararası ilişkileri ve yükümlülüklerini, devlet otoritesinin yapısı ve kurumsal kültürü oluşturan resmî ve gayrı resmî ilişkileri anlamak da işkencenin gerçekleştiği mekân kadar önemli. İşkencenin uygulanmasında hangi kontrol mekanizmalarının öncelikli etmen olduğuna bağlı olarak kullanılan yetkilendirme süreçleri de değişiyor. Bu bulgu birbirinden farklı vakaları anlamlandırmakta haritanın büyük bölümünün faydalı olduğunu gösteriyor.

> *Haritalama stratejilerimizi yenilerken ufkumuzu genişleten bir araç. Bu yöntemi kullanarak proje müttefiklerimizi %300 arttırdık. Aktör ve kurum ilişkilerini kuş bakışı görebilmek proje planlayıcılarına kurmaları gereken ilişkileri gösteriyor ve karar alma sürecini hızlandırıyor.*
>
> - Dan Nweze, Afrika
> Yeni Taktikler İnternet Atölyesi Katılımcısı

Şu ana kadar yapılan işler haritalama sürecinin artılarını ve projenin/eylemin plan aşamasındaki faydalarını gösteriyor. Ayrıca haritalama çalışması kullanılan çoğu taktiğin zaman alıcı "etki zincirleri" sonunda etkili olabildiklerini gösteriyor. Bu da bizi kullandığımız taktiklerin duruma ne kadar uygun olduğu konusunda yönlendiriyor. Harita aynı zamanda kullanılan taktiklerin olası etkilerinin analizine de imkân veriyor. Nedensel ilişkileri anlayarak taktiklerimizi daha etkin hale getirmemize yardım ediyor. Son olarak da harita yerel alanlarda hareketi teşvik edici taktikler için fikir alışverişini hızlandıracak bir ortam hazırlıyor.[1]

İnsan hakları alanında çalışan farklı grup ve kişilerin bir araya geldiği eğitim seminerleri dizisinde haritalama yönteminin ilişkileri tanımlama ve hak ihlallerine karşı geliştirilen stratejileri geliştirme sürecindeki faydalarını açıkça gördük.[2]

---

[1] Müdahale edilebilir taktik noktalar hakkında örnekler için "A Case in Point" yazısına bakınız, *http://www.newtactics.org/file.php?ID=1178*

[2] Yeni Taktikler internet sitesinden iki örnek verebiliriz: Ağustos 2005'te yapılan aile içi şiddet konulu Asya Yeni Taktikler eğitim atölyesi *(http://www.newtactics.org/file.php?ID=942)* ve Nijerya'da dullara bakım Kampanyasının Planlanması: *http://www.newtactics.org/main.php/TraininginPractice/UsingNewTacticsAroundtheWorld/Highlight-TacticalMapping*. Nijerya raporunun tümü için şu adrese bakınız: *http://www.newtactics.org/file.php?ID=554*.

Haritalama Nasıl İşliyor

Harita sayesinde sorunları şu açılardan daha iyi anlayabiliriz:

İŞKENCE ÖRNEĞİ

Birinci seviye haritalama: İç ilişkiler, merkeze en yatın ve doğrudan etkisi olan ilişkiler

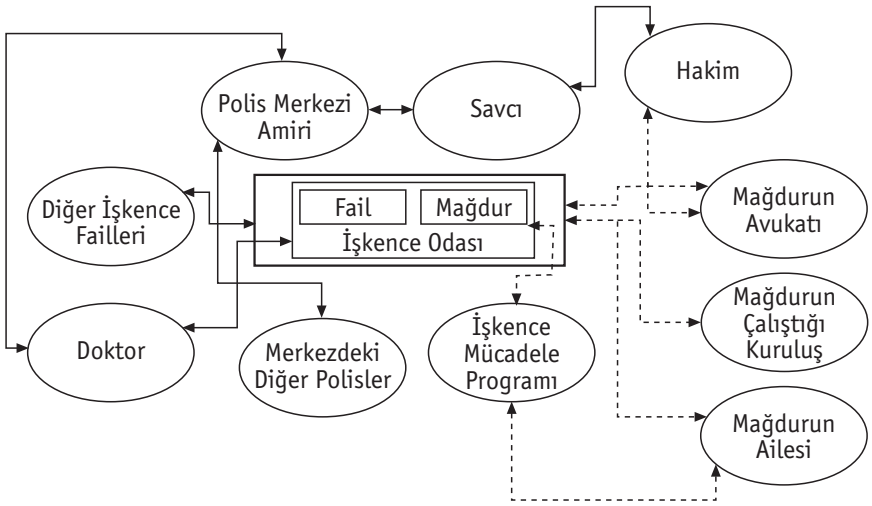

İkinci seviye haritalama: Merkeze etkisi bulunan ama merkezi doğrudan etkilemeyen ilişkiler

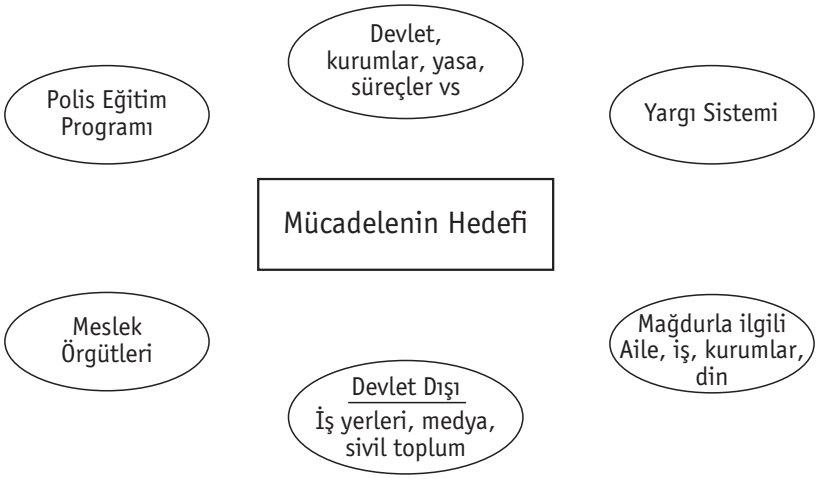

Üçüncü seviye haritalama: Merkezi etkileyen uluslararası ve dış ilişkiler

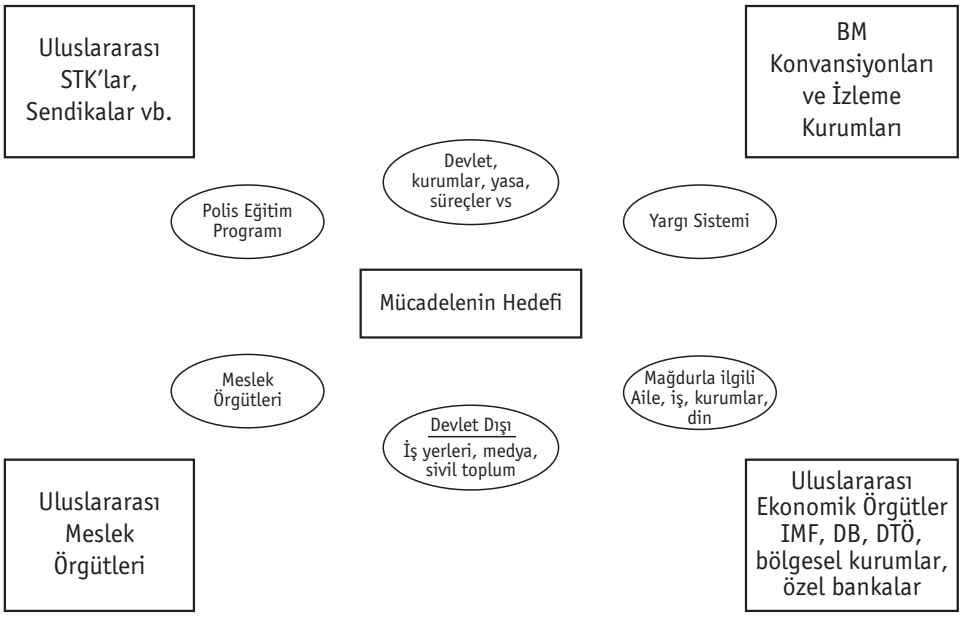

- Uygulanan taktiklerin takibini yapmak ve etkisini incelemek
- Strateji ve taktiklerin daha uygun hale getirilmesini sağlamak
- Müttefiklerin ve onların taktiksel katkılarının koordinasyonu

Not: Şemalarda ilişkilerin farklı seviyelerde incelendiği örnek bir haritalama süreci gösterilmektedir. Bu şema belirli bir merkezden dışarıya doğru birincil, ikincil ve üçüncül seviye ilişkiler şeklinde okunabilir.

Haritalama süreci mücadelenin değiştirmeye veya oluşmasını engellemeye çalıştığı ilişkilerin (işkenceci ve fail ilişkisi gibi) belirlenmesiyle başlar. Bu stratejik hedefi içine alan ilişkiler akış şemasına benzer şekilde sembolize edilerek gösterilir.

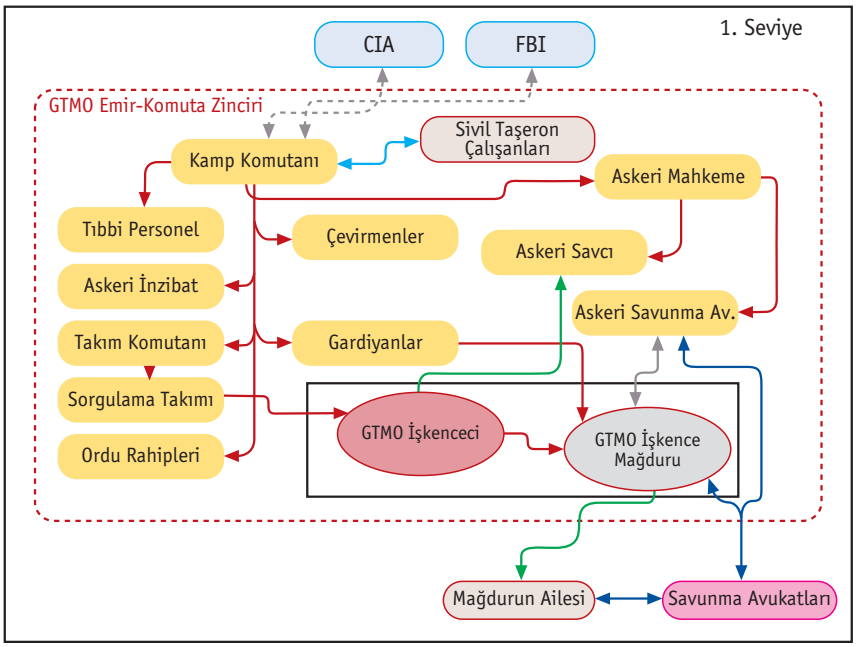

Atölye çalışması sırasında bazı katılımcılar önce küçük gruplar halinde haritalar oluşturmuş, sonrasında büyük bir ulusal eylem planı oluşturmuşlardır.

Haritalamanın asıl faydası belirli sorunlara belirli ülke veya alan bağlamında uygulandığında ortaya çıkmaktadır. İlişkilerin şemalanması sürecinde ne kadar çok bilgi paylaşılırsa sorunun çözümüne yönelik stratejik fırsatlar yaratma konusunda haritanın o kadar çok katkısı olacaktır. Ulusal bir eylem sırasında bilgi toplanmaya başlayınca eylemi planlayanlar müdahale planları için her aktörle ilgili ilişkiyi izleyebilecekleri bir veritabanı kurmalıdırlar. Bu ilişkilerin doğası da ayrıca önemlidir, ilişkinin nüfuz/baskı ekseninde mi, yoksa emir-komuta zinciri ekseninde mi kurulduğu veya ilişkinin temelinde karşılıklı hürmet mi, yoksa rekabet/düşmanlık mı olduğu belirlenmelidir.

Kullanım neticesinde ortaya çıkan harita büyüdükçe ilişkilerin izlenmesinde renkli çizgilerin faydalı olduğunu gördük. Örneğin İçişleri Bakanı'nın işkenceyi kontrol altına almak için politika belirleme, cezalandırma gibi yetkileri varsa eylemi planlayanlar bu kararların alınmasını etkileyen ilişkileri (mesela tek yönlü kırmızı oklar kullanarak) belirlemeye çalışmalıdırlar. Devlet yapısı içinde bazı ikna mekanizmaları tabandan bazıları ise daha yukarıdaki pozisyonlar/kurumlardan nüfuz ederek işlemektedir. Burada da kişilerin dünyaya bakışlarını değiştirecek farklı ilişkiler olabilir. Bunlar askerlik arkadaşları, akraba veya dini liderler olabilir (farklı bir ilişki olduğu için çift yönlü mavi bir ok kullanılabilir). Bu ilişkileri bilmek işkenceyi önleme mücadelesinde bakanın desteğini sağlamak için farklı yaklaşımların oluşmasını sağlayacaktır. Farklı kuruluşlardan ve farklı çevrelerden gelen kişilerden oluşan bir ekip, bu karmaşık ağları anlamamız ve anlamlandırmamız için daha derinlikli bilgi oluşturabilir. Eylem süresince edinilen bilgiler sonucunda haritanın yeniden gözden geçirilmesi veya değiştirilmesi eylem için yeni fırsat ve tehditlerin anlaşılmasına ve ilerleme sağlanan alanların belirlenmesine

yardımcı olacaktır. Farklı detay seviyelerinde haritalar hazırlandığında koordinasyonu sağlayan grup ana müdahale sistemlerini izleyebilir ve haritanın belirli bölgelerine daha fazla önem verip, belli aktörlerle ilgili taktik müdahalelerde bulunabilmek için o aktör çevresinde daha detaylı bir harita oluşturulmasını sağlayabilir.

Haritalama yöntemi belirli bir bağlam içinde gelişen sorunları anlamak için dinamik bir model olarak kullanılabilir mi?

> *"Kanımca bu yöntem büyük önem arzediyor... Haritalama süreci kurumları işlerini daha iyi nasıl yapabileceklerini düşündükleri bir sürece sevk ediyor... Bir öğrenme süreci, yönlendirme süreci, aynı zamanda eleştirel bir süreç..."*
>
> - Louis Frankenthaler
> İsrail'de İşkenceye Karşı Kamu Komitesi
> (PCATI)

Hareketlerimiz dünyayı değiştiriyor. Hareketlerimiz bazen muhaliflerimizi kuvvetlendiriyor, bazen de kişilerin insan haklarını korumak için harekete geçmesini sağlıyor. Bazen kurumların görevleri ve onları yönlendiren politikalar değişiyor, bazen ise sadece kadrolar değişiyor. Haritanın odaklandığı konu, kavramlar değil, kişi ve kurumlardır. Kişiler de, kurumlar da kampanya sürecinde veya zamanla değişebilir. Kişilerin diğer aktörlerle ilişkilerinin doğasını kavrayabilmek için araştırma, inceleme ve taktik esneklik gerekir.[3]

Aynı zamanda bir koordinasyon aracı olan haritadan en iyi şekilde yararlanmak, yeni strateji ve taktikleri planlayabilmek için haritanın dinamik olması, sürekli olarak yenilenmesi gerekmektedir. Haritalama süreci araştırmacılar için mevcut ve yakın gelecekte mümkün durumlar hakkında güvenilir ve kullanılabilirliği yüksek veri üretmektedir.

- Harita, bir arşiv ve görselleştirme aracı olarak taktiklerin takibini kolaylaştır. Aktörlerin zayıf ve kuvvetli noktalarının belirlenip, kaynakların ve hareketlerin dinamik olarak yönlendirilmesini mümkün kılar.
- İlişkisel ağların ve ilgili taktiklerin bir veri bankası içinde sunumunu ve benzer durumlarda farklı aktörlerce hangi taktiklerin kullanıldığını interaktif olarak göstererek insan hakları camiasında stratejik düşünce yapısını destekler.

Harita gibi veri ve araştırma yönetim sistemleri, sivil toplum örgütlerinin insan hakları ihlallerinde oluşan karmaşık ilişki ağlarını çözümlemesine yardımcı olur. Harita kişisel ilişki ağlarının kurumsal ilişkilerle eşleştirilmesini kolaylaştırarak, sivil toplum örgütlerinin insan hakları ihlalleriyle mücadelede daha kapsamlı planlar oluşturmasına imkân verir.

Haritanın şemalanması işlemi tamamlandığında kullanılacak taktiklerin hangi ilişkileri nasıl etkilediğini gösteren "taktiklerin haritalanması" işlemine başlanabilir.

İlişkilerin haritalanması ve mevcut veya olası taktiklerin belirlenmesi süreci, sorunun bir bağlam içerisinde tanımlanmasına imkân verir (insan hakları ihlallerini çevreleyen anahtar ilişkiler, hâlihazırda kullanılan taktiklerin etkileri ve müdahale zorunluluğu olan noktaların

[3] Bkz. "The Need for New Tactics", Douglas A. Johnson: *http://www.newtactics.org/file.php?ID=947*

belirlenmesi gibi). İşkence yapan kişinin de kurumsal, mesleki, sosyal ve ailevi ilişkilerle diğer kişi ve kurumlarla bağlantılı olduğunu düşünelim. Haritalama bu ilişkilerin normal seyrinin bozulması ve değiştirilmesi için bir düşünme sürecidir. Bu bozma ve değiştirme sürecinde hangi kişi ve kurumların neler yapabileceğini veya yeni aktörlerin (kişi veya kurum) sisteme dâhil edilebileceğini anlamamız azami önem taşır. Örnek olarak işkence yapan kişinin polis sendikası veya derneğine olan üyeliğini hedef alan bir taktiği inceleyelim. Bu taktik meslek örgütlerinin uluslararası ilişkilerinden faydalanarak hem ülke içinden, hem de ülke dışından bir baskı unsuru yaratabilir.

İlişkileri haritalama süreci basit aletler kullanılarak taban örgütleriyle de yapılabilir. Haritalama yöntemi, toprağın üzerine çizilerek (Hindistan'da okul çağında çocukları olan ailelerle yapılan çalışmada kullanılmıştır) veya "post-it" kâğıtlar ve renkli kalemlerle bile uygulanabilir. Bu yöntem 2005 yılında Asya Bölgesel Eğitim atölyesinde aile içi şiddeti haritalarken kullanılmıştır. Yeni Taktikler sitesinden konuyla ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşabilirsiniz: http://www.newtactics.org/sites/newtactics.org/files/resources/Sample_Map.JPG.

Haritalama sürecinde, toplanan verilerin ve araştırma bilgilerinin girildiği bir veritabanı ve bu veritabanından beslenen bir haritalama yazılımı gibi ileri teknoloji imkânları da kullanılabilir. Bu şekilde yöntemin farklı alanlara uyarlanabilmesi ve insan hakları ihlallerini çevreleyen faktörlerin değişiminin daha hızlı takibi sağlanacaktır.

İnsan hakları ihlallerinin gerçekleştiği her bağlamda sistemi ve ihlale müdahil kişileri (yanlış kararlar veren veya insan haklarını savunmaları için motive edilebilecek kişileri) anlamak için daha ayrıntılı araştırmalara ihtiyacımız vardır. Sahada çalışan aktivistler bu ve benzeri konular hakkında bilgi topluyorlar. Sosyoloji, siyaset bilimi ve başka alanlardan akademisyenlerle yapılacak işbirlikleri bu alanda yapılan araştırmaları da kuvvetlendirecektir. Yeni Taktikler Projesi, farklı alanlarda yeni müdahale yöntemlerinin uygulamasına yardımcı olmak amacıyla, taktik müdahalelerin sonuçlarının değerlendirilmesi ve belgelenmesiyle özellikle ilgilenmektedir.

Bizim deneyimlerimiz haritalama yaklaşımının insan hakları aktivistleri için yeni bir perspektif yarattığını ve hak ihlallerinin önlenmesi için stratejik düşünceye önemli katkıları olduğunu göstermektedir. Haritalama süreci incelenen durum/sorun hakkında olası tedbirlerin ve önem arzeden yeni alanların tanımlanmasına, iş birliği, koordinasyon ve değerlendirme aşamalarında daha net bir resim oluşturmamıza yardımcı olmaktadır.

Haritalama Yönteminin Kullanımına Örnekler

Yeni Taktikler Projesi'ne katılan iki kuruluş haritalama yöntemini karşılaştıkları sorunları anlamak ve başka kuruluşlarla ilişki kurmak için kullandı.

Liberya Ulusal Kanuni Yaptırım Derneği (LINLEA, Liberya)[4]
LINLEA 2006 yılında düzenlediği eğitim atölyesinde haritalama yöntemini kullanarak çatışma sonrası Liberya'sının linç kültürü sorununu incelemeye başladı.

[4] LINLEA vakası Yeni Taktikler için hazırlanan nihai rapordan (Eylül 2006) kısaltılarak alıntılanmıştır.

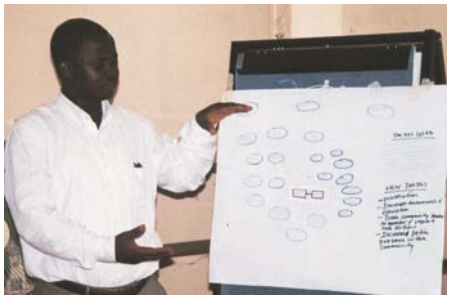

Eğitime katılanlara göre linç kültürünün başlıca sebeplerinden biri vatandaşların Liberya yargı sistemine güven duymamalarıydı. Çoğu Liberyalı polisin etkisiz olduğunu düşündüklerinden zanlıları polise teslim etmek yerine adaleti kendileri dağıtmayı seçiyor. Zanlılar yakalandığında mahkeme sürecinde yaşanan gecikmeler veya kefalet ile serbest bırakılmalar bu eğilimleri körüklüyor. Ayrıca vatandaşlardan alınan haddinden yüksek mahkeme ücretleri insanları mahkeme sonucunu beklemeden harekete geçmeye yönlendiriyor. Hapishanelerin düzeltme bölümlerinin rehabilitasyon programlarının yeterli olmadığı da katılımcılar tarafından ayrıca belirtildi.

Katılımcılar haritalama yöntemi sayesinde bazı potansiyel taktik müdahale noktaları belirlediler. Bunlar:

- Liberya yargı sisteminin meslekî yetkinliğini meslekî eğitimle artırmak.
- Linç kültürünün tehlikeleri ve hukukun üstünlüğü hakkında kitlesel eğitim ve farkındalık yaratma faaliyetleri.
- Hukukun üstünlüğünü korumak ve suçların önlenmesi için mahalli yapıların kurulması (mahalli izleme ekipleri gibi).
- Linç olaylarında ortaya çıkan insan hakları ihlallerini izlemek ve ihbar etmek için eğitim düzenlenmesi.
- Halkın kendi güvenliğini sağlayabilmesi için modeller geliştirmek ve bunları tanıtmak.
- Linç yöntemini kullanan ve örgütleyenleri yargı yoluyla cezalandırmak.

EvAran, Moğolistan[5]

EvAran takımı haritalama yöntemini kullanarak Moğolistan'daki işkence sorununu anlamaya çalıştı. İlk haritalama toplantısında işkencenin gerçekleştiği sosyo-politik altyapı ayrıntılı biçimde ortaya koyuldu ve toplu hareket planları hazırlandı. Yapılan danışma toplantıları sırasında 25 farklı kurumla iletişime geçildi ve katılımcılar başka insan hakları sorunlarında da haritalama yöntemini kullanmayı uygun buldular. Eylül 2006'da EvAran grubu haritalama yöntemini insan hakları konusunda çalışanlara tanıtmak için bir eğitim toplantısı düzenledi.

"Haritalama toplantısına insan hakları aktivistleri ve madencilik faaliyetleri sırasında insan yaşamı ve çevreye verilen zararların tazmini konusunda kamu yararı gözeten bir davanın avukatları katıldı. Haritalama toplantısı sonucunda dava sürecini zorlaştıran koşulların

[5] EvAran vakası Yeni Taktikler için hazırlanan nihai rapordan (Eylül 2006) kısaltılarak alıntılanmıştır.

(madencilik şirketlerini destekleyen ve yolsuzluk vakalarına karışmış yerel yönetim ve hak arama konusundaki bilinçsizliğin yanı sıra) daha önce alınmamış emsal kararlar ile çevrenin gördüğü zarar ve çobanlıkla uğraşanların hayatlarına ve çevreye olan zararın hesaplanabileceği bir aracın eksikliği olduğu görüldü. Toplantıyı takip eden tartışmalarda şu taktiklerin kullanılması öngörüldü: (a) devlet, meslek örgütleri ve ilgili kurumlardan bilirkişilerin maden arama sırasında ortaya çıkan zararı hesaplayabilmek için bir örnek çalışma hazırlaması ve (b) çoban toplulukların insan hakları konusundaki hassasiyetlerini artırmak için yargı mensupları ile yapılacak bir yuvarlak masa toplantısı."

Çoban toplulukların haklarını desteklemeyi ve korumayı amaçlayan bu çalışmada haritalama yöntemi, sivil toplum aktörlerine birlikte çalışabilecekleri yolları gösterdi ve hak aramak konusunda daha önce akla gelmeyen taktiklerin kullanılmasını sağladı.

İşkence Mağdurları Merkezi, ABD

İşkence Mağdurları Merkezi haritalama yöntemini işkencenin önlenmesi ve işkenceye müdahale etmek için kullandı.

Önleme: Kasım 2006'da CVT-Kamu Politikaları ve Yeni Taktikler grubu ABD'nin Guatánamo Körfezi'nde uyguladığı işkence konusunda mücadele eden ABD merkezli 13 kurumun temsilcilerinin katıldığı bir toplantı düzenledi. Konu hakkında bildiklerimize dayanarak hazırladığımız taslak harita toplantıda katılımcılara sunuldu. Bu hem guba vakit kazandırdı, hem de diğer kuruluşların daha fazla deneyimi olan alanları derinlemesine incelemesine imkân verdi. Katılımcıların diğer kazançları ise şunlar oldu:

- **Kolektif bilgi edinme,** haritayı ve grubun konu hakkındaki görüşünü zenginleştiren yeni bilgi ve ilişkileri anlama olanağı verdi.

- **Ortak hedefler ve taktiklerin bulunması:** Katılımcı iki kuruluş işkencenin Guantánamo tutuklularına etkileri (kanuni ve tıbbi/psikolojik açılardan) konusunda rapor hazırlamak için aynı kurumdan ödenek almıştı. Raporun genişletilip birlikte hazırlanması kararı alındı ve hazırlanan rapor ABD senatosu kararlarında kullanılan ve incelenen az sayıda kaynaktan biri oldu.
  Bunun yanı sıra, başka iki kuruluş da Washington'da aynı gün ve yerde eylem planlıyordu. Birlikte çalışarak eylemin içeriğini ve ulaşacağı kitleyi genişlettiler.
- **Yeni ortaklıklar:** Katılan kuruluşlar ortaklıklarını kuvvetlendirerek yeni mücadele programları oluşturdular.

CVT-Yeni Komşular Gizli Yaralar Projesi Temmuz 2007'de haritalama yöntemini kullanarak Minnesota'da belirlenen mülteci gruplarına daha etkin sağlık hizmeti sunmak için yapılan çalışmaları değerlendirdi. Haritanın kullanımı proje ekibini, mülteci grupları ve sağlık hizmeti sağlayıcılarını bir araya getirmek için yapılması gerekenler konusunda daha etkin çalışmaya yönlendirdi.

Sayıları gün geçtikçe artan kurum ve sivil toplum kuruluşları haritalama ve diğer proje araçlarının etkin kullanımı konusunda eğitim ve danışma hizmeti talep ediyor. Yeni Taktikler Projesi de düzenlediği her yüz-yüze toplantıda haritalama yöntemini kullanmaya devam ediyor.

Türkiye'de İşkence, Kötü Muamele ve Diğer Zalimane, Gayrı İnsani veya Küçültücü Muamele veya Ceza Sorunu ve Çözüm Önerileri

Hakan Ataman*

ÖZET

Bu rapor *"Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritalanması Projesi"* kapsamında Türkiye'deki işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza** sorununa değinmek ve olumlu yönde bazı çözüm önerileri sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor Türkiye'deki işkence, kötü muamele sorununa odaklanmakla beraber bireysel vakaların raporlanmasını içermemektedir. Bununla birlikte rapor konu edindiği temaya uygun olarak, proje kapsamında tespit edilen olgularla ilgili örnek vakaları kapsamaktadır.

Rapor proje kapsamında hazırlanan *"Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritası"* ile paralel bir şekilde kaleme alınmıştır. Ancak, rapor Türkiye'de işkencenin stratejik haritasında yer alan ilişkiler ağının yanı sıra, haritanın kapsamı ve teknik imkânları nedeniyle gösteremediği bazı olgusal gerçekliklere de değinmektedir.

Türkiye'de işkence ve kötü muamele Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde çıkarılan fermanlardan başlayarak yasalarca resmen yasaklanmış olmasına rağmen halen uygulanan bir pratik niteliğindedir. Türkiye'nin 1997 yılından bu yana, Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında kabul ettiği yasal reformlar güvenlik güçlerinin uyguladığı işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın azaltılmasında azımsanmayacak bir etki gösterdi. Ancak, 1997'den bu yana iktidara gelen tüm hükümetlerin de kabul ettiği gibi, bu yasaların uygulanmasında ciddi sorunlar vardır. *"İşkenceye sıfır tolerans"* politikasına rağmen işkence, kötü muamele uygulamalarını halen devam ediyor olması bunun somut bir göstergesi niteliğindedir.

Türkiye'de işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda yaşanan sorunların başında *bilgi eksikliği, cezasızlık ve kalıplaşmış zihniyet* gelmektedir. Özellikle, kanun uygulayıcılarının ve devlet bürokrasisinin kabul edilen reformların pratiğe geçirilmesi konusunda gösterdikleri aşırı direnç en önemli başat etkenlerden biridir. Kanun uygulayıcılarının *"hukukun üstünlüğünden"* çok devleti korumak amacıyla gösterdikleri bu refleks cezasızlıkla sonuçlanmaktadır.

Türkiye'de işkence ve kötü muamele vakaları ön yargı ve ayrımcılıktan beslenmektedir. Kanun uygulayıcılarının ve toplumun önemli bir kesimi bazı kişilerin (hırsızlar, yankesiciler, tinerciler,

* İnsan Hakları Gündemi Derneği

** Bundan sonra raporun okunmasını kolaylaştırmak için *"işkence ve kötü muamele"* olarak kullanılacaktır.

"teröristler", vb.) işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezayı hak ettiğini düşünmektedir.

Türkiye'de işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda yaşanan bir diğer önemli sorun denetim mekanizmalarının eksikliğidir. Resmi denetim mekanizmaları yeterli ve etkili bir şekilde çalıştırılmamaktadır. Gözaltı merkezlerine yönelik düzenli denetimler mevcut değildir. Hepsinden önemli sivil toplum örgütlerinin uzmanlarını da içerecek şekilde düzenlenmiş bağımsız bir denetim mekanizması mevcut değildir.

GİRİŞ

İşkence ve kötü muameleyle ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezayla mücadele etmek için uluslararası sözleşmeler oldukça açık ve net hükümler içermektedir. Ayrıca, devletlerin işkenceyi önlemek amacıyla alacağı önlemler de oldukça basittir. Bununla birlikte Türkiye'de işkence ve kötü muamele halen süre giden bir ihlal niteliğindedir.

Türkiye'de AB sürecine bağlı olarak gerçekleştirilen reformlar sonucunda, insan hakları ihlallerinde gözle görülür bir azalma meydana gelmiş olmakla birlikte, işkence ve kötü muamele vakaları dahil olmak üzere insan hakları ihlalleri halen yoğun denebilecek bir düzeydedir. Ne yazık ki, son olarak hükümetin *"işkenceye sıfır tolerans"* sözüne ve gerçekleştirilen reformlara rağmen işkence ve kötü muamele sorunu devam etmektedir. Gözaltı merkezlerinde, özellikle de siyasi nitelikteki gözaltılar sırasında uygulanan işkence ve kötü muamelede gözle görülür bir azalma yaşanırken, hırsızlık, yankesicilik, vb. adli vakalarda işkence ve kötü muamele uygulamaları ciddi artış göstermiştir. Siyasi vakalarda ise işkence ve kötü muamele olayları, gözaltı merkezlerinden sık bir şekilde kolluk kuvvetleri tarafından aşırı şiddetin kullanıldığı cezaevi olaylarına, toplumsal gösterilere ve gözaltına alma süreçlerine doğru bir geçiş göstermiştir.

AB uyum süreci kapsamında gerçekleştirilen reformlar Türkiye'de insan hakları ve demokrasinin gelişmesinde olumlu katkılar yapmış olmasına rağmen, son 2005 yılından itibaren ciddi bir duraklama gözlenmektedir. Reformların durması kabul edilen bazı yeni kanunlarla birlikte bir geriye gidişe yol açmıştır. Özellikle, *"Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*[1] ve *"5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (PVSK)"*[2] kolluk kuvvetlerine olağanüstü yetkiler getirmiştir. Kanunlar keyfi göz altılara ve kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanımına yasal bir zemin teşkil etmektedir.

Türkiye'de işkence ve kötü muamelenin önlenmesindeki temel sorunlardan bir tanesi de cezasızlık sorunudur. İşkence ve kötü muameleden sorumlu olan failler sık bir şekilde cezasız kalmakta ya da değişik gerekçelerle ceza indiriminden yararlanarak görevlerine devam edebilmektedir. Buna karşılık işkence ve kötü muamele mağdurunun karşı iddialarla sanıklaştırılması söz konusudur. Sanıklaştırma eylemi mağdur avukatları ve insan hakları savunucuları içinde geçerlidir.

Türkiye'de alıkonma merkezlerini etkin bir şekilde denetleyecek herhangi bir mekanizma

---

[1] *Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,* http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.durumu?kanun_no=5532 internet sitesinde mevcuttur.
[2] *5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (PVSK),* http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5681.html internet sitesinde mevcuttur.

bulunmamaktadır. Bu yüzden pek çok vakada ancak mağduriyet gerçekleştikten sonra müdahale söz konusu olabilmektedir. Bu konuda birkaç iyi örnek dışında T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığının, il ve ilçe insan hakları kurullarının şu ana kadar yürüttüğü faaliyetler oldukça yetersiz kalmıştır. Söz konusu kurumlarla insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri arasında geçmişte yaşanan gerginlikler nedeniyle sistematik bir işbirliği söz konusu olamamıştır.

Başbakan Yardımcısı ve İnsan Haklarından Sorumlu Bakan Cemil Çiçek imzasıyla 24.03.2008 tarihinde bir genelge yayınlanmıştır. Valiliklere gönderilen genelgede *"İşkence ve kötü muamele iddiaları hakkında gerekli soruşturmalar geciktirilmeksizin başlatılacak ve mümkün olan en kısa sürede tamamlanacaktır. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik yasal ve idari düzenlemeler doğrultusunda, kamu kurum ve kuruluşlarının her düzeydeki amirleri ile denetime yetkili diğer görevlilerin haberli ve habersiz rutin denetimleri yanında, il ve ilçelerde bulunan İnsan Hakları Kurulları da ilgili kurumlara ve birimlere haberli ve habersiz ziyaretler yapacaklardır. Bu denetim ve ziyaretlerde tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için lüzumlu tedbirler süratle alınacak, kusuru görülenler hakkında gerekli işlemlerin yapılması sağlanacaktır"*[3] denmektedir. Ayrıca, genelgede *"İnsan hakları alanında güçlü ve kalıcı bir diyalog mekanizması niteliği taşıyan Kurullara daha fazla sayıda üyenin katılımı teşvik edilecek, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına üyelik için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır. İlgili Yönetmelik gereği üyeliğe hak kazanan siyasi partiler, meslek odaları ve diğer üye kuruluşlarının Kurullarda temsilinin sağlanması için ilgili kurum ve kuruluşlar toplantılara davet edilecek, düzenli olarak katılmayan üyeler yazılı olarak uyarılacaktır"* denmektedir.[4] Bununla birlikte bu konuda insan hakları örgütlerine şu ana kadar herhangi bir işbirliği çağrısı yapılmış değildir.

Türkiye'de işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezaya ilişkin son iki yılın rakamları ürkütücüdür. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na (TİHV) 2006 yılı içinde toplam başvuru yapan 337 olduğunu duyurmuştur: 337 kişiden 85 kişi daha önce başvurup tedavisi devam eden kişilerden oluşmaktadır; 252 kişi aynı yıl (2006) içinde işkence gördüğünü beyan etmiştir. TİHV'e 2007 yılı içinde 452 kişi başvurmuştur: 132 kişi daha önce başvurup tedavisi devam eden kişilerden oluşmaktadır; 320 kişi aynı yıl (2007) içinde işkence gördüğünü beyan etmiştir. TİHV İşkence uygulanan yerler bakımından 98 başvurunun Emniyet Müdürlükleri, 61 başvurunun Polis Karakolu, 17 başvurunun Jandarma Karakolu/Komutanlığı, 112 başvurunun Araç içi/açık alan, 32 başvurunun diğer yerlerle ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu başvurulardan 293 kişi erkek, 159 kişi kadın, 33'ü çocuktur.[5]

İnsan Hakları Derneği (İHD) son olarak açıkladığı raporunda 2006 yılı içinde 708, 2007 yılı içindeyse 678 başvuru aldığını belirtmiştir.[6]

---

[3] İnsan Hakları Genelgesi, Tarih: 24.03.2008 Sayı: B.02.0:İHB.568.04/426, T.C. BAŞBAKANLIK, İnsan Hakları Başkanlığı, Sayı :B.02.0.İHB.568.04/426 24/03/2008, Konu: İnsan Hakları

[4] A.g.e.

[5] *TİHVnin tedavi ve rehabilitasyon alanındaki faaliyetlerinin 2007 yılı kısa değerlendirmesi,* Salı, 19 Şubat 2008, http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1493&Itemid=31 internet sitesinde mevcuttur. Ayrıca Bkz. http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1105&Itemid=69, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2006_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf internet sitesinde mevcuttur.

[6] *İHD 1999-2007 yılları arasındaki verileri 1999–2007 KARŞILAŞTIRMALI BİLANÇOSU'NA dayanmaktadır,* 28 Şubat 2008, http://www.ihd.org.tr/rapor/karsilastirma19992007.htm internet sitesinde mevcuttur.

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV) 2006 yılı raporunda İşkence ve Kötü Muameleyi Önleme Projesi kapsamında 1 Mart 2006 ve 28 Şubat 2007 tarihleri arasında toplam 34 kişiye hukuki yardımda bulunulduğunu belirtmiştir. Rapora göre, İşkence ve kötü muameleye uğradığı için TOHAV tarafından kendisiyle bağlantı kurulan mağdur sayısı bu sayının üzerindedir. Yapılan görüşmelerde hakları ve hukuki prosedürler hakkında detaylı olarak bilgilendirilen başvuruculardan bazıları adalet sistemine duyulan güvensizlik ya da süreç boyunca yaşayabilecekleri huzursuzluklar nedeniyle başvuru yapmaktan vazgeçtiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca, söz konusu mağdurların yaşadıkları işkence ve kötü muamelenin psikolojik etkileri nedeniyle veya olay esnasında maruz kaldıkları tehditlerin etkisiyle hukuki yardım almaktan çekindikleri de gözlemlenmiştir.[7]

T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın verilerine göre 2006 yılında kötü muamele iddiası 112, işkence iddiası 25'dir. 2007'de kötü muamele iddiası 79 (3. sıra) ve işkence iddiası 17'dir (13.sıra).[8]

İşkence ve Kötü Muamele Yasağı ve Tanım Sorunu

Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler (BM) Örgütünün kurucu üyelerindendir. Türkiye, 26 Haziran 1945'de imzaladığı BM Şartını, 15 Ağustos 1945'de kabul edilen bir yasayla onaylamıştır. Böylece, Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğratılmış totaliter rejimlere, savaşın son günlerinde (23 Şubat 1945'te) savaş ilan etmekle başlattığı politikasını sürdürmüş oluyordu. Türkiye BM Üyesi olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne olumlu oy veren 48 devletten biri olmuştur. Evrensel Bildiri'nin Türkçe çevirisi, 29 Mayıs 1949 günü Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Ancak bu çeviride oldukça önemli bazı eksiklikler ve yanlışlıklar vardır. Bildirinin düzeltilmiş çevirisi, Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi'nce 1980 yılında yayınlanmıştır.[9]

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin yayınlanması, Türkiye'de 1945'de açılan sınırlı çok partili dönemin hararetli günlerine rastlamıştır. Bu dönemde insan haklarının tanıtılması için dernekler kurulmuş olmakla birlikte İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin sosyal ve politik yaşamda bir etki yaptığı söylenemez.[10] Ancak, başlangıçta olmasa bile, Türkiye için etkileri sonradan büyük olacak olan Avrupa Temel Haklar ve Özgürlükler Sözleşmesini (AİHS) imzalanmasından 3,5 yıl sonra yürürlüğe girişinden 6 ay sonra onaylamıştır. AİHS'yi onaylayan kanun 19 Mart 1954 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Türkiye işkence ve kötü muamelenin önlenmesiyle ilgili bir dizi uluslararası sözleşmeye 1988'den itibaren taraf olmuştur.

- 25 Şubat 1988'de İşkencenin veya Gayrı İnsani ya da Aşağılayıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi,

- 21 Nisan 1988'de BM İşkence, Kötü Muamele, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi (beyan ve çekince ile)

- 9 Aralık 1994'de BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (beyan ve çekince ile)

---

[7] *TOHAV 2006 raporu,* s. 26-27, http://www.tohav.org/TOHAV_Layout%201.pdf internet sitesinde mevcuttur.
[8] *T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Bülteni,* Tarih: Ağustos 2007, Sayı: 2007/1, Konu: İnsan Hakları İhlal İddiası Başvurularına İlişkin Sayısal Veriler,
http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/ihb/insan_haklari_bulteni_2007-1.pdf web sitesinde mevcuttur.
[9] Anayasa ve İnsan Hakları, Rona Aybay, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1. Cilt, İletişim Yayınları, s. 60- 61
[10] a.g.e.

- 04 Temmuz 2003'de BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (beyan ve çekince ile)

- 01 Mart 2006'da BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (beyan ve çekince ile)

- Her türlü alıkonma merkezinin bağımsız organlarca denetlenmesini öngören BM İşkence, Kötü Muamele, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesine dair Seçmeli Protokolü 14 Eylül 2005 tarihinde imzalamış ancak şu ana kadar onaylamamıştır.

11. Protokol öncesinde AİHS'nin eski 25. maddesinin bireysel başvuru hakkını devletlerin isteğine bağlı "seçimlik" bir hak olarak kabul etmesi nedeniyle, Türkiye Avrupa İnsan Haklar Komisyonu'nun bireysel başvuruları kabul yetkisini ilk kez 28 Ocak 1987'de, üç yıllık bir süre için tanımıştır. Bu sürenin dolmasından sonra da 11. Protokol yürürlüğe girene değin, Komisyonun bireysel başvuruları kabul yetkisini üçer yıllık süreler için uzatmıştır. 11. Protokol, AİHM'in bireysel başvuruları kabul yetkisini Sözleşmenin zorunlu bir ilkesi olarak yeniden düzenlediğinden, diğer sözleşmeci devletler gibi, Türkiye'de 11. Protokolü onaylamış olmakla artık bireysel başvuru hakkını herhangi bir süre kısıtlamasına bağlı olmaksızın tanımış olmaktadır.[11]

1990 yılından bu yana yüksek Sözleşmeci taraf Türkiye Cumhuriyetine karşı Avrupa İnsan hakları Sözleşmesini ihlal ettiği gerekçesiyle yapılan başvurulardan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve AK Bakanlar Komitesi tarafından 27 Ocak 2003 tarihi itibariyle 311 karar çıkartılmış olup bunların 13'ünde Türkiye Cumhuriyeti'nin Sözleşmeyi ihlal etmediğine, 298'inde ise Türkiye'nin Sözleşmenin belli hükümlerini ihlal ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin Sözleşmeyi ihlal ettiği sonucuna ulaşılan başvuruların 287'si için 1.909.792 ABD Doları, 9.723.353 Fransız Frangı, 2.172.713 İngiliz Sterlini, 2.117.766 Euro, 57.639 Alman Markı ve 9 Milyar Türk Lirası tazminat ödenmiştir.[12] İzmirli avukatlar Ömer Erlat, Noyan Özkan ve Arif Ali Cangı'nın, Dışişleri, Adalet ve Maliye Bakanlığı ile yaptıkları uzun yazışmalar sonunda Türkiye'nin AİHM'e giden davalar sonucunda, 2004 sonuna kadar 30 milyon Euro ödemeye mahkûm olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca yıllardır AİHM kararları sonucu tazminat ödeyen Türkiye, bu tazminatların kusur sahiplerine ödetilmesine yönelik 2002'de bir yasa düzenlemesi yapmıştır. Ancak bu cezalar kişisel kusuru olan devlet memurlarına bir türlü döndürülememiştir. Yapılan yazışmalar sonucunda, Maliye Bakanlığı'nın verdiği cevaba göre ya fail tespit edilememekte, ya da takipsizlik, beraat v.b. kararlar verildiği gerekçesi ile sorumluların bağlı olduğu idare, rücû davası açılacak kişileri bildirmekten kaçınmaktadır.[13]

AİHM'nin yıllık raporları incelendiği takdirde, söz konusu mahkumiyet kararlarının önemli bir bölümünün, ***"terörle mücadele"*** sırasında gerçekleşen ihlaller nedeniyle gerçekleştiği hemen göze çarpan bir gerçekliktir.[14]

---

[11] *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye,* Yasemin Özdek, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No:20, Birinci Baskı, Mart 2004, S.79

[12] *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi,* Polis Akademisi, Ocak 2003 Cilt: 1 Sayı: 4 s.VIII, http://www.pa.edu.tr/tr/baskanlik/menu/dergi2/sayi4/1-26.pdf internet sitesinde mevcuttur.

[13] *Yargıda AİHM'e taşınmadan çözüm,* Hürriyet Gazetesi, Hürriyet Ege, 2 Mayıs 2005, s. 7

[14] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Yıllık Faaliyet Raporları http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+surveys+of+activity internet sitesinde mevcuttur.

AİHM'nin son iki yıllık raporlarına göre Türkiye 2006 yılı içinde yapılan başvurular bakımından üçüncü sırada, hakkında verilen kararlar bakımından birinci sıradadır. 2007 yılında ise Türkiye yapılan başvurular bakımından ikinci, hakkında verilen kararlar bakımından ise yine birinci sırada yer almıştır.[15]

İşkence ve Kötü Muamele ilgili tüm uluslararası insan hakları sözleşmelerinde kesin bir yasak olarak tanımlanmıştır. BM Kişisel ve Siyasal Hakları Sözleşmesinin 7. Maddesi *"Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz"* demektedir. Sözleşmenin 4.2. Maddesi *"Sözleşmenin 6, 7, 8 (1 ve 2 fıkralar), 11, 15, 16 ve 18. maddelerindeki yükümlülüklerde hiçbir azaltma yapılamaz"* demektedir. BM Kişisel ve Siyasal Hakları Sözleşmesinin uygulanmasını denetlemekle görevli BM İnsan Hakları Komitesi Sözleşmenin 4. Maddesiyle ilgili 5 No'lu Genel Yorumunda ve İşkence ve Kötü Muameleyi Yasaklayan 7. Maddesiyle ilgili 7 No'lu Genel Yorumuyla kesin yasak hükmüne açıklık getirmiştir. Buna göre İşkence ve Kötü Muamele yasağı hiçbir koşulda askıya alınamaz.[16]

Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 3. Maddesi *"Hiç kimseye işkence yapılamaz, insanlık dışı ya da küçültücü ceza veya muamele uygulanamaz"* demektedir. Sözleşmenin olağanüstü durumlarda yükümlülük azaltmayı içeren 15. Maddesi şöyle demektedir:

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşen Taraf, ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek şartıyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir.
2. Yukarıdaki hükme dayanılarak, üçüncü ve dördüncü maddeler (fıkra-1) ve yedinci madde ile meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları dışında ikinci madde hiçbir suretle ihlal edilemez.

AİHS'nin uygulanmasıyla ilgili adli bir koruma mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 3. Maddenin asla askıya alınamayacağını verdiği pek çok kararda defalarca tekrar etmiştir.[17]

Hukuki açıdan işkence tanımının hangi unsurları içerdiği ve buna bağlı olarak nasıl tanımlanacağı çetrefilli bir meseledir.[18] Konuyla ilgili olarak BM ve AİHM yorumları farklılıklar göstermektedir.

---

[15] E*uropean Court of Human Rights, ANNUAL REPORT 2006,* [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yıllık Raporu (2006)] Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2007, p. 13; *European Court of Human Rights, ANNUAL REPORT 2007,* [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yıllık Raporu (2007) Değiştirilebilecek Taslak Baskı] Provisional Edition. This report may be subject to editorial revision before publication, Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2008, p. 13.

[16] *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumları,* Derleyen ve Çeviren Leyla Uyar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Eylül 2006, Genel Yorum 5 s. 9-10, Genel Yorum 7 s. 12-14

[17] *İşkencenin Yasaklanması,* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz, Aisling Reidy, İnsan hakları el kitapları, No.6, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Birinci baskı, Temmuz 2002, s. 29-32; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Vücut Bütünlüğü Hakkı (Madde 3),* Dona Gomien, David Harris, Leo Zwaak, Çev: Orhan Kemal Cengiz, İnsan Hakları Hukukunda İşkence Yasağı, İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını 5, 1. Baskı, İzmir, Kasım 1996, s. 8-9; *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu,* Yard. Doç. Dr. R. Murat Önok, Seçkin Yay. Ankara 2006, s.160-168; *Short guide, to the European Convention on Human Rights,* (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İçin Kısa Bir Kılavuz) Donna Gomien Associate Professor, Norwegian Institute of Human Rights University of Oslo, Directorate General of Human Rights Council of Europe, Originally published by Council of Europe Publishing, 1991 and 1998, Printed at the Council of Europe, April 2002, p. 99-102.

[18] A.g.e.

BM İşkence, Kötü Muamele, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesinin 1. Maddesine göre:

(1) Sözleşme amaçlarına göre,"İşkence" terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayrım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızi olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez. (2) Bu madde, konu hakkında daha geniş uygulama hükümleri ihtiva eden herhangi uluslararası bir belge veya milli mevzuata helal getirmez.

Bir hukuk kavramı olarak işkencenin kendisine özgü farklı bir hukuki boyutu vardır. AİHM'nin belirttiği görüşe göre, AİHS'ni hazırlayanların hem "işkence", hem de insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele" terimlerini kullanmaktaki amaçları ikisi arasında kesin bir ayırım yapmaktır. AİHM'nin görüşüne göre, asıl amaç çok ciddi ve acımasız eziyet niteliğindeki kasıtlı insanlık dışı muameleye özel olarak dikkat çekmektir. Bu bağlamda AİHM Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1975 tarihinde kabul ettiği 3452 sayılı Karar'ın 1. maddesine atıfta bulunmuştur. Anılan madde şöyledir: *"İşkence acımasız, insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya cezanın ağır ve kasıt içeren şeklidir."* Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, muamele veya cezayı işkence olarak belirleyen unsurları tanımlamakla birlikte, bu kavramın tam olarak ne anlama geldiğini hiç tanımlamaya çalışmamıştır.[19]

AİHM, işkence ile diğer kötü muamele türleri arasındaki ayrımın "yapılan eziyetin yoğunluğundaki fark" temelinde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan eziyetin şiddeti veya yoğunluğu aşağıdaki faktörler kıstas alınarak değerlendirilebilir[20]:

- süre
- fiziksel ve ruhsal etkiler
- mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu
- muamelenin uygulanış şekli ve yöntemi

Sonuç olarak AİHM AİHS'nin 3. Maddesi kapsamında yasaklanan üç davranış biçimi arasında aşağıdaki biçimde ayrıma gitmiştir[21]:

İşkence: Kasıtlı yapılan, çok ciddi ve zalimane insanlık dışı muameleye maruz bırakmak.

İnsanlık dışı muamele: Yoğun fiziksel ve ruhsal ıstırap.

Onur kırıcı davranış: Mağdurda korku duygusunun yükselmesine sebep olan, şiddetli ıstırap veren; utanca boğan ve alçaltan; fiziksel ve psikolojik direncini kıran kötü muamele.

---

[19] *İşkencenin Yasaklanması,* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz, Aisling Reidy, İnsan hakları el kitapları, No.6, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Birinci baskı, Temmuz 2002, s.16-18

[20] A.g.e. s. 18

[21] *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Vücut Bütünlüğü Hakkı (Madde 3),* Dona Gomien, David Harris, Leo Zwaak, Çev: Orhan Kemal Cengiz, İnsan Hakları Hukukunda İşkence Yasağı, İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını 5, 1. Baskı, İzmir, Kasım 1996, s. 12.

[22] BM İnsan Hakları Komitesinin Emsal Kararları, Der. Raija Hanski, Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Haziran 2005, s.85.

BM İnsan Hakları Komitesi, AİHM'nin aksine her bir davada BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesindeki 7. maddeye aykırılık oluşturan muamelenin "işkence" mi, yoksa "zalimane muamele", "insanlık dışı muamele", vb. mi teşkil ettiğini tespit etme gereği duymamaktadır. Komite, 1992 yılında çıkarılan 20 (44) sayılı Genel Yorumunda, bu konudaki tavrını şu şekilde açıklamaktadır: "Sözleşme, 7. maddede yer alan kavramlara ilişkin olarak herhangi bir tanım içermemektedir; Komite, yasaklanmış olan eylemlerin bir listesini çıkarmak ya da farklı cezalandırma veya muamele biçimlerine ilişkin keskin ayrımlar getirmek gibi bir düşünce içerisinde değildir; ayrımlar uygulanan muamelenin niteliğine, amacına ve şiddetine bağlıdır."[22]

Halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasasının 17. Maddesi işkenceyi yasaklamıştır. 17. Maddeye göre:

MADDE 17. *- Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*
Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; nzası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.
Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Ayrıca 1982 Anayasasının 90. Maddesi şu şekildedir:

D. Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma
Madde 90 *- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.*
(...)
Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) 26.09.2004'de kabul edildi. 5237 Sayılı TCK İşkence ve Eziyet Başlığı altındaki 94., 95. ve 96. maddelerle işkenceyi yasaklamış ve yapanlar hakkında cezai uygulamalar öngörmüştür. Ancak, 765 Sayılı Eski TCK, 1 Haziran 2005 itibariyle yürürlükten kalkmış olsa da, birçok konuda fail lehine hükümler içerdiği için bu tarihten önce işlenmiş fiillere uygulanmaya devam edecektir. Bu yüzden 765 Sayılı Eski TCK'ya (ETCK) yer vermek zorunluluktur. Öte yandan, 765 ve 5237 sayılı kanunlarda yer verilen işkence suçunun yapısı ve düzenlenen yakın suç tipleri oldukça farklı bir yapı gösterdiğinden her iki kanunu ayrı ayrı ele almayı uygun bulduk. Bununla birlikte, ETCK bakımından özet açıklamalara yer vermekle yetineceğiz.[23]

765 Sayılı ETCK Madde 243'teki işkence suçuna benzer suç tipleri olarak keyfi muamele etmek (ETCK md. 228/1), sert muamele etmek (ETCK md. 228/2), kötü muamele etmek (ETCK md. 245) ve müessir fiil (ETCK md. 456) suçları ele alınabilir[24]. Dolayısıyla ETCK işkence, keyfi

---

[22] BM İnsan Hakları Komitesinin Emsal Kararları, Der. Raija Hanski, Martin Scheinin, Çev. Defne Orhun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Haziran 2005, s.85.
[23] *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu,* Yard. Doç. Dr. R. Murat Önok, Seçkin Yay. Ankara 2006, s.323.
[24] A.g.e. s. 323.

muamele, kötü muamele ve müessir fiil olarak dört farklı suç tanımı yapmış ve herbiri için ayrı yaptırımlar öngörmüştür.[25]

26.09.2004'de kabul edilen 5237 sayılı yeni TCK'ya göre ise işkence ve eziyet suçu şu şekilde düzenlenmiştir:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İŞKENCE VE EZİYET
İŞKENCE
Madde 94 *- (1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(2) Suçun;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla,

İşlenmesi hâlinde, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi hâlinde, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır.

(5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi hâlinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.

NETİCESİ SEBEBİYLE AĞIRLAŞMIŞ İŞKENCE
Madde 95 *- (1) İşkence fiilleri, mağdurun;*

a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,

b) Konuşmasında sürekli zorluğa,

c) Yüzünde sabit ize,

d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında artırılır.

(2) İşkence fiilleri, mağdurun;

a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,

b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,

c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,

d) Yüzünün sürekli değişikliğine,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır.

(3) İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması hâlinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

EZİYET
Madde 96 *- (1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(2) Yukarıdaki fıkra kapsamına giren fiillerin;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa ya da eşe karşı,

İşlenmesi hâlinde, kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

---

[25] A.g.e. s. 324-327.

5237 sayılı yeni TCK'nın (YTCK) en "ilginç" maddelerinden biri, eziyet suçuna ilişkin düzenlemedir. T.C Anayasasının 17. maddesinin üçüncü fıkrasında "işkence ve eziyet" yapmak yasaklanmıştır. Anayasanın mantığı gereği soyut olarak ifade edilen hiçbir şekilde somutlaştırılmadan, bir suç tipi olarak YTCK'ya monte edilmiştir.[26]

YTCK'daki suç tipinin 1995 tarihli İspanyol Ceza Kanunu md. 173'den esinlendiği anlaşılmaktadır. Fakat İspanyol Ceza Kanununun söz konusu hükmü İspanyol Yargıtayı tarafından "belirsiz" bulunduğu gibi, doktrine göre de yanlış bir yasa yapma tekniği örneğidir. İspanyol doktrininde de, bu madde hakkındaki yorumlar genelde olumsuzdur. Her şeyden önce, bu suç tipinin kötü muameleleri olağan çerçevesinden (devlet-vatandaş ilişkisi) çıkartıp genel bir suç tipi içerisine yerleştirerek kapsamını daha makul görülebilecekten ötesine taşıdığı söylenmektedir. Buna göre, daha mantıklısı, kamu görevlisi olma sıfatını taşıyan kişilerin, iş ilişkisi, ailevi ilişki ya da genel olarak astlık-üstlük ilişkisinin varlığı sebebiyle kötüye kullanmaya açık özel ilişki durumlarının varlığı (Örneğin yatılı eğitim kurumu, sağlık kurumu gibi) halinde işledikleri işkence benzeri davranışların bu çerçevede cezalandırılması olurdu. Bu bakımdan, çeşitli yazarlarca, söz konusu suç tipinin tümüyle açık olmasa bile, en azından "aşırı geniş" ve "belirsiz" olduğu, arzu edilenden daha geniş terimlerin kullanıldığı, bundan doğacak önemli yorum ve hukuki güvenlik sorunlarının olduğu vurgulanmıştır.[27]

Nitekim Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritalanması Projesi kapsamında, görüşü alınan İzmir Barosu Eski İşkenceyi Önleme Grubu sözcüsü Av. Nalan Erkem, YTCK kapsamında işkence fiiline uymayan kötü muamele, aşağılayıcı muamele, insanlık dışı muamele gibi bazı fiillerin "belirsizlik" nedeniyle cezasız kalmasında endişe ettiğini vurgulamıştır.

Geçmişin Mirası Olarak İşkence ve Kötü Muamele

Türkiye'de işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza devam eden bir sorun olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak günümüze kadar devam eden bir dizi kanunla yasaklanmıştır. *"İşkence ve zulmün ortadan kaldırılması yolunda ilk ciddi önlemler 1838'in ikinci yarısı ile birlikte alınmaya başlamıştır."*[28] 1838 yılında yürürlüğe giren kanunun ana özelliklerini şöylece özetlemek mümkün; "Memurine Mahsus Ceza Kanunu" adıyla çıkartılan, *"kanun tekniği açısından ilkel olan bu düzenlemede, memurların işleyebilecekleri suçlar ve cezalar sayılmakta, kanunsuz kimseye ceza verilemeyeceği, keyfi cezaların kaldırıldığı ifade edilmektedir."*[29]

Anayasa ve kanunlarca yasaklanmış olmasına rağmen Türkiye'de işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza özellikle askeri darbe dönemlerinde ve olağanüstü hal uygulamaları sırasında bilgi almak, cezalandırmak ve yıldırmak amacıyla sık bir şekilde uygulanmıştır.

12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte 650 bin kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanların tamamı işkence, kötü muamele, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalmış, yaklaşık

---

[26] A.g.e. 327.
[27] A.g.e. 327-328. Ayrıca bkz. 131,132,133 nolu dipnotlar.
[28] *Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence,* Taner Akçam, İletişim Yay. 1. Baskı, Nisan 1992, s. 144.
[29] *Prof Ahmet Mumcu, Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı,* s.33, Aktaran Taner Akçam, A.g.e., s.145.

500 kişi gözaltındayken ölmüştür. Gözaltında ölenlerden 171 kişinin işkence sonucu öldüğü kanıtlanmıştır.[30]

12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Komutanı Kenan Evren, kendisiyle röportaj yapan Milliyet Gazetesi yazarı Fikret Bila'ya şunları söylemiştir:

Peki, siz Diyarbakır Cezaevi'nde olanları neye bağlıyorsunuz?
- Benim kanaatim şu: Cezaevlerinde o gardiyanlar, 12 Eylül öncesi dönemde çok sıkıntı çektiler. Hatırlarsanız, anarşi döneminde cezaevlerini oradaki suçlular yönetiyordu. İdare onların eline geçmişti. Mahkûmlar, gardiyanları yakalarlar, onları döverler, rehin alırlar... Oraların yönetimi, gardiyanların değil mahkûmların elindeydi. Bu gardiyanlar çok çektiler. 12 Eylül olunca da bunlar mahkumlardan hınç aldılar. Tabii, sıkıyönetim komutanlıkları da orayı disiplin altına almak için, onların başına subaylar verdiler. Bu subaylar da eğitim yaptırdılar, talim yaptırdılar, Atatürk ilkelerini, inkılaplarını öğrettiler. İstiklal Marşı'nı söylettiler.
'Eza yapın' denmedi
Mahkûmlar sonra yapılan işkenceleri anlattılar. Kitaplar yazıldı.
- Şimdi bunlara eza yapın, işkence yapın diye bir şey söylenmemiştir. Benim ağzımdan böyle bir söz çıkmamıştır. Hatta hatırlarım: Bir astsubay doğuda işkence yapmış. Onun mahkûmiyet kararı geldi bana. Ben onayladım, imzaladım. Bir polis de mahkûm oldu. Bunlar mahkemelere verilirdi. Onu, benim üzerime yüklemiyorlar mı? Sanki ben, 'filan hapishanedeki filan adama işkence yapın' demişim gibi... Sanki işkence, 12 Eylül'den önce karakollarda yok muydu? Bütün karakollarda vardı. Yani karakola düştün mü, kötü muamele yapılıyordu. 12 Eylül'de biz polisi serbest bıraktık, rahat çalışsın diye. Onlar yine yaptılar bunu.[31]

7 Kasım 1982'de, Anayasanın kabul edilmesinden sonra 6 Kasım 1983'de genel seçimler yapıldı ve Turgut Özal başkanlığındaki Anavatan Partisi iktidarıyla birlikte, askeri darbeden yaklaşık üç yıl sonra sivil yönetime geçildi. Ancak, 12 Eylül 1980 darbesinin yarattığı ağır tahribat, etkisi bugün hala hissedilir bir şekilde, 1980'ler ve 1990'lar boyunca ciddi boyutlarda insan hakları ihlallerine neden olmuştur. 1980'ler ve 1990'lar boyunca insan hakları ihlallerine ilişkin fiili uygulamalar, çeşitli yasalarla daha da korkunç hale getirildi. İlk olarak, 2935 sayılı *"Olağanüstü Hal Kanunu"* 25.101983'de kabul edilerek, 27.10.1983'de Resmi gazetede yayınlandı.

Olağanüstü Hal(OHAL) kapsamına alınan ilk il 2 Mart 1984'te Bitlis oldu. 19 Temmuz 1987'de sıkıyönetimin kalkmasıyla birlikte Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van'da OHAL ilan edildi ve bu iller OHAL Bölge Valiliği kapsamına alındı. Adıyaman, Bitlis ve Muş ise mücavir il olarak tespit edildi. 1990'da Batman ve Şırnak'ın da il olmasıyla OHAL kapsamına alınan illerin sayısı 13'e çıktı. 1994'ten itibaren OHAL uygulaması bazı kentlerde kaldırıldı ve mücavir il ilan edildi. Ardından, 30 Temmuz 2002'de Tunceli ve Hakkâri, 30 Kasım 2002'de de Diyarbakır ve Şırnak OHAL kapsamından çıkarıldı.[32]

---

[30] *Tamamlanmamış bir değer: İnsan Hakları,* Yılmaz Ensaroğlu, Şehir Yayınları, Temmuz 2001, s.59-60; *12 Eylül Belgeleri,* BELGEnet, 11 Şubat 2006 http://www.belgenet.com/12eylul/12eylul.html internet sitesinde mevcuttur; *12 Eylül dönemi ve sonrası insan hakları sorunları,* Nevzat Helvacı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1996 , İstanbul, S. 720; Ayrıca 140, 141, 142 ve 163. maddeler için bkz: *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu,* Bülent Tanör, BDS Yayınları, 3. Baskı, Kasım 1994, İstanbul, S. 63-70

[31] *PKK'yla geçen 24 yılın komutanları / Fikret Bila - 5,* Milliyet Gazetesi, 07.11.2007, http://www.milliyet.com/2007/11/07/siyaset/siy01.html internet sitesinde mevcuttur.

[32] Daha fazla bilgi için bkz: *'OHAL'den 'bu hal'e neler değişti...* Ahmet Şık, Radikal Gazetesi, 24/11/2002 http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/11/24/haber_57587.php internet sitesinde mevcuttur.

Belli bölgelerde Olağanüstü Hal ilan edilmesini, Nisan 1990'da yerinde bir tabirle *"SS"* kararnamesi olarak adlandırılan, *"Sansür ve Sürgün Kararnamesi"* yürürlüğe konmuştur. Kanun Hükmünde Kararname olarak kabul edilen Sansür ve Sürgün Kararnamesi (413 No'lu Kararname) daha sonra meclis tarafından onaylanıp, Resmi Gazetede yayınlanmak suretiyle kanun haline getirildi. Olağanüstü Hal Valisine Sansür ve Sürgün etme yetkisi veren kararname Aralık 1990 ve Mayıs 1991 tarihlerinde Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı bulundu, ancak kararlar Resmi Gazetede yayınlanmadığı için, kanun 1992'ye kadar yürürlükte kaldı.

"SS" kararnamesini, 12.04.1991 tarihinde kabul edilip aynı gün Resmi Gazetede yayınlanan 3713 sayılı *"Terörle Mücadele Kanunu"* takip etmiştir. Terörle Mücadele Kanunu, özelikle düşünce ve ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getiren 8. madde nedeniyle ağır eleştiriler almış, önce 27/10/1995'de, ardından AB uyum yasalarına paralel olarak yasadışı örgütler için destek ve propagandaya ilişkin 7. madde 2. paragrafla birlikte 06.02.2002'de değiştirilmiştir. Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesi 20 Temmuz 2003 tarihinde kaldırıldı, 7. madde 2. paragraf ise 30 Temmuz 2003'de daraltıldı. Ancak, 2006 yılında kabul edilen *"Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*[33]la birlikte yeniden genişletildi.

Olağanüstü Hal uygulamaları boyunca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çok sayıda işkence, yargısız infaz, kayıp olayı gerçekleşmiş, köyler boşaltılmış, yayınevleri kapatılmış ve bazı günlük gazetelerin dağıtılması yasaklanmıştır.[34]

Olağanüstü Hal uygulamaları sırasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) *Aksoy v. Türkiye* davasında, bir kişinin işkence gördüğüne dair ilk yargısal saptamasını yapmıştır[35]. Başvuran *Zeki Aksoy*, Türkiye'nin Güneydoğusunda bulunan Mardin'de yaşayan bir kişidir. Söz konusu şahıs 16.4.1994'te vurularak öldürülmüş olup davaya babası devam etmiştir. *Aksoy*'a göre, kendisi 24 Kasım 1992 tarihinde 23:30 sularında gözaltına alınmıştır. Kendisini PKK militanı olarak teşhis eden Metin adlı bir şahıs ile yirmi polis, evine gelmişlerdir. Hükümete göreyse, başvuran 26 Nisan 1992 sabahında yakalanmıştır. Bildirilen yakalama sebebi, *Aksoy*'un PKK üyesi olması, örgüte ait bildiriler dağıtması ve teröristlere yardım ve yataklık etmesidir. *Aksoy*'un ifadesine göre, önce Kızıltepe Emniyet Müdürlüğüne, sonra da Mardin terörle Mücadele Şubesine götürülmüştür. Metin'i tanıyıp tanımadığı konusunda sorgulanmış, kendisine *"Metin'i şimdi tanımıyorsan, işkence altında tanıyacaksın"* dendiğini ifade etmiştir[36].

---

[33] *Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,* http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.durumu?kanun_no=5532 internet sitesinde mevcuttur.

[34] *Turkey, Violations of Free Expression in Turkey,* (Türkiye'de Özgür İfadenin Suistimali) Human Rights Watch, February 1999 by Human Rights Watch, http://www.hrw.org/reports/1999/turkey/turkey993-07.htm internet sitesinde mevcuttur. *TURKEY; No security without human Rights;* (Türkiye; İnsan Hakları Olmadan Güvenlik Yok) AI Index: EUR 44/84/96; Distr: SC; Amnesty International; International Secretariat 1 Easton Street London WC1X 8DJ United Kingdom; 1996; http://www.amnesty.org/ailib/intcam/turkey/turktoc.htm http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR440841996?open&of=ENG-TUR internet sitesinde mevcuttur.

[35] *İşkencenin Yasaklanması,* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz, Aisling Reidy, İnsan hakları el kitapları, No.6, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Birinci baskı, Temmuz 2002, s. 20. Aksoy Türkiye'ye karşı, 18 Aralık l996 tarihli karar, AİHM 1996-VI, Cilt 26, s. 64.

[36] *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu,* Yard. Doç. Dr. R. Murat Önok, Seçkin Yay. Ankara 2006, s. 262-263. Türkçe karar metni için bkz. Ankara Barosu Dergisi, Avrupa İnsan Hakları Divanı Kararları, Yıl 54, Sayı 2, 1997, s. 148 vd. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Kararlar Derlemesi cilt 2, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1998, s. 236 vd. ÜNAL, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Aksoy-Türkiye Davasına ilişkin 18 Aralık 1996 Tarihli Kararı, Yargıtay Dergisi, Cilt 23, Sayı 3, Temmuz 1997, s. 372-384.

Gözaltının ikinci gününde, *Aksoy* yine kendi ifadelerine göre çırılçıplak soyulmuş, elleri arkasından bağlanmış ve kollarından *"Filistin askısı"* denilen işkence pozisyonunda asılmıştır. Bu durumdayken cinsel organına elektrik verilmiş ve bu sırada üzerine su atılmıştır. Otuz beş dakika süren bu işlem sırasında gözleri bağlı tutulmuştur. Takip eden iki gün boyunca da kısa aralıklarla sürekli dövülmüştür[37].

Aksoy'a göre, işkence sonucunda ellerini ve kollarını kullanma yeteneğini kaybetmiştir. Doktora gitmek istemişse de isteği reddedilmiştir. *Aksoy,* 8.12.1992 tarihinde Adli Tıp'ta muayene edilmiştir. Darp ve cebir izine rastlanmadığına dair tek cümlelik bir rapor verilmiştir. *Aksoy*'a göre, kollarının yaralanma sebebi kendisine sorulunca polis onun kaza geçirdiğini söylemiş, bunun üzerine de doktor alaycı bir dille oraya gelen herkesin kaza geçirdiğini söylemiştir. *Aksoy* serbest bırakılmadan hemen önce, 10.12.1992 tarihinde Mardin Cumhuriyet Savcısı önüne çıkarılmıştır, PKK ile ilişkisini reddeden ve işkenceye dair şikâyet içermeyen bir ifade imzalamıştır. *Aksoy* aynı tarihte serbest bırakılmıştır. 15.12.1992 tarihinde Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine kabul edilmiş ve çift taraflı rayda felç teşhisi konulmuştur. 31.12.1992'ye kadar hastanede kalıp, taburcu edilmeyi beklemeden ve tıbbi dosyasını da yanına alarak hastaneyi terk etmiştir. 21.12.1992 tarihinde, başvuranla birlikte gözaltına alınan diğer on bir kişinin tutuklanmasına karar verilmesine rağmen, *Aksoy* hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiştir. Kötü muamele iddiaları hakkında da hiçbir resmi işlem yapılmamıştır. *Aksoy* 16.4.1994'te vurularak öldürülmüştür.[38]

AİHM diğer hususlar yanında *"Filistin askısı"* uygulamasını hatırlatmaktadır. Bu davranış nacak kasıtlı yapılabilir. Ayrıca bunun için büyük çaba ve hazırlık gerekir. Eylem, *Aksoy*'dan itiraf veya bilgi alma amacına yönelmiştir. Eylem, uygulanması sonucunda sebep olabileceği büyük acıya ilaveten *Aksoy*'un kollarında da bir süre felce de neden olmuştur. Bu davranış, sadece işkence olarak tanımlanabilecek ciddilikte ve acımasızlıkta bir davranıştır. Sonuçta, "işkence"nin varlığına ve üçüncü maddenin ihlaline sekize karşı bir oyla karar verilmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi, bu dava, AİHM'nin "işkence"nin varlığına karar verdiği ilk dava olma özelliği taşımaktadır.[39]

Dönemin Demokratik Sol Parti Aydın Milletvekili Sema Pişkinsüt başkanlığındaki TBMM İnsan Hakları Komisyonu, 1998 ve 2000 yılları arasında değişik cezaevlerinde yetkililerin bulunmadığı bir ortamda tutuklularla yüz yüze görüşmeler yaptı. TBMM İnsan Hakları Komisyonu 8 bin 500 tutuklu ve mahkûmla görüşerek yaptığı "soruşturma, kovuşturma, yargılama, ceza ve infaz sitemi" araştırmasını kapsamlı raporlarla kamuoyuna duyurdu. Komisyon, tutukluların dile getirdiği işkence ve kötü muamele iddialarının doğru olup olmadığını, bu tanıklıklarda adı geçen karakol ve emniyet müdürlüklerinde araştırdı. Bütün bu incelemeler sonucunda hazırlan raporlar binlerce sayfa tutan dokuz cilt halinde yayımlandı. Pişkinsüt, "Bu raporlardaki TBMM mührünü kimse silemez", sözüyle, Türkiye'nin bu ilk "kendisiyle yüzleşme" girişiminin önemini vurguladı. Komisyon 3 Kasım 2000 tarihinde TBMM İstanbul'daki bir karakolda bulunan Filistin Askısını sokarak sergiledi. Bu durum kamuoyunda büyük yankılar yarattı.[40]

---

[37] A.g.e. s. 263.
[38] A.g.e. s. 263.
[39] A.g.e. s. 265
[40] *TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporlarında Resmen İşkence,* Devrim Sevimay, Metis Yay. İlk Basım, Haziran 2001.

Ancak hazırlanan raporlardan sonra Ankara'daki başsavcı Sema Pişkinsüt'ü işkenceye yardımcı olmakla suçladı, çünkü o hapishanedeki ihlallere dair bir meclis raporu için görüşme yaptığı binlerce mahkumun ismini açıklamadığı gibi işkenceci olduğu ileri sürülenlerin de ismini açıklamadı. Polis ve askerin doğu ve güneydoğuda uyuşturucu kaçakçılığına karıştığını ileri sürdükten sonra TBMM İnsan Hakları Komisyonundaki görevinden alındı. Hakkında soruşturmalar açıldı.

1999 yılında BM İşkence Özel Raportörü *Sir Nigel Rodley* tarafından hazırlanan Türkiye raporunda "Pek çok hükümet dışı kaynak ve aynı zamanda bazı yetkililer, işkencenin sosyal bir temeli olduğunu ifade etmiştir. Dayak ve benzeri önlemler aile içinde, okulda ve askeri hizmet boyunca disiplin ve düzeltmenin bir yolu olarak kullanılmaktadır"[41] denmekteydi.

İşkencenin ve benzer şekilde kötü muamelenin meydana gelmesi konusunda, Özel Raportörün görüşme yaptığı kişiler arasında oldukça geniş görüş farklılıkları bulunmaktadır. Pek çok hükümet dışı kaynak durumun hala düzelmediğini belirtmektedir. Onlar için işkence yaygın ve sistematiktir, kanunlarda yapılan son değişiklikler sadece *"kozmetiktir"*. Bu bağlamda Özel Raportör *"sistematik"* kelimesine dikkatleri çekmektedir, *"sistematik"* üç farklı anlamda kullanılmaktadır: birincisi en üst düzeydeki politik seviyeler tarafından olmasa bile, pratik(işkence ve kötü muamele) onaylanmasını ve hoş görülmesini ifade etmektedir; ikincisi kanun uygulayıcı kurumların soruşturma, itiraf ve yıldırma amacıyla üst düzeydeki kamu kurumlarının ya da Hükümetteki politik liderlerin onaylayıp onaylamamasına aldırmaksızın her şeye rağmen yaygın olarak kullanılmasına işaret etmektedir ve üçüncü olarak bazı bireysel vakalarda gözaltındakilerin iradesini kırmak amacıyla kasten yapılan davranışlara karşılık olarak kullanılmaktadır.[42]

Bu konuda Özel Raportör İşkenceye Karşı Komitenin tanımını desteklemektedir ve dikkatleri bu tanıma çekmektedir: "Komite sistematik olarak gerçekleşen işkencenin belli bir alanda ya da belli bir zaman diliminde tesadüfen gerçekleşen değil, söz konusu ülkenin en azından hatırı sayılır derece geniş bir kesiminde kasten, yaygın ve sürekli bir biçimde görünür olması gerektiğini düşünmektedir." (A/48/44/Add.1, para. 39).[43]

Özel Raportör İşkenceye Karşı Komitenin de tanımından hareketle 1990'ların ilk yarısında Türkiye'de işkencenin sistematik bir şekilde yapıldığa konusunda hiçbir şüphenin bulunmadığını, ancak son yıllarda gözle görülür reformların olduğunu ifade etmiştir. Özel Raportör işkence ve kötü muamele vakalarının devam etmesine rağmen, sistematik olarak nitelenemeyeceğini belirtmektedir. Bununla birlikte işkence ve kötü muamele iddialarının coğrafyası ve buna bağlı olarak mağdurların dağılımına dikkat çekmiştir. Özellikle olağanüstü durumların olduğu bölgelerde uzun süren keyfi göz altıların ciddi şekilde işkence ve kötü muamele riski taşıdığını ifade etmiştir.[44]

---

[41] *Report of the Special Rapporteur: Sir Nigel Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1995/37, Visit by the Special Rapporteur to Turkey, (Özel Raportör Raporu)* E/CN.4/1999/61/Add.1 of 27 January 1999, para. 18. p.6, http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/104/37/PDF/G9910437.pdf?OpenElement internet sitesinde mevcuttur.

[42] A.g.e. para. 122, p. 27.

[43] A.g.e. Notes 4, p.33.

[44] A.g.e. para. 107-108, p 27-28.

BM İşkence Özel Raportörünün Türkiye raporundan yaklaşık beş yıl sonra İzmir ve Diyarbakır'da yapılan çalışmalar, Özel Raportörün bulgularını destekler niteliktedir. İşkence ve kötü muamele vakaları sosyal bir temelde gerçekleşmektedir. Toplumdaki şiddet olgusundan kopuk değildir. Hepsinden önemlisi bölgesel düzeyde farklılaşmalar söz konusudur.

İşkence ve Kötü Muameleye Sosyo-Kültürel Etkiler

Diyarbakır Barosu tarafından yürütülen *"Herkes İçin Adalet Projesi"* kapsamında, Prof. Dr. Melek Göregenli'nin gerçekleştirdiği "Şiddet ve İşkenceye Yönelik Tutum ve Değerlendirmeler" başlıklı alan araştırması Nisan-Mayıs 2005 tarihlerinde, Diyarbakır'ın 4 merkez ilçesinde 57 semtte yaşayan toplam 713 kişiyle yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, İzmir Barosu'nun iki dönem önceki yönetimi sırasında, 2004 yılında İzmir'de *"İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi"*[45] kapsamı içinde, yine Pof. Dr. Melek Göregenli'nin yaptığı benzer araştırmayla ve iki şehir karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı özet sonuçlara göre Diyarbakır'da bütün katılımcılar en çok "sözel ve fiziksel şiddet"i polisten gördüklerini belirtmişlerdir: bunu izleyen kategoriler ise babadan ve okulda yaşanan öğretmen ve müdürlerden görülen şiddet davranışlarıdır. Askerlik sırasında üslerden ve asker ya da jandarmadan görülen şiddet davranışları da önemli ölçüde ifade edilmiştir. İzmir araştırmasında ilk sırada "anne" den görülen şiddet ifade edilmiştir, bunu baba, askerlik sırasında üslerden görülen ve polisten görülen şiddet izlemektedir. İzmir'de kadın katılımcılar için aile içi şiddet en yüksek düzeyde ifade edilirken Diyarbakır'da kadınlar içinde ilk sırada ifade edilen şiddet güvenlik kuvvetleriyle ilişkilerde yaşanan şiddettir, aile içi şiddet ikinci sırada ifade edilmiştir. Etnik kökenleri nedeniyle olumsuz deneyimler yaşadığını düşünen katılımcıların kamu kurumları ve güvenlik güçlerinden gördükleri şiddeti yüksek oranda ifade ettikleri, algıladıkları görülmektedir.[46]

En çok etkilenilen şiddet davranışları İzmir araştırmasında sırasıyla, babadan, eşten (kocadan), okulda öğretmen ve yöneticilerden, polisten ve askerde üslerden görülen şiddettir. Diyarbakır'da ise, en yüksek düzeyde etkilenilen şiddetin polisten görülen şiddet olduğu görülmektedir. Bunu baba, koca ve askerde üslerden görülen şiddet izlemektedir. Cinsiyete göre bakıldığında, İzmir araştırmasında, kadınların en çok eşlerinden ve babalarından gördükleri şiddetten, erkeklerin ise polisten ve askerdeyken gördükleri şiddetten etkilendikleri bulunmuştu. Diyarbakır'da ise polisten görülen şiddetin en çok etkilenilen şiddet olması bakımından cinsiyet açısından farklılaşmadığı, kadınların ve erkeklerin polisten algıladıkları şiddetin en yüksek düzeyde etkilendikleri şiddet olduğu görülmektedir.[47]

---

[45] Bu araştırma sonuçlarının detayları Diyarbakır Barosu tarafından basılmıştır. Ancak 2001 yılında kurulan İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Grubu 2004 yılında yeni seçilen İzmir Barosu Yönetimi tarafından kapatıldı. Kapatılmadan önce İşkenceyi Önleme Grubu 575 bireysel başvuru almıştı. Bu başvurulardan 334 vaka hakkında grup çalışma yaptı. 166 vakada sorumlular hakkında dava açıldı. Ne yazık ki, İzmir Barosu Yönetimi İşkenceyi Önleme Grubunun çalışmalarını internet sitesinden kaldırdı. Bu yüzden raporlara erişim internet ortamında mümkün değil. Ancak, Uluslararası Af Örgütünün konuya ilişkin yaptığı basın açıklamasında bu veriler bulunmaktadır. Bkz. *Turkey: Closure of Torture Prevention Group shocking,* AI Index: EUR 44/001/2005 (Public), News Service No: 011, 14 January 2005, http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR440012005?open&of=ENG-TUR

[46] *Şiddet ve İşkence Nasıl Ortadan Kalkar?,* Prof. Dr. Melek Göregenli, BİA Haber Merkezi – İzmir, 26 Ağustos 2005, Cuma, http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/65859/siddet-ve-iskence-nasil-ortadan-kalkar internet sitesinde mevcuttur.

[47] A.g.e.

Karşılaştırmalı özet sonuçlara göre "Türkiye'de işkence var mı?" sorusuna verilen yanıtların dağılımı İzmir'de yüzde 92, Diyarbakır'da yüzde 95 oranında "evet"tir. İşkencenin polis tarafından karakolda yapıldığının Diyarbakır'da belirtilme oranı yüzde 90.6 iken, İzmir'de bu kategori birinci sırada yer almasına karşın oran yüzde 74'e düşmektedir. Diyarbakır'daki araştırmaya katılan kişilerin büyük bölümü (yüzde 56) şüpheli, sanık ya da şikâyetçi olarak herhangi bir nedenle karakola gittiklerini belirtmişlerdir; yüzde 76'sı, kendilerine ya da yakınlarına kötü muamele ve-veya işkence yapıldığını belirtmişlerdir. Bu oran İzmir'de çok daha düşüktür: yüzde 40.[48]

İşkence ve kötü muamele deneyimlerinin ya da tanıklığının bu kurumlar dışında gerçekleşme yüzdeleri de iki şehir açısından farklılaşmaktadır. İzmir'de bu oran yüzde 25 iken, Diyarbakır'da yüzde 44'tür.Diyarbakır'da aktarılan deneyimlerin yüzde 95'i, siyasi nitelikli, devlet güçleriyle ilişkilerde maruz kalınan kötü muamele ve işkence yaşantısı ya da tanıklığıdır; çok az sayıda aktarım aile içi şiddete ilişkindir, adli suçlarla ilgili hiçbir deneyim aktarılmamıştır. İzmir'de ise aktarılan deneyimlerin yüzde 38'i siyasi, yüzde 25'i adli, yüzde 37'si ise, aile içi şiddete ve yaşanan bireysel kötü muamelelere ilişkindir.[49]

"Türkiye'de işkence vardır ve hep de olacaktır" önermesine katılımcıların Diyarbakır'da yüzde 70'e yakın bir bölümü, İzmir'de de yüzde 68'i katıldıklarını belirtmişlerdir. Yine kamuoyunda yaygın olan kanaatlerden biri "Avrupa Birliği'ne girdiğimizde işkencenin ortadan kalkacağına" ilişkin kanaattir: Bu konuda Diyarbakırlı katılımcıların AB'den bu yöndeki beklenti ve inançlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Diyarbakır, yüzde 37; İzmir, yüzde 17). Bu görüşe katılmayanların oranı da tersine İzmir'de daha yüksektir: yüzde 61.[50]

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabul edilmesinin 60. Yıldönümü nedeniyle Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından yaptırılan bir araştırma işkence ve kötü muamele hakkında bazı çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma 18 yaş ve üstü Türkiye kır/kent nüfusunu temsil eden 2017 birimlik örnek kitle üzerinde 18 ilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yürütüldüğü iller - İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Konya, Gaziantep, İçel, Samsun, Kırklareli, Antalya, Diyarbakır, Manisa, Denizli, Erzurum, Malatya, Kayseri ve Zonguldak'tır. Araştırmanın sahası, 03/10/2007 ile 30/10/2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.[51]

"1948 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca tavsiye niteliğinde benimsenen ve 1949 yılında Türkiye'de resmi olarak kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni (İHEB) hiç duydunuz mu?" sorusuna, "Evet, duydum" diyenler % 36.4, "Hayır, duymadım" diyenler ise % 63.6'dür. "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni hiç okuma şansınız oldu mu?" sorusuna ise "Evet, oldu" diyenler %18.6, "Hayır, olmadı" diyenler % 81.4'dür. Katılımcıların %54.8'i "Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı muamelelere tabii tutulamaz" bildiğini, %45.2'i ise bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların "Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı muamelelere tabii tutulamaz" maddesinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından ne

---

[48] A.g.e.
[49] A.g.e.
[50] A.g.e.
[51] *Uluslararası Af Örgütü İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 60.Yıl Projesi Türkiye'de İnsan Hakları ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne İlişkin Farkındalık ve Kamuoyu Araştırması,* 15 Kasım 2007, TNS Piar Araştırma Danışmanlık ve Ticaret A.Ş., s.2-5, http://www.60.org.tr/60/iheb/files/IHEB_poll07.pdf internet sitesinde mevcuttur.

derece korunduğu sorusunu ise şu şekilde cevaplamıştır: Çok iyi korunuyor %4.1; iyi korunuyor % 26.8; ne korunuyor ne de korunmuyor % 21.3; pek iyi korunmuyor % 22.4; hiç korunmuyor % 12.8; fikrim yok % 12.6. Aynı maddeyle ilgili olarak katılımcıların % 22.1'i bu hakkımı savunmak için, gerekirse yasaları zorlayarak her türlü yola başvururum; % 42.7'si bu hakkımı savunmak için, yasalar çerçevesinde her türlü yola başvururum; %17.3'ü bu hakkımı savunmak için başvurabilirim de, başvurmayabilirim de; koşullara bağlı; %5.6'sı bu hakkımı savunmak için pek fazla uğraşmam; % 1.7'si bu hakkımı savunmak için hiç uğraşmam; %10.6'sı fikrim yok cevabını vermiştir.[52]

Aradan geçen 60 yıla rağmen yukarıdaki veriler pek iç açıcı değildir. Veriler Türkiye'de işkencenin algılanışına dair bir meşruiyet sorununa işaret etmektedir. BBC için Globescan ve Uluslararası Politika Tutumları Programı'nın (PIPA) tarafından, hepsi işkenceyi, kötü, onur kırıcı ve aşağılayıcı muameleyi yasaklayan Cenevre Sözleşmeleri'ni onaylamış 25 ülkede 27 bini aşkın kişiyle gerçekleştirilen araştırmaya göre her üç kişiden biri "işkenceye evet" demektedir. Araştırmada iki şıklı tek bir soru sorulmuştur. "Birçok ülke mahkûmların işkence görmesini yasaklayan kurallara uyma kararı almış durumda. Şu tutumlardan hangisi size daha yakın?" sorusuna karşılık sunulan seçenekler şunlardır: Birinci seçenek, teröristler öyle bir tehdit oluşturuyor ki, devletlerin masum yaşamları kurtaracak bilgi sağlayacaksa, belli oranda işkence yapmasına izin verilmeli. İkinci seçenek ise, işkenceye karşı net kurallar korunmalı, çünkü her türlü işkence ahlakdışıdır ve uluslararası insan haklarını zayıflatır şeklindedir. Türkiye'deki katılımcıların %62'si kesinlikle karşı çıkmış, %24'ü belli oranda evet demiş, %14 hiçbiri, fikrim yok demiştir.[53]

Prof. Dr. Melek Göregenli'ye göre BBC'nin araştırmasının kendisi de işkenceyi meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Melek Göregenli'ye göre "İnsanlara iki seçenek verirseniz, iki seçeneğin de eşit meşruiyette olduğunu düşünme eğilimi ortaya çıkar. 'Masum insanları kurtarmak için işkence yapılabilir' seçeneği, zaten işkencenin hangi durumlarda meşru olabileceğine dair bir yönlendirme içeriyor. Bu etik bir sorun." Oysa bu tür araştırmalarda asıl yapılması gereken, "şiddetsiz bir hayatın mümkün olduğunu" da göstermesi. "Bir araştırma bize işkencenin neden meşrulaştırıldığını söylüyor, ama nasıl meşrulaştırılmayacağını söylemiyorsa, meşrulaştırmaya hizmet ediyor demektir. Çünkü durumun değiştirilmesinin mümkün olduğunu söylemiyordur. Sosyal bilimler, şiddete neden olan koşulların kesinlikle değiştirilebilir olduğunu da göstermek durumunda."[54]

Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritalanması Projesi sırasında görüşme yapılan kişiler Türkiye'de, özellikle de güvenlik algısına bağlı olarak bazı kişiler için işkencenin meşru sayıldığı konusunda hemfikirdir. Yankesiciler, hırsızlar, teröristler, Çingeneler, Kürtler, LGBT gruplarından bireyler, vb. için işkence meşru sayılabilmektedir. Prof. Dr. Melek Göregenli'ye göre bir ülkede işkence olup olmamasından yani bu konuyla ilgili sayısal ya da pratik verilerden çok daha önemli olan işkence olgusunu nasıl algıladıkları ya da nasıl meşrulaştırdıklarıdır. Çünkü şu anda veriler çok açık bir şekilde gösteriyor ki, Türkiye'nin batı illerinde işkence ve kötü muamele olaylarında ciddi bir azalma var. Ancak Türkiye'nin doğu ve güney doğu illerinde veya batıda bir Kürt

---

[52] A.g.e. s. 8-11.

[53] *One-third support 'some torture',* (Üçte bir "biraz işkenceyi" destekliyor). BBC, 19 October 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/6063386.stm#table internet sitesinde mevcuttur.

[54] *Haklar Unutuldukça İşkence Meşrulaşıyor,* BİA Haber Merkezi, 20/10/2006, Tolga KORKUT, http://www.bianet.org/2006/10/20/86799.htm internet sitesinde mevcuttur.

gözaltına alındığında olay değişebilmektedir. Sıradan insanlarla konuşulduğunda, demokratikleşmeden yana olanlar bile genel olarak ülke güvenliği gibi konular gündeme geldiği zaman, yani algıladıkları tehdidin yoğunluğuna bağlı olarak güvenlik güçlerinin insan haklarına aykırı davranışlarını meşrulaştırıyorlar. Bu işin oldukça önemli bir boyutudur. Bu konuda bir zihniyet değişikliği yaratılmadıkça işkenceye karşı bir bilinç yaratmak imkânsızdır. Bu şiddet için de geçerlidir. Örneğin orduda askerlere karşı çok açık bir şiddet olmasına rağmen, hiç kimsenin bunu ciddi bir problem olarak algılamamasının altında yatan neden, bunun bir tür erkek olma ya da adam olma süreci olarak algılamasıdır. İnsanlar bunun sınırlı ve herkesin geçeceği bir süreç olarak düşünmektedir. Burada genel bir toplumsal kabul söz konusudur, süreç düzeltilmenin bir aracı olarak görülmektedir. Düzeltilmenin altında şiddet yatmaktadır. Bu algılamaya göre şiddet görmeyen insan düzelememektedir. Bir tür disipline etme söz konusudur. Çocuklara yönelik okulda olan şiddet de, kadına yönelik şiddet de böyledir. Bu bir disiplin altına alma, düzene sokma olarak düşünülmektedir.

Disiplin ve düzene olan ihtiyaç bir anlamda hiyerarşinin kabulüdür. Hiyerarşinin kabulü ve meşrulaştırılması konusuna sosyal psikolojik açıdan bakıldığında ise karşımıza muhafazakârlık olgusu çıkmaktadır. Son dönemde yükseldiğini söylediğimiz milliyetçilik de bununla bağlantılıdır. Yükseldiğini söylediğimiz milliyetçilik yeni bir şey değildir. Sadece şekil değiştirmiştir. Tüm bu toplumsal ideolojik yapı aslında işkenceyi de meşrulaştıran bir yapıdır. Bu zihniyetin nasıl değiştirileceği konusu ise oldukça sorunludur. Çünkü insanlara sadece "işkence kötü bir şeydir" ya da "işkence şiddetle iç içe geçmiştir" demekle zihniyet değişmemektedir. Bu yüzden buna yönelik bir dizi motivasyonel faktörler dizgisi yaratmak gerekmektedir. Yani insanların şiddetsiz bir dünyanın da kendi çıkarlarına yönelik olabileceğine dair bir bakış açısıyla karşılaşmaları gerekiyor. Yani tersinden bir okuma yapmak gerekmektedir. Ayrıca, meşrulaştırma olgusuyla gelecek tahayyülü arasında emprik bir bağlantı vardır. Geleceğe daha umutlu bakan ve çözüm getireceğini düşünen kesimlerle, gelecek umudu olmayan kesimler arasında farklı algılamalar söz konusudur.

İşkence ve kötü muamelenin meşrulaştırılması sorunu kolluk kuvvetlerinin davranışları üzerinde de etkilidir. Polis Akademisi öğrencilerine insan hakları eğitimi verilirken yaşanan güçlükler üzerine, Polis Akademisi Öğretim üyesi ve bir önceki T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanı Prof. Dr. Vahit Bıçak'ın yaptığı bir araştırma yukarıda bulgularla paralellikler göstermektedir. Yapılan araştırmada "Öğrencilerin insan hakları kavramının kendi haklarının korunmasını da kapsadığını algılamakta güçlük çektikleri gözlenmiştir. Araştırmada insan hakları ihlallerinin müeyyidelerinin yeterince bilinmediği, yetkilerini kötüye kullananların daha iyi pozisyonda olduğuna ilişkin kanaatlerin de yaygın olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada *"İnsan haklarına saygı, güvenlik güçlerinin suçla mücadele kapasitesini olumsuz etkiler. Suçluları yakalayabilmek için mümkün olan her türlü yöntem kullanılabilir ve kullanılmalıdır. Kolluk faaliyetleri, suç olgusu ile bir savaştır. Savaşta yöntem sınırlandırılması olamaz. İnsan hakları bu savaşı engellemek için hukukçular ve gönüllü insan hakları kuruluşları tarafından ortaya atılmıştır. 'Sanığa bir de çay kahve ısmarlayalım' şeklinde sanık haklarını alaya alıcı sözlerle karşılaşılmıştır. Göstericileri dağıtmak için aşırı güç kullanımının onaylanması, gözlem altına alınan kişiden bilgi alabilmek için baskı uygulamasının onaylanması eğilimleri gözlemlenmiştir."* En vurucu olan da polislerin de sanık olabileceği gerçeğinin öğrenciler tarafından büsbütün dışlandığının saptanmasıdır. Bunun üzerine öğrencilere eğitim sırasında farklı bir yöntem uygulanmış, mağdurla empati duygusunu geliştirmeye yönelik olarak video kaseti izletilmiş;

yanlış kanaatlere karşı argümanlar geliştirilmeye çalışılmış; eğitim dönemi boyunca konular 'hakların gerekliliği' ekseninde ele alınmış; ders yılı sonunda aynı anket tekrar uygulanmıştır. Yılsonunda tekrarlanan anket sonucunda, sanığın susma hakkından, ifade alma işlemi öncesi avukatıyla görüşmesine, nezarethaneye konacak kişinin doktor incelemesinden geçirilmesinden yakınlarıyla haberleşme hakkına kadar çeşitli konularda kösteklendiğini düşünen polis adaylarında yılsonunda belirli bir insan hakları bilinci gözlenebilmektedir.[55]

İşkence, Kötü Muamele ve Ayrımcılık

Ayrımcılık, insan hakları fikrinin bizzat kendisine bir saldırıdır. Ayrımcılık, sadece sahip oldukları kimlik ya da inançlarından ötürü belli insanların ya da grupların tüm insan haklarını sistematik bir biçimde yok sayar. Ayrımcılık, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin içerdiği en temel prensiplere karşı bir saldırıdır: insan hakları, herkesin doğuştan sahip olduğu haklardır ve herkese ayrım gözetilmeksizin uygulanır. İşkencesiz hayat hakkı kesindir. Bu hak hiçbir koşulda hiçbir kimseden esirgenemez.[56]

İşkence ayrımcılıktan beslenir. Bütün işkenceler, kurbanını insanlıktan çıkararak, işkenceci ve işkence gören arasındaki bütün insani bağları koparır. İnsanlıktan çıkarmanın bu yöntemi, eğer kurban hor görülen sosyal, politik ya da etnik bir gruptan ise daha kolay yapılır. Ayrımcılık, kurbanı bir insan olarak değil, bir nesne olarak gördüğünden, zalimce davranılmasına müsaade ederek işkence için yolu açar.[57]

Belli bir gruba karşı ayrımcılık, farklı biçimlerle, devlet görevlilerin işkence yapması olasılığını arttırır. Yasalarla kabullenilmiş ayrımcılık (örneğin, yasanın homoseksüelliği suç saydığı ya da kadınların temel özgürlüklerini sınırlandırdığı yerler) bir işkence izni görevi görebilir. Uygulamada ayrımcı olan yasalar, kişi bu yasaların eline düştüğünde, onun hem ceza adalet sistemiyle karşılaşma ihtimalini hem de ona uygulanması gereken prosedürü etkiler. Örneğin, bazı ülkelerde, siyah insanların hala beyazlardan daha sık gözaltına alınmaları ve polis devriyelerinin "durdur ve ara"larında kötü muameleye beyazlardan daha fazla maruz kalmaları görülmektedir.[58]

Mağdurun kimliği ya da statüsü de, kurbana yapılan kötü-muamelenin doğasını ve sonuçlarını etkileyebilir -örneğin, gözaltında yetişkinlerle birlikte tutulan çocuklar özellikle tecavüz ve cinsel şiddet riski altındadırlar. Marjinal gruplardan gelen kurbanlar aynı zamanda yasal çareleri kullanma hakkına daha az sahip olabilir. Ayrımcılık, işkence ihtimaline karşı herhangi bir resmi müdahale olasılığını azaltarak, cezasızlığı güçlendirir.[59]

---

[55] *İnsan haklarında yeni bir taktik,* Ali Bayramoğlu, Yeni Şafak Gazetesi, 04/09/2003, http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/eylul/04/abayramoglu.html internet sitesinde mevcuttur; *İnsan hakları, yeni taktikler,* Yıldırım Türker, Radikal Gazetesi, 08/09/2003, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=87947 internet sitesinde mevcuttur.

[56] *TAKE A STEP TO STAMP OUT TORTURE;* Chapter 2: Discrimination: fertile ground for torture, 37, Amnesty International, First published in 2000 by Amnesty International Publications 1 Easton Street London WC1X 0DW United Kingdom. http://web.amnesty.org/library/eng-313/reports&start=871 internet sitesinde mevcuttur. Ayrıca raporun Türkçesine Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesinden ulaşmak da mümkündür: http://www.amnesty-turkiye.org/

[57] A.g.e.

[58] A.g.e.

[59] A.g.e.

Ayrımcılık aynı zamanda genel olarak toplumdaki belli gruplara, kendilerine uygulanan ırkçı saldırılar, kadınlara karşı ev içi şiddet ve homofobik nefret suçları gibi şiddet eylemlerine karşı, kanunların eşit korumasını vermemek anlamına gelir. Önyargının bu saldırgan uygulamaları sıklıkla resmi kayıtsızlıkla kolaylaştırılır.[60]

Prof. Dr. Melek Göregenli tarafından İzmir ve Diyarbakır araştırmaları sırasında yapılan açık uçlu görüşmelerde, "Kime işkence yapılır?" sorusuna "masumlara ve güçsüzlere yapılır" cevabı alınmıştır. Bununla birlikte bunun tek bir kavramla değil 60 farklı sözcük ve kesimle ifade edildiği gözlenmiştir. Ayrıca dezavantajlı gruplar kendilerine yönelik stereotipleşmeyi içselleştirmektedir. Bu yüzden kendilerine yapılan muameleyi bizzat kendileri meşrulaştırabilmektedirler.

Uluslararası Akıl Hastalıkları Hakları Organizasyonu (MDRI) tarafından hazırlanan ve Türkiye'deki psikiyatri servisleri, yetimhaneler ve rehabilitasyon merkezlerindeki sorunları, insan hakları açısından ele alan *"Kapalı Kapılar Ardında"*[61] adlı raporun ürpertici bulgularına göre, Türkiye'de kamuoyunun dikkatinden uzak merkezlerde, zihinsel engellileri de içerecek şekilde, psikiyatrik tedavi görenlere işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezayla eşdeğer nitelikte uygulamalar yapılmaktadır. Rapor sonrasında psikiyatri kliniklerinde gözle görülür bir iyileşme yaşandıysa da hali hazırda psikiyatrik sorunu olanların keyfi bir şekilde alı konulduğuna dair şikâyetler devam etmektedir.

TOHAV'ın 2006 raporuna göre yapılan başvurulardan elde edilen verilere göre toplam 34 başvurucudan 10'u kadın, 23'ü erkek ve biri transseksüeldir. Başvuruculardan 1'i üniversite öğrencisi, 14'ü lise mezunu, diğerlerinin de okuryazar oldukları tespit edilmiştir. Başvuruculardan 32'si Kürt, 2'si de Türk kökenlidir. İşkence ve kötü muamele nedenleri açısından, biri cinsiyet ayrımcılığı, diğerleri de politik nedenler kaynaklanmaktadır. İşkence mekânları sokak, karakol, emniyet müdürlüğü ve ceza ve tutukevleri olarak belirlenmiştir.[62]

Haziran 2000'de bir televizyon kanalı tarafından yayınlanan, "Hortum Süleyman" lakaplı eski Başkomiser Süleyman Ulusoy'un elinde hortumla karakoldaki Travesti ve Transseksüel kişileri dövme sahneleri hala hafızalardan silinmiş değildir[63]. KAOS GL tarafından 2007 yılında hazırlanan ve LGBTT bireylerin insan haklarını konu edinen rapor benzer uygulamaların halen devam ettiğini göstermektedir.[64]

KAOS GL tarafından hazırlanan rapora göre Ankara'da 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İdari yaptırıma bağlanabilecek olan hukuka aykırı fiilleri suç olmaktan çıkarma eğiliminin bir parçası olan bu kanun *"toplum düzenini, genel ahlakı, genel*

---

[60] A.g.e.

[61] *Kapalı Kapılar Ardında:Türkiye'nin Psikiyatri Kurumları, Rehabilitasyon Merkezleri ve Yetimhanelerinde Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri,* Hazırlayan: Mental Disability Rights International, Çev. Şehnaz Layikel, Pınar Asan, 28 Eylül 2005, www.MDRI.org adresinde mevcuttur.

[62] *TOHAV 2006 raporu,* s. 26-27, http://www.tohav.org/TOHAV_Layout%201.pdf internet sitesinde mevcuttur.

[63] *İşkence ekrana taştı,* Radikal Gazetesi, 06.01.2006, http://www.radikal.com.tr/2000/06/01/ internet sitesinde mevcuttur.

[64] *LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Raporu 2007,* KAOS GL, İkinci Bölüm, İşkence ve Kötü Muamele Olayları, http://www.kaosgl.org/resim/InsanHaklari/LGBTT_IH_Raporu_2007.pdf internet sitesinde mevcuttur.

sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak amacıyla" (md.1) çıkartılmıştır. 15.06.2007 tarihine kadar 5326 sayılı Kanunun 37. maddesi[65], 15.06.2007 tarihinden sonra Fuhuşla Mücadele Komisyonunun aldığı karar gereğince 32. maddesi[66] gerekçe gösterilmek suretiyle travesti-transeksüel bireylere yönelik idari para cezası kararı alınmıştır. 15.06.2007 tarihine kadar LGBTT Bireylerin İnsan Hakları İzleme ve Hukuk Komisyonuna 37 adet başvuru olmuştur. Bu başvurular gereğince hukuki yardım sağlanmış ve cezalara Sulh Ceza Mahkemesinde itiraz yoluna gidilmiştir. Başvuruculardan bazıları evlerine giderken, bazıları alışveriş sırasında, bazıları bindikleri ticari taksiden alındıklarını ifade etmiştir. Gündelik yaşamlarını idame ettirmekteyken bulundukları yerlerden zorla alınıp resmi ya da sivil araçlara bindirildiklerini uzun süre araçla dolaştırıldıklarını ve daha sonra karakola götürüldüklerini ve sabaha karşı serbest bırakıldıklarını bildirmişlerdir. Rapor da "Kabahatler Kanununa" dayanılarak yapılan bu uygulamalar sırasında mağdurların sık bir şekilde hakaret ve tehdide maruz kaldığı bulgulanmıştır. Bunun gibi keyfi yakalama ve gözaltı süreçlerinde de aynı kötü muamele ile karşılaşılmış ve bunun yanı sıra kişilerin özgürlük ve güvenlik hakları açıkça ihlal edilmiştir.

KAOS GL raporuna göre kimlik sorma ve durdurmaya yönelik değişiklik "kabahatin işlenmesini önlemek" ve "polisin genel tecrübesi ve içinde bulunulan durumdan edinilen izlenim" gibi kesinlikle hukuksal açıdan izahı mümkün olmayan kıstaslarla icra kabiliyeti kazandığından transeksüeller aleyhine yaygın olarak kullanılır hale geldiği tespit edilmiştir. Kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı ise sadece Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ile değil üst norm olan Anayasa hükümleri ile düzenlenmiştir. Ancak PVSK değişiklikleri ile birlikte, Kabahatler Kanunun CMK'sı adeta PVSK haline gelmiş ve genişleyen yetkiler karşısında, suçların soruşturulması ve muhakemesi açısından öngörülen özgürlükler ve de Anayasal zeminde hüküm altına alınan haklar uygulanır olmaktan çıktığı görülmüştür. Dolayısıyla PVSK, kayıt altına alınmayan, fiili gözaltı denilebilecek hukuka aykırı uygulamaların meşru zemini olarak kolaylıkla LGBTT bireylerin karşısına çıkar hale geldiği tespit edilmiştir.[67]

Türkiye'de ayrımcılık Anayasa ve Kanunlarda yasaklanmıştır[68]. T.C. Anayasasının 10. Maddesi şu şekildedir:

X. Kanun önünde eşitlik

***Madde 10** - Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*

---

[65] **Madde 37 -** (1) Mal veya hizmet satmak için başkalarını rahatsız eden kişi, elli Türk Lirası idari para cezası ile cezalandırılır.
(2) Bu kabahat dolayısıyla idari para cezası vermeye kolluk veya belediye zabıta görevlileri yetkilidir.

[66] **Madde 32 -** (1) Yetkili makamlar tarafından adli işlemler nedeniyle ya da kamu güvenliği, kamu düzeni veya genel sağlığın korunması amacıyla, hukuka uygun olarak verilen emre aykırı hareket eden kişiye yüz Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu cezaya emri veren makam tarafından karar verilir.
(2) Bu madde, ancak ilgili kanunda açıkça hüküm bulunan hallerde uygulanabilir.
(3) 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 526'ncı maddesine diğer kanunlarda yapılan yollamalar, bu maddeye yapılmış sayılır.

[67] A.g.e.

[68] Türkiye'de ayrımcılığın kanunlar yoluyla yasaklanması konusu son yıllara denk gelmektedir. Ancak bu raporda ayrımcılığın işkence ve kötü muameleyle ilişkisi bakımından sadece Anayasa, Türk Ceza Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun ve Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanuna değinilecektir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) *Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

5237 sayılı *"Türk Ceza Kanunu"*nun, 122. Maddesi genel anlamda ayrımcılığı ilk kez yasaklamakta ve ayrımcılığa karşı cezai yaptırım öngörmektedir[69]. Ancak TCK 122. Madde pek çok ayrımcılık türünü yasaklamakla birlikte cinsel yönelim ve yaşa dayalı ayrımcılık yasanın kapsamı dışında kalmıştır. Bu haliyle TCK 122. Madde hem kapsamı hem de hukuk tekniği açısından sorunludur:

Madde 122 *- (1) Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, özürlülük, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak;*

a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan,

b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden,

c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen,

Kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası verilir.

5378 sayılı *"Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"*[70] da ayrımcılığı yasaklamıştır. Kanunun tanımları içeren 3(h). Maddesi, genel esaslara ilişkin 4(a). maddesi ve istihdama ilişkin 14. maddesi ayrımcılığı yasaklar.[71] Bununla birlikte kanunda yaşanabilecek bir ayrımcılık karşısında hiçbir yaptırım söz konusu değildir.

13.12.2004 tarihinde kabul edilen 5275 sayılı *"Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun"* 2. Maddesi ayrımcılığı yasaklamaktadır.

Madde 2 - *(1) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefî inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır.*

(2) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz.

"Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun" 2.2. Maddesi *"zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışları"* yasaklamış olmakla birlikte *"işkence"* terimini kullanmamıştır. Bu haliyle ilgili kanun maddesi TCK 122. Maddede olduğu gibi hem içerik hem de hukuk tekniği açısından sorunludur.

---

[69] *Türk Ceza Kanunu* (5237); Kabul Tarihi: 26/09/2004; Resmi Gazete: 12/10/2004 No: 25611 http://www.uyap.adalet.gov.tr/mevzuat/data/kanun/1414.html internet sitesinde mevcuttur.

[70] *Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun* (5378); Kabul Tarihi: 1.7.2005; Resmi Gazete: 07/07/2005 No: 25868 http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5378.html internet sitesinde mevcuttur.

[71] Bu maddelere ek olarak Kanunun 37. Maddesiyle 13.4.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (u) bendi aşağıdaki şu şekilde değiştirilmiştir: *"u) Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve* ***ayrımcılığın*** *teşvik edilmemesi."*

Türkiye son yıllarda bir mülteci akımına uğramış bulunmaktadır. Mülteciler kimi zaman sadece renkleri nedeniyle suçlu muamelesi görebilmektedir. Helsinki Yurttaşlar Derneğinin hazırladığı rapora göre Tutulanlar genellikle, polis memurları tarafından uygulanan hem sözlü hem de fiziksel kötü muameleye maruz kalıyorlar ya da şahit oluyorlardı. Görüşme yapılanlar genel olarak polisin mültecilere karşı umursamaz bir tavır içerisinde olduğunu ve daha da kötüsü, (dayak ve tokadı da içeren) gerekçesiz fiziksel şiddete başvurduklarını bildirmişlerdir. Polisin kötü muamelesi hakkında yapılan en ciddi ithamlar, tutulanların falakaya yatırılması ve diğer alıkonanlar ve memurlar önünde çıplak durmaya mecbur edilmeleridir. Refakatçisi olmayan çocuklar, yaşları teyit edilip çocukların tutulduğu tesislere gönderilene kadar yetişkin misafirhanelerinde tutuluyorlardı. Yaş tespit süreci, hata payını ya da başvuruyu yapanın psikolojik olgunluğunu göz önünde bulundurmuyor ve erişkin olmayanlara yaşıyla ilgili şüphe durumunda lehte kanaat olanağı sağlanmıyordu. Mülteci çocuklar karşı cinsteki ebeveynlerinden ya da velilerinden ayrı tutuluyorlardı.[72]

Avrupa İnsan Hakları Komisyona göre ırk farklılığına dayanan ayrımcılık başlı başına 3. madde bağlamında onur kırıcı muamele olarak nitelendirilebilir. AİHM, Komisyonun görüşünü onayladığı Kıbrıs/Türkiye davasında şunları belirtmiştir[73]:
"Söz konusu müdahalelerin sırf Karpas Kıbrıs Rum toplumuna mensup oldukları için yapıldığı kaçınılmaz bir sonuçtur. İnceleme konusu süre boyunca kendilerine yapılan muamele sadece Kıbrıs Türk toplumundan farklı özelliklere sahip olmalarıyla açıklanabilir, daha açık bir ifadeyle etnik köken, ırk ve din [farklılığıyla]. Mahkeme ayrıca davalı Devletin iki bölge ve iki toplum prensiplerine dayanarak toplumlararası görüşmeler çerçevesinde müzakerelere devam etme siyaseti olduğunu not eder... Davalı Devletin bu prensiplere bağlılığının yansıması Karpas Kıbrıs Rum toplumunun yaşadığı ya da yaşamaya zorlandığı durumda görülmektedir: Tecrit edilmiş, dolaşımları sınırlanmış, kontrol altında ve toplumlarını yenileme ve geliştirme ümidinden yoksun. Bahsedilen toplumun yaşamaya mahkûm edildiği koşullar aşağılayıcıdır ve üyelerinin insan haysiyetine saygı kavramını ihlal etmektedir. Mahkemenin görüşüne göre, incelenmekte olan dönemde yapılan ayrımcı muamele onur kırıcı muamele teşkil eden ağırlık seviyesine ulaşmıştır." (Cyprus/Turkey, y.b.k.309-311)

AİHM, East African Asians (East African Asians/Birleşik Krallık, no.4403/70, 14 Aralık 1973 Avrupa Komisyonu Raporu) davasına atıfta bulunduğu Moldavan ve Diğerleri davasında (Moldavan ve Diğerleri/Romanya, y.b.k 113), ırk temelinde ayrımcılığın 3. madde bağlamında onur kırıcı muamele olduğunu belirtip, sarf edilen ırkçı sözlerin ağırlaştırıcı etken olarak değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. AİHM, bu davanın koşullarını inceledikten sonra başvuranlara alenen yapılan ırk ayrımcılığının ve yetkililerin başvuranların şikâyetleri karşısındaki tutumunun insan haysiyetine yönelik bir müdahale olduğuna ve davanın özel koşullarına bakıldığında 3. madde bağlamında onur kırıcı muamele olduğuna hükmetmiştir.[74]

Davaların pek çoğunda, ırk ayrımcılığı iddiaları ayrımcı muameleyi yasaklayan, 14. madde altında incelenmiştir. Dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek bir kararında AİHM şunları belirtmiştir[75]:

---

[72] *İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de "Yabancı Misafirhaneleri"nde Tutulan Mülteciler,* Helsinki Yurttaşlar Derneği, Kasım 2007, s.2-3, http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/multeci_gozetim_raporu_tr.pdf internet sitesinde mevcuttur.
[73] *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesi,* Uygulama El Kitabı, Uğur Erdal&Hasan Bakırcı, World Organisation Against Torture (OMCT), İlk Baskı Kasım 2006 İşkenceye Karşı Dünya Örgütü, Cenevre, İsviçre, s. 109.
[74] A.g.e. 109.
[75] A.g.e. 110.

"Etnik ya da başka bir azınlık grubuna mensup kişilere karşı güç kullanılan bir operasyonla bağlantılı olarak kolluk kuvvetlerinin ırkçı sözler kullandığını gösteren herhangi bir kanıt, yasadışı nefretten kaynaklanan şiddetin meydana gelip gelmediği sorusu bakımından çok önemlidir. Soruşturma sırasında böyle bir kanıt elde edildiğinde araştırılmalıdır ve -doğruluğu teyit edildiğinde- muhtemel ırkçı saikleri ortaya çıkarmak amacıyla tüm olayların etraflıca soruşturulması gerekir." (Nachova/Bulgaristan [BD], y..b.k. 162-168)

Bu karar Sözleşmeci Tarafların ırkçı saiklerle güç kullanıldığı iddialarını soruşturma yükümlülükleri olduğunu göstermektedir. Her ne kadar *Nachova* davasında ırk ayrımcılığı konusu, bir kişinin öldürülmesiyle ilgili olduğu için 2. madde açısından incelenmişse de, Sözleşmeci Tarafların bu alandaki pozitif yükümlülüklerinin ırkçı saiklerle *kötü muamele* yapıldığı iddialarının da yeterince soruşturulmasını gerektirdiği reddedilemez.[76]

Kanunlar Arasındaki Çelişkilerden Doğan Zorluklar

04.12.2004 tarihinde kabul edilen 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun(CMK), koruma tedbirleriyle ilgili dördüncü kısmının, yakalama ve gözaltına almaya ilişkin birinci bölümü, uluslararası insan hakları standartlarına uygun nitelikte düzenlemeler içermektedir:

GÖZALTI
***Madde 91** - (1) Yukarıdaki Maddeye göre yakalanan kişi, Cumhuriyet Savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. (Değişik cümle: 25/05/2005-5353 S.K./8.mad) Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmi dört saati geçemez. (Ek cümle: 25/05/2005-5353 S.K./8.mad) Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz.*
(2) Gözaltına alma, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olmasına ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığına bağlıdır.
(3) Toplu olarak işlenen suçlarda, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle; Cumhuriyet savcısı gözaltı süresinin, her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Gözaltı süresinin uzatılması emri gözaltına alınana derhâl tebliğ edilir.
(4) Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafii veya kanunî temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımı, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir. Sulh ceza hâkimi incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhâl ve nihayet yirmidört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır. Yakalamanın veya gözaltına alma veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa başvuru reddedilir ya da yakalananın derhâl soruşturma evrakı ile Cumhuriyet Savcılığında hazır bulundurulmasına karar verilir.
(5) Gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamaz.
(6) Gözaltına alınan kişi bırakılmazsa, en geç bu süreler sonunda sulh ceza hâkimi önüne çıkarılıp sorguya çekilir. Sorguda müdafii de hazır bulunur.
GÖZALTI İŞLEMLERİNİN DENETİMİ
***Madde 92** - (1) Cumhuriyet başsavcıları veya görevlendirecekleri Cumhuriyet savcıları, adlî görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethaneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetler; sonucunu Nezarethaneye Alınanlar Defterine kaydederler.*

[76] A.g.e. 110.

YAKALANAN VEYA GÖZALTINA ALINANIN DURUMUNUN YAKINLARINA BİLDİRİLMESİ

Madde 95 *- (1) Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir.*

(2) Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu, vatandaşı olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

YAKALAMANIN İLGİLİLERE BİLDİRİLMESİ

Madde 96 *- (1) Soruşturma ve kovuşturması şikâyete bağlı olan suç hakkında 90'ıncı Maddenin üçüncü fıkrasına göre şikâyetten önce şüpheli yakalanmış olursa şikâyete yetkili olan kimseye ve bunlar birden fazla ise hiç olmazsa birine yakalama bildirilir.*

YAKALAMA TUTANAĞI

Madde 97 *- (1) Yakalama işlemi bir tutanağa bağlanır. Bu tutanağa yakalananın, hangi suç nedeniyle, hangi koşullarda, hangi yer ve zamanda yakalandığı, yakalamayı kimlerin yaptığı, hangi kolluk mensubunca tespit edildiği, haklarının tam olarak anlatıldığı açıkça yazılır.*

5271 Sayılı CMK'nın İfade ve Sorgu Tarzına ilişkin 147. Maddesi şu şekildedir:

İFADE VE SORGUNUN TARZI

Madde 147 *- (1) Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur:*

a) Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.

b) Kendisine yüklenen suç anlatılır.

c) Müdafi seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafiin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafi seçecek durumda olmadığı ve bir müdafi yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafi görevlendirilir.

d) 95 inci Madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilir.

e) Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir.

f) Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır.

g) İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır.

h) İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılır.

i) İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır:

1. İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih.

2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği.

3. İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri.

4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafi tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı.

5. İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.

5271 Sayılı CMK'nın İfade Alma ve Sorguda Yasak Usullere ilişkin 148. Maddesi ise şöyledir:

Madde 148 - *(1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.*

(2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.

(3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

(4) Müdafi hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya

sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.

(5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.

5271 Sayılı CMK'nın Savunmaya ilişkin altıncı kısmının birinci bölümü müdafii seçimi, görevlendirilmesi, görev ve yetkileriyle ilgilidir:

ŞÜPHELİNİN VEYA SANIĞIN MÜDAFİ SEÇİMİ

Madde 149 - *(1) Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafiin yardımından yararlanabilir; kanunî temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdafi seçebilir.*

(2) Soruşturma evresinde, ifade almada en çok üç avukat hazır bulunabilir.

(3) Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz.

MÜDAFİİN GÖREVLENDİRİLMESİ

Madde 150 - *(Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.21.md)*

(1) Şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafi seçmesi istenir. Şüpheli veya sanık, müdafi seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafi görevlendirilir.

(2) Müdafii bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafi görevlendirilir.

(...)

MÜDAFİ İLE GÖRÜŞME

Madde 154 - *(1) Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tâbi tutulamaz.*

Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin, T.C. Anayasasının, 04.12.2004 tarihinde kabul edilen 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun (CMK) ifade ettiği temel haklar, 29.06.2006'da kabul edilen 5532 Sayılı *"Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* ve 02.06.2007'de kabul edilen *"5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* (PVSK) ile kısıtlanmaya çalışılmış ve adeta işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezaya davetiye çıkarılmıştır. 5532 sayılı yasanın 11. maddesiyle birlikte, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 17. Maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

"Koşullu salıverilme

MADDE 17 - Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanlar hakkında, koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması bakımından 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107'nci ve 108 inci maddeleri hükümleri uygulanır.

Tutuklu veya hükümlü iken firar veya ayaklanma suçundan mahkum edilmiş bulunanlar ile disiplin cezası olarak üç defa hücre hapsi cezası almış olanlar, bu disiplin cezaları kaldırılmış olsa bile koşullu salıverilmeden yararlanamazlar.

Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanlar, hükümlerinin kesinleşme tarihinden sonra bu Kanunun kapsamına giren bir suçu işlemeleri halinde, koşullu salıverilmeden yararlanamazlar.

Ölüm cezaları 14/7/2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile değişik 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder."

Terörle Mücadele ve İnsan Hakları Özel Raportörü Martin Scheinin'e göre;

11. madde (Terörle Mücadele Yasası'nın 17. maddesi) müebbet hapis cezası almış olan belli kişiler için salıverilme olasılığını tamamıyla ortadan kaldırmaktadır. Bu tür koşullar, BM KSHS'nin, cezaevi sistemini, iyileştirilme ve sanığın topluma kazandırılmasını amaçlayan bir sistem olarak tanımlayan (Madde 10-3), özgürlüğü kısıtlanan herkese karşı insanca muameleyi gerektiren (Madde 10-1) ve işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezanın uygulanmasını yasaklayan (Madde 7; ayrıca bakınız AİHS Madde 3) maddeleri ışığında her zaman sorun yaratacak koşullardır.[77]

"5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (PVSK) ise polisin aşırı güç kullanımına yasal bir zemin yaratmaktadır. 5681 Sayılı PVSK özellikle "Durdurma ve Kimlik Sorma", "Parmak izi ve fotoğrafların kayda alınması", "Önleme araması" ve "Zor ve silah kullanma" konusunda değişiklikler getirmiş ve polise aşırı bir yetki tanımıştır.

Bu yetkiler, geçmiş pratikler göz önüne alındığında keyfi uygulamalara ve kötüye kullanıma yol açabilecek niteliktedir. Buna paralel bir şekilde, 5681 PVSK uygulamaları sonucunda kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile yaşamına saygı hakkı, fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı ve yaşam hakkının ihlalleriyle sonuçlanabilecek olaylara davetiye çıkarılmıştır[78]. Sonuçta 5681 PVSK ile yapılan düzenlemeyle;

*Herkes her yerde hâkim kararı olmaksızın keyfi biçimde dinlenebilecek ve izlenebilecektir.
*Tüm kolluk kuvvetleri, kişisel bilgilere keyfi bir şekilde ulaşabilecektir.
*Hâkim kararı olmaksızın keyfi olarak üst, araç ve konut aranabilecektir.
*Kolluk kuvvetleri dilediğince güç kullanabilecek, özellikle de ateşli silahların kullanımındaki uluslararası standartlar önemsenmeyecektir.
*Silah kullanma yetkisi genişletilerek yaşama hakkı ihlallerinin önü açılacaktır. Bu durum aynı zamanda keyfi ve hukuk dışı infazların yaygınlaşması gibi büyük bir tehlikeye yol açacaktır.
*Herkesin parmak izi, fotoğrafı alınabilecek, herkes fişlenecektir.

Nitekim 5681 PVSK'nın 02.06.2007'de kabul edilmesinin hemen öncesinden başlayarak, aradan geçen yaklaşık 6 aylık süre içinde basın yoluyla kamuoyuna yansıyan 12 olayda, polisin aşırı güç kullanımı sonucu kişinin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünün ve yaşama hakkının ihlal edildiği olaylara tanık olmuş bulunmaktayız:

***5 Haziran 2007:** Transseksüel Esmeray, Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü önünde bekleyen iki polisçe "Geçmek yasak" diye dövüldü; **8 Haziran 2007:** Taksim Polis Merkezi'nde dövülen Sezai Yakar'ın burnu ve eli kırıldı; 17 Haziran 2007: Hırsızlık iddiasıyla gözaltına alınan 24 yaşındaki Mustafa Kükçe, üç karakol gezdirildikten sonra Ümraniye E Tipi Cezaevi'nde öldü; **26 Temmuz 2007:** Gazeteci Serkan Tekpetek, zorla sokulduğu polis aracında dövüldü, araçtan atıldı; **29 Temmuz 2007:** Avukat Muammer Öz, Moda'da kimlik soran*

---

[77] *Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu'na,* Martin Scheinin Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler Özel Raportörü, Turku, Finlandiya, 21 Mart 2006

[78] *Demokrasilerde Hak ve Özgürlükler Keyfiyete Bırakılamaz,* İnsan Hakları Gündemi Derneği, 18 Haziran 2007, http://www.rightsagenda.org/main.php?id=204 web sitesinde mevcuttur; Bu konuda daha geniş kapsamlı bir inceleme için bkz. *Polis Vazife Ve Salahiyet Kanununda Değişiklik: Durdurma-Kimlik Sorma- Arama Parmak İzi Alınması- Silah Kullanma,* Kerem ALTIPARMAK, Ahmet Murat AYTAÇ, Onur KARAHANOĞULLARI, Türkan HANÇER, Devrim AYDIN, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi, Ankara - 2007, http://ihm.politics.ankara.edu.tr/Calisma_Metinleri/PVSK%20Raporu.pdf internet sitesinde mevcuttur.

polisle tartışınca dövüldü; burnu kırıldı; ***10 Ağustos 2007:*** *Taksim Polis Merkezi'de dövülüp yola atılan Mehmet Nezir Çirik'in dalağı alındı;* ***20 Ağustos 2007:*** *Nijeryalı Festus Okey, Taksim Polis Merkezi'nde polis tarafından vurularak öldürüldü;* ***18 Eylül 2007:*** *Polonyalı Dariusz Witek, Yabancılar Şubesi misafirhanesinde intihar ettiği iddia edildi. Hiçbir tanık yok;* ***7 Ekim 2007:*** *19 yaşındaki Ferhat Gerçek, Yenibosna'da Yürüyüş dergisi satarken yaşanan tartışma sonrasında polis kurşunuyla vuruldu. Felç oldu;* ***14 Ekim 2007:*** *Sertan Çelik, Taksim'de müziğin sesini kısmadı diye trafik polisi tarafından dövüldü ve tutuklandı;* ***22 Kasım 2007:*** *26 yaşındaki Feyzullah Ete Avcılar'daki bir parkta arkadaşıyla birlikte bira içtiği gerekçesiyle polis tarafından tekmelendi. Feyzullah Ete aldığı tekme darbesi sonucunda öldü;* ***25 Kasım 2007:*** *20 yaşındaki Baran Tursun İzmir'de arabasıyla giderken "dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle polisin ateş etmesi sonucunda öldü.*

23 Mart 2008'de Van, Siirt, Hakkari, Yüksekova, Viranşehir, Şırnak, Mersin ve İzmir'de Nevruz kutlamalarına katılan göstericilere polisin aşırı güç kullanımı sonucu 4 kişi öldü. Ölümlerden ikisi gösteriler sırasında meydana gelirken, aldıkları kurşun yaraları nedeniyle iki kişi de hayatını sonradan kaybetti.[79] Olaylar sırasında çok sayıda çocuk da gözaltına alınırken 15 yaşındaki C.E'nin gözaltına alınırken bir polis tarafından kolunun kırılması şok edici bir şekilde basına yansıdı.[80] Olaylardan sonra DTP Grup Başkanvekili Selahattin Demirtaş, Nevruz kutlamaları sırasında yaşanan olayların araştırılması için Meclis araştırması açılması önergesi verdi. Önergede 187 kişinin yaralandığı ve bin 201 kişinin gözaltına alındığı iddia edildi.[81]

Kanun uygulayıcılarının olumsuz tavırları ve cezasızlık

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin 15 Eylül 2003 tarihinde gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sonrasında hazırladığı Türkiye Raporunda *"Güvenlik güçlerinin uyguladığı işkence ve başka kötü muamele türleriyle etkili biçimde mücadele edilmesi için gereken yasalar ve yönetmelikler çıkarıldı. Şimdi asıl zorluk, ilgili tüm koşulların eksiksiz biçimde uygulanmasının sağlanmasında"*[82] denmekteydi. Aradan geçen beş yıllık süre Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin bu yorumunu destekler niteliktedir. Çok sayıda işkence vakası cezasızlıkla sonuçlanmıştır.

Türkiye, sadece işkence vakalarında Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından, 2003 yılında hemen hemen hepsi önceki yıllarla bağlantılı izlenen davalarda cezasız kalma tablosu şu şekildedir[83]:

İzlenen 41 dava ve soruşturmadan 18'i sonuçlanmıştır. Sonuçlanan davaların 4'ü zamanaşımı, 1'i hapis cezasının paraya çevrilmesi, 2'si cezanın ertelenmesi, 1'i şartla salıverme yasasından

---

[79] *Two die in Turkey Kurdish clashes,* (Türkiye'de Kürt çatışmalarında iki kişi öldü) BBC, 23 March 2008, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7310503.stm internet sitesinde mevcuttur; *Nevruz olaylarında yaralanan gösterici öldü,* CNN Türk, 1 Nisan 2008, http://www.cnnturk.com/TURKIYE/haber_detay.asp?PID=318&HID=3&haberID=443790 internet sitesinde mevcuttur; *Nevruz'da ölenlerin sayısı dörde çıktı,* Radikal Gazetesi, 12/04/2008, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=252771 internet sitesinde mevcuttur.

[80] *Polis, Nevruz olaylarında bir de omuz çıkartmış,* Radikal Gazetesi, 16/04/2008, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=253144 internet sitesinde mevcuttur.

[81] *DTP Nevruz olayları için araştırma istedi,* CNNTürk, 3 Nisan 2008, http://www.cnnturk.com/TURKIYE/haber_detay.asp?PID=318&haberID=444478 internet sitesinde mevcuttur.

[82] *Avrupa Komisyonu'nun İşkenceyi Önleme Türkiye Raporu,* Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) 7-18 Temmuz 2004 (CPT/Inf (2004) 16), para 7, http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2004-16-inf-eng.htm internet sitesinde mevcuttur.

[83] İşkence ve Cezasızlık Dosyası 2005, Meryem Erdal, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları: 39, s.6-7.

yararlanma, 4'ü beraat, 2'si takipsizlik kararı ile cezasız kalmıştır. İzlenen davalardan yalnızca 4'ü hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir.

Sonuçlanan davalardan %22.3'ü mahkumiyet kararı ile bitmiş, %77.7'si ise beraat, erteleme, zamanaşımı gibi kararla cezasız kalmıştır. Mahkumiyet ile sonuçlanan davalarda verilen hapis cezalarının, suçla orantılı bir ceza olup olmadığı ise tartışmalıdır. Cezasız kalma oranının içinde beraat kararının, diğer cezasız kalma biçimlerine oranı %33.3, zamanaşımı ile ortadan kalma oranı ise aynı şekilde %33.3 olarak gerçekleşmiştir. Her ikisinin toplam oranı ise %67'ye ulaşmıştır. İşkence davalarının cezalandırma ile sonuçlanması ise %33.3 düzeyinde kalmıştır.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı 2003 verilerine göre, Türkiye'de bütün ceza yargılamaları sonunda verilen mahkumiyet kararının diğer kararlara oranı %45.5 olarak gerçekleşmektedir. Aynı yıl içinde beraat kararı oranı %17.7, düşme oranı %22.9, içinde zaman aşımının da bulunduğu diğer kararların oranı ise %13.8 olarak gerçekleşmiştir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi tarafından izlenen işkence davalarında %33.3 olan mahkumiyet kararı ile cezalandırma oranının, Adalet Bakanlığı'nın açıkladığı %45.5 olan Türkiye ortalaması ile kıyaslandığında, işkence suçları yönünden Türkiye ortalamasının altında bir oranla mahkumiyet kararı verildiğini göstermektedir. (...) Henüz resmi veriler açıklanmış olmamakla birlikte, gözlemler, aynı tablonun 2004 yılı için de geçerli olduğunu göstermektedir. Hatta 2005 yılının ilk yarısı itibariyle, kamuoyuna yansıyan işkence davalarının cezasız kalmasından reformların etkisi gözlenmemektedir.

Paragraf 30'da da ifade edildiği gibi 5237 sayılı yeni TCK işkence suçuna karşı ağır yaptırımlar getirmektedir. Bununla birilikte, bu yorum ilk bakışta doğru gibi gelse de yeni TCK'nın diğer maddeleri ile ceza indirimlerinin mümkün olduğu işkence suçunun cezasının erteleme sınırları içinde kalabileceği görülmektedir. 5237 sayılı yeni TCK'nın 24, 25, 51, 52 ve 65 maddeleri bu konuda uygun zemini hazırlamaktadır. İlgili yasa maddeleri genel hükümler içermekte ve 5237 sayılı yeni TCK'nın işkence ve eziyet suçunu düzenleyen 94, 95 ve 96. maddeleriyle çelişmektedir:

KANUNUN HÜKMÜ VE AMİRİN EMRİ

Madde 24 - (1) Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez.

(2) Yetkili bir merciden verilip, yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan bir emri uygulayan sorumlu olmaz.

(3) Konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez. Aksi takdirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur.

(4) Emrin, hukuka uygunluğunun denetlenmesinin kanun tarafından engellendiği hâllerde, yerine getirilmesinden emri veren sorumlu olur.

MEŞRU SAVUNMA VE ZORUNLULUK HÂLİ

Madde 25 - *(1) Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hâl ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.*

(2) Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.

HAPİS CEZASININ ERTELENMESİ

Madde 51 - *(1) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;*

a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,

b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir.

(2) Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir.

(3) Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz.

(4) Denetim süresi içinde;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine,

Mahkemece karar verilebilir.

(5) Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

(6) Mahkeme, hükümlünün kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

(7) Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklere, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.

(8) Denetim süresi yükümlülüklere uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

ADLÎ PARA CEZASI

Madde 52 - *(1) Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.*

(2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adlî para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

(3) Kararda, adlî para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

(4) Hâkim, ekonomik ve şahsî hâllerini göz önünde bulundurarak, kişiye adlî para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler hâlinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi hâlinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adlî para cezasının hapse çevrileceği belirtilir.

AF

Madde 65 - *(1) Genel af hâlinde, kamu davası düşer, hükmolunan cezalar bütün neticeleri ile birlikte ortadan kalkar.*

(2) Özel af ile hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesine son verilebilir veya infaz kurumunda

çektirilecek süresi kısaltılabilir ya da adlî para cezasına çevrilebilir.

(3) Cezaya bağlı olan veya hükümde belirtilen hak yoksunlukları, özel affa rağmen etkisini devam ettirir.

5237 sayılı yeni TCK'nın 66, 67, 68, 69, 70, 71 ve 72. maddeleri zaman aşımından dolayı davaların düşmesini belli hükümlere bağlamaktadır. Bu durumda, kanunda öngörülen cezanın süresine göre farklı zaman aşımları söz konusudur. İlgili maddelere göre davalarda 8 ila 30 yıl, cezalarda ise 10 ila 40 yıl arasında değişen zaman aşımları söz konudur. Kamuoyunun gündemini uzunca bir süre işgal eden Birtan Altınbaş davasının 17 yıl gibi uzunca bir süre devam ettiğini göz önünde bulunduracak olursak, ilgili maddelerin uygulamada nasıl yorumlanacağı konusunda ciddi şüpheler bulunmaktadır.

9 Ocak 1991 tarihinde gözaltına alınıp, 15 Ocak 1991 günü yaşamını yitiren Birtan Altınbaş'ın işkence ile ölümüne sebep oldukları gerekçesiyle Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi polisleri hakkında Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam etmekte olan yargılama 23 Mart 2007'de bitti.[84] Sonuçta sanık polisler cezalandırıldı. Ancak; Soruşturmanın başından yargılamanın sürmekte olduğu bugüne dek hiçbir sanık tutuklanmadı. Müdahil avukatların tutuklama taleplerinin hiçbiri kabul edilmedi. Tebligat yapılamayan 2 sanık hakkındaki gıyabi tutukluluk kararı ifadelerinin alınmasıyla kaldırıldı. Hiçbir sanık hakkında idari disiplin cezası verilmedi. Hiçbir sanık görevden uzaklaştırılmadı. Müdahil avukatlarının, suçun işlenmesinde sorumlulukları bulunduğu gerekçesiyle, dönemin mülki ve kolluk amirleri, soruşturma savcıları hakkında yaptıkları suç duyurularının hiçbiri dikkate alınmadı. Hukuksal sürecin başlangıcında dosya, sanıklar hakkında yargılama izni verilmesi için 6 yıl süreyle Ankara İl İdare Kurulu'nda bekletildi. Yargılamanın ilk aşamasında yalnızca görevli mahkemenin tespiti için 2 görevsizlik, 1 Yargıtay kararı ve 1 Danıştay görüşü alındı. Dava, ağır ceza mahkemesinde iki kez sonuçlandı ve iki kez Yargıtay tarafından bozuldu. Emekli olan ve devletten maaşlarını alan 2 sanığa 6 yıl boyunca hiç tebligat yapılamadı. Aynı biçimde diğer sanıklara da uzun süre tebligat yapılamadı. Sanıkların duruşmalara katılmalarını ve yakalanmalarını sağlamak için İçişleri Bakanlığı tarafından 4 genelge yayınlandı. Tebligat sorunu nedeniyle yaşanan tıkanıklık ve yargılamanın seyri, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in dava ile ilgili yaptığı açıklamadan sonra değişti. Bir çok kez sanıkların vekilleri "vekillikten çekildi". Yeni avukatlar atandı. Her yeni gelen avukat da, dosyayı incelemek ve savunma hazırlamak için sayısız kez süre istedi. Sanık vekilleri, yargılamanın kritik aşamalarında "hakimin davadan çekilmesi" ya da "hakimin reddi" taleplerinde bulundular. Başlangıçta 10 sanık için açılan davada, daha sonra 5'inin beraat etmesi nedeniyle cezalandırılması istenen sanık sayısı 5'e düştü. Bu sanıklardan 1'nin ölmesiyle de sanık sayısı 4'e düştü. Yargılamanın 15. ve 16. yılında sanıklardan ikisi tarafından "itiraf"ta bulunularak, eylemi kendilerinin gerçekleştirdiklerini iddia ettiler. Müdahil avukatlarının, sorumlu olarak niteledikleri ve haklarında suç duyurusunda bulundukları Hasan Özdemir, Ali Kalkan gibi dönemin kolluk amirleri ve Nusret Demiral, Nuh Mete Yüksel gibi dönemin DGM Başsavcı ve savcıları, yargılamanın 17. yılında sanık polisler lehine tanıklık yapma talebinde bulundular.[85]

---

[84] *Birtan Altunbaş davasında 4 polise mahkumiyet,* Zaman Gazetesi, 23 Mart 2007, Cuma http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=517761 internet sitesinde mevcuttur; *'Efsane' dava bitti,* Radikal Gazetesi, 24/03/2007, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=216454 internet sitesinde mevcuttur.

[85] İşkenceye 17 Yıllık Tolerans!, 14 Şubat 2007, 14 Şubat 2007, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=511&Itemid=69 internet sitesinde mevcuttur.

Mevcut durumda kanun uygulayıcılarının tavrı oldukça endişe vericidir. Kanun uygulayıcıları anayasa ve kanunlardaki hükümleri ***"demokratik bir toplumdaki zorunlu tedbirlerden"*** çok, tek bir düşünceyi dayatan ***"zorlayıcı tedbirler"*** olarak uygulamakta ve/veya yorumlamaktadır. Uygulamanın bu hali, kanun uygulayıcılarının ***"hukukun üstünlüğünden"*** çok ***"devletin üstünlüğünü"*** koruduğu izlenimini vermektedir. Nitekim Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın (TESEV) "Demokratikleşme Programı"nda yer alan "Kurumsal Algı ve Zihniyet Yapıları" başlıklı araştırma dizisi çerçevesinde Prof. Dr. Mithat Sancar (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi) tarafından gerçekleştirilen bu çalışma bazı çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır.

Hâkim ve savcıların, yargı faaliyetine ve çeşitli toplumsal-siyasal meselelere ilişkin yaklaşımları hakkında bilgi edinme ve fikir verme, yani yargıya egemen olan algı ve zihniyet yapıları hakkında bir yoklama yapma amacını taşıyan çalışma, belli bir yöntem çerçevesinde hâkim ve savcılarla yapılan "derinlemesine mülakat" üzerine inşa edilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin çeşitli kentlerinden 51 hâkim ve savcı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ana olarak "Devletin çıkarları mı, Adaletin gerekleri mi?" "Demokrasi mi,? Güvenlik mi?" "Devlete Karşı Suçlar, Devlet Görevlilerinin Suçları" "Faillerin Kimliği" ve "Düşünce Özgürlüğü," "AB Süreci" gibi konularda temel yaklaşım, algı ve zihniyet kalıpları anlaşılmaya çalışılmıştır.[86]

TESEV raporu, hâkim ve savcılar arasında yargılama faaliyeti sırasında adalet ile devletin çıkarı veya demokrasi ile devletin güvenliği arasında bir karşıtlık çıkabileceği ve bu durumda devletin çıkarlarının korunması gerektiği kanısının yaygın olduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan hâkim ve savcıların bu kanılarını yansıtan ifadeleri gerçekten dikkat çekicidir:

"Ben devletçi hukukçuyum."; "Önce devlet gelir."; "Bir kere biz devletçi bir ekolden geliyoruz."[87]

"Her zaman devlet ön plana çıkıyor gibi geliyor."; "Devlet olmazsa hukuk olmaz, biz de olmayız."; "Yani mutlaka tabi hepimiz devletimizi seviyoruz, devletimizin güvenliği konusunda azami özeni, dikkati göstermek durumundayız."; "Diyelim devleti korumaya çalışırken adil olmayabilirsin, adaletten sapabilirsin. Veya adaleti yerine getiriyorum diye devlete zarar verebilirsiniz veya devleti koruyorum diye adalete zarar verebilirsiniz. Mümkündür."; "Şimdi devlet olmazsa demokrasi olmaz. Tabii, Cumhuriyet Savcısıyım, yani bu nasıl, Cumhuriyeti denetlersiniz devleti korumak gereği... Bu gibi durumlarda devlet mi öncelikli demokrasi mi önemli, yani çok fazla karsılaştığımız bir durum olmadı şimdiye kadar. Ancak tabii ben Cumhuriyet Savcısı olarak devleti ve rejimi korumam gerek. Ben rejimin savcısıyım. Buna karsı olan bir şeyde ben demokrasiyi, demokrasi dediniz, göz ardı ederim. Yani siz benim devletime, milletime saldırırsanız, bu olmaz."; "Benim ülkem söz konusu olduğunda hukuk mukuk dinlemem."; "Devletim olmadıktan sonra benim bireysel özgürlüğüm hiçbir ise yaramaz."

"Yargılama faaliyetinin amacı, olmazsa olmazı nedir", "hukuk öncelikli olarak hangi değeri

---

[86] *Algılar, Zihniyet Yapıları Ve Kurumlar: Yargı Kurumu Rapor Yargıda Algı Ve Zihniyet Kalıpları,* Kasım 2007 Araştırmacı: Mithat Sancar (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi), Araştırma Asistanı: Eylem Ümit (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın (TESEV), http://www.tesev.org.tr/etkinlik/algilar_zihniyetler_raporkasim_2007.pdf internet sitesinde mevcuttur. Araştırma kapsamında görüşülen hâkim ve savcıların dağılımı şu şekildedir: Asliye Hukuk:1; Sulh Hukuk:1; Ağır Ceza:11; Asliye Ceza:5; Sulh Ceza:1; İdare Mahkemesi:2; Çocuk Mahkemesi:4; Eski DGM Hâkim:4; Eski DGM Savcı:1; Basın Savcısı-Başsavcı Vekili- Başsavcı:16, 7s Mahkemesi:2; İcra Mahkemesi:3. s.7

[87] A.g.e. s.9.

korumalıdır" gibi sorulara karşılık verilen yanıtlardan biri şu şekildedir: "İnsan hakları biraz abartılıyor"[88]

TESEV Raporuna göre görüşmecilerin çoğunluğu kendi kimliğini ve görevini su şekilde tanımlamaktadır[89]:

"Ben Cumhuriyet Savcısıyım, cumhuriyeti korumak, kollamak benim anayasal görevim. Kanunlarla da bu şey. Yani şimdi cumhuriyet savcısı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak da benim görevim."; "Ben rejimin savcısıyım."; "Bizler görevimizi yaparsak devlet zayıflamaz".

TESEV Raporuna göre, görüşmecilerin %63'ü hukukun koruması gereken adalet, yurttaş, toplumsal barış, devlet, demokrasi, ulusal birlik gibi değerlerin yargılama faaliyeti sırasında karşı karşıya gelmesinin mümkün olduğunu belirmiştir; %28'i ise karşı karşıya gelmemesi gerektiği, ama maalesef geldiğini söylemiştir. "İnsan hakları devletin güvenliği açısından tehdit oluşturabilir mi" sorusunu "evet" diye yanıtlayanların oranı %51'e ulaşırken; "hayır" diye yanıt verenlerin oranı ise, %28'de kaldı. Yargılama faaliyeti sırasında ulusal çıkarlar dikkate alınmalı diyenlerin oranı da, %41 olarak belirmektedir. Devlete karşı işlenmiş suçlar ile devlet görevlileri tarafından işlenmiş suçlara yargının yaklaşımında bir farklılaşma olduğu eleştirileri hatırlatılıp, "sizce yargıda böyle bir eğilimden söz edilebilir mi" sorusuna verilen yanıtların nicel dökümü de şöyledir: %45, "evet, maalesef var"; %24, "evet, olması da lazım".[90]

TESEV Raporunda bir görüşmeci, devlet görevlileri aleyhine açılmış davaların hâkim önüne zamanaşımı süresinin bitmesine yakın getirildiğine ilişkin şikâyetlerini şu şekilde dile getirmiştir[91]:

"Var tabii ki. Yok diyemeyiz. Yok dersek yalan söylemek, inkâr etmek olur. Demin ne dedim, savcı baslar, karsısına öyle birileri çıkar ki geri adım atmak zorunda kalır veya attırılır dedim. Öyle değil mi? Simdi bize tevzi edilir dosyalar, bizim tevzi büromuz vardır, bilmiyorum o konuda bilgi aldınız mı? Önce davalar buraya gelir, açılan davalar, bazı iddialar var istediği mahkemeye düşürüyorlarmış diye, ama ben bilmiyorum. Orada tevzi memuru bilgisayar vasıtasıyla mahkemelere güya eşit olarak dağıtır bunları. Simdi idari memur dediğimiz, memur bürosu dediğimiz kısımda, memur suçlarıyla ilgili soruşturmalar yapılır, bu gurubun açtığı davalar da aynı şekilde tevzie tabi olur. Bana gelir, mesela geldiler, hep böyle şeyli gelir onlar, birkaç klasör seklinde gelir, üstünde yazar, zamanaşımı yakındır. Geneli söylüyorum. Her dosyanın böyle midir? Hayır. Ama geneli böyledir. Yazmasa bile, siz dosyayı açtığınızda hay Allah bu zamana kadar niye bekletilmiş acaba demek zorunda kalırsınız.(...) Zaman lazımdır. Zamanaşımı yakın. Ne yapacaksınız? Tam karara bağlayacaksınız, ya Yargıtay'da zamanaşımı dolacak inceleme sırasında, ya da bozup gönderecek aceleyle karar verdiğiniz için. Siz o bozmaya uyacaksınız, ama o eksikleri yerine getireyim derken küt zamanaşımına uğrayacak. Evet, maalesef böyle."

TESEV Raporunda devlet görevlilerinin işlediği veya devlet adına işlendiği söylenen suçlara bir görüşmeci, bir yargı mensubu olarak yaklaşımını su şekilde ifade etmiştir:

"Yani kastedilen özel durum devlet normal vatandaş suç işlediğinde farklı bir anlayışla şey yapıyor, devlet adına suç işlediğini söyleyen insanlara karsı farklı yaklaşıyor. O zaman sunu sormak lazım: Devlet adına

---

[88] A.g.e. s.9.
[89] A.g.e. s.10.
[90] A.g.e. s.11.
[91] A.g.e. s.12.

suç işlediği söylenen kişiyi o suça iten ne? Ya da kendisi mi karar verebiliyor? Yani genelde memur x, memur y, memur z mi yapıyor? Memur z'nin içinde ne kadar kötülük var yaptığı işte? Onu da sorgulamak lâzım. Bu, artık dünyanın her tarafında var olan bir şey. Devletler, kendi devletinin ve toplumunun menfaati için bazı şeyler yapıyorlar, yani bu bir realite. Ama su var, yani sırf kamu görevlisi suç isledi diye, ben biraz şey açısından bakmak gerektiğini düşünüyorum, yani somut soru bir kamu görevlisinin yargılanmasıyla bir vatandasın yargılanmasıysa, kamu görevlisi bu eylemi yapıyorken ne adına hareket ediyor? Kamu görevlisi trafik polisi olabilir, vatandaştan rüşvet alıyor olabilir. O vatandaşa göre bence daha ağır cezalandırılması gereken bir şey. Hem bir kötülük içinde hem devleti de kirletiyor. Ama bir gurup gösterici düşünün, ... Yaşanan iste bilmem nelerin posterleri, devlete başkaldıran bir anlayışı savunan, esnafın camlarını kırarak, bilmem ne yaparak, polis panzerlerine saldırarak, zaman zaman yaralayarak bir de, polisin birisi havaya ateş edecekken mermi sekmiş gitmiş oradaki bir göstericiye çarpmış, ne kadar kötülük var içinde?"

TESEV raporuna göre failin dinsel, etnik, cinsel, ideolojik özelliklerinin yargılamayı etkilediği yolundaki iddiaları hâkim ve savcılar çoğunlukla "doğru olmadığı" şeklinde cevaplamıştır. Ancak az sayıda da olsa bazı tanıklıklar söz konusudur.[92]

TESEV Raporu Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına karşı hâkim ve savcıların tedirgin ve kuşkulu bir yaklaşımı olduğunu göstermektedir. Hâkim ve savcılara Anayasanın 90. maddesine 7.5.2004'te eklenen, "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" şeklindeki düzenleme hakkında görüşleri sorulduğunda, görüşmecilerin çoğunluğu bu düzenlemeyi olumsuz bulduklarını söylemiştir. Bu görüşte olan hâkim ve savcılar, söz konusu durumu, "egemenliğin sınırlandırılması", "içişlerine müdahale" olarak yorumlayıp tedirgin edici bir gelişme olarak görmektedir.[93]

Bir önceki paragrafa paralel olarak, TESEV raporu hâkim ve savcıların AİHM kararlarına ilgisiz ve güvensiz olduğunu göstermektedir. Rapora göre görüşmecilere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını takip edip etmedikleri sorusu sorulduğunda, görüşmecilerin büyük çoğunluğu AİHM kararlarını takip etmediğini, Türkiye hakkında verilen kararları görsel ve yazılı medyada haber oldukları ölçüde öğrendiğini belirtmiştir (%65). Bir görüşmeci görev yaptığı mahkemeyi kastederek "bizim işimiz yok AİHM ile" dedi. Bazı görüşmeciler eskiden Adalet Bakanlığı bültenleriyle kararların kendilerine ulaştırıldığını, ancak bir süredir bu bültenlerin gelmediğini belirtmiştir. Ancak rapora göre, özellikle büyük adliyelerdeki basın savcılarının ve özel görevli mahkemelerde (eski adıyla DGM) görev yapan hâkimlerin Türkiye hakkında verilmiş kararları çalışma masalarında bulundurdukları, görümseler sırasında sık sık bunlara atıf yaptıkları gözlenmiştir.[94] AİHM kararlarından dolayı yargılamanın yenilenmesi imkânını tanıyan düzenlemeyi görüşmecilerin %49'u (25) olumsuz değerlendirmiştir. Görüşmecilerin %63'si (32 kişi) AİHM'in kararlarında Türkiye'ye karşı önyargılı olduğunu düşündüğünü söylemiştir.[95]

---

[92] A.g.e. s. 15.
[93] A.g.e. s. 17.
[94] A.g.e. s. 19.
[95] A.g.e. s. 20.

Tıbbi Zorunluluklar ya da Zorluklar

Türkiye'de adli muayenede rapor verme yetkisi Adli Tıp Kurumuna[96] verilmiştir. Adli Tıp Kurumu 14.04.1982 tarih ve 2659 Sayılı Kanunla kurulmuştur. Kanunun 1. Maddesine göre kurum Adalet Bakanlığına bağlıdır:

Madde 1 - *Adalet işlerinde bilirkişilik görevi yapmak, adli tıp uzmanlığı ve yan dal uzmanlığı programları ile görev alanına giren konularda diğer adli bilimler alanlarında sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek ve bunlara ilişkin eğitim programları uygulamak üzere Adalet Bakanlığına bağlı Adli Tıp Kurumu kurulmuştur.*

(Değişik fıkra: 19/02/2003 - 4810 S.K./1. md.) Adalet Bakanlığınca Kuruma bağlı olarak Adli Tıp Kurumu grup başkanlıkları veya şube müdürlükleri kurulabilir. Adli Tıp Kurumu grup başkanlıkları bünyesinde bir veya daha çok adli tıp ihtisas dairesi bulunur.

2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanununun 2. Maddesi kurumun görev ve yetkilerini düzenler:

Madde 2 - *(Değişik madde: 19/02/2003 - 4810 S.K./2. md.)*

Adli Tıp Kurumunun görevleri şunlardır:

a) Mahkemeler ile hakimlikler ve savcılıklar tarafından gönderilen adli tıpla ilgili konularda bilimsel ve teknik görüş bildirmek,

b) Adli tıp uzmanlığı ve yan dal uzmanlığı eğitimini Tıpta Uzmanlık Tüzüğü çerçevesinde vermek,

c) Adli tıp ve adli bilimler alanlarında çalışmaları yürütmek üzere seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek, bunlara ilişkin eğitim programları uygulamak ve ilgili kurum, kuruluş ve kurulların hazırlayacakları adli tıpla ilgili eğitim programlarının yapılmasına ve yürütülmesine yardımcı olmak,

d) Adli tıp hizmetlerinin görülmesi sırasında yapılması zorunlu sağlık hizmetlerini vermek.

Ayrıca 2659 Sayılı Adli Tıp Kurumu Kanununun 31. Maddesine göre;

Madde 31 - *Yükseköğretim Kurumları veya birimleri, adli tıp mevzuatı çerçevesinde adli tıp olaylarında ve diğer adli konularda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa[97] göre resmi bilirkişi sayılır. Bu birim ve kliniklerde tetkik edilecek adli tıp ile ilgili işler yönetmelikte belirlenir.*

Türk Tabipler Birliğinin 47. Büyük Kongresi'nde (10-11 Ekim 1998) kabul edilen Hekimlik Meslek Etiği Kurallarının 34. maddesi şu şekildedir[98]:

Madde 34 - *Hekim, tıbbi bilgi ve becerisiyle, işkence ve benzeri uygulamalara katılamaz, yardımcı olamaz, gerçeğe aykırı rapor düzenleyemez. İşkence iddiası olan olgularla karşılaşan hekim, mesleki bilgi ve becerilerini gerçeğin ortaya çıkarılması için kullanır.*

Adli Tıp Kurumu Kanunun ve Türk Tabipler Birliğinin Etik ilkelerinin yanında 01.06.2005 tarihinde kabul edilen *"Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği"*nin 9. maddesi gözaltına alınan kişilerin sağlık kontrolüyle ilgili hükümler içermektedir.

---

[96] Adli Tıp Kurumu, http://www.atk.gov.tr internet adresinde mevcuttur.

[97] Yeni haliyle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

[98] Hekimlik Meslek Etiği Kuralları, Türk Tabipler Birliği, http://www.ttb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=552&Itemid=44, son erişim 15.04.2008.

Sağlık kontrolü

Madde 9 - *Yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenir.*

Gözaltına alınan kişinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi, gözaltı süresinin uzatılması, serbest bırakılması veya adlî mercilere sevk edilmesi işlemlerinden önce de sağlık durumu hekim raporu ile tespit edilir.

Gözaltına alınanlardan herhangi bir nedenle sağlık durumu bozulanlar ile sağlık durumundan şüphe edilenler, derhâl hekim kontrolünden geçirilerek gerekiyorsa tedavileri yaptırılır. Bu durumdaki kişilerden kronik bir rahatsızlığı olanların, istekleri hâlinde varsa kendi hekimi nezaretinde resmî hekim tarafından muayene ve tedavi edilmeleri sağlanır.

Gözaltına alınan kişinin ifadesini alan veya soruşturmayı yürüten kolluk görevlisi ile bu kişiyi tıbbî muayeneye götüren kolluk görevlisinin farklı olması zorunludur. Ancak personel yetersizliği nedeniyle farklı kolluk görevlisinin bulunmaması hâlinde bu durum belgelendirilir.

Tıbbî muayene, kontrol ve tedavi, adlî tıp kurumu veya resmî sağlık kuruluşlarınca yapılır.

Hekim raporu üç nüsha hâlinde düzenlenir. Kolluk görevlileri tarafından, hekim raporunu verecek birime, yakalananın nezarethaneye giriş raporu mu, yoksa çıkış raporu için mi getirildiği yazılı olarak bildirilir.

Yakalama veya nezarethaneye giriş raporunun bir nüshası raporu tanzim eden sağlık kuruluşunda saklanır, ikinci nüshası gözaltına alınana, üçüncü nüsha ise soruşturma dosyasına eklenmek üzere ilgili kolluk görevlisine verilir.

Gözaltı süresinin uzatılması veya yer değişikliği ya da nezarethaneden çıkış sırasında düzenlenen hekim raporlarından; bir nüshası sağlık kuruluşunda saklanır, iki nüshası ise raporu düzenleyen sağlık kuruluşunca kapalı ve mühürlü bir zarf içerisinde ilgili Cumhuriyet başsavcılığına en seri şekilde gönderilir. Bunlardan bir nüshası Cumhuriyet savcısı tarafından gözaltına alınanın kendisine veya vekiline verilir, bir nüshası ise soruşturma dosyasına eklenir. Bu raporların düzenlenmesinde ve Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesinde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 157'nci maddesinde belirtilen gizlilik kurallarına uyulur ve bu amaçla gerekli tedbirler ilgili sağlık kuruluşunca alınır.

Hekim muayene esnasında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 94'üncü maddesinde belirtilen işkence, 95'inci maddesinde belirtilen neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence ve 96'ncı maddesinde belirtilen eziyet suçlarının işlendiği yolunda herhangi bir bulguya rastlaması hâlinde, keyfiyeti derhâl Cumhuriyet savcısına bildirir. Bu durumda Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmeliğin 7 ve 8 inci maddesine göre işlem yapılır.

Hekim ile muayene edilen şahsın yalnız kalmaları, muayenenin hekim hasta ilişkisi çerçevesinde yapılması esastır. Ancak, hekim kişisel güvenlik endişesini ileri sürerek muayenenin kolluk görevlisinin gözetiminde yapılmasını isteyebilir. Bu istek belgelendirilerek yerine getirilir. Bu durumda gözaltına alınan kişinin talebi hâlinde müdafii de muayene sırasında gecikmeye neden olmamak kaydıyla hazır bulunabilir.

Kadının muayenesi, talebi hâlinde ve olanaklar elverdiğinde bir kadın hekim tarafından yapılır. Muayene edilecek kadının talebine rağmen kadın hekimin bulunmaması halinde, muayene sırasında hekim ile birlikte sağlık mesleği mensubu bir kadın personelin bulundurulmasına özen gösterilir.

Adli Tıp Kurumu Kanunu ile üniversitelerin adli tıp ana bilim dallarına da resmi bilirkişilik sıfatı verilmiş olmasına rağmen, uygulamada, yalnızca adli tıp birimleri resmi bilirkişi olarak kullanılmaktadır. Bu durum, adli tıp kurumunun resmi bilirkişi tekelini elinde bulundurduğu anlamına gelmektedir. Mahkemeler, işkence davalarında, tek başına üniversitelerin ilgili birimlerince düzenlenen raporlara itibar etmemektedir. Uygulamada, adli tabipliklerin bulunmadığı yerlerde, özellikle işkencenin belgelenmesinde resmi bilirkişilik görevi, devlet hastaneleri hekimleri, bunların da bulunmadığı yerlerde sağlık ocağı hekimleri tarafından yerine getirilmektedir.[99]

[99] *İşkence ve Cezasızlık Dosyası 2005,* Meryem Erdal, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları: 39, s.169.

Türkiye'de işkencenin resmi olarak tıbbi açıdan belgelenmesi için yeterli olanaklar yoktur. Adli Tıp Kurumu bağımsız ve özerk bir statüye sahip değildir. Türkiye'de 81 ilden 71 tanesinde Adli Tıp Kurumu vardır. Bunlardan 41 tanesi aktif durumdadır, diğer 30 ilde aktif değildir. 10 İlde Adli Tıp Kurumu bulunmamaktadır.

Ayrıca işkenceye ilişkin muayenelerden ücret alınması yoksul mağdurlar için caydırıcılığa yol açmaktadır. İşkence mağdurları istedikleri hekime muayene olma ve tıbbi rapor alma hakkına sahip değildir. Dava süreçlerinde işkence suçunu kanıtlama yükü işkence mağdurunun üzerindedir. AİHM içtihatlarının aksine ulusal hukukta pek çok işkence yargılamasında ispat yükü mağdurdadır. Suçun niteliği göz önüne alındığında ispat yükünün mağdurda olması cezasızlığın temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Kanıtların değerlendirilmesi konusunda son derece liberal bir yaklaşım içinde olan AİHM, her kanıtın ve her tanıklığın ilke olarak göz önüne alınabilirliğini öngören serbest bir kanıt değerlendirme sistemi benimsemiştir. (Nachova/Bulgaristan [BD], y.b.k, 147) AİHM *İrlanda/Birleşik Krallık* davasında verdiği kararında şunları belirtmiştir[100]:

"Mahkeme ne Sözleşme ne de uluslararası mahkemelere uygulanan genel prensipler uyarınca, kanıtlara ilişkin katı kurallarla bağlıdır. Karar verebilmek için Mahkeme, uygun gördüğü durumlarda hükümetler –davalı ya da davacı olmalarına bakılmaksızın– ya da bu hükümetlerin kurumları ve yetkilileri tarafından sunulmuş olan belgeler ve ifade tutanakları da dâhil olmak üzere, her tür kanıtı göz önüne alabilir." (İrlanda/Birleşik Krallık, y.b.k, 209)
(...)
"Mahkeme kendi usulünü ve usul kurallarını kendisi belirlediği için, kendisine sunulan kanıtların sadece kabul edilebilirliğini ya da konuyla alâkalı olup olmadığını değil, ispat kabiliyetlerinin belirlenmesi konusunda da tam bir serbestliğe sahiptir." (İrlanda/Birleşik Krallık, y.b.k, 209)

İnsan hakları davalarının çoğunda anlaşılabilir bir kanıt yokluğu olduğu göz önüne alındığında, kanıtların kabul edilebilirliğine ilişkin AİHM'nin içinde bulunduğu tutumun kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Ayrıca, dava konusu olayların meydana geldikleri yerlerden uzakta bulunan bir uluslararası mahkeme olarak kanıtların birinci elden incelenmesinde kaçınılmaz zorluklarla karşılaşacağından, dava konusu olayların belirlenmesinde çoğunlukla taraflarca sunulmuş olan kanıtlarla yetinmesi gerekecektir.[101] Bu konuda, İşkenceye Karşı Avrupa Komitesi (CPT) Standartları da göz önüne alınmalıdır:[102]

"Polis nezaretindeki kişilerin tıbbi muayenesi, polis memurlarının duyamayacağı ve tercihen göremeyeceği bir biçimde yapılmalıdır. Ayrıca yapılan bütün muayene sonuçlarının yanı sıra, tutuklunun konuyla ilgili ifadeleri ve doktorun ulaştığı sonuçlar da doktor tarafından resmi olarak kayda geçmeli ve bu kayıtlar gözaltındaki kişiye ve avukatına verilmelidir."

AİHM kötü muamele iddialarını incelerken bahsedilen CPT Standartlarını da göz önüne almaktadır. Bu konuya örnek olarak, başvuranın polis karakolunda sıcak ve soğuk suya tutulmak,

---

[100] *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesi,* Uygulama El Kitabı, Uğur Erdal&Hasan Bakırcı, World Organisation Against Torture (OMCT), İlk Baskı Kasım 2006 İşkenceye Karşı Dünya Örgütü, Cenevre, İsviçre, s. 202-203.
[101] A.g.e s. 203.
[102] A.g.e. s. 204.

elektrik verilmek ve yüzüne vurulmak suretiyle kötü muameleye maruz kaldığını iddia ettiği *Akkoç/Türkiye* davası verilebilir. Gözaltından çıkarıldıktan sonra başvuran, kendisi gibi gözaltında tutulmuş 16 kişiyle birlikte doktor önüne getirilmiş ve doktor hazırladığı raporda bu kişilerin darp edilmediklerini belirtmiştir. Salıverilmesinden birkaç gün sonra başvuran, bir üniversite hastanesinde muayene olmuş bu muayene sırasında çekilen röntgen filminde çenesinin kırılmış olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de tanık dinleme duruşması yapan ve bu duruşma sırasında gözaltından salıverildiğinde başvuranın sağlık durumunu gören görgü tanıklarını da dinleyen Komisyon, başvuranın başvuru formunda anlattığı kötü muameleye gerçekten de maruz kalmış olduğuna karar vermiştir. Daha sonra davanın esasını inceleyen AİHM de Komisyonun vardığı sonucu benimsemiş ve 3. maddenin ihlal edilmiş olduğunu belirlediği kararında şunları belirtmiştir:[103]

"Mahkeme, gözaltından salıverilen kişilerin esaslı ve bağımsız bir şekilde incelenmelerine ilişkin Komisyon'un belirttiği görüşleri de onaylamaktadır. Usulüne uygun yapılan doktor muayenelerinin kişilerin gözaltında kötü muameleye maruz kalmasını önleyecek önemli bir koruma mekanizması getirdiği, İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi (CPT) tarafından da vurgulanmıştır. Bu tür muayeneler iyi eğitilmiş doktorlar tarafından yapılmalı, muayene sırasında muayene odasında polisler bulunmamalı ve doktor raporları sadece tespit edilen yara bereleri değil, nasıl meydana geldikleri konusunda hasta tarafından yapılan anlatımlar ile yara berelerin bu anlatımlarla bağdaşıp bağdaşmadıkları konusunda doktorun görüşlerini de içermelidir. İşbu davada da görüldüğü gibi, toplu ve üstünkörü doktor muayeneleri bu koruma mekanizmasının güvenilirliğini ve etkinliğini zedelemektedir." (Akkoç/Türkiye, no. 22947/93 ve 22948/93, 10 Ekim 2000, § 118.)

Ayrıca AİHM, affirmanti incumbit probatio (iddia eden ispat eder) prensibinin istisnasız uygulanmasına her zaman izin vermemektedir. AİHM'nin İrlanda/Birleşik Krallık davasında verdiği kararında belirttiği gibi:[104]

"Mahkeme, Kuzey İrlanda'da 3. maddeye aykırı uygulamaların meydana gelip gelmediğini incelerken, ispat yükünün dava tarafı iki Hükümetten sadece birine ait olduğundan varsayımla hareket etmemektedir. Önüne gelen davaları incelerken Mahkeme, davanın tarafları ya da başka kaynaklar tarafından sunulmuş olduğuna bakmaksızın, tüm kanıtları incelemekte ve hatta gerek gördüğü durumlarda bizzat kendisi de kanıt toplamaktadır." (İrlanda/Birleşik Krallık, y.b.k, 160)

Ancak AİHM'nin yerleşik içtihadına göre, başvurunun yapıldığı sırada, başvuru konusu iddiaların doğruluğunu destekleyecek kanıtların sunulması görevi, her halükârda başvurana ait olacaktır. Bu görevin yerine getirildiği ve başvurunun Sözleşmenin 35 § 3. maddesi anlamında "açıkça dayanaktan yoksun" olmadığının AİHM tarafından tespit edildiği durumlarda, başvuranın iddialarının gerçeği yansıtmadığını ispat etme yükü davalı Hükümete geçebilmektedir.[105] Kötü muamele iddialarının kanıtlanmasında karşılaşılan güçlükler belki de en iyi Yargıç Bonello'nun *Sevtap Veznedaroğlu/Türkiye* kararında yer alan muhalefet şerhinde dile getirilmiştir. Bu muhalefet şerhinin ilgili bölümleri şöyledir:[106]

"İşkence mağduru olduklarını iddia eden kişilerden iddialarını "makul şüphenin ötesinde" kanıtlamalarını beklemek, onlara yerine getirilmesi imkânsız bir görev yüklemek anlamına geleceği gibi, aynı zamanda

[103] A.g.e. s. 204-205.
[104] A.g.e. s. 210.
[105] A.g.e. s. 210-211.
[106] A.g.e. s. 211.

hiç de adil olmayan bir talep olacaktır. Bildiğim kadarıyla, genellikle ne mağdurun askıya alınmasını izlemek için bağımsız gözlemciler davet edilmekte ne de her işkenceden sonra üç nüsha halinde tutanak hazırlanıp dışarıya verilmektedir; dehşet verici bu törenin vuku bulduğunu ya da bu törene katıldıklarını inkâr etmek için sorgulamayı yapanların sahip oldukları sınırsız imkânlar karşısında işkence mağdurları, acı dolu ağır yalnızlıklarıyla tek başlarınadırlar. Bu yalnız tanığın iddiaları, hemen hemen hiç istisnasız, birçok kişinin inkârı ile karşılaşmaktadır." (Sevtap Veznedaroğlu/Türkiye, y.b.k)

Gerçekten de, kötü muameleyi konu alan davaların birçoğunda mağdurun sunabileceği tek kanıt, kendi iddiaları olmaktadır. Ancak, AİHM'nin bu güçlüklerin farkında olup, bu güçlükleri azaltmak için kendi özgün yöntemlerini belirlediğini de belirtmek gerekir. Örneğin, AİHM'nin yerleşik içtihadına göre, kötü muamele mağdurunun yara berelerinin devlet görevlileri tarafından tutulmuş olduğu gözaltı sırasında meydana geldiğini kanıtlaması durumunda, bu yara berelerin nasıl meydana geldiğini açıklama yükü davalı Hükümete geçecektir.[107]

Ribitsch/Avusturya davası, polis karakolunda meydana gelen yara berelerin açıklanması yükünün davalı Hükümete açıkça aktarıldığı ilk davadır. Bu davada, başvuranın yara ve berelerinin gözaltında meydana geldiği taraflarca tartışma konusu yapılmamıştır. Ancak, davalı Hükümet yazılı savunmasında, ulusal yargıda uygulanan ispat ölçütünün yüksek olmasından dolayı polis memurlarının başvuranın yara ve berelerinden sorumlu olduklarının tespit edilememiş olduğunu ileri sürmüştür. Davalı Hükümet ayrıca, Sözleşmenin ihlal edildiğine karar verilebilmesi için kötü muamelenin meydana gelmiş olduğunun "makul şüphenin ötesinde" kanıtlanmış olması gerektiğini ileri sürmüştür. Hükümetin bu savunmasını reddeden Komisyon, mağdurun polis karakolunda yaralanmış olduğu ve özellikle de bu yaralanmanın doktor raporuyla sabit olduğu davalarda, mağdurun iddialarının doğruluğundan kuşku duyulmasına yol açacak ve olayın gerçekte nasıl olduğunu belirleyecek kanıtların sunulması görevinin davalı Hükümete düştüğünü belirtmiştir. Bahsedilen davada AİHM, Hükümetin açıklamalarının başvuranın kötü muamele iddialarının doğruluğundan şüphe duyulmasına yol açacak nitelikte olmadığını tespit etmiştir. *(Ribitsch/Avusturya, y.b.k., 31)*[108]

Siyasi iradenin ve diğer yönetici aktörlerin yetersizliği ve isteksizliği

"İşkenceye Sıfır Tolerans" politikasına rağmen, Türkiye'de siyasi iradenin, işkence vakalarını kararlılıkla ve etkili bir biçimde soruşturmaya, işkencecileri, amirlerini ve sorumlularını görevden almaya istekli değildir. İşkence soruşturmalarında diğer soruşturmalardan farklı olarak sanıklar görevlerine devam ediyor. Çoğu kez soruşturma ve kovuşturma aşamalarında deliller bizzat sanıklar eliyle ya da sanıkların mesai arkadaşları tarafından toplanıyor. Oysa polis disiplin tüzüğünde soruşturma ve kovuşturma süresince sanık polislerin açığa alınmaları düzenlenmiştir. Ancak başka suçlara ilişkin soruşturmalarda tüzük uygulanırken, işkence soruşturmalarında tüzük hükümlerine uyulmamaktadır. Oysaki Bakanlar Kurulu Karar Tarihi - No: 23/03/1979 - 7/17339 olan Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğünün 39. maddesi (Ek bent: 26/07/1983 - 83/6883 K.) *"İş sahiplerine ya da herhangi bir nedenle Emniyet binalarına gelen ya da getirilenlere işkence yapmayı"* disiplin suçu olarak görmektedir.

---

[107] A.g.e. s. 211.

[108] A.g.e. s. 211. Ayrıca İspat yükü konusunun Sözleşme yargısındaki rolüne ilişkin olarak bkz. U. Erdal, "Burden and Standard of Proof in Proceedings under the European Convention" (2001) *EL Rev. Human Rights Survey,* s. 81 vd.

Emniyet Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulunun Tüzüğü'nün (Bakanlar Kurulu Karar Tarihi - No: 27/07/1993 - 93/4688) 10. Maddesi şu şekildedir:

Madde 10 - *Müfettişler, kanunlara göre haklarında görevden uzaklaştırma hükümlerinin uygulanabileceği kişileri, geçici bir önlem niteliğinde olmak ve gerekçesini açıkça ortaya koymak üzere, durumu bir tutanakla tespit ederek teftiş, inceleme ve soruşturmanın her aşamasında aşağıdaki durumlarda görevden uzaklaştırabilirler:*

A) Teftiş, inceleme ve soruşturmayı güçleştirecek, engelleyecek ve yanlış yollara sürükleyecek davranışlarda bulunmak,

B) 19/04/1990 günlü ve 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununun 17' nci maddesine giren eylemlerde bulunmak,

C) Evrakta sahtecilik ve kayıtlarda tahrifat yapmak,

D) Görev başında kalması kamu hizmetleri yönünden sakıncalı olmak.

3152 no'lu, 14/02/1985 tarihli İçişleri Bakanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanunun 15. Maddesine göre müfettişlerin görev yetkisi oldukça geniştir:

TEFTİŞ KURULU BAŞKANLIĞI

Madde 15 - *Teftiş Kurulu Başkanlığı Bakanın emri veya onayı üzerine aşağıdaki görevleri yapar:*

a) Bakanlığın merkez birimlerinin, bağlı kuruluşların, il ve ilçelerin ve mahalli idarelerle, bunlara bağlı ve bunların kurdukları veya özel kanunlarla kurulmuş birlik, işletme, müessese ve teşebbüslerin işlem ve hesaplarını teftiş etmek ve denetlemek, inceleme ve soruşturma yapmak,

b) Bakanlığın amaçlarını daha iyi gerçekleştirmek, mevzuata, plan ve programlara uygun çalışmasını temin etmek amacıyla gerekli teklifleri hazırlamak ve Bakana sunmak,

c) Mahalli idarelerin seçilmiş veya tayin edilmiş organları ve bunların üyeleriyle diğer kamu görevlileri hakkında inceleme, araştırma ve soruşturma yapmak,

d) Teftiş rapor ve layihaları ile soruşturma raporlarını inceleyip değerlendirmek,

e) Çeşitli konularda inceleme ve araştırmalar ile merkez, il ve ilçe kuruluşlarının özel teftişlerini yapmak,

f) Müfettişlerin yıllık çalışma programlarını hazırlamak, Bakanlık ve Bakanlığa bağlı ana hizmet kuruluşlarının denetim programları arasında koordinasyonu sağlamak,

g) Özel kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Teftiş Kurulu ve mülkiye müfettişlerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usulleri tüzükle düzenlenir.

Şu ana kadar gerek Emniyet Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulunun, gerekse İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu ve mülkiye müfettişlerinin işkence nedeniyle bir rapor hazırladığı veya hazırlanan raporlar sonucunda soruşturma açıldığına dair bir iz yoktur. İçişleri Bakanlığı işkence ve kötü muamele vakalarının soruşturulması konusunda son derece isteksiz davranmaktadır.

BM Kalkınma Teşkilatı tarafından *"Emniyet ve Kolluk Kuvvetlerinin Sivil Yönetimi için Ön Hazırlık"*[109] konusunda hazırlanan rapor bazı çarpıcı sonuçlar sergilemektedir: Türkiye'de polisin ve emniyetin uygulamaları ve şartları çeşitli faktörlere bağlı olarak değişirken, Türk Ulusal Polisinin ve özellikle de Jandarmanın sivil yönetimlerce nasıl etkin bir şekilde idare edileceğine dair İçişleri Bakanlığında güvenin, kapasitenin ve belirliliğin temel anlamda eksik

[109] Birleşmeş Milletler Kalkınma Programı (Türkiye) Ortak Değerlendirme Misyonu Nihai Raporu, Demokratik Yönetişim Vakıf Fonu, Polis ve Kanun Yürütücülerin Siviller Tarafından Gözlenmesinin Desteklenmesine Hazırlık Projesi, 2005, Üyeler: Profesör Andrew Goldsmith (Uluslararası uzman), Dr. İbrahim Cerrah (Yerel uzman), s. 4-5.

olduğudur. Bu eksiklik en çok taşra düzeyinde ulusal kamu idaresi görevini yerine getirmekle sorumlu olan vali yardımcılarında görülmektedir. İçişleri Bakanlığı ve memurlarının karşı karşıya oldukları bu sorunun tek ya da net bir çözümü yoktur. Emniyet ve kolluk kuvvetlerinin sivil yönetim tarafından idare ilkeleri ulusal kanunlarda belirlenmiştir, fakat bunlar oldukça dağınık ve parçalı durumdadır. Sivil yönetim ilkesi kavramsal olarak Türk Polisiyle ilgili yasal düzenlemelerde Jandarmayla ilgili olanlardan çok daha iyi ve net bir şekilde ifade edilmiş ve gelişmiştir.

Türkiye'de iç güvenlik görevinin yaklaşık olarak %70'i jandarma tarafından yerine getirilmektedir. Bu durumda bir önceki paragrafta ifade edilen bulgu hayli endişe vericidir.

Yönetimdeki bireysel rollerin daha fazla açıklığa kavuşması ihtiyacı, özellikle de, Savcılık ve Vali ve Vali Yardımcıları arasındaki sorumluluğun dağılımı ve uygulamaları bakımından geçerliliğini sürdürmektedir. Etkin sivil yönetim, yasama alanında olduğu kadar uygulama alanında da kesin çizgilerle belirlenmiş sorumluluklar gerektirir. Böylece, kaynaklara yeteri kadar ulaşabilen yetkin bir idare, kolluk kuvvetleri mensuplarının "yetkisizlik" ve "görevi suiistimal" soruşturmalarında zamanında karşılık verebilir. Bu durum özellikle ciddi insan hakları ihlalleri soruşturmalarında önem kazanmaktadır.[110]

Uygulamada Türkiye'de Jandarma üzerindeki sivil yönetim, Polis'e nazaran ciddi anlamda yetersizdir ve esasen bu yönetim fonksiyonu, sivil otoriteler ve görevliler arasında pek anlaşılamamıştır; İçişleri Bakanlığı, uygulamalarda tutarsızlıklar sergileyerek bu görevlileri yönlendirme ve destek vermede yetersiz kalmıştır.[111]

Vali yardımcıları arasında Jandarma'nın, Polise göre, sivil memurlarca yönetilmeyi daha az kabul ettikleri kanaati yaygındır. Türkiye'de emniyet ve kolluk kuvvetlerinin sivil yönetimine, işlevsel olmaktan ziyade, şematik bir geleneksel kamu idaresi anlayışı hâkimdir. Sivil yönetim kavramı, aynı zamanda vatandaşların ve sakinlerin gündelik güvenlik gereksinimlerini arka planda bırakan dar ve eski moda bir emniyet çerçevesinde anlaşılmaktadır.[112]

Yönetimdeki bazı sivil memurlar, güvenlikle ilgili bazı programlar geliştirip, toplumdaki yerel güvenlik bilincine dair çarpan etkisi yaratabilmek için, diğer kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile köprüler oluşturmaya çalışsa da, bu faaliyetler sivil yönetimdeki diğer görevlilerce yeterince anlaşılamadığı gibi İçişleri Bakanlığınca da yeterince desteklenmemektedir.[113]

Sivil yönetim mekanizması şu anda emniyet ve güvenlik konularında Türk toplumunun tüm kesimlerine yönelik yeterli temsil ve sesi temin etmeye muktedir değildir. Polis ve Jandarma işlemlerine karşı vatandaşların yakınma ve şikâyetlerine yönelik yürürlükteki düzenlemeler yetersiz ve karışıktır. Bu alanda İl, İlçe İnsan Hakları Kurulları'nın önemli bir rol oynadığına inanılmamaktadır.[114]

---

[110] A.g.e. p. 4-5.
[111] A.g.e. p. 4-5.
[112] A.g.e. p. 4-5.
[113] A.g.e. p. 4-5.
[114] A.g.e. p. 4-5.

Genelde sivil yetkililer, ama özelde vali yardımcıları, yönetimde geniş veya etkin bir şekilde rol almalarını sağlayacak yeterli bilgi, yetenek ve güvenden yoksundurlar. Kısaca yönetim otoritesindeki resmi mevkiler, gerçekle uyuşmamaktadır.[115]

Türkiye'deki mevcut sivil yönetim anlayışı, güncel uygulamalar ve ilkeler doğrultusunda, eleştirel iç-gözlemleri, emniyet kadar güvenlik için mevcut ihtiyaçları ve polis ve kanun adamlarının daha fazla meşruiyet, profesyonellik, sorumluluğa ulaşma biçimlerini yansıtmakta çok yetersizdir. Türkiye'deki yönetim pratiğine yönelik iyileştirmelere ve bilgisine sahip oldukları düşünülen başka yerlerdeki gelişmelere çok az saygı gösterilmektedir.[116]

Milletvekilleri ve diğer siyasi aktörler işkencenin önlenmesi ve özgürlüğünden yoksun tutulan kişilerin işkenceden korunması için gerekli bilinçten yoksundur. Bu konuda özellikle Vali ve Vali yardımcıları emniyet teşkilatı üzerinde gereken iradeyi gösterememektedir.

İşkencenin mağduriyetinin giderilmesi konusunda uygun politikalar yoktur. İşkence mağduruna, adil ve suçun ağırlığı ile orantılı tazminat verilmemektedir. İşkence sonrasındaki tedavi, rehabilitasyon ve benzeri sağlık harcamaları devlet tarafından karşılanmamaktadır. Ayrıca tedavi ve rehabilitasyon masraflarının tazminat davaları ile talep edilmesi etkili ve adil değil.

İçişleri Bakanlığına benzer bir şekilde Adalet Bakanlığının işkencenin önlenmesi konusundaki tavrı olumsuzdur. Pek çok işkence ve kötü muamele vakasında davalar tersine işleyebilmekte ve mağdurun bizzat kendisi sanık olabilmektedir. Ayrıca işkencenin soruşturulması konusunda görevini yerine getiren yetkililer, bu görevlerini yerine getirdikten sonra sık bir şekilde kendileri soruşturma konusu olabilmektedir.

İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri, İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sermet Koç İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu tarafından "hizmet içinde taşıdığı resmi sıfatın gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunma" gerekçesiyle Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevlerinden alınmışlardır. Gerekçede yer alan "itibar ve güven duygusunu sarsan" davranış, günlük bir gazetede yapılan röportajda Adli Tıp Kurumu uygulamalarına ve kurumun yapısına dönük bilimsel ve etik eleştiriler yöneltmeleridir.[117] Şebnem Korur Fincancı hakkında daha önce de Sendikacı Süleyman Yeter'in işkenceyle öldürüldüğüne dair rapor verdiği için suç duyurusunda bulunulmuştu.[118] Görevini yerine getirmek isteyen adli tıp uzmanları zaman zaman tehditlerle karşılaşabilmektedir.[119]

Geçtiğimiz iki yıl içinde işkence ve kötü muamele şikâyetleri üzerine cezaevindeki veya

---

115 A.g.e. p. 4-5.
116 A.g.e. p. 4-5.
117 *Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu Bilimsel Özgürlüğü Cezalandırıyor,* Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 23 Haziran 2004, http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=203&Itemid=69 internet sitesinde mevcuttur.
118 *Prof.Dr. Şebnem Korur Fincancı, Bir adli tıp hekimi.....,* Türk Tabipler Birliği, http://www.ttb.org.tr/TD/TD58/korur.html internet sitesinde mevcuttur, son erişim, 15.04.2008.
119 *İşkence ve Cezasızlık Dosyası 2005,* Meryem Erdal, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları: 39, s.169.

gözaltındaki müvekkillerine hukuki yardımda bulunmak isteyen avukatlar hakkında soruşturmalar açılmış, avukatlar görevlerini yapmak isterken fiziki ve sözlü saldırıya maruz kalmıştır.[120]

Avukatlık Kanunun 58. ve 59. maddelerine göre avukatlara soruşturma açılması T.C. Adalet Bakanlığının iznine bağlıdır. T.C. Adalet Bakanlığının insan hakları savunucusu avukatlara özellikle de insan hakları ihlalleriyle ilgili davalardaki görevlerinden dolayı soruşturma izni vermesi, insan hakları savunucularına yönelik baskı, şiddet, yıldırma ve korkutma eylemlerine devlet eliyle destek verildiği anlamını taşımaktadır. Ayrıca, bu tür izinlerin bizzat kendisi adil yargılanmanın etkilenmesi anlamına gelmektedir.

Etkili bir denetim mekanizmasının yokluğu

Türkiye'de işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik mevcut resmi denetim mekanizmaları oldukça işlevsizdir. Resmi denetim mekanizmalarının dışında işkence ve kötü muamele vakalarının önlenmesinde etkili olabilecek sivil bir denetim mekanizması yoktur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezinden Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak tarafından, BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin ek olarak düzenlenen Seçmeli Protokolü ve Türkiye'deki ulusal ziyaret mekanizmaları üzerine yapılan derinlemesine bir inceleme, konuyla ilgili olarak hükümetin niyet ve iradeden yoksun olduğunu göstermektedir.[121]

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları işlevsizdir. Söz konusu mekanizmalar yeterli uzman kadroya ve bütçeye sahip değildir. Hepsinden önemlisi mevcut mekanizmaların özerkliği söz konusu değildir. Ayrıca mevcut mekanizmalarla ilgili düzenlemeler yetersiz ve hatta kimi zaman hukuki dayanaktan yoksundur. Mevcut mekanizmalara sivil toplum örgütlerinin katılımı oldukça sorunludur. Özellikle konuyla doğrudan ilgili olan insan hakları örgütleri söz konusu mekanizmalarda yer almamaktadır.[122]

Mevcut haliyle Paragraf 6'da dile getirilen genelgeye paralel olarak haberli ve habersiz denetimlerin kimler tarafından ve nasıl yapılacağı oldukça meçhuldür.

Tavsiyeler

Türkiye işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza konusunda oldukça bozuk bir sicile sahiptir. Sorunun çözümüne yönelik atılan olumlu adımlarla olumsuzluklar eşgüdümlü olarak seyir etmektedir. Yaşanan deneyimler sorunun sadece yasa çıkartarak çözülmediğini göstermektedir. Yasal düzeyde yapılan reformların önemli bir kesimi uygulamada hayata geçmediği gibi reformları etkisiz kılacak başka yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu yüzden;

---

[120] *Türkiye: İnsan Hakları Savunucularını Savunun,* İnsan Hakları Gündemi Derneği, İHGD/Kamusal Açıklama/TR-001-2008/İnsan Hakları Savunucuları, 2008, para. 32-73.

[121] *İşkenceyi Ciddiye Almak: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ulusal Ziyaret Mekanizmaları,* 24 Şubat 2007 tarihli Uluslararası Deneyimler Işığında Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü Panelinde yapılan sunum, Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak, http://www.tihv.org.tr/data/Secmeli_Protokol/Iskenceyi_Ciddiye_Almak.doc internet sitesinde mevcuttur. Son erişim 12.04.2008.

[122] A.g.e. Bkz. Oluşum ve Oluşuma İlişkin Güvenceler 4.1.

Yasama

Mevcut Ombudsman yasa taslağından hareketle Ombudsman yasasını çıkartmalıdır. Ombudsman yasası uluslararası standartlara uygun şekilde çıkartılmalıdır.

BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin ek olarak düzenlenen Seçmeli Protokolü ivedilikle onaylanmalıdır.

5237 sayılı yeni TCK'nın İşkence ve Eziyet Suçunu düzenleyen maddeleri konuyla ilgili uzmanların ve sivil toplum örgütlerinin de görüşleri alınarak yeniden düzenlenmelidir.

5237 sayılı yeni TCK'da işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza ile ilgili suçlar, ceza indirimi, erteleme, af ve zaman aşımının dışında tutulmalı ve bununla ilgili açık bir hüküm getirilmelidir.

Kanunlarda işkence ve kötü muameleden özellikle korunması gereken kadınlar, çocuklar, sığınmacılar, mülteciler, ülke içinde zorla göç ettirilmiş kişiler, göçmenler ve diğer özel koruma gerektiren gruplara ilişkin olarak özel bir yer verilmelidir.

"Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yürürlükten kaldırılmalıdır.

"5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (PVSK) yürürlükten kaldırılmalıdır.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesiyle ilgili etkin bir rol üstlenmeli, alıkonma merkezlerine yönelik denetimlerini sıklaştırmalıdır. Konuyla ilgili raporlar hazırlamalı ve raporları kamuoyu ile paylaşmalıdır.

İşkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesine ilişkin konuların, yönetmelik, yönerge gibi "esnek" hukuki normlarla düzenlenmesinden vazgeçilmeli ve yasal bir çerçeveye kavuşturulmalıdır. Bu yasal çerçeve oluşturulurken konuyla ilgili uzmanların ve sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınmalıdır.

Yürütme

Türkiye uygulamakla yükümlü olduğu uluslararası sözleşmelere uygun davranmalıdır.

İnsan Haklarını ilgilendiren her konuda ve bilhassa işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesine ilişkin önlenmesini konu alan düzenlemeleri yaparken, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin ilgili birimlerinden görüş almalıdır.

İvedilikle bir Ulusal İnsan Hakları Kurumu oluşturmalıdır. Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nu Paris İlkelerine uygun bir şekilde kurmalıdır. Tüm bu çalışmaları sivil toplum örgütleri

ile birlikte yapmalı ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerini almalıdır.

Alıkonma merkezlerinin denetlenmesi için uygun bir sistem oluşturuluncaya kadar konuyla ilgili uzmanların ve sivil toplum örgütlerinin de içinde yer alacağı bağımsız ve geçici bir denetim mekanizması oluşturulmalıdır. Bu mekanizmaya her türlü teknik, mali ve yasal destek verilmelidir. Bu mekanizmanın oluşturulması sürecinde hükümet yetkililerinin yanı sıra bağımsız uzmanlar ve sivil toplum örgütleri ve özellikle de insan hakları örgütleri de yer almalıdır.

Gözaltına alınan herkese hakları açık bir şekilde bildirilmelidir.

Gözaltı merkezleriyle sorgu merkezleri ayrılmalıdır. Tüm sorgulamalar resmi merkezlerde yapılmalı ve kayda alınmalıdır. Tüm sorgulamalarda bir avukata erişim sağlanmalıdır.

Gözaltına alınanlar hem gözaltı öncesinde hem de sonrasında mutlaka doktor muayenesinden geçirilmelidir.

Sivil toplum örgütlerinin özellikle bilinç yükseltme alanında faaliyette bulunmaları yönünde yaptıkları çalışmaları teşvik etmelidir;

Yargı ve kolluk kuvvetleri işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesi için eğitilmelidir. Eğitimler uygun yöntemlerle yapılmalıdır. Bu konuda bağımsız uzmanlardan ve sivil toplum örgütlerinden görüş ve destek alınmalıdır. Eğitimler göstermelik değil zihniyet değişikliği yaratmaya yönelik olmalıdır.

İşkencenin tıbbi olarak raporlanması konusunda doktorların İstanbul Protokolü hakkında eğitilmesi temin edilmelidir. Adli Tıp Merkezlerinin olmadığı yerlerdeki tüm resmi hastaneler ve üniversite hastaneleri bu konuda yetkilendirilmelidir. Doktorlar Tıbbi Etik kuralları konusunda daha fazla bilinçlendirilmelidir.

Avukatlık mesleğini yerine getiren avukatlar hakkındaki soruşturmalar ve açılan davalar ivedilikle durdurulmalıdır. Adalet Bakanlığı mesleklerini icra ederken insan hakları ihlallerini bulgulayan avukatlar hakkında dava açılmasına izin vermemelidir.

Cezasızlıkla mücadele konusunda daha aktif olunmalıdır. İşkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezadan sorumlu olan görevliler hakkında ivedilikle soruşturmalar açılmalıdır. Sorumlular derhal yargı önüne çıkarılmalıdır.

Hekimlik mesleğini yerine getirerek işkence ve kötü muameleyi raporlayan doktorlar hakkındaki soruşturmalar durdurulmalıdır. Adli Tıp Kurumu özerk bir statüye kavuşturulmalıdır.

İşkence ve kötü muamele mağdurları ve yakınlarına adil ve uygun maddi tazminat, gerekli tıbbi yardım, sosyal ve medikal rehabilitasyon dahil olmak üzere yeterli tazminat verilmelidir.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu özerk bir statüye kavuşturulmalıdır.

İşkence ve kötü muamele vakalarına bakan hâkim ve savcıların görevleri ve bağımsızlıkları uluslararası standartlarda öngörüldüğü gibi garanti altına alınmalıdır.

Hâkim ve savcılar işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezanın önlenmesi için eğitilmelidir. Eğitimler uygun yöntemlerle yapılmalıdır ve bağımsız uzmanlardan, sivil toplum örgütlerinden görüş ve destek alınmalıdır. Eğitimler göstermelik değil zihniyet değişikliği yaratmaya yönelik olmalıdır.

Hâkimler ve savcılar AİHM kararları hakkında düzenli olarak bilgilendirilmelidir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tavsiyeleri doğrultusunda Sivil otoritelerin yönetim sorumluluklarının açıkça anlaşılabilmesi ve şeffaflığın daha fazla geliştirilebilmesi için, Polisin ve Jandarmanın yönetimini düzenleyen kanunlar, vali ve vali yardımcılarının güçleri ve sorumlulukları göz önünde bulundurularak (tercihen birleştirilmiş tek bir kanuni aygıt ile) yeniden düzenlenmelidir.

Türkiye'de sivil yönetim düzenlemeleri açıklık, tutarlılık ve temsiliyet gibi ilkelerin daha iyi uygulanabilmesi için, sivil otoritelerin Jandarma ile ilgili sorumluluğu ve yasal yetkileri *polisin ve kanun adamlarının işlevleriyle ilgili olarak* Polise yönelik uygulamalarla eşit olmalıdır.

Suçlamalar ve şikâyetlerle ilgili olarak Savcılık, Vali ve Vali Yardımcıları arasındaki bireysel sorumluluklara ilişkin daha fazla yasal netlik olmalıdır. Özellikle, suçlamaların elde edilmesi ve buna ilişkin hazırlık soruşturmalarının yürütülmesi, gözaltı merkezlerinin denetimi ve şikâyetçiye yönelik hazırlanacak raporlarla ilgili olarak, sorumlulukların daha net bir şekilde ayrılması fevkalade önemlidir.

İçişleri Bakanlığının memurları, özellikle de vali ile vali yardımcılarının eğitimi, Yönetim Alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Jandarmanın sorumluluk alanındaki bölgelerde sivil yönetimi etkileyen sorunların tespiti için Jandarma ve İçişleri Bakanlığı'nca ortak bir Çalışma grubu kurulmalıdır. Bu grup, diğer sorunlarla birlikte, kırsal alandaki halkla iletişimi geliştirme yolları, Köy Korucularının yönetimi ve Jandarma birimlerinin eğitimi, örgütlenme kültürü ve denetimlerinde sivil yönetimi etkileyen engeller gibi konulara odaklanmalıdır.

Daha fazla şeffaflık ve etkinlik için, İçişleri Bakanlığı, Güvenlik ve Emniyet Sekreterliği aracılığı ile ülke çapında vatandaşlarını ve sakinlerini ilgilendiren, suç ve güvenlik konularındaki ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların karşılanma yolları hakkında iletişimi ve fikir alışverişini geliştirecek toplumsal bir eğitim ve danışma programı başlatmalıdır.

Kolluk görevlerinin sivil yönetimi ve toplum güvenliğinin geliştirilmesi alanlarında önemli yenilikleri -hem İçişleri memurları hem de diğer kaynakların yardımı ile- belirlemeli ve valiler ve vali yardımcıları aktif bir şekilde desteklenerek, bu değişikliklerin koordine

edilme ve yerleştirilmelerinde önemli roller üstlenmeleri sağlanmalıdır. Türkiye'de bu yeniliklerin daha geniş alanlarda kullanılabilmesi için, dikkatlice izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Vali yardımcıları daha iyi eğitilmeli ve sivil yönetimdeki rolleri, düzenli olarak, eğitimle birlikte, özerklik sahibi oldukları, valiye danışmalarının gerektiği veya valinin kontrolü altında oldukları alanların aydınlatılmasıyla ve düzenli olarak, polisin ve jandarmanın, sivil yönetiminin idaresine dair yönerge ve protokollerin düzenlenmesiyle desteklenmelidir.

Yargı

Hâkimler bütün ifade ve delillerin serbest irade sonucu verilmesini ve zorlayıcı yöntemlerle elde edilmemesini temin etmek için daha belirleyici bir rol oynamalıdır.

Hâkimler sanıkların ve tanıkların işkence veya kötü muamele görmüş olabilecekleri ihtimali karşısında her zaman duyarlı olmalıdır. Yargıçlar, polis nezaretinin sonunda yargıç karşısına çıkarılan sanık kötü muamele gördüğünü iddia ederse, bu iddiayı yazılı olarak kayda geçirmeli, adli tıp kurumuna muayene için derhal başvurmalı ve iddiaların soruşturulması için gereken diğer bütün adımları atmalıdır.

Hâkimler kişinin fiziksel ve ruhsal kötü muamele izlerini üzerinde taşıdığı durumlarda, açık bir yakınma olmasa bile yazılı olarak kayıt almalı, adli tıp kurumuna muayene için derhal başvurmalı ve iddiaların soruşturulması için gereken diğer bütün adımları atmalıdır

Hâkimler işkence ve kötü muameleden yargılanan kişilerin davalarına özel bir duyarlılık göstermelidir. Bu tür davalarda somut deliller ışığında işkence ve kötü muameleden yargılanan kişilerin cezasız kalmamasına özen göstermelidir.

Hâkimler Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerine ve AİHM kararlarına uygun davranmalıdır.

Savcılar sanığa karşı yasadışı yöntemlerle ve özellikle işkence ve kötü muameleyle elde edildiğini bildikleri veya makul sebeplere dayanarak buna inandıkları deliller önlerine geldiğinde bunları reddetmelidir.

Savcılar çoğu zaman, suça ilişkin bilginin bir biçimde kendilerine ulaşmasıyla birlikte resmen harekete geçmekle hukuken yükümlüdür. Buna bağlı olarak savcılar işkence ve kötü muameleye ilişkin bir bilgi elde ettiklerinde hemen harekete geçmelidir.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin tüm vakalar aksi ispatlanıncaya kadar potansiyel işkence veya kötü muamele vakası olarak soruşturulmalıdır.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturma, elde edilen bilgiler üzerinden hareket edilmesini ve olayların çabuk ve doğru olarak ortaya çıkarılmasını sağlayacak şekilde planlanmalı ve belgelendirilmelidir.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin tüm ayrıntılar eksiksiz ve tarafsız olarak araştırılmalıdır. Elde edilen bilgiler, yargılamada delil olarak kullanılabilmeleri amacıyla kaydedilmeli ve belgelendirilmelidir.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturmalarda taraflar, soruşturmanın ilerlemesini engellemeyecek şekilde bilgilendirilmelidir.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturmalarda mağdurlar ve tanıklar uygun şekilde korunmalıdır.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturmalarda adı geçen kişilerin soruşturmayı engellememesi ve soruşturmaya zarar vermemesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

İşkence ve kötü muamele mağdurlarına her daim hassasiyetle yaklaşılmalı, gereken destek sağlanmalıdır. Soruşturma sırasında mağdurların tekrar travmatize edilmesini engelleyecek tedbirler alınmalıdır.

İşkence ve kötü muamelenin ölümle sonuçlanması halinde, maktulün yakınlarına, eşine ve birinci derece akrabalarına hassasiyetle yaklaşılmalıdır.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturmalarda, olaya dâhil olan kolay incinebilir durumdaki kişilere gerekli özen gösterilmelidir.

İşkence ve kötü muameleye ilişkin soruşturmalarda adı geçen mağdur veya failler açısından ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, milliyet, dinsel inanç, politik düşünce, sosyal, kültürel veya etnik köken gibi faktörler dikkate alınmalıdır.

Medya ve Sivil Toplum

Yazılı ve görsel medya organları işkence ve kötü muamele vakaları konusunda daha duyarlı olmalıdır.

Yazılı ve görsel medya organları sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için bilinç arttırıcı programlar yapmalıdır. Bu konuda sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine daha fazla destek vermelidir.

Yazılı ve görsel medya organları, sivil toplum örgütlerinin de görüşlerini alarak yayınlarında işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için bazı reklam spotlarına ücretsiz olarak yer vermelidir.

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi için sivil toplum örgütleri karşılıklı işbirliği ve dayanışma içinde olmalıdır.

Uluslararası Toplum

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Birliği

gibi çok taraflı kurumlar işkence ve kötü muamele sorununu gündeme getirmeye devam etmelidir.

Uluslararası Toplum işkence ve kötü muameleye karşı mücadele ve eğitim kampanyalarını desteklemeye devam etmelidir.

Uluslararası Toplum sivil toplum örgütlerinin işkence ve kötü muamele ile mücadele çalışmalarını desteklemeye devam etmeli ve iletişimi korumalıdır.

Uluslararası Toplum cezaevi şartları ve personelin eğitiminin iyileştirilmesi için projelere fon sağlamaya ve işkence mağdurları için kurulan rehabilitasyon merkezlerine destek vermeye devam etmelidir.

Şiddet ve İşkencenin Meşrulaştırılması Sürecinin Sosyal Psikolojik Arka Planı

Melek Göregenli*

GİRİŞ

Son yıllarda büyük ölçüde Avrupa Birliği süreciyle ilişkili olarak gerçekleşen yasal düzenlemeler ve insan hakları alanında verilen mücadeleler sonucunda ülkemizde işkence konusunda yaşanan insan hakları ihlallerinin, en azından sayısal veriler açısından bir azalma eğilimi gösterdiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu konuda yapılan tartışmalarda, hükümetin "işkenceye sıfır tolerans" ifadesiyle somutlanan anlayışının, Türkiye'de işkencenin sistematik olarak uygulanan bir iktidar pratiği olmaktan çıkması amacıyla atılacak adımların etkili olabilmesi için gereken siyasal kararlılık açısından büyük önemi olduğu konusunda bir sözbirliği var. Niceliksel olarak azalmış olsa bile, işkence uygulamalarının arkasında siyasal, kamusal bir iradenin olmaması, herhangi bir ülkede, devletin güvenlik güçlerince, o ülkenin yurttaşlarına herhangi bir biçim ve yoğunlukta uygulanan şiddet ve işkencenin, siyasal iradenin onayı olmaksızın gerçekleşebilmesi mümkün mü? Bu ve benzeri sorular ve yanıtlarına ilişkin tartışmalar, işkencenin, ağır bir şiddete dayanan bir insan hakları ihlali olmasının ötesinde, ideolojik arka planı konusunda uyarıcıdır. Üstelik bu ideolojik arka planı besleyen zihniyet yapıları, sadece iktidarlar açısından değil, işkencenin hedefi, gerçek ve olası mağdurları açısından da tartışılmaya muhtaçtır. 1 Mayıs 2008'de Taksim'de güvenlik güçlerinin yurttaşlara müdahalesi konusunda konuşurken Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın, "güvenlik güçlerinin oransız güç kullandığı kişilerin işçiler olmadığı" konusundaki yorumu, Türkiye'de işkence olgusuna iktidarların bakış açısının değişiminin içeriğine ilişkin bilgi veriyor. Bu yaklaşımın, sadece bu coğrafyada değil dünyanın her yerinde iktidarların sözcüleri tarafından dillendirildiğini görmek mümkün: "Onlar işçi değildi, oraya olay çıkarmaya gelmişlerdi; onlar, ülkemizi bölmeye çalışıyorlar; onların geçmişine bakınız, hep bunu yapıyorlar; onlar ulusumuzun ülkemizin huzurunu bozmaya çalışıyorlar; onlar, Amerika'nın düşmanlarıdırlar"... Devletin yasal otoritesi aracılığıyla yurttaşlara uygulanan şiddet, kötü muamele ve işkencenin "gayrı meşru" kabul edilmesinin, yurttaşların, devrin ruhuna ve iktidarların ihtiyaçlarına göre değişen belirli davranış ve yaklaşımlarda bulunmamaları koşuluna bağlandığı sürece, "işkenceye sıfır tolerans"ın hakikiliğinden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, belki de özellikle kamusal otoritenin, yönetenlerin, yönetilenlere karşı uyguladığı şiddet, kötü muamele ve işkencenin, esasa yönelik bir zihniyet değişikliği gerçekleşmeksizin, azalarak son bulacağı fikrinin, bizi işkencenin politik doğasını anlamaktan uzaklaştıran bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Çünkü işkence, insanlığın gerek meşruiyet gerekse yasallık açısından çok uzun zamandır mahkum ettiği fakat ortadan kaldıramadığı olgulardan biri... Savaş, yoksulluk ve pek çok başka adaletsiz, insan eliyle yaratılan olgular gibi işkence de hiç kimsenin, tarihin neredeyse hiçbir döneminde, en azından açıkça savunmadığı, varolmasındaki sorumluluğu

* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı

ya da katkısını en azından açıkça sahiplenmediği bir insanlık ayıbı, bir insanlık suçu... Tarih bize, bir yandan, hukukun egemenliği ve yaygınlığı arttıkça işkencenin her düzeyde azalabileceğini hatta bütünüyle ortadan kalkabileceğini gösteriyor; işkenceyi uluslararası ve ulusal düzeyde izleyen pek çok örgütün raporları, bir insan hakları ihlali olarak işkencenin ülkeden ülkeye değişebildiğini hatta kimi dönemlerde ve ülkelerde, hukuk sisteminin gelişmişliği ölçüsünde, bir suç olarak açıkça tanımlanıp, etkin biçimde izlenip cezalandırıldığı zaman, işkence uygulamasına rastlanmadığını ortaya koyuyor. Bir yandan da, dünyanın "gelişmiş" olarak tanımlanan ülkelerinde, belirli koşullar oluştuğunda, işkencenin kolayca bir gündelik devlet pratiği haline geldiğini görebiliyoruz; insanlık şiddet ve işkenceye karşı bunca yolu hiç katetmemişçesine, öncelikle devletler ve birey ya da gruplar düzeyinde işkence "meşru" bir insan eylemi haline gelebiliyor. İşkence ortadan kalkmak yerine, iktidarların baskı aracı olarak teknolojik gelişmelerle giderek daha da incelen, insan hakkında, insanın iyiliği için üretilmiş her türlü bilginin insana karşı zalimce kullanıldığı, daha rafine hale gelen bir araç olarak hayatlarımızdaki yerini koruyor. Genel olarak şiddet ve işkencenin, iktidarın tesisi ya da korunması ve sürdürülmesinde nasıl işe yaradığı, gerek resmi iktidarlar gerekse insanlar ve gruplar arası ilişkilerde iktidar alanları tesis etmek ya da var olanları korumak amacıyla, şiddet ve işkence uygulayanlara ne sağladığı, sadece hukuk ya da insan hakları alanında değil, psikoloji ve diğer sosyal bilim alanlarında inceleniyor. İnsanlığın oluşturduğu birikim bize, iktidar sahiplerinin, iktidarlarını tesis etmek ve korumak için şiddet ve işkence uyguladığını açıkça gösteriyor. Fakat önemli bir soru tam olarak cevabını bulmuş değil hâlâ: Şiddet, kötü muamele ve işkence, insanların zihninde nasıl temsil ediliyor? İktidarların meşrulaştırma süreçleri, mağdurlara yönelik atıfları, etiketleme çabaları, şiddet ve işkenceyi ancak "belirli koşullarda gerçekleşen münferit olaylar" biçiminde sunmaları, mağdurlar ve izleyenler açısından nasıl değerlendiriliyor? Bilimsel araştırmaların ve insan hakları çalışmalarının sonuçları, şiddet ve işkencenin bir adaletsizlik ve ayrımcılık yaşantısı olarak, diğer adaletsiz ve eşitsiz yaşantılarla benzer biçimlerde algılandığını ve benzer zihniyet yapılarıyla temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Sosyal psikologlar, yaklaşık son 20 yıldır dünyadaki genel değişimlerin, şiddet, savaşlar, sosyal ve ekonomik eşitsizliğin giderek artmasının, insanların zihninde nasıl değişimler yarattığını ve bütün bu olup bitenlerin zihinsel, bilişsel ve davranışsal boyutlarda nasıl tezahür ettiğini anlamaya çalışıyorlar. Dünyada bugün egemen olan şiddet, savaşlar ve her türden adaletsizliğe karşı gösterilen tepkiler, bu olumsuz koşulların yaygınlığıyla karşılaştırıldığında genellikle yetersiz kalıyor ve bir avuç insanın ısrarlı çabaları olarak görülüyor. Daha çok Batı kültürlerini kapsayan örneklemlerde yapılan çalışmalar, genel olarak insanların, dünyanın adil olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır. Çoğunlukla insanlar, gerek global ölçekteki uluslararası ilişkilerde iktidarlar tarafından uygulanan politikaların, gerekse kişiler ve küçük gruplar arasındaki ilişkilerde yaşanan ayrımcılık, adaletsizlik ve eşitsizliğe dayalı süreçlerin, gerekli ve kaçınılmaz olduğunu düşünmekte hatta bu durumla başa çıkmanın ve meşrulaştırmanın yolunu bulmuş gibi görünmektedirler. Sosyal bilimciler, popüler sistemin de, eşitsizliğin, gelir düzeyindeki adaletsizliklerin ve her türlü ayrımcılığın, bu muameleyi hak edenlerin başına geldiği şeklindeki açıklamaların meşrulaştırılmasını desteklediğine dikkat çekmektedirler. Popüler kültür giderek yaygınlığı ve etkisi artan medya aracılığıyla, açık ya da örtük bir söylemle, işçi sınıfının, dünyanın yoksul coğrafyalarında yaşayanların (göçmenlerin veya Çingenelerin, vb.) "tembel, sorumsuz ve zeki olmayanlar" biçiminde stereotipik yargılarla değerlendirilmesini pekiştirmektedir. Böylece, genel olarak insanlar, dezavantajlı grupları, yoksunlukları ve yaşadıkları genel olumsuz koşullar için "ayıplamakta" ve yaşadıkları ayrımcılık ve adaletsizliklerin, kendi davranış ya da varoluş

biçimlerinin sonucu olarak ortaya çıktığını, bir anlamda bütün bu olanları hak ettiklerini düşünmektedirler. Bireycilik, meritrokrasi, adil bir dünya inancı ile birleşmiş ideolojik inançlar, değerler ve Protestan –veya liberal– çalışma etiği de aynı meşrulaştırma sürecine hizmet etmektedir. Bu meşrulaştırma sürecinin gerçekleşmesine büyük ölçüde, dezavantajlı grupların politik güçlerine olan inançsızlıkları ve dünyanın değişebilir olduğuna dair gelecek tasavvurunun giderek yitirilmesi olguları da katkıda bulunuyor.

Bu yazıda özetlemeye çalışacağım, İzmir ve Diyarbakır Baroları'nın işkenceyle mücadele kapsamında sürdürdükleri çalışmaların bir ayağı olarak, iki şehirde 2004–2005 yıllarında gerçekleştirilen ve barolar tarafından yayınlanan araştırmaların bulguları, çarpıcı bir biçimde, eğitim, gelir, etnik köken, yaş, politik görüş ve dini inançları bakımından çok farklı özelliklere sahip olsalar da insanların büyük çoğunlukla bu sürece ilişkin gözlemleyerek ya da yaşayarak öğrendiklerinin, sosyal bilimcilerin ulaştıkları bilgilere ne kadar yakın olduğunu gösteriyor.

Bu araştırmaların amacı, şiddet ve işkence olgularına mağdurlar, tanıklar ya da sessizce seyredenler açısından bakmak, şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin deneyim, değerlendirme ve tutumlar hakkında bilgi edinmekti. Bu genel amaç doğrultusunda insanların geriye dönük olarak, kendi hayatlarında karşılaştıkları, özel ve kamusal alanda yaşadıkları sözel ve fiziksel şiddete ilişkin deneyimleri, işkence kavramını nasıl tanımladıkları, kötü muamele ve işkenceye ilişkin tanıklıkları ya da yaşantıları, işkencenin kimi ve neyi hedeflediği gibi konulardaki gözlemleri üzerinde duruldu. Araştırmada ayrıca, şiddet, kötü muamele ve işkenceye yönelik görüş ve değerlendirmelerle, bu toplumsal süreçlerin nasıl içselleştirildiği ve meşrulaştırıldığıyla doğrudan ilişkili olduğu, sosyal psikoloji literatüründen hareketle düşünülen tutumların, zihniyet arka planının anlaşılması amaçlandı. Otoriterliğe ilişkin, ağır cezalandırmaya ilişkin tutumlar, adil dünya inancı, sosyal-üstünlük yönelimi ve işkenceyle ilgili kamuoyunda genel olarak tartışılan kanaatleri yansıtan tutumlar, zihniyet arka planının bileşenleri olarak ele alınmıştır. İki şehirde alan araştırmaları olarak gerçekleştirilen çalışmalarda aynı soru formuyla, niceliksel ve niteliksel yöntemler birlikte kullanılmış, tutum ölçeklerinin yanı sıra, açık uçlu sorular ve görüşmelerle niteliksel veriler de toplanmıştır.

Araştırmaların örneklemlerini, tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiş, Diyarbakır'ın 4 merkez ilçesinde 57 semtte yaşayan toplam 713 kişi ve İzmir'de 9 merkez ilçe 38 semtten seçilmiş 1033 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın genel teorik çerçevesi ve iki şehirden elde edilen özet karşılaştırmalı bulgular aşağıda sunulmuştur.

TEORİK ARKA PLAN

Araştırmamızın teorik arka planı, farklı gruplarla, olumsuz kişisel ve genel yaşantıların algılanması, bu yaşantı ve olgularla kişisel ve zihniyet yapıları aracılığıyla başa çıkma süreçlerini ele alan çalışmalarda kullanılan genel sosyal psikolojik teorilere dayanmaktadır. Özellikle Amerika'da, 2000'li yıllarda önem kazanmaya başlayan ve gerek ülke içi gruplar arası ilişkiler, dezavantajlı grupların algıları, gerekse ABD'nin uluslararası politikalarına yönelik desteğe ilişkin süreçleri anlamaya yönelik çalışmalarda sıklıkla kullanılan, "sistemin meşrulaştırılması" kuramı ve ilgili yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

Sistemin meşrulaştırılması

Mevcut sosyal sistemin meşruiyetini korumak ve sürdürmek için kalıpyargıların ve diğer destekleyici, sistemin etkilerini hafifletici ideolojik araçların kullanılması, sistemin meşrulaştırılması teorisinin başlıca odağıdır (Jost ve Hunyady, 2002; Jost ve ark., 2003). Bu teorinin en etkileyici yönü, sadece avantajlı grupların değil, dezavantajlı-adaletsizliğe uğrayan grupların üyelerinin de kendilerini, doğrudan doğruya kişisel veya kolektif çıkar veya öz-saygıları pahasına bile olsa (en azından bazı koşullarda) sistemin meşrulaştırılmasına angaje ettikleri, bir uyum mekanizması olarak başlarına gelenleri bir biçimde açıklayabildikleridir. Kadınlar, kendilerine şiddet uygulayan erkek egemen ideolojinin kadınlarla ilgili kalıpyargılarını aynen benimseyebilmektedirler: "Kadınlar daha az akıllıdır; başıboş bırakılmaya gelmezler; kadın dayak yiyorsa bir nedeni vardır." Ya da tersi biçimde, dezavantajlı gruplar, yaşadıkları hayatın olumlu bir yönü olduğuna ilişkin yaygın inançlara sahiptirler: "Paran çoksa derdin çok; azıcık aşım kaygısız başım; fakirim ama namusluyum vb." Eşitsizliklerin kaynağını ve eşitsizliğe yol açan koşulları belirsizleştiren, araştırmacıların "meşrulaştırıcı mitler" diye adlandırdıkları mekanizmalar, adaletsiz bir dünyada yaşamaya uyum göstermeyi kolaylaştırmaktadır.

Sosyal üstünlük teorisi

Bu teori, "bütün sosyal sistemlerin yerleşik, stabil, grup temelli hiyerarşilere doğru aynı noktaya yaklaşacağı" evrimsel varsayımını öne sürer. Gruplar arasında eşitsiz ilişkileri meşrulaştıran hatta besleyen mekanizmalardan biri, "hiyerarşiye uydurmak"tan çok "hiyerarşiyi artıran" "meşrulaştırılmış mitler"dir (Pratto ve ark., 1994; Pratto, 1999). İnsanların, grupların ve daha büyük ölçekte kültürlerin, milliyetlerin, devletlerin eşit olmadığı, aralarında adeta doğal bir hiyerarşinin olduğu ve bunun kaçınılmaz olduğu yönündeki yerleşik inançlar, çok değişik biçimleriyle sosyal üstünlük teorisinin temel çerçevesini oluşturmaktadır (Sidanius, 1993; Levin, 2004; Lipkus ve ark., 1993). "Bazıları, diğerlerinden üstündür, bu zaten doğada da böyledir; bazılarının üstte bazılarının altta olması doğaldır, herkes bir olur mu; daha üstün nitelikli olanların yönetmesi, bazılarının yönetilmesi doğaldır" biçiminde kalıp inanışlarla, insanlar ve gruplar arası hiyerarşileri meşrulaştırırız ve böylece genel olarak eşitsizlik ve adaletsizlikler, doğal birer süreç haline gelirler.

Adil dünya inancı ve kurbanın-mağdurun değersizleştirilmesi

Adil dünya inancıyla ilgili yapılan ilk çalışmalar, insanların kendi davranışları ile başlarına gelenler (sonuçlar) arasında bir uygunluk olduğuna inanma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Eğer insanlar, belirli eylemleri yerine getirerek, istediklerini elde edebileceklerine ya da olumsuz durumlardan kaçınabileceklerine ilişkin inançlarını yitirirlerse, güçsüz, çaresiz duruma düşeceklerdir. Dolayısıyla, insanların, bu yanılsamalarını sürdürmek için çaba ve sonuç arasında uygun bir ilişkinin olduğuna inanmaları gerekmektedir. Adil dünya inancı teorisine göre, insanlar, talihsiz kurbanın başına gelen olumsuzluklara, kurbanın kendisinin neden olduğuna inanma eğilimindedirler; bu eğilim olumsuz sonuçlardan korunmak için kendine bir irade yükleme ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Lipkus ve Siegler, 1993; Lipkus ve ark.,1996).

Bu varsayımı destekleyen pek çok araştırma sonucu bulunmaktadır. Bu sonuçlar, insanların, "başlarına gelene layık oldukları veya layık olduklarını elde ettikleri" inancını korumak ve sürdürmek için kendi zihniyetlerini, düşünsel süreçlerini buna göre düzenlediklerini göstermektedir. Bu sonuçlar gözlemcinin acı çeken kurbanı ne zaman inkar ettiği ya da ona ne zaman merhamet gösterdiğine ilişkin birtakım hipotezler geliştirmeyi sağlamıştır. Sonuç olarak, araştırma bulguları, acı çeken masum kurbanın gözlemciler tarafından reddedilmesi ve değersizleştirilmesinin, gözlemcilerin adil dünya inancına sahip olma ihtiyacından kaynaklandığı hipotezini desteklemektedir. Olumsuz olayların kurbanı olan kişileri değersizleştirmeye yönelik eğilim, insanların zarar verdikleri kişileri değersizleştirmeleriyle de sonuçlanmaktadır. Suçlu olan kişi, kurbanın başına gelen talihsizlikleri hak ettiği yönünde kendini ikna ederek kendi davranışlarını meşrulaştırmaktadır.

İnsanların dünyayı adil bir yer olarak gördüklerine dair pek çok anektodik ve sistematik kanıt vardır. Adil dünya inancı teorisine göre, adaletsiz sonuçlar kişinin adil dünya inancını tehdit edecektir. Bu tehdit kişinin bilişleri arasında uyumsuzluk oluşmasına yol açacak ve bu uyumsuzluğun giderilmesi için kişi bir takım psikolojik stratejilere başvuracaktır. Buna göre kişi, masum kurbanı acı çekerken gördüğünde, ya acı çekmenin gerçekten meydana gelmediğine (veya abartıldığına) ya da kurbanın bu olayın sorumlusu olduğuna inanacaktır. Bu bağlamda, yapılan birçok deneysel çalışmanın sonuçları, katılımcıların masum kurbanı değersizleştirerek adaleti yeniden inşa ettiklerini göstermiştir. Şiddet uygulayan kocanın, karısının bunu hak edecek eylemlerde bulunduğunu düşünmesi ve şiddetini meşrulaştırması ile şiddet gören kadının "bunu hak edecek hiçbir şey yapmadığını" düşünmesi, aynı adil dünya inancından beslenmektedir. Sonuçta şiddetin adil olabileceğine ve bu davranışlardan kaçınarak şiddetten kurtulmanın mümkün olduğuna dair inanç, kurbanı değersizleştirme ya da kurbanın acı çektiğini yadsıma eğilimleri, insanların adil dünya inancını sürdürmek ve korumak için izledikleri stratejilerdir; araştırmalar, gözlemcilere, kurbanın içinde bulunduğu kötü durumu (acısını) sona erdirme imkanı verilince, katılımcıların genelde bu alternatifi seçtiklerini göstermiştir. Bu durum, güçlü bir adil dünya inancına sahip olan kişilerin de yardım etme davranışı içinde olabileceğini gösterir. Buna göre, adil dünya inancı yüksek olanların kurbana şu koşullarda yardım edeceği varsayılmıştır: a) yardım sağlamak göreceli olarak kolaysa, b) kurbana yardım etme yerleşmiş sosyal tutumlara ters değilse (örneğin, kadın ve erkeklere ya da işkence mağdurlarına karşı önceden var olan önyargılar gibi.), c) yardım etme davranışı otorite tarafından onaylanıyorsa.

Adil dünya inancı kuramcıları, bireyin sahip olduğu bu inancın gücünü etkileyen en önemli faktörlerden birinin, kişinin, adaletsizliği doğrudan yaşaması olduğunu ileri sürmüşlerdir. Toplumdaki adaletsizlikle ilişkili deneyimler, genellikle belirli sosyal kategorilerin üyesi olmakla bağlantılıdır ve buradan hareketle, dezavantajlı grup üyelerinin düşük adil dünya inancı puanlarına sahip olacağı varsayılabilir.

Adil dünya inancının hangi psikolojik değişkenlerle ilişkili olduğunu gösteren çalışmaların sonuçlarına göre, güçlü bir adil dünya inancına sahip olan bireylerin daha otoriter ve dindar olduğu, kişilere ve kurumlara daha fazla güvendiği, liberal ahlak ve iş etiği değerlerini onayladığı ve kendi pekiştireçleri konusunda kişisel ya da içsel bir kontrole inandıkları bulgulanmıştır. Batı dinleri adil dünya inancı düşüncesini önemli ölçüde onayladığından, bu konuyla ilgili çalışmalar, göreceli dindar olan kişilerin daha güçlü bir adil dünya inancına

sahip olacaklarını göstermiştir. İslamiyet'le ilgili kapsamlı bir çalışma olmasa da İsrail'de yapılan çalışmalarda aşırı dindar Yahudilerin ve Müslümanların otoriterlik, adil dünya inancı ve benzeri değişkenler açısından, aynı yönde özellikler gösterdikleri bulunmuştur. Fakat dini inancın, dini inanca sahip grubun avantajlı-dezavantajlı bir grup olmasından etkileneceği de ileri sürülmüş ve bir aracı değişken olarak dini inançla, grubun sosyal statüsü arasındaki ilişkinin adil dünya inancını nasıl etkilediğine bakılmıştır (Rubin ve Papleu, 1975; Furnham ve Procter, 1989). Söz konusu varsayım, Kuzey İrlanda bölgesindeki etno-politik gruplar arasında incelenmiştir. Kuzey İrlanda'daki Katolik grup üyeleri (Katolik - ulusalcı), Protestan grup üyeleri (Protestan - birlikçi) ile karşılaştırıldığında, dezavantajlı statüde yer almaktadırlar (örneğin daha fazla işsizdirler, daha fazla sosyal güvenlik yardımı ile yaşamaktadırlar ve daha düşük gelire sahiptirler...) Bu bağlamda, Katolik grup üyelerinin adil dünya inancı düzeylerinin, Protestan grup üyelerininkinden daha düşük olacağı varsayılmıştır. Bu bulgular, grup üyeliğine ilişkin hipotezi destekleyerek, dezavantajlı Katolik grup üyelerinin adil dünya inancı puanlarının, Protestan grup üyelerininkinden anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermiştir (Furnham ve Karani, 1985). Olumsuz koşullar çok açık olduğunda, adil dünya inancı zayıflamaktadır. Güçlü bir adil dünya inancına sahip olan kişilerin varolan sosyal ve politik kurumları destekleyeceği ve olumsuz olayların kurbanı olan kişi ya da grupların kötü durumunu değiştirmeye yönelik eylemlere daha az girişeceği varsayılmıştır (Rubin ve Tyler, 1975).

Adil dünya inancının diğer bir sonucu, sosyal adaletsizliğin kurbanlarının değersizleştirilmesi eğilimidir. Birçok çalışma, adil dünya inancı ölçeğinden alınan yüksek puanlar ile sosyal olarak dezavantajlı konumdaki gruplara yönelik negatif tutumlar arasındaki ilişkiyi göstermiştir; kadın ve erkek öğrencilerin adil dünya inancı puanlarının siyahları ve kadınları değersizleştirme ile ilişkili olduğu, adil dünya inancı ölçeği puanları ile feminizmi destekleyici tutumlar ölçeği puanları arasında negatif bir ilişki bulunduğu, adil dünya inancı skalası puanları ile cinsiyet rolleri muhafazakarlığı ölçeği puanları arasında pozitif bir ilişkinin var olduğuna işaret edilmiştir.

Toplumda varolan politik ve sosyal kurumları destekleyen, sosyal olarak daha dezavantajlı grupları değersizleştiren kişilerin, toplumsal eylemlere ya da dezavantajlı grubun durumunu iyileştirmeye yönelik girişimlere daha az yönelmeleri beklenmektedir.

Otoriterlik

Adil dünya inancı ve otoriterlik arasındaki ilişki, hem bu iki kavramın birtakım ortak içeriksel özellikleri (örneğin liderleri idealize edilmiş terimlerle tanımlamak) hem de Adorno'nun yaklaşımıyla tutarlıdır. Her iki yapı, güçlü insanların iyi, buna karşılık güçsüz insanların kötü olduğu teması üzerinde durmaktadır. Ayrıca otoriterlik, bilişsel tutarsızlığa karşı toleranssızlık ve göreceli düşük statüdeki kişilere ve gruplara karşı düşmanca tutumlara sahip olmayla ilişkilidir. Bu eğilimlerin adil dünya inancı kavramı ile de ilişkili olduğu bulunmuştur (Altemeyer, 1998; Rubin ve Papleu,1973, 1975). Yapılan çalışmalarda, adil dünya inancı yüksek olan kişilerin, daha az şüpheci oldukları bulunmuştur. Otoriterliğin ayrıca, "suç"un dışsallaştırılması ve ağır cezalandırmadan yana olma eğilimiyle de olumlu ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Yapılan pek çok çalışma, otoriterliğin, muhafazakarlığın en önemli belirleyicisi olduğunu da göstermiştir.

BULGULAR

Araştırmamızda katılımcılardan şiddet ve işkenceyle ilgili bilgi, tutum ve deneyimlerini bir arada, birbirine bağlı bir yaklaşımla değerlendirmelerinin istendiği bir soru formu kullanılmıştır. Katılımcıların şiddetle ilgili deneyimlerinden hareketle bakıldığında, İzmir ve Diyarbakır araştırmasının benzer sonuçlarının bulgularına göre genel olarak toplumumuzda, insanlar arası ilişkilerde ve insanlarla kurumlar arası ilişkilerde "şiddet"in gerek algılanma ve bilinme gerekse deneyim anlamında çok yaygın olduğu görülmektedir. İnsanlar arası ilişkilerde şiddet ve resmi kurumlarda gerçekleştiği düşünülen "işkence"nin algılanması, sistemin ve günlük hayatın içinde neredeyse kendiliğinden yaşanan ve yaygınlığı nedeniyle başa çıkılması, bu nedenle de ortadan kalkması çok zor olan, aktörleri, hedefleri ve mağdurları çok iyi bilinen bir sosyal psikolojik arka plana dayanmaktadır. İşkence, neredeyse genel şiddet yaşantılarının devlet tarafından uygulanan bir devamı gibi görülmektedir. İnsanlar, işkence süreciyle, yöntemleriyle ilgili gerek yaşantısal gerekse tanıklığa dayalı ayrıntılı bilgilere sahiptirler. Ailede başlayan, okulda, sokakta devam eden, iş hayatında, askerlikte ve resmi kurumlarla ilişkilerde tekrarlayan, her uzlaşmazlık durumunda ve bazen de sadece "güç gösterisi" olarak ortaya çıkan şiddet deneyimleri, bazen içinde bazen de gözlemci olarak yaşanmaktadır. İzmir ve Diyarbakır araştırmalarının bulgularından ve katılımcıların paylaştığı deneyimlerden hareketle şiddet ve işkencenin algılanmasında içerik olarak iki temel öğe dikkati çekmektedir. Güç (mikro ya da merkezi iktidarlar-devlet) ve cinsiyet... İki şehir arasında genel dinamiklerde benzerlik olsa da, özellikle şiddet ve işkencenin algılanmasında cinsiyetin etkisi kimi farklılıklar göstermektedir. Diyarbakır'da yaşanan şiddet ve işkencenin ortaya çıkış biçimi, algılamaları etkilemekte ve sadece cinsiyetin değil, diğer kişisel özelliklerin de bütüne yönelik algıyı çok fazla değiştirmemesine yol açmaktadır. Diyarbakır'da kadınlar, aile içi şiddetten İzmir'e göre daha düşük düzeylerde söz etmişler ve genel olarak polis ve güvenlik güçlerinden kaynaklanan şiddetten en yüksek düzeyde etkilendiklerini belirtmişlerdir: Bu sonuç, Diyarbakır'da aile içi şiddetin daha düşük düzeyde olduğunu değil, toplumsal düzeyde kurumlardan görülen şiddetin bunun üzerine çıkacak yoğunlukta yaşandığını, dolayısıyla tüm şiddet yaşantılarının üzerine çıktığını göstermektedir. Ayrıca kadınlar, Diyarbakır'da İzmir'den farklı olarak şiddet ve işkence, genel olarak aileye, gruba yönelik algılandığı için çocukları, eşleri ve akrabalarıyla ilgili şiddet deneyimlerinin daha yakından tanığı olduklarını ifade etmektedirler. Şiddet ve işkence tanıklıklarında sözlü ve fiziksel "cinsel taciz ve tecavüz" yaşantıları da İzmir'e göre oldukça yüksek düzeylerde ifade edilmiştir. Ayrıca Diyarbakır'da kadınların, eğitim imkanlarından en az yararlanan grup olmaları ve anadil kullanımı konusunda yaşanan zorluklar, bu konulardaki olumsuz yaşantılardan en çok etkilenen grup olduklarını göstermektedir. Aile içindeki rolleri, sadece şiddet ve işkence sürecini değil, zorunlu göç, köy boşaltma ve benzeri olguların sonuçlarını da çok daha ağır biçimde yaşamalarına yol açmaktadır.

İnsanlar, güçlü olanın güçsüz olana, herhangi bir biçimde iktidarda olanın olmayana şiddet uyguladığını düşünmektedirler. Bu da şiddetin ve giderek şiddetin özel bir biçimi olarak işkencenin, bütünüyle bir ayrımcılık sistematiği içinde hayata geçirildiğini düşündürmektedir. Her düzeyde toplumsal hiyerarşik örgütlenme, gücün farklı düzeylerde kötüye kullanımını doğurmakta ve ailede ya da genel olarak ülkede şiddet, verili olan sistemi sürdürmenin bir aracı olarak işlev görmektedir. Ailede, okulda, sokakta, orduda, karakolda, resmi dairelerde şiddet, güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı ve biçimleri, içerikleri değişse de en kalıcı ayrımcılığa dayalı günlük hayat pratiğidir. Cinsiyet, bir iktidarda olmama hali olarak şiddeti

anlamada önemli bir faktör olmaktadır. En çok etkilenilen şiddet yaşantılarına yakından bakıldığında şiddetin ataerkil, erkek yapısı daha açıkça görülmektedir. Diyarbakır'da da kadınların ikinci sırada etkilendikleri şiddet, aile içi şiddettir. Genel olarak tüm katılımcılar, en çok etkilendikleri şiddetin polisten ve güvenlik güçlerinden gördükleri şiddet olduğunu belirtmişlerdir. Bu algı, hiçbir kişisel değişkenden etkilenmeyecek kadar güçlüdür ve yaygındır.

Şiddet ve işkencenin mağduru olmanın İzmirli katılımcılara göre en önemli belirleyicisi, "güçsüz" olmaktı. İkinci sırada bir meşrulaştırma eğilimini gösterecek biçimde "hak edenler" kategorisi yer almaktadır. Güçsüzlüğün ve "hak etme"nin dile getirilişindeki çeşitlilik bile yeterince anlamlıdır. İzmir'de bu kategorilerde kullanılan nitelemeler aşağıdadır: Sizce kimlere işkence yapılmaktadır?

G*üçsüzlere; arkası olmayanlara, sahipsiz olanlara, kimsesize, fakir adama, aciz adama, parasızlara, garibanlara, zayıflara, söz hakkı olmayanlara, mağdur durumda olanlara, ekonomik ve sosyal olarak güçsüz olanlara, fiziksel ve ruhsal olarak güçsüz olanlara, emir altındakilere, savunmasızlara, kendisini savunma gücü olmayanlara, iktidarı elinde tutmayanlara, ezilen kesime, mazlumlara, karşısındakine her açıdan bağlı insana, mağdurlara, alt tabakada yaşayan maddi manevi güçsüz kişilere, sessiz sakin insanlara, ezilmişlere, yolsuzluk yapmayana, askerlere, düşkünlere, sefillere, dişli olmayanlara, zavallı olanlara, Iraklılara, Müslümanlara, sevip de sevilmeyenlere, dayağa karşılık veremeyenlere, hiçbir maddi özgürlüğü olmayana, eğitimsiz insanların çoğuna, devlet memurlarına, kariyersizlere, kendinden küçüklere, yaşça küçük olanlara, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olanlara, astlara, yetkisi olmayanlara, aşağılanan insanlara, işportacılara, korunma şansı olmayanlara, daha çok güç karşısında zayıf kalan ve güç tarafından hatalı görülen kişilere; saf, suskun insanlara...*

Hak edenlere; cezayı hak edenlere, haksızlık yapanlara, haksız olanlara, topluma ayak uyduramayan toplum dışı yaşayan kişilere, pislik çıkaranlara, haydutlara, ağzını tutamayanlara, çenesini tutamayanlara, kurallara uymayanlara, haddini aşanlara, laftan anlamayanlara, zayıf ruhlulara, şiddet yapanlara, teröristlere, yüz karası şeyler yapanlara, anarşik olaylara karışanlara, PKK'lılara, törelere uymayanlara, vatan hainlerine, çığrından çıkanlara, devlet düşmanlarına, kavgacılara, yüzsüzlere, kötü alışkanlığı olanlara, kabahatli olanlara, şahsiyeti gelişmemiş kişilere, sapıklara, sağa sola zarar verenlere, haşarı olanlara, kötü şeyler yapanlara, kötülük yapanlara, kötü olanlara, adam olmayanlara (adam olan kendine işkence yaptırmaz), mevcut sistem içinde kabul görmeyen davranışlar gösteren kişilere, düzene karşı gelenlere, başıboş kişilere, küçük (düşük, alçak seviyedeki) insanlara, saf olan kişilere, kültürel düzeyi düşük olanlara, uçlarda ve radikal gruplara, gayrimeşru koşanlara, kendini bilmeyenlere, kavgacı aksi insanlara, geçinmesini bilmeyenlere, benliğini kazanamamış kendi ayakları üzerinde duramayanlara, cahil insanlara, yüzsüzlere, çok yüz kızartıcı suçlulara, kendine güven duygusu gelişmemiş zayıf ruhlu insanlara, kişiliği oturmamış kişilere, şiddet yapmış insanlara, toplum kurallarına uymayanlara, suçu alışkanlık haline getirenlere, hak etmediği şeyleri isteyenlere, ülkesine arka çıkmayanlara, polise karşı çıkanlara...

Diyarbakır'da ise şiddet ve işkencenin mağdurlarının en çok "muhalifler, başkaldıranlar" olduğu düşünülmektedir. İzmir'de "güçsüzler" olarak ifade edilen kategorinin muadili Diyarbakır'da "mazlumlar" nitelemesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kategorilerde ifade edilen nitelemeler aşağıdadır:

Başkaldıranlar, muhaliflere; Siyasi görüşü olanlara, düşüncelerini açıklayanlara, hakkını arayanlara, zulme karşı gelenlere, sisteme karşı olanlara, siyasilere, muhalif olanlara, benzeşmeyenlere, sol literatürü savunan tüm vatandaşlara, özgür olmak isteyenlere, devlete karşı gelenlere, insanca yaşamak isteyen herkese, oğlu dağa gidenlere, resmi ideolojileri sahiplenmeyenlere, varolanı kabul etmeyenlere, demokrasi için mücadele eden herkese, farklı olanlara, dikbaşlı olanlara, direnen herkese, dini inançlarını yerine getirenlere, haklı ve efendi insanlara, doğru konuşanlara, azınlıklara, kendini ifade eden hemen herkese, eylemcilere, yürüyüş yapanlara, işkenceci gibi düşünmeyen herkese (ötekilere), hak etmeyen kişilere, diktatörlere karşı mücadele edenlere, beğenmedikleri insanlara, öğrencilere, tipi uymayanlara, sanatçılara, muhalif halklara, yazar ve aydınlara, kıl oldukları kişilere, ilerici kişilere, mücadele verenlere, onurunu korumak isteyenlere...

Mazlumlara; Ezilen sınıflara, masum insanlara, suçsuzlara, güçsüz olanlara, korumasızlara, hakkını savunamayanlara, millete, çocuklara, esnafa, fakirlere, kadınlara, mazlumlara, ezilen halklara, sahipsizlere, zavallılara, dayısı olmayanlara, korkana ve hakkını bilmeyenlere, pasif olanlara, köylülere, özürlülere, garibanlara, kendini ezdirenlere, dişli olmayanlara, mazlum halklara, mağdur ve hor görülenlere, savunmasız kadınlara, adam tarafından karısına, eşcinsellere, hesap soramayanlara...

Katılımcıların yüzde 70'e yakın bölümü, "Türkiye'de işkence vardır ve hep de olacaktır" biçimindeki, işkenceyi genelleştiren ve adeta kurtulmanın mümkün olmadığı bir illete dönüştüren görüşe, tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. İzmir'de de katılımcıların yüzde 68'i, işkencenin Türkiye'de hep olduğunu ve olacağını düşünmektedir. İzmir ve Diyarbakır'da katılımcılar, işkencenin sadece ağır suçlulara yapıldığı yönündeki düşünceye katılmamaktadırlar. "Biraz baskı yapılmasa kimse suçunu itiraf etmezdi," biçimindeki ifadeye yönelik değerlendirmeler İzmir'le Diyarbakır arasında oldukça farklılaşmaktadır: Diyarbakır'da katılımcıların yüzde 55'i karşı ya da tamamen karşı olduklarını söylerken, İzmir'de bu oran yüzde 33'e düşmektedir. Bu ifadeye katıldıklarını ya da tamamen katıldıklarını söyleyenlerin oranı da iki şehirde tam tersi yönde farklılaşmaktadır. İzmir'de katılanların oranı yüzde 45'ken, Diyarbakır'da yüzde 29'dur. Yine kamuoyunda yaygın olan kanaatlerden biri "Avrupa Birliği'ne girdiğimizde işkencenin ortadan kalkacağına" ilişkin kanaattir: Bu konuda Diyarbakırlı katılımcıların AB'den bu yöndeki beklenti ve inançlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu görüşe katılmayanların oranı da tersine İzmir'de daha yüksektir. İki şehir için de ortak olan görüş belki de, sadece AB'ye girmekle işkence sorununun bütünüyle çözülemeyeceğine ilişkin genel kanaattir. İşkencenin önlenmesi konusunda güvenlik kuvvetlerinin eğitiminin nasıl bir etkisi olabileceğine ilişkin görüşler iki şehirde büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Katılımcılarda, büyük oranda, bu yönde bir eğitimin etkili olacağı kanaati hakimdir. Benzer biçimde insanların haklarını bilmeleri ve savunmalarıyla işkencenin ortadan kalkacağını düşünme arasındaki ilişki de iki şehirde aynı yönde kurulmaktadır: Bu da kısmen işkencenin önlenmesinde etkili bir faktör olabilir. İki şehir arasında neredeyse bütünüyle benzer tepkiler verilen bir başka görüş de, "işkencenin fakirler ve arkası olmayanlara yapıldığına" ilişkin yaygın düşüncedir. İzmir ve Diyarbakır'da katılımcıların yüzde 70'e yakın bir bölümü bu düşünceye katılmakta ya da bütünüyle katılmaktadırlar. İşkence ve kötü muamelenin bir bedelinin olmadığını ve bu nedenle bu suçun faillerinin korkup kaçınmalarına neden olabilecek bir durum olmadığını düşünenlerin oranı oldukça yüksektir. Son ifade olan "iktidarlar yeterinde önlem alsalar işkence ortadan kalkardı" biçimindeki tutum maddesine verilen tepkiler iki şehirde farklılaşmaktadır. Diyarbakır'da yaşayan katılımcıların

daha büyük bölümü, iktidarın önlem almasıyla işkencenin ortadan kalkacağına inanmaktadırlar: yüzde 66. Bu oran İzmir'de daha düşük oranda; yüzde 53'tür. Bu bulgu da Diyarbakır'da dünyanın değişebileceğine dair inancın genel olarak İzmir'den daha güçlü biçimde var olduğuna işaret etmektedir; dolayısıyla sistemin meşrulaştırılması eğilimi de Diyarbakır'da daha düşüktür.

Mağduriyet ve yoksunlukların topyekûn yaşandığına ilişkin algılama, itiraz etmenin cezalandırıldığına yönelik atıfları ortaya çıkarmakta, benzer biçimde, "işkence görme"nin yarattığı mağduriyet de dünyanın adil olduğuna dair inancı zedelemektedir. Bu dinamik İzmir'de, daha çok kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan katılımcılar için geçerliyken, sağ görüşlü katılımcılar için "işkence görme" dünyanın adaletine ilişkin inancı zedelemekten çok, kişisel olarak haksızlığa uğramışlık duygusu yaratmakta, kurumlara ve dolayısıyla devlete duyulan güveni zedelememektedir. Herhangi bir şekilde işkenceye maruz kalma ile politik görüş ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiye birlikte baktığımızda, çarpıcı sonuçlar elde edilmektedir. Buna göre öncelikle şunu söylemek mümkündür: İşkence gördüğünü ifade eden katılımcıların hem genel hem de kişisel adil dünya inançları görmeyenlerden düşüktür. Yani daha açık bir ifadeyle işkence gören kişilerin dünyanın adaletine ilişkin inançları zayıftır. Ancak bu sonuca politik görüşleri dikkate alarak bir kez daha baktığımızda şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Sağ görüşlü katılımcıların, ister işkence görmüş olsun ister olmasın, kişisel adil dünya inançları, global adil dünya inançlarından düşüktür. Daha açık bir ifadeyle, sağ politik eğilimli katılımcılar şöyle söylemektedirler: "Bu dünya adil olabilir ama bana adil davranılmıyor". Bunu bir çeşit "haksızlığa uğramışlık sendromu" olarak nitelendirmek mümkün görünmektedir.

Sol görüşlü katılımcıların ise, işkence görmüş olsun ya da olmasın, kişisel adil dünya inançları ile genel adil dünya inançları arasında önemli bir fark mevcut değildir. Daha açık bir ifadeyle bu kişiler şöyle söylemektedirler: "Bu dünya adilse bana da adil davranılmaktadır, yok eğer bu dünya adil değilse bana da adil davranılmamaktadır". Bunu ise bir çeşit "birey ile toplumu özdeş ya da bütüncül olarak görme eğilimi" olarak nitelendirmek mümkündür.

Oysa Diyarbakır'da hangi siyasi görüşten olursa olsun, katılımcıların yaşadıklarına ilişkin algıları değişmemekte, mağduriyet yaşantıları kendilerine yönelik genel bir baskı altında tutma siyasetinin sonucu olarak algılandığı için, devlet kurumlarına duyulan güven ve genel olarak dünyanın adaletine ilişkin inanç zayıflamaktadır. Bu konuda yapılan önceki çalışmaların bulguları göstermektedir ki, adaletsizliğe uğramanın düzeyi arttıkça, mağduriyet çok açık bir hale gelmekte ve insanlar başlarına gelenleri ve uğradıkları haksızlıkları meşrulaştıramamaktadırlar. Diyarbakır'da gerek genel olarak bulgular gerekse anlatılan öykülerdeki yapı, şiddet ve işkence mağdurlarının, süreci İzmir'de olduğu kadar meşrulaştırmadıklarını ve dünyanın adaletine ilişkin inançlarının zayıfladığını göstermektedir.

Şiddetin İzmir'de daha yüksek düzeyde meşrulaştırılması, şiddet ve işkence karşısında "hiçbir şey yapamama" sonucuna Diyarbakır'dan daha yüksek oranlarda yol açıyordu. Diyarbakır'da katılımcıların şiddete karşı "bir şey yaptıklarını" daha yüksek oranlarda düşünmeleri, meşrulaştırma sürecinin İzmir'dekinden daha düşük düzeylerde yaşandığının bir başka göstergesidir. Tepki verememe ve bu davranışın cezasız kalması düşüncesi şiddet ve işkence yapanın ya fiziksel-durumsal ya da resmi gücünden kaynaklanmaktadır. Katılımcılar, iki şehirde de, özellikle işkencenin cezalandırılabileceğine ilişkin bir inanca sahip değildirler, bunun en önemli nedenlerinden biri işkencenin, görünür kılınamamasıdır ya da cezalandırılacağına

ilişkin bir resmi kararlılığın algılanamamasıdır. Deneyimler incelendiğinde, üç kuşaktır aktarılan şiddet ve işkence hikayeleri, bu olguların hem yaygınlığını hem de değişmezliğini vurgulamaktadır. Şiddeti yaşamak gerekmemektedir, model alma yoluyla şiddet ve işkence deneyimleri ve onlara ilişkin sosyal psikolojik bilişsel süreçlerin oluşumu, meşrulaştırma ve öğrenilmiş çaresizlik davranışını kısmen de olsa beslemektedir. Diyarbakır'ın İzmir'den farklı yönlerinden biri, daha genç yaşlardaki katılımcıların, çocukluk yıllarında güvenlik güçleriyle ilişkilerinin belirsizliğinin, tanık oldukları olumsuz yaşantılara ilişkin anılarının, kamusal mekanlarda kendilerine güvenlik güçleri tarafından yapılan şiddete yönelik müdahalelerin belleklerinde yarattığı izlerin, genel olarak kurumlara güvenlerinin azalmasına yol açmasıdır. Diğer yaş grupları için güvensizlik ve kendilerine yapılan haksızlıkların algılanması ve açıklanması doğrudan yaşantılarla ilgiliyken, gençler için farklı bir süreç söz konusudur. Ayrıca güvenlik güçlerince suç'un ya da suç'a ilişkin şüphenin, bireysel bir süreç olarak ele alınmaması, suça yönelik hareketlerin bireysel değil gruba -aileye, köye, mahalleye- yönelmesi, insanların devleti ve devletin temsil ettiği her şeyi bir bütün olarak görüp, tepki duymalarına yol açmaktadır. Buna karşın gençlerin algıları, genel olarak ileri yaşlardaki katılımcılara göre olumlu, daha umutlu ve esnektir. Araştırmanın sonuçlarının gösterdiği merkezi kurumlara güvensizlik ve diğer yandan yerel kurumlara güvenme eğiliminin tüm katılımcılar tarafından paylaşılması, bu algının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu olgu, katılımcıların etnik kimlikleriyle ilgili algı ve yaşantılarına ilişkin bulgularla da tutarlıdır. Katılımcılar, kişisel farklılıkları ne olursa olsun, etnik kimlikleriyle ilgili, Kürt olmakla ilgili, günlük yaşamda olumsuz deneyimler yaşadıklarını düşünmektedirler. Yukarıda sözünü ettiğimiz nedenlerle, başlarına gelen haksızlıklar, bu algılarını güçlendirmekte, bölgeye ya da kimliklerine yönelik genel bir baskı algılamalarına yol açmaktadır. Buna karşın, bütün bu olumsuzluklarla başa çıkmanın; şiddet ve işkencenin ortadan kalkmasının yolu olarak, etnik kimliğe öncelik veren bir vurgulama, etnik milliyetçiliği önceleyen bir zihinsel arka plan söz konusu değildir. Katılımcılar, iktidarların iradesinin bu süreci tersine çevirmede etkili olabileceğini, İzmirli katılımcılardan daha çok düşünmektedirler. Bu bulgu, yaşanan tüm olumsuzlukların şiddet ve çatışmayla çözülebileceğine ilişkin bir sonuç doğurmamaktadır.

İzmir ve Diyarbakır'da kurumlara ne ölçüde güven duyulduğuna ilişkin sonuçlar çarpıcı biçimde farklılaşmaktadır. Diyarbakır'da, tüm katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde, en yüksek düzeyde güven duyulan kurumun "uydu üzerinden yayın yapan medya" olduğu görülmektedir. Bunu, yakın puanlarla, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve üniversite izlemektedir. Diğer bütün kurumlar, güvenilirlik açısından 10 üzerinden 5'in altında puanlarla değerlendirilmiştir. En düşük düzeyde güvenilen kurumlar, en düşükten daha yükseğe doğru olmak üzere polis, medya, ordu, TBMM ve cumhurbaşkanlığıdır. Aynı kurumların ne ölçüde demokratik algılandıklarına bakıldığında ise, sonuçların büyük ölçüde değişmediği gözlenmektedir. Örneğin yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin demokratik algılanma düzeyi, bu kurumlara duyulan güvenden biraz daha yüksektir. Aynı sorulara İzmir'de verilen yanıtlar, büyük farklılıklar göstermektedir. En güvenilen ve en demokratik bulunan kurumlar İzmir'de cumhurbaşkanlığı, ordu, üniversite iken en güvenilmeyen kurumlar medya, TBMM, polis ve güvenlik güçleridir. Yerel yönetimlere olan güven İzmir'de Diyarbakır'a göre oldukça düşüktür. Kurumlara duyulan güven ve kurumların demokrasi ve insan haklarına bağlılıklarının değerlendirilmesi konusunda etkilerini araştırdığımız değişkenlerin ortaya çıkardığı farklılıklar karşılaştırıldığında, göze çarpan en önemli farklılık şudur: Diyarbakır'da, katılımcıların dini görüş, cinsiyet, politik görüşler ve benzeri tüm farklılıkları, değerlendirmelerinde kimi küçük farklar yaratsa da genel kanaatlerde bir değişiklik yoktur.

Tutum ölçeklerine verilen yanıtlar genel olarak İzmir araştırmasıyla karşılaştırıldığında, otoriterlik puanlarının ve ağır cezadan yana olma eğiliminin Diyarbakır'da daha yüksek olduğu, buna karşın kişisel adil dünya inancı puanlarının ise İzmir'de anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal üstünlük yönelimi ve genel adil dünya inancı puanlarında ise iki şehirdeki katılımcıların benzer tepkiler verdikleri görülmektedir. Fakat yukarıda da söz ettiğimiz gibi insanların kişisel olarak dünyanın kendilerine adil davrandığına ilişkin inançları Diyarbakır'da daha düşüktür. Diyarbakır'da cinsiyet, tutumları belirleyen değiştiren bir faktör olarak ortaya çıkmamaktadır. Kadınlar ve erkekler benzer tutum örüntüleri göstermektedirler. Oysa İzmir'de kadınların, erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha az otoriter, daha az ağır cezadan yana ve daha az sosyal üstünlük yönelimi taşıyan tutumlara sahip oldukları bulunmuştu. İzmir araştırmasının sonuçlarıyla neredeyse bütünüyle benzer biçimde Diyarbakır'da da, politik görüşler açısından sol'dan sağ'a doğru gidildikçe, katılımcıların otoriterlik eğilimlerinin, ağır cezadan yana olma tutumlarının, sosyal üstünlük yönelimlerinin, genel olarak dünyanın ve kişisel olarak kendi hayatlarının adil olduğuna ilişkin inançlarının yükseldiği görülmektedir. Dikkati çeken bir bulgu, etnik kökeninden günlük hayatında nasıl etkilendiğini düşünürse düşünsün tüm katılımcıların, dünyanın genel olarak adil olduğuna ilişkin inançları benzer düzeylerdedir; farklılaşmamaktadır. Buna karşın, etnik kökenle ilgili günlük hayatta yaşanan olumsuzluklar, kişisel adil dünya inancını zayıflatmaktadır. Ayrıca, etnik kökenle ilgili olumsuz deneyimler otoriterlik eğilimlerini artırmakta, ağır cezadan yana olma eğilimini ise azaltmaktadır. Dini inançlarının günlük hayatlarını etkilemediğini belirten katılımcıların, orta düzeyde ve yüksek düzeyde etkilediğini belirten katılımcılara göre daha az otoriter oldukları ve daha az ağır cezadan yana olduklarını görülmektedir. Ayrıca, kişisel ve genel adil dünya inancı da, dini inançların günlük hayata etkisi arttıkça yükselmektedir. Gelir düştükçe otoriterlik eğilimleri, ağır cezalandırmadan yana olma tutumları yükselmekte, kişisel adil dünya inancı ise düşmektedir. Bu sonuç genel olarak İzmir araştırmasının sonuçlarıyla benzerdir. Sol görüşlü katılımcıların sağ görüşlü katılımcılara göre daha düşük düzeyde otoriterlik eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Kendi içinde her siyasi görüşteki katılımcıların eğilimlerine bakıldığında ise, eğitim yükseldikçe otoriterlik eğilimlerinin ve ağır cezadan yana olma düzeylerinin de, doğrusal olarak azalması söz konusudur.

Katılımcıların yarısından fazlası, şüpheli ya da sanık durumunda olduklarında yasal haklarını bilmediğini (yüzde 56) ifade etmektedir; bu oran İzmir'de daha yüksektir (yüzde 65). Bu soruya, İzmir ve Diyarbakır'daki katılımcılar benzer olarak "CMUK, avukat isteme hakkı, konuşmama hakkı vb." konularda bilgi sahibi olduklarını söyleyerek yanıt vermişlerdir; iki şehirde de katılımcıların, hakları bilmenin kullanma anlamına gelmediği, bu hakların hayata geçirilmesinde sorunlar olduğu yönünde görüşler belirttikleri gözlenmiştir.

Hakların bilinmesiyle diğer değişkenlerin ilişkisine bakıldığında, Diyarbakır ve İzmir'de benzer olarak, kendilerini politik olarak sol'da ifade edenlerin, sağda ve merkezde ifade edenlerden daha yüksek oranda haklarını bildikleri, eğitim yükseldikçe hak bilme oranının yükseldiği görülmektedir. Aynı biçimde gelir düzeyi yükseldikçe de hakların bilinme oranı anlamlı biçimde yükselmektedir.

Araştırmamıza katılan kişiler içinde güvenlik güçleriyle ilişkilerinde şiddet deneyimi yaşayan katılımcıların yüzde 25'i, anadilleriyle ilgili sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılara yaşadıkları sorunun ne olduğunun sorulmasıyla elde edilen veriler içerik analiziyle

çözümlendiğinde anadille ilgili sorunların başlıca iki kategoride toplandığı görülmektedir: İlk kategoride güvenlik güçleriyle ilişkilerde, kendisini anadilinde ifade etmemenin ya da edememenin yarattığı bir sonuç olarak iletişim sorunları ve kendini yeterince ifade edememe biçiminde özetlenebilecek şikayetler yer almaktadır; daha ileri yaşlarda olan ve eğitim düzeyi düşük katılımcıların bu yöndeki sorunları, iyi Türkçe bilmemek ve bu nedenle kendini ifade edememekle ilgiliyken, daha düşük yaş gruplarındaki katılımcılar için sorun daha çok kendilerini anadilleriyle ifade etmek isteklerinin karşılanmaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. İkinci kategori ise, katılımcıların anadilleri olan Kürtçeyi kullandıklarında karşılaştıkları olumsuz, ayrımcı davranışlarla ilgili sorunlardır. Bu sorun, güvenlik güçleriyle ilişkilerde, ilişkinin niteliği ve süresine göre değişik biçim ve yoğunluklarda şiddet ve ayrımcılığa uğrama biçiminde yaşanmaktadır.

Katılımcılara, haklarını bilip bilmemeleri dışında, haklarını arama sürecinde ne tür engeller algıladıkları ya da yaşadıklarının öğrenilmesi amacıyla açık uçlu bir soru sorulmuştur. Bu sorunun, bir anlamda, adaletin uygulanması sürecinde, insanların harekete geçmelerini engelleyen sosyal-psikolojik faktörlere ilişkin bilgi sağlayacağı düşünülmüştür. Katılımcıların yüzde 24'ü, "artık" hak arama sürecinin önünde bir engel olmadığını düşünmektedirler. "Artık" sözcüğü katılımcıların en sık kullandıkları ve "bugün", "eskiden değil şimdi", "günümüzde" gibi anlamlar için üst başlık olarak kullandığımız bir sözcüktür ve hak arama sürecinin önündeki engellerin giderek azalmakta olduğunu, hatta yok olduğunu vurgulayan bir ifadedir. Katılımcıların yüzde 8'inin, hak aramanın önündeki engel olarak "bilgisizlik"i en önemli neden gibi görmeleri de bu kategoriye eklenerek, hak arama sürecini engelleyen hukuksal bir faktör olmadığı biçiminde yorumlanabilir; böyle düşünüldüğünde katılımcıların yüzde 32'sinin, hak arama sürecinde yasal bir engel olmadığını algıladıkları söylenebilir. Buna karşın katılımcıların oldukça büyük bir bölümü, hukuka, yani adaletin hukuk yoluyla gerçekleşebileceğine güvenmediklerini (yüzde 26) belirtmişlerdir. Bu kategoriyi etkileyen ve hak arama sürecini engelleyen bir başka kategori de "güvenlik güçlerinden korku" dur; bu kategoriye uygun tepkiler veren katılımcıların oranı yüzde 20'dir. Genel olarak hukuksal sürece güvenmeme biçiminde ifade edilen algı, görüş ve deneyimler Diyarbakır'da, "bölgeye özgü" algılanmakta, tüm devlet kurumlarının aynı yönde davrandıklarına ilişkin bir kanaati içermekte, dolayısıyla yargının bağımsızlığına genel bir inançsızlık vurgulanmaktadır. İçerik analizi yapılırken, "Kürt olduğum için, bana adil davranıldığına inanmıyorum" yönündeki ifadeler, "ayrımcılık-dışlanma" başlığı altında ele alınmıştır fakat genel olarak hukuksal sürece güvenmeme algısının altında, işkence ve kötü muamele görenlerle ilgili algılara benzer biçimde, yoksullar, mağdurlar, mazlumlar ve genel olarak bölgede yaşayanlara adil davranılmadığı yönündeki kanaat vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Bu yazıda bulgularını özetlediğim araştırmaların yapıldığı 2004 - 2005 yıllarında Türkiye'de şiddet ve işkenceyle mücadele konusunda kısmi yasal düzenlemelerin yapıldığı ve genel olarak neredeyse "işkencenin artık hayatlarımızdan çıkabileceğine" dair umutların yeşermeye başladığı bir toplumsal ruh hali egemendi. Uluslararası ve ulusal insan hakları örgütlerinin verileri de kısmen bu yaklaşımı doğrular nitelikteydi. Her ne kadar araştırmamız boyunca görüştüğümüz katılımcıların zihinlerinde günlük hayatta şiddetin ve işkencenin "sıradan"lığına dair ortak bir kanaatin varlığı görünür olsa da, özellikle "hak arama" süreciyle ilgili olarak bir iyileşme

algısı da açıkça kendini göstermekteydi. Oysa bugün, bir süredir giderek artan biçimde işkence uygulamaları, en ağır insan hakları ihlalleri biçiminde yeniden görünür olmaya başladı. Araştırmamızın bulguları çok açık biçimde işkencenin gerek iktidarların ideolojik yaklaşımları, gerekse gerçek ve muhtemel kurbanlar ve "seyirciler"in zihniyet yapılarında köklü değişimler yaşanmaksızın, yasal düzenlemelerle ortadan kalkamayacağını gösteriyor. İnsan hakları örgütleri ve hukuk alanında işkenceyle mücadele konusunda çalışanlar tarafından işkencenin ortadan kaldırılmasının önündeki en önemli engel olarak vurgulanan "cezasızlık"ın, verili yasal sisteme rağmen sürdürülebilir olması da kamu vicdanında meşrulaştırılabilir olmasıyla yakından ilişkilidir. Cezasızlık uygulaması sürdükçe, mağdurların hak arama konusundaki isteklilikleri de giderek azalmaktadır. Araştırmamızın sonuçları özellikle İzmir'de mağdurlar açısından iki sürece işaret etmektedir: Öğrenilmiş çaresizlik ve haksızlığa uğramışlık duygusu... İlki, şiddet ve işkenceye karşı hareketsizliği, karşı çıkmanın bir işe yaramayacağı düşüncesini ve davranışını, ikincisi ise paradoksal biçimde işkencenin dışsallaştırılmasını beslemektedir. Aktarılan deneyimlerde büyük ölçüde "haksız yere", "suçsuz olduğum halde", "hiç hak etmemişken" ve benzeri ifadelerle katılımcılar, şiddet ve işkencenin kendilerine yapılmış bir haksızlık olduğunu vurgulamakta, dolayısıyla bu muameleyi "hak etme"nin belirli koşulları olduğuna ilişkin kendiliğinden, gizil bir düşünceye, bilişsel arka plana sahip olduklarını göstermektedirler. Bu süreç bulgular bölümünde özetlemeye çalıştığım, şiddetin meşrulaştırılmasına ve kurbanın değersizleştirilmesine hizmet etmektedir. İnsanlar, şiddet ve işkence karşısında "hiç bir şey yapamadıklarını" vurgulamaktadırlar. Tepki verememe ve bu davranışın cezasız kalması düşüncesi şiddet ve işkence yapanın ya fiziksel-durumsal ya da resmi gücünden kaynaklanmaktadır. Katılımcılar, özellikle işkencenin cezalandırılabileceğine ilişkin bir inanca sahip değildirler, bunun en önemli nedenlerinden biri işkencenin, görünür kılınamamasıdır ya da cezalandırılacağına ilişkin bir resmi kararlılığın algılanamamasıdır. Bu düşünce birçok sorunun yanıtından anlaşılmaktadır. Eğer, bir bedeli olmayacaksa ve elimden hiçbir şey gelmiyorsa o zaman şiddet ve işkenceye maruz kalmamak için, yapmamam gerekenlere dikkat etmeliyim: Sosyal psikolojik süreç bu biçimde işlemektedir, öğrenilmiş çaresizlik ve mağdurun -mağdur insanın kendisi bile olsa- değersizleştirilmesi... Öğrenilmiş çaresizlik neredeyse kolektif bir bilinçaltı oluşumu gibi kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Deneyimler incelendiğinde, üç kuşaktır, neredeyse askeri darbelere birebir eşlik eden bir tarihsel dizge içinde aktarılan şiddet ve işkence hikayeleri, bu olguların hem yaygınlığını hem de değişmezliğini vurgulamaktadır. Şiddeti yaşamayan biri için bile, model alma yoluyla şiddet ve işkence deneyimleri ve onlara ilişkin sosyal psikolojik bilişsel süreçlerin oluşumu, meşrulaştırma ve öğrenilmiş çaresizlik davranışını beslemektedir.

İki şehirde de dikkati çeken bir başka sonuç, çokça savunulduğu gibi, şiddet ve işkenceye yönelik genel bir duyarsızlaşma halinden söz edilemeyeceğidir. Bu yorum, özellikle deneyimlerin aktarıldığı bölümden ve genel olarak araştırma sırasındaki gözlemlerden kaynaklanmaktadır. Yaşanan, genel bir öğrenilmiş çaresizlik hali, güçsüzlük algısı ve meşrulaştırma eğilimidir. Kuşkusuz bu süreci, devletin kurumlarına duyulan güven ve kurumların demokratik algılanması ile ilgili bulgular da açıkça beslemektedir. Bir toplumun kendilerini "solcu" olarak ifade eden katılımcılarının bile, en güvendikleri ya da güven konusunda üzerinde en çok anlaşılan kurumlardan birinin "ordu" olması, toplumun otoriteyle ilişkisinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Diyarbakır'da tam tersi bir değerlendirmenin söz konusu olması, teorik yaklaşımların ve önceki çalışmaların bulgularıyla da tutarlı olarak, yaşanan şiddet ve işkence deneyimlerinin yoğunluğuyla ilgilidir. Ne yazık ki, ancak böylesi uzun süreli ve yoğun "haksızlığa

uğrama duygusu" ve şiddet, işkence yaşantısı, meşrulaştırma eğilimini ortadan kaldırabilmekte ve dünyanın adil olduğuna ilişkin inancı zayıflatabilmektedir.

Son yıllarda giderek artan bir biçimde kötü muamele ve işkence konusundaki hak ihlallerinin, güvenlik kurumlarından çok, kamusal alanlarda ve güvenlik güçleri tarafından mağdurların güvenlik kurumlarına götürülmesi aşamasında gerçekleştiğine dair gözlemler dile getirilmektedir. Özellikle kitlesel eylemlerde güvenlik güçlerinin "aşırı güç kullanımı" isimlendirmesiyle bir anlamda örtük-yasal bir dille meşrulaştırılan yaygın şiddet kullanımı, önemli bir sonuca işaret etmektedir. Şiddet ve işkence hem suçlular hem de mağdurlar açısından yaygınlaşmakta adeta kolektif, sıradan bir yaşantıya dönüşmektedir. Kitlesel eylemlerde görev yapan güvenlik güçlerinin şiddet davranışları ne kendileri ne de mağdurlar tarafından ayırt edilebilmekte ve böylece şiddet ve kötü muamele suçu işleyenler açısından sorumluluk dağılmakta ve kimliksizleşmektedir. Mağdurlar açısından ise, gerek kamusal alanlarda gerekse polis araçları vb. mekanlarda yaşanan şiddet deneyimleri, "diğer" pek çok insanla paylaşılan yaşantılar olması bakımından bir anlamda sıradanlaşmakta, etkisi hafiflemektedir. Bireysel bir yaşantı olmaktan çıkan şiddet ve kötü muamelenin gerek yasal gerekse zihinsel süreçler açısından "cezasız" kalması kolaylaşmaktadır. Kitlesel eylemler öncesinde, sonrasında iktidarın farklı sözcüleri tarafından dile getirilen mağdurlara yönelik değerlendirmeler de, mağdurun değersizleştirilmesini kolaylaştıran ve genel olarak sistemin meşrulaştırılmasına yol açan "etiketleme-damgalama" içeriğini taşımaktadır. Yaygın medya bu söylemi sürekli güçlendirmekte, dolayısıyla şiddet, kötü muamele ve işkence gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde mağdurlara yönelik bir ayrımcılık süreci olarak algılanamamaktadır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, işkenceyle mücadele öncelikle bir toplumun onu mahkum etmeye yönelik zihinsel ve ideolojik bir sözbirliğine ulaşması ve bu yönde direnme hakkını kullanmasıyla başarılabilir. Bu sözbirliğinin oluşması kuşkusuz, işkencenin bütünüyle görünür kılınması, bir insan hakları ihlali ve insanlık suçu olarak teşhis ve teşhir edilmesi yönündeki zihinsel ve davranışsal kararlılıkla mümkün olabilir.

Kaynaklar

Altemeyer, B. (1998). The other "authoritarian personality". Advances in Experimental Social Psychology, 30, 47-92.

Furnham, A. Karani, Y. (1985). A cross-cultural study of attitudes to women, just world, and locus of control beliefs. Psychologia, 28, 11-20.

Furnham, A., Procter, E. (1989). Belief in a just world. British Journal of Social Psychology, 28, 365-84.

Jost, J.T., Glaser, J., Kruglanski, A.W.& Sulloway, F., (2003). Political conservatism as a motivated social cognition. Psychological Bulletin, 129, 339-375.

Jost, J.T., Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. European Review of Social Psychology, 13, 111-153.

Levin, S. (2004). Perceived group differences and the effects of gender, ethnicity, and religion on social dominance orientation, Political Psychology, Vol:25, No.1, P. 31-48.

Lipkus, I. M. ,Dalbert, C. ; Siegler, I. C. (1996) The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus others, Personality and Social Psyc. Bull., 22, 666-667.

Lipkus, I. M. ;Siegler, I. C. (1993). The belief in a just world and perceptions and discrimination, J. of Psychology, 127, 465-474.

Pratto, F. (1999). The puzzle of continuing group inequality: Piecing together psychological, social, and cultural forces in social dominance theory. Advances in Experimental Social Psychology, 31, 191-263.

Pratto, F.; Sidanius, J.; Stallworth, L. M.,Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation:A personality variable predicting social and political attitudes. Journal of Personality and Social Psychology, 67, 741-763.

Rubin, Z., Papleu, L. A. (1973). Belief in a just world and reactions to another's lot. Journal of Social Issues.29, 73-93.

Rubin, Z., Tyler, M. (1975). Who believes in a just world? Journal of Social Issues. 31, 65-89.

Sidanius, J. (1993). The psychology of group conflict and the dynamics of oppression: A social dominance perspective In S. Iyengar & W. McGuire (Eds.) Explorations in political psychology (p. 183-219). Durham, NC: Duke University press.

İşkencenin Önlenmesi: Sorunlar ve Çözümler

Nalan Erkem*

GİRİŞ

Son yıllarda Avrupa Birliği'ne uyum yasalarıyla başlayan yasal iyileştirmeler ve hükümetin "işkenceye sıfır tolerans" söylemi, işkence ve kötü muamelenin pratikte, nitelik ve nicelik olarak görece azalmasına yol açmıştı. İşkence vakalarının sayısındaki azalmanın yanı sıra uygulanan yöntemlerde de bir değişim meydana gelmiştir. Elektrik işkencesi, falaka, filistin askısı, tecavüz gibi ağır işkence yöntemlerinin sayısı azalırken, bunun yerine kaba dayak, tehdit, hakaret, soyarak ıslatma gibi yöntemler yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tutulma mekânlarındaki işkence ve kötü muamele azalırken, güvenlik güçlerinin aşırı şiddet uygulamaları bu kez ifade özgürlüğü kapsamında yapılan toplumsal gösterilerde yaygınlaşmıştır. Ağır işkence ve kötü muamele sayısındaki azalmaya karşın faillerin cezasızlığında bir değişim olmamış, yine işkence davalarındaki cezalandırma oranı, her zaman olduğu gibi, genel ceza davalarındaki cezalandırma oranının çok altında kalmıştır. Davalar çoğunlukla beraat ile sonuçlanmış ya da zamanaşımına uğramış, cezalandırmayla sonuçlanan davalarda da işkence suçundan değil kötü muameleden ceza verilmesi ve verilen cezanın para cezasına çevrilerek ertelenmesi yöntemi yaygın olarak uygulanmıştır.

Adalet Bakanlığı istatistiklerinin ve mahkemelerdeki dosyaların incelenmesiyle görülen bir başka çarpıcı gerçek de memura mukavemet davalarındaki artış olmuştur. Kayıtlar incelendiğinde her bir işkence iddiasına karşılık, işkence mağdurunun sanık olduğu bir memura mukavemet davası açıldığı görülmektedir.

Hükümetin işkenceye sıfır tolerans söyleminin sürdüğü 2002-2004 döneminde, bazı yerel mahkemelerin işkenceden dolayı verdiği kararlarda uluslararası sözleşmelere atıf yaptığı görülmüştür. Yargıtay Ceza Daireleri ve özellikle de Ceza Genel Kurulu kararlarında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme ve Avrupa İşkenceye Karşı Sözleşme'ye atıfta bulunulduğu, hatta bazı karar gerekçelerinin sözleşme maddeleri ile gerekçelendirildiği görülmüştür. Yargıtay'ın bu tutumu yerel mahkemelerin, avukatlarca ileri sürülen uluslararası sözleşmeleri ve AİHM içtihatlarını, kısmen de olsa, dikkate almaya başlamasına yol açmıştır.

Bir başka olumlu gelişme de 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu ile kapsamı genişletilen zorunlu avukat uygulaması olmuştur. Yasanın ilk halinde 18 yaşından küçükler, sağır-dilsizler ve kendini savunamayacak durumda olanlar, hakkında tutuklama isteminde bulunulanlar ile üst sınırı beş yıldan fazla cezayı gerektiren suçlarla suçlanan kimseler de avukat bulundurma zorunluluğu kapsamında tutulmuştur. Zorunlu avukat uygulamasının kapsamının bu şekilde genişletilmesi, işkence ve kötü muamele iddialarının azalması sonucunu doğurmuştur.

* Avukat

Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, Haziran 2006'da 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 9. maddesinde yapılan değişikliklerle haklar geri alınmaya başlanmış, yakalanan terör zanlılarının ilk 24 saat için avukat yardımından hâkim kararıyla yoksun bırakılmasına, tüm gözaltı süresince yalnız bir tek avukatla görüşebilmesine ve ifade almada sadece bir avukatın bulunabilmesine ilişkin kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmıştır. Sonraki süreçte ise, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) yapılan değişikliklerle, ceza üst sınırı beş yılı aşan suçlara ilişkin avukat bulundurma zorunluluğu, "ceza alt sınırı beş yılı aşan suçlar" şeklinde değiştirilmiş ve böylelikle zorunlu avukat uygulaması tümden daraltılmış, neredeyse ortadan kaldırılmıştır. Anılan değişiklikler gözaltı süreçlerinde avukatların süreç dışında tutulmaları sonucunu doğurmuş, böylece keyfi gözaltıların sorgulanması, işkence ve kötü muamele uygulamalarının, görece de olsa, engellenmesi olanağı yok edilmiştir.

Bu sürece paralel olarak 2007 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda (PVSK) yapılan değişikliklerle, polisin silah kullanma yetkisinin kapsamı genişletilmiş ve polise, önleme görevleri sırasında aşırı güç kullanma yetkileri verilmiş, işkence ve kötü muamelenin önü açılmıştır.

Bir yandan mevzuat değişiklikleriyle, önceden verilen haklar birer birer geri alınırken, diğer yandan yargıya yönelik açık müdahale ve baskıların da, işkencenin önlenmesi bakımından olumsuz etkiler doğurduğu gözlemlenmiştir. Kamuoyunda "Şemdinli Davası" olarak bilinen ve Şemdinli'de bir kitapçının bombalanması sonucu bir kişinin ölümüne ilişkin olarak yakalanan ikisi ordu mensubu diğeri de bir itirafçı olan sanıkların yargılanma sürecinde yaşananlar, bu olumsuz etkiye iyi bir örnektir. Bu sürecin sonucunda gerek Yargıtay'ın gerekse yerel mahkemelerin kararlarında uluslararası sözleşmelerin yeri giderek azalmıştır. Yine bu sürecin yargılama pratiklerindeki yansıması, avukatlarca ileri sürülen uluslararası hukuka dayalı savunmaların yerel mahkemelerce dikkate alınmaması şeklinde gelişmiştir.

İşkencenin Önlenmesinde Önemli Bir Deneyim: "İşkenceyi Önleme Grubu"

İzmir Barosu'nun 2001 yılında kurduğu, 2004 yılında Baro'nun yeni yönetimince lağvedilene dek iki yılı aşan süre boyunca bu alanda yoğun bir çalışma yürüten İşkenceyi Önleme Grubu (İÖG), Türkiye'de ilk kez bir baronun işkence ile sistemli mücadeleyi gerçekleştirmesi, bu konuda çalışan avukatların bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, deneyimlerin ortaklaşması, bilgi ve verilerin merkezileşmesi açısından önemli bir deneyim olmuştur.

İşkenceyi Önleme Grubu deneyimi neden önemlidir?

İşkenceyi Önleme Grubu (İÖG) ile barolar, mağdurlara ücretsiz, kesintisiz ve etkin hukuksal yardım sunmuştur. İşkence ile mücadelenin başarısında birincil faktör, İÖG'de gönüllü olarak çalışan avukatların, gerek işkencenin tespiti, teşhisi ve belgelenmesi, gerekse mağdurla iletişim teknikleri ve işkencenin hukuksal takibi konusunda özel eğitim almış ve konusunda uzman hukukçular olmasıdır. İşkence mağdurlarına verilen hukuksal yardımın belli bir merkezden organize edilmesi, 24 saat kesintisiz yardım sağlanması, avukata kolaylıkla ulaşılması, hukuksal yardımın ücretsiz olarak sunulması ve ilgililere gösterilen insanca yaklaşım başarıdaki diğer önemli faktörlerdir. Bilgi ve deneyimin ortaklaşması, verilen hukuk mücadelesinin standardını yükseltmiş ve verimliliği arttırmıştır. Ayrıca yardım sunan merkezin bir yanıyla kamusal kimliği

olan diğer yanıyla sivil toplum örgütü kimliğini barındıran bir hukuk örgütü olmasının, mağdurların İşkenceyi Önleme Gurubu'na (İÖG) güven duymasını sağladığı ve mağdurları başvuru konusunda cesaretlendirdiği görülmüştür.

İşkenceyi Önleme Grubu deneyimi, işkencenin önlenmesi yolunda başarı için, bu alanda görev yapan hukukçuların, diğer meslek gruplarıyla sürekli ve nitelikli işbirliğinin de bir başka önemli faktör olduğunu göstermiştir. İÖG kuruluş aşamasından itibaren Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) uzman hekimleriyle, Adli Tıp Uzmanları Derneği'ne (ATUD) mensup adli tıp uzmanlarıyla ve Tabip Odaları ile sıkı bir işbirliği içerisinde olmuştur. TİHV hekimleri, hukukçulara işkencenin tespiti, belgelenmesi ve işkence mağdurlarıyla görüşme teknikleri konusunda teknik bilgi ve deneyimlerini aktarmış, ATUD mensubu uzmanlar işkence delillerinin toplanması ve değerlendirilmesi ile raporlanması konusunda değerli katkılar sunmuş, Tabip Odaları da alternatif raporlarla dava süreçlerine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu kapsamlı işbirliği sayesinde işkence davalarında cezasızlığın aşılması yolunda önemli başarılar sağlanmıştır.

Barolar hem bağımsız çalışan avukatlar, hem de CMK servislerince görevlendirilen geniş müdafi kadroları aracılığıyla, tutulma mekânlarına girme, işkenceden haberdar olma ve işkence mağdurlarına ulaşma olanağına sahiptir. İşkenceyi durdurmak için önce haberdar olmak gerekir ve bu gerçek İÖG tipi çalışmaların önemini somut biçimde göstermektedir. Elbette bunları söylerken diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliğinin de önemli ve zorunlu olduğunu unutmamak gerekir. Siyasi, etnik, dini, kültürel gruplar ya da engelli grupları gibi belirli toplulukların mensuplarına yönelik işkence ve kötü muamelelerden haberdar olunması ve topluluk mensuplarının şikâyet konusunda cesaretlendirilmeleri ancak ilgili sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilecek işbirlikleriyle mümkündür. İÖG deneyimi ile bu gerçek somut olarak görülmüştür.

İşkencenin önlenmesinde İÖG tipi örgütlenme ve çalışmanın bir başka önemli yanı da avukatların çalışmaları esnasında elde edilen ayrı ayrı bilgilerin tek havuzda toplanarak paylaşılmasına ve birlikte değerlendirilebilmesine imkân yaratmış olmasıdır. Şimdiye dek yaşananlar, belli siyasi grup mensuplarına yönelik işkence ve kötü muamele olaylarına genellikle belli sayıda avukatın müdahale ettiğini, bunun doğal bir sonucu olarak da, yaşanan olaylara ve süreçlere ilişkin bilgilerin farklı avukat gruplarında toplandığını göstermiştir. Diğer yandan adli vakalarda mağdurlar, varsa kendi avukatlarından, yoksa barolarca atanan müdafilerden hukuksal yardım almakta ve bu durum adli şüphelilerin yaşadıkları ihlallere ilişkin bilgilerin de tek tek avukatlarda saklı kalması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla her bir işkence vakasına ait bilgilerin bu şekilde farklı avukat ya da avukat gruplarında kalması, fotoğrafın tümünü görme imkânını ortadan kaldırmaktadır.

İşkenceye karşı görev yapan avukatların kendi meslek örgütleri olan barolar tarafından organize edilmesi; tek tek bireyler ya da grupların yaşadıkları işkence ve kötü muamele öykülerinin tek merkezde toplanmasını sağlamış ve anılan olumsuzluğu gidermiştir. Bilgilerin tek merkezde toplanması, hangi karakolda, kim tarafından, hangi koşullarda, hangi sıklıkla, kimlere, hangi yöntemlerle işkence yapıldığının saptanmasını ve bilinmesini, yani fotoğrafın tamamının görülmesini sağlamış, işkencenin haritasının çıkarılmasına olanak vermiştir. Bu durum işkencenin önlenmesinde son derece önemli bir gelişme olmuş, işkencenin önlenmesi çalışmalarında kime, nerede, ne zaman, nasıl müdahale edilmesi gerektiğini gösteren bir yol haritasının çıkarılmasında önemli bir adım atılmıştır.

İşkenceyle mücadelede en önemli unsurlardan biri de işkencenin tüm boyutlarıyla görünür kılınmasıdır. Resmî makamlar her zaman işkencenin bireysel bir vaka olduğunu savunmuştur. Oysa Türkiye'de işkence kimi zaman sistematik, kimi zaman da yaygın olarak uygulanmış, ama ne yazık ki hiçbir zaman resmî makamların iddia ettiği gibi bireysel vaka düzeyine düşürülememiştir. İşkencenin bireysel mi, yaygın mı yoksa sistematik mi olduğunun saptanabilmesi için tek tek vakalara ilişkin bilgilerin toplanması, rapor edilmesi, görünür kılınması önemlidir. Bu tür raporlama çalışmaları İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)ve İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder) gibi sivil toplum kuruluşlarınca (STK) yapılıyor ise de, bu raporların dayandığı bilgiler ilgili STK'lara yapılan başvurularla ve basına yansıyan vakalarla sınırlı kalmaktadır.

Oysa İÖG pratiği de göstermiştir ki, konunun boyutları gerçekte çok daha büyüktür. Çünkü sadece İzmir ili ve ilçelerine hizmet sunan İÖG'ye, Ocak 2002 - Şubat 2004 arasında yapılan başvuru sayısı 600 civarındadır. Bu sayı, doğrudan İÖG'ye yapılan başvuruların yanı sıra, yukarıda adı geçen STK'lara yapılan ve bu STK'lar tarafından İÖG'ye yönlendirilen başvuruları da kapsamaktadır. Sivil toplum kuruluşları ve baroların işkenceyi önleme alanındaki çalışmalarda yapacakları işbirliğinin, işkencenin gerçek boyutunun görünür kılınması bakımından da çok önemli olduğu açıktır.

İşkencenin toplumsal nedenleri saptanmadan ve giderilmeden, yalnızca adli süreçlerle önlenemeyeceği bir başka gerçektir. İşkenceyi Önleme Grubu'nun çalışmaları kapsamında, Ege Üniversitesi'nden Prof. Melek Göregenli ile gerçekleştirdiği "Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler" adlı bilimsel bir araştırma ile işkencenin toplumsal arka planı araştırılmış ve bu anlamda toplumun işkenceyle "yakın ilişkisi" somut olarak saptanmıştır. Bu araştırmada toplumun çoğunluğunun, kendisinin ya da yakının polis ya da jandarmadan şiddet gördüğü tespit edilmiştir. Araştırmanın sergilediği bir başka önemli gerçek de, katılımcıların, işkencenin cezalandırılabileceğine ilişkin inanca sahip olmayışlarıdır. Prof. Göregenli bunun en önemli nedenlerinden birinin "işkencenin görünür kılınmaması ve cezalandırılacağına ilişkin resmî kararlılığın algılanmaması" olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle İÖG, işkencenin görünür kılınmasını ve etkin hukuksal yardımla yargılama süreçlerinin olumlu yönde etkilenmesini sağlayarak toplumda işkencenin cezalandırılabileceğine ilişkin inancın artmasında önemli bir gelişme sağlanmasına neden olmuştur. Yaratılan bu güven sayesinde gizli kalan birçok işkence vakası, mağdurların cesaret kazanıp gruba başvurmasıyla ortaya çıkmıştır.

Savcılar ve yargıçlar, işkencenin önlenmesinde ve cezasızlığın sonlandırılmasında önemli aktörlerdir. İşkenceyi Önleme Grubu'nun bu konuda yine Prof. Göregenli ile yaptığı bir ortak çalışma, yargıç ve savcıların işkenceye karşı tutumlarının görünürlüğünü sağlamıştır. Gerek bu araştırma gerekse TESEV'in araştırması[1], işkenceyi soruşturmakla yükümlü olan savcı ve yargıçların önceliklerinin hukuk ya da insan değil devlet olduğunu çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir. İşkence suçunun failinin devlet görevlileri olduğu düşünüldüğünde, cezasızlık olgusunun savcı ve yargıçlardan kaynaklanan nedenlerini saptamanın ve bu nedenleri ortadan kaldırmanın ne denli önemli olduğu açıktır.

---

[1] Mithat Sancar & Eylem Ümit, *Yargıda Algı ve Zihniyet Kalıpları*. TESEV, Kasım 2007. http://www.tesev.org.tr/etkinlik/algilar_zihniyetler_raporkasim_2007.pdf

Nitekim AB uyum sürecinde savcı ve yargıçlara Adalet Bakanlığı'nca bir dizi seminer verilmiş ve seminerleri izleyen ilk dönemlerde az da olsa tutum değişiklikleri gözlenmiştir. Ancak Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesinin 2005 raporunda da belirtildiği gibi, savcı ve yargıçların periyodik eğitimleri ile bu alanda bir zihniyet değişiminin gerçekleştirilmesi, sorunun çözümünde önemli ve etkili bir adım olacaktır. Bu konudaki eğitimlerde işkenceye karşı duyarlılığın geliştirilmesinin yanı sıra, her somut olayda gözaltının gerekliliğinin yargıçlarca sorgulanması, şüphelilere haklarının gerçek anlamda öğretilmesi ve bu hakların kullandırılma koşullarının denetlenmesi, şüphelilerin işkence iddiasında bulunmasını beklemeden savcı ya da yargıcın kendiliğinden işkence riskini araştırması, karşısındaki şüpheliye güvenli ortam sağlaması ve uygun yaklaşım göstermesi, savcılık tarafından kolluk güçlerine sıkı denetim uygulanması gibi konularda bir zihniyet değişiminin de gerçekleştirilmesi, işkencenin önlenmesi bakımından önemli bir gelişme olacaktır.

İşkencenin önlenmesinde bir başka önemli konu da doktor raporlarıdır. Gözaltına alınan ya da her nerede olursa olsun işkenceye maruz kaldığını iddia eden kişilerin bağımsız, uzman hekimlerce muayene ve tedavisinin sağlanması temel bir zorunluluktur. Doktor raporları, işkencenin kanıtlanmasındaki en temel delildir. İşkenceyi kanıtlamadaki zorlukların, cezasızlığın temel sebeplerinden biri olduğu düşünüldüğünde, muayene ve raporların önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Mağdur muayenelerinin; adliye binası dışında bulunan, teknik donanımı yeterli ve özerk kurumlarda hizmet veren ve işkencenin teşhis ve tespiti konusunda uzman hekimlerce BM İstanbul Protokolüne uygun olarak yapılması, işkencenin delillendirilmesi ve cezasızlığın önlenmesi bakımından çok önemlidir. Öte yandan, cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklular ile yatılı bakım merkezlerindeki engellilerin veya hastaların, kendi seçecekleri bağımsız hekimlerce muayene edilme hakkının sağlanması da, bu tür tutulma mekânlarındaki kötü muamelenin önlenmesi bakımından yaşamsal önem taşımaktadır.

İşkencenin önlenmesindeki en önemli faktörlerden biri de eğitim sorunudur. Süreçteki tüm aktörlerin genel olarak insan hakları konusunda, özel olarak da işkence ve kötü muamelenin önlenmesi doğrultusunda eğitilmesi, işkencenin insanlık için utanç verici ve hiçbir koşulda onaylanamaz bir insanlık suçu olduğuna dair bilincin geliştirilmesi büyük öneme sahiptir. Bu eğitimin tüm toplumu kapsayacak şekilde yaygın ve sürekli hale getirilmesi ile bir zihniyet değişiminin gerçekleştirilmesi olanaklıdır. Prof. Göregenli'nin yukarıda anılan araştırması, toplumun büyük kesiminin okulda müdürden, öğretmeninden, evde anne babasından, sokakta diğer çocuklardan, askerde üstünden, karakolda polis veya jandarmadan, cezaevinde gardiyandan, kadınların ise ayrıca kocasından ve babasından yaygın olarak şiddet gördüğünü göstermiştir. Toplumdaki yaygın şiddet uygulamalarına karşı önlem alınmadıkça, şiddetin en ağır biçimi olan işkenceye karşı bilinç oluşturulmadıkça, bu sorunun çözülmesi olanaklı değildir. Bu kapsamda öncelikle, işkenceyi hafifseyen, meşrulaştıran, kendiliğinden destekleyen yerleşik zihniyetin değişimini sağlamak gerekmektedir.

Evde kadınların; okullarda çocukların, öğretmenlerin; başta polis, jandarma, gardiyan olmak üzere kamu görevlilerinin; yargıç, savcı, avukat ve hekimlerin, yani sürecin tüm aktörlerinin genel olarak insan hakları, özel olarak da işkence konusunda etkin ve yaygın olarak eğitilmesi ve özellikle hükümetlerin bu konuda göstereceği kararlı ve tutarlı tavırlar, toplumdaki zihniyet değişiminin gerçekleşmesi bakımından önemli katkı sağlayacaktır.

İÖG pratiği, işkencenin önlenmesindeki bir başka önemli faktörün de basınla ilişkiler olduğunu göstermiştir. İşkence olaylarına ilişkin olarak basının düzenli şekilde bilgilendirilmesi ve basında bu konuda duyarlılık geliştirilmesi, işkenceyi görünür kılma ve idari makamların soruşturma yapma ve önlem alma konusundaki isteksizliklerini aşma yolunda önemli bir faktördür.

İşkencenin yaygın oluşunun bir önemli nedeni de mevzuatın buna elverişli olmasıdır. İşkenceyi Önleme Grubu'nun 2004 yılında yaptığı bir çalışmayla tüm mevzuat taranmış, işkenceyi düzenleyen, kolaylaştıran, denetimleri zorlaştıran, etkisizleştiren ve cezasızlığa neden olan düzenlemeler tespit edilerek değişiklik önerisi yapılmıştır. Benzer bir çalışma diğer insan hakları örgütleri tarafından da yapılmış ancak ne yazık ki bu çalışmalardaki ciddi eleştiri ve öneriler sorumlu makamlarca dikkate alınmamıştır. Öncelikle mevzuatta değişiklik yapılarak işkencenin uluslararası hukukta nitelendiği gibi bir insanlık suçu olarak kabul edilmesi ve zamanaşımı kapsamı dışında bırakılması zorunludur. Yine mevzuatta, suçun failler tarafından değil de adli kollukça soruşturulmasını, faillerin tutuklanabilmesini (her ne kadar tutuklama konusu mevzuatta varsa da pratikte uygulanmamaktadır), avukatlara delil toplama yetkisi ve olanaklarının sağlanmasını, savcıların etkin soruşturma yükümlülüğünün yaşama geçirilmesini sağlayacak düzenlemelerin bir an önce gerçekleştirilmesi önemlidir. Mevzuatta yapılacak değişiklikler sorunun çözümüne yönelik olmalı; bu konuda bildik Türkiye pratiğinden -yani yasalarla verilen hakların, sonradan çıkarılan tüzük ve yönetmeliklerle kullanılamaz hale getirilmesi alışkanlığından- vazgeçilmelidir.

Diğer bir önemli konu da gözaltı merkezleri, cezaevleri, akıl hastaneleri ve diğer tutulma merkezlerinin sivil denetime açılmasıdır. Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi, bu türden merkezlerde, sivil toplum kuruluşlarının oluşturacağı bağımsız izleme grupları tarafından önceden bildirmeksizin yapılacak ziyaret ve denetimler, işkence ve kötü muamelenin önlenmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, tutulma mekânlarının sivil denetimini düzenleyen ve Türkiye'nin de imzaladığı BM İşkenceye Karşı Seçmeli Ek Protokol'ün zaman geçirmeksizin onaylanması gerekmektedir. Protokolün onaylanarak yürürlük kazanması işkencenin önlenmesinde önemli bir adım olacaktır.

İşkenceyi Önleme Grubu'nun, işkence şikâyetlerinin yoğun olduğu karakollara gerçekleştirdiği bildirimsiz ziyaretler büyük ses getirmiş, yazılı ve görsel basın ziyaretlere önemli yer vermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, ilgili birimlerdeki ekipler dağıtılmış, soruşturmalar başlatılmış ve ziyaret edilen birimlerde uzunca bir süre işkence olayı yaşanmamıştır. Aynı şekilde cezaevlerine yapılan ziyaretler ve bu ziyaretlerdeki bulguların rapor edilerek kamuoyuna açıklanması, koşullarda görece de olsa iyileşmelere yol açmıştır.

Bu iyileşmelerin sağlanmasında baroların kamusal güce sahip hukuk örgütleri olmalarının önemi büyüktür. Baroların sistemin işleyişini bilen, sistemin içine girme ve sorunları kaynağında görebilme, her aşamada müdahale edebilme ve tüm aktörlerle ilişki kurabilme olanağına sahip kurumlar olması işkencenin önlenmesi çalışmalarında avantaj sağlamaktadır. Nitekim Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi de 2005 yılı raporunda bu gerçeğe dikkat çekerek işkenceyi önleme gruplarının tüm ülkede yaygınlaştırılmasını tavsiye etmiştir. İÖG türü önleme mekanizmalarının tüm barolar tarafından oluşturulması, etkin çalışma olanaklarının sağlanması, işkencenin önlenmesinde ileriye doğru atılmış çok önemli bir adım olacaktır.

Görüldüğü gibi, Türkiye'de işkencenin önlenmesi hedefine varmak için yol hala çok uzun, yapılması gerekenlerse çok ve çeşitlidir. İşkencenin önlenmesi ve giderek tümüyle ortadan kaldırılması yolunda, öncelikle hükümetlerin bu konuda kararlı ve tutarlı politikalarıyla halka güven vermesi, faillerin cezalandırılacağına dair inanç yaratılması, toplumda işkencenin meşruiyetini destekleyen şiddet kültürünün ve öğrenilmiş çaresizliğin aşılması için eğitim ve güven ortamının oluşturulması, insan hakları bilincinin kamu görevlileri ve yargı mensupları başta olmak üzere tüm toplumda geliştirilmesi zorunludur. Ancak uzun vadede gerçekleşebilecek önlemlerin yanı sıra, işkenceyi kolaylaştırıp soruşturmayı etkisizleştiren mevzuat ve uygulamaların ivedilikle değiştirilmesinin, bağımsız ve etkin soruşturma mekanizmalarının geliştirilmesinin, bağımsız sivil ziyaret ve denetim mekanizmalarının ivedilikle hayata geçirilmesinin ve baroların İÖG tipi işkenceyi önleme mekanizmaları kurmalarının yasal zorunluluk haline getirilip bu mekanizmaların desteklenmesinin işkencenin önlenmesi konusunda ciddi kazanımlar sağlayacağı kuşkusuzdur.

İşkenceyi Önlemede Etkin Bir Araç Olarak "Seçmeli Protokol"

Meryem Erdal*

GİRİŞ

İşkencenin ortadan kaldırılması amacıyla oluşturulan ve bağlayıcı nitelikteki tek uluslararası antlaşma olan Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele yada Cezaya Karşı Sözleşme, 10 Aralık 1984'te BM Genel Kurulu tarafından kabul edilerek 26 Haziran 1987'de yürürlük kazandı.

Seçmeli Protokol ise 18 Aralık 2002'de Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda kabul edilerek Sözleşmeye taraf devletlerin imza ve onayına açıldı. Ancak Protokolün yürürlük kazanması için, "sözleşmeye taraf 20 devlet tarafından onaylanma" koşulunun gerçekleşmesini beklemek gerekti. 22 Haziran 2006'da bu koşul gerçekleşerek Protokol taraf devletler için bağlayıcı hale geldi.

Protokolün kabulü uzun, zor ve tartışmalı bir sürecin sonunda mümkün olabildi. 1980'de İsviçre İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT) kurucusu Jean-Jacques Gautier tarafından başlatılan ve Kosta Rika hükümetinin 15 Ocak 1991'de BM İnsan Hakları Komisyonu'na protokol taslağını resmen sunmasıyla devam eden bu süreçte, uluslararası sivil toplum örgütlerinin belirleyici rolü oldu. Protokol, Jean-Jacques Gautier'in Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin savaş esirleri ve siyasi mahkumlarla ilgili ziyaret yöntemini kullanarak yaptığı çalışmalardan esinlenerek geliştirdiği ve alıkoyma yerlerinin düzenli olarak denetimini sağlayacak bir sistemin kurulması fikrine dayanmaktaydı.

Evrensel düzeyde bağlayıcılığı olan Sözleşme yürürlükteyken, işkencenin önlenmesi konusunda Sözleşmeye ek yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmasının en önemli nedeni, ulusal ve uluslararası düzeydeki bağlayıcı düzenlemelere rağmen işkencenin halen devam ediyor olması ve bu soruna karşı daha etkili yeni yaklaşımlar geliştirilmesi ihtiyacıdır. Ayrıca ana sözleşmede, işkencenin önlenmesi konusunda alıkoyma yerlerinin düzenli ziyaretine dayalı ve ulusal önleme mekanizmalarının da oluşturulduğu bir denetim sistemi öngörülmemişti. Protokolle, işkenceyi önlemede ulusal mekanizmaları devreye sokan, ulusal ve uluslararası mekanizmaların eşgüdüm içinde çalışmasını öngören, düzenli ziyarete dayalı yeni bir yaklaşımla, sözleşmeyi tamamlayıcı ek yükümlülükler ve mekanizmalar getirildi. Bu ek yükümlülüklere tabi olmak için *devletlerin* ana sözleşmeye taraf olması ve ayrıca protokolü de onaylaması gerekecekti.

Protokolün içerdiği yeni yaklaşımın hareket noktası, alıkonulma yerleri ne kadar şeffaf olursa işkence ve kötü muamelenin o kadar önlenebileceği öngörüsüdür. Zira özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler diğer insan haklarının ihlalinin yanı sıra işkence ve kötü muameleye uğrama riski altındadır. Çünkü alıkoyma koşullarında resmi otorite altında bulunmaları ve dış dünyadan

* Avukat

yalıtılmaları alıkonulanları, her türlü saldırıya karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu koşullarda dışarıdan bağımsız kişi veya organlar tarafından yapılacak ziyaretlerin yaratacağı caydırıcılık hayati önem taşır. Bu yolla, güvenlik görevlilerinin kurallara uygun davranmaları sağlanabilir ve işkenceyi, gerçekleşmeden önleyebilmek mümkün hale gelebilir.

Bu özellik, Protokolü, ihlal gerçekleştikten sonra harekete geçen diğer işkenceye özgülenmiş uluslararası belgelerden ayırır. Bununla bağlantılı olarak düzenli ziyaret sistemi, taraf devletlerle ve yetkililerle uzun vadeli işbirliği ve diyalog geliştirmeye elverişli fırsatlar yaratır. Sorunların çözümüne yönelik zamanında müdahale fırsatı sunan bu yöntemle, alıkoyma koşullarının iyileştirilmesi ve işkencenin önlenmesi daha olanaklı hale gelir.

Seçmeli Protokolün Çerçevesi

Protokolün 1. maddesinde yer alan ifadeyle Protokol, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı yada aşağılayıcı muamele yada cezanın önlenmesi amacıyla, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin alıkonuldukları yerlere bağımsız uluslararası ve ulusal organlar/(kuruluşlar) tarafından gerçekleştirilecek olan bir düzenli ziyaretler sistemi kurmayı amaçlamaktadır.[1] Öngörülen ziyaret sisteminin, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yada cezanın önlenmesini ve bu muamelelere karşı özgürlüklerinden yoksun bırakılanların korunmalarını güçlendirmeyi hedeflediği açıktır.

Bu hedef doğrultusunda bağımsız ulusal ve uluslararası mekanizmaların düzenli ziyaret yetkisini kullanacağı "alıkonulma yerleri" terimiyle ne kastedildiği yine Protokolde açıklanmıştır. Tam korumayı sağlamak için oldukça geniş bir tanım benimseyen hükme göre alıkonulma yerleri teriminden; "İster bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları (Taraf Devletin) kendi yargı yetki alanı ve kontrolü altındaki herhangi bir yer"[2] anlaşılmalıdır. Aynı kapsamda özgürlükten yoksun bırakma ise "bir kişinin, herhangi bir biçimde alıkonulması yada hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari yada başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmediği bir kamusal yada özel nezarethaneye konulması/(yerleştirilmesi)" anlamına gelir.

Burada temel ölçüt, özgürlükten yoksun bırakmanın, Taraf Devletin bir kamusal makamının emri, kışkırtması, rızası veya onayıyla gerçekleşmesi ve o yerin kendi yargı yetkisinde ve kontrolü altında olmasıdır. Bu koşullara sahip kamusal/resmi veya özel her yer ziyaret edilebilir. Dolayısıyla özgürlüğünden yoksun bırakmanın, kamusal/resmi bir yerde gerçekleşmesi gerekmez. Sayılanlarla sınırlı olmamak üzere polis merkezleri, ceza ve tutukevleri, çocuk merkezleri, idari alıkoyma mekanları, göçmen ve sığınma merkezleri, hava alanlarındaki transit bölgeler ve sınırlardaki kontrol noktaları, tıbbi ve psikiyatrik kurumlar da Seçmeli Protokol gereğince ziyaretlere konu olacaktır. Ziyaret edilecek yerler, kişilerin alıkonulduğu ve özellikle birçok ihlale açık oldukları "gayri resmi" alıkonulma mekanlarını içerecek şekilde geniş tutulmalıdır.

---

[1] İlgili metnin çevirisi Prof. Dr. Mehmet Semih Gemalmaz'ın İnsan Hakları Belgeleri, Cilt VI, adlı eserinden alınmıştır. Yazar tarafından çeviride kullanılan dipnotlar için ayrıca Bkz. İnsan Hakları Belgeleri, Cilt VI, sh 166 vd., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2004.

[2] Protokolün 4. maddesinde yer alan tanımın çevirisi için Prof. Dr. Mehmet Semih Gemalmaz'ın adı geçen eserine bakınız.

Protokol, ziyareti gerçekleştirecek iki mekanizma öngörmektedir. Bunlardan ilki, BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin organı olan İşkenceye Karşı Komite'ye bağlı olarak kurulan ve taraf devletlerle ve ulusal önleme mekanizmalarıyla işbirliği temelinde çalışan Uluslararası Önleme Alt Komitesi'dir. İkincisi ise her devletin kendi ülkesinde işkencenin önlenmesi amacıyla oluşturması gereken ulusal önleme mekanizmalarıdır.

Alt Komite, 18 Aralık 2006 tarihinde 29 taraf devletin katılımıyla seçilen on bağımsız uzmandan oluşmaktadır. Uygun kompozisyonun yaratılması için üyelerin seçiminde, coğrafi dağılım, farklı cinsiyet, medeniyet ve hukuk sistemlerini temsil gibi kriterlere özen gösterilir. Şu anda 34 olan taraf devlet sayısının 50'ye ulaşması halinde, Komitenin üye sayısı 25'e çıkarılacaktır.

Her iki mekanizma da gizlilik, tarafsızlık, seçici olmama, evrensellik ve nesnellik ilkeleri doğrultusunda çalışırlar. Alıkonulma yerlerine yapacakları düzenli ve *ad hoc* (periyodik olmayan) ziyaretlere ilişkin alıkonulma koşullarının iyileştirilmesine ve işkencenin önlenmesine yönelik taraf devlete tavsiyelerde bulunmak, gözlemleri/tespitlerini yetkili makamlara sunmak ve tavsiyeleri izlemekle görevlidir. Yetkili makamlar, ulusal önleme mekanizmasının tavsiyelerini inceleyerek, uygulamaya dönük olası önlemler hakkında önleme mekanizmalarıyla diyaloga girmelidir.

Bu mekanizmaların işlevlerini yerine getirebilmeleri için taraf devletler; alıkonulma yerlerine ve eklentilerine girmelerine izin vermekle, kişilerin alıkonulduğu bina ve eklentilere, alıkonulanlara, alıkonulma koşullarına ve muamelelere yönelik bütün bilgilere sınırsız biçimde erişimlerini sağlamakla, mekanizmalarla görüşen, bilgi veren kişilere herhangi bir yaptırım uygulamamakla, alıkonulanlarla veya gerek duyduğu herhangi bir kişiyle tanık olmaksızın yüz yüze görüşmelerini sağlamakla, mekanizmalar arasında temas kurulmasını teşvik etmek ve kolaylaştırmakla, tavsiyeleri dikkate almakla ve bu konuda diyaloga girmekle yükümlüdür.

Protokole taraf olan devletlerin, en geç bir yıl içinde bir veya birden fazla bağımsız ulusal önleme mekanizmasını protokolün amacı doğrultusunda oluşturması veya görevlendirmesi gerekir. Bunun için temel koşul, mekanizmaların işlevsel bağımsızlıklarının güvence altına alınmasıdır.

Ulusal mekanizmaların işlevsel bağımsızlığı Paris İlkeleri[3] çerçevesinde belirlenmiştir. Protokole göre, taraf devletler insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ulusal kurumlarını kurarken Paris İlkelerine uymak zorundadır. Buna göre, anayasa veya yasa düzeyinde bağımsız bir kurucu temele sahip olması, yeterli uzmanlığa ve mesleki bilgiye sahip kişilerin katılabileceği şeffaf prosedürle üyelerini seçmesi, cinsiyet açısından dengeli dağılıma, etnik ve azınlık grupların temsiline olanak tanıyan uygun kompozisyona ve yeterli mali kaynağa sahip olması, ulusal mekanizmaların işlevsel bağımsızlığının "olmazsa olmaz" koşuludur. Taraf devletler bu koşulları sağlamalı ve güvence altına almalıdır.

[3] İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris İlkeleri), BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve B.M. Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilmiştir.

Türkiye'nin Tutumu

Türkiye Protokolü 14 Eylül 2005 tarihinde imzalamasına rağmen henüz onaylama yönünde adım atmamıştır. Son olarak Avrupa Komisyonu'nun 6 Kasım 2007 tarihli ilerleme raporunda, "Özellikle gözaltı sırasında ve gözaltı merkezlerinde işkence ve kötü muamele vakaları rapor edilmeye devam ediyor. Gözaltı merkezleri bağımsız ulusal kurumlar tarafından bağımsız şekilde gözlenmiyor, zira BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü henüz kabul edilmiş değil"[4] tespitiyle bu konuda bir ilerleme kaydedilmediği vurgulandı.

Türkiye, AB'ye giriş sürecindeki taahhütlerinin bir parçası olarak 2001 yılında yedi farklı insan hakları örgütlenmesi oluşturdu. Ancak bunlar, resmi-idari örgütlenmeler olmaktan öteye geçemedi. Örneğin bu dönemde oluşturulan ve alıkonulma yerlerine ziyaret yetkisine sahip olan insan hakları kurulları (931 adet) mülki amirlere, cezaevi izleme kurulları (130 adet) ise Adalet Komisyonları aracılığıyla Adalet Bakanlığına bağlandı. Ulusal kurumların büyük bölümü, bağımsız bir kuruluş yasası yerine idari tasarruf olan yönetmeliklerle kuruldu. Yine bu kurumlara, hiçbir biçimde yönetimsel ve mali açıdan özerklik tanınmadı. Böylece, ulusal kurumların işlevsel bağımsızlığı ortadan kaldırıldı. Bu durumun yol açtığı güvensizlik ortamı, insan hakları alanında çalışan uzman kişi ve kuruluşları mevcut örgütlenmelere karşı mesafe koymaya itti. Nitekim yaklaşık yedi yıllık uygulama boyunca alıkoyma yerlerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamada kurulların etkisiz ve işlevsiz kaldığı görüldü. Ayrıca bu süreçte, insan hakları iddialarını inceleme heyetleri gibi örgütlenmelerin hiç oluşturulamadığına, İnsan Hakları Danışma Kurulu gibi örgütlenmelerin ise hükümetçe fiilen çalıştırılmadığına ve üyelerinin bağımsız çalışma güvencelerine sahip olmadığına tanık olundu. Zira Ekim 2004'de azınlık raporunun yayınlanmasından bu yana Danışma Kurulu işlerliğini yitirmekle kalmadı, raporu hazırlayan uzman akademisyenlerin cezalandırılmaları yönündeki hukuki süreç devam ettirildi.

Bir dizi reforma rağmen devam eden işkence ve kötü muamele iddiaları ve alıkonulma yerlerinden olan akıl hastaneleri, çocuk ve yaşlı bakımevlerinde sıklıkla gündeme gelen işkence görüntüleri karşısında bağımsız izleme mekanizmalarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Alıkonulma koşullarının iyileştirilmesi, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi ve insan hakları temelinde yapılacak reformların güçlendirilmesi için Seçmeli Protokol bir an evvel onaylanmalı ve bu kapsamda yeni, yaygın, tarafsız ve idareden bağımsız ulusal ziyaret mekanizmaları oluşturulmalıdır.

[4] Avrupa Komisyonu, Türkiye 2007 İlerleme Raporu,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf

"İşkenceye Sıfır Tolerans" Karnesi

Ahmet Şık*

GİRİŞ

Bu yazı yazıldığı sırada, beş yılı aşkın zamandır iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi hakkındaki kapatma davasıyla ilgili hukuki süreç başlamış bulunuyordu. Bu yazının konusu elbette karşısında durduğumuz parti kapatmalar değil, ancak AKP hakkında birtakım anımsatmalar yapmak gerektiği kanaatindeyiz. Herkesin bildiği üzere, "laiklik karşıtı hareketlerin odağı haline gelmek" suçlamasıyla kapatılmak istenen AKP, hem 3 Kasım 2002 hem de 22 Temmuz 2007 seçimlerinde azımsanmayacak bir kitle desteğiyle iktidara gelmişti. 2002 seçimleri öncesinde Recep Tayyip Erdoğan seçim meydanlarında hepimizi, en azından insan hakları savunucularını oldukça heyecanlandıran bir sloganı ağzına pelesenk etmişti: "İşkenceye sıfır tolerans" Böylece seçimleri kazanmasına kesin gözüyle bakılan müstakbel başbakanın ağzından, insan hakları karnesinde hacimlice yer tutan işkenceyle mücadele sözü verilmiş oluyordu.

AKP'nin yüzü AB'ye dönüktü ama...

İlk iktidar döneminde yüzünü Avrupa Birliği'ne dönen AKP, olası AB üyeliği için gerekli kriterleri yerine getirmek amacıyla Uyum Yasaları adı altında bir dizi reform paketini de kısa zamanda hayata geçirerek demokratikleşme yolunda ciddi sayılacak adımlar atmıştı. Bu reformlar arasında bizi ilgilendirenler doğal olarak, işkence başta olmak üzere birtakım insan hakları ihlallerine yol açan uygulamalara karşı olanlardı. İnsan haklarının güçlü bir şekilde koruma altına alınması ile ilgili yasalarda değişiklikler içeren kapsamlı reform paketleriyle gözaltında tutulan kişilere daha fazla koruma sağlayan ve tümü Ceza Muhakemesi Kanunu ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin kapsamı içinde olan tedbirlerle birtakım iyileştirmeler sağlandı. Böylece gözaltı süresinin kısaltılması, hukuki yardım alma hakkı, güvenlik güçleri mensuplarının mevcut olmadığı bir ortamda tıbbi muayene hakkı, savunma vekili olmaksızın güvenlik görevlisi tarafından alınan ifadelerin hâkim veya mahkeme huzurunda tekrar edilmemiş ise kabul edilemez olması gibi önemli değişikliklerle polis gözaltısında kayıtlı olarak tutulan kişilerin uğradığı hak ihlallerinin azalmasına katkı sağlanmış oldu. 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu'nda, işkence suçu nedeniyle doğrudan soruşturma açılabilmesinin önü açıldığı gibi, ağırlaşmış işkence suçu da dahil olmak üzere, işkence ve kötü muamele suçlarını tanımlayan hükümlerin yeniden düzenlenmesiyle bu suçlar için verilecek cezalar artırıldı.

İşkencenin kısmi azalmasında AKP mi etkili oldu?

Bu dönemde işkencede sayısal olarak gözle görülür bir düşüş olmuştu. Polislerle ilgili bizzat Emniyet Genel Müdürlüğü'nce birtakım iyileştirme çalışmaları yapılmış, teşkilat kendini AB'ye

* Gazeteci

daha uygun hale getirmek için çaba harcamıştı. İnsan hakları ile ilgili eğitim çalışmaları, mesleki eğitim dersleri, kimi kafatasçı ve geleneksel tutum takınan polislerin daha pasif görevlere getirilmesi, kısmen de olsa insan hakları mücadelesi yapan kimi sivil toplum örgütleriyle eskiye kıyasla daha yakın ilişki kurulması ve daha çağdaş emniyet müdürlerinin göreve gelmesi gibi yeni yapılanma ve uygulamalar, işkence istatistiklerine hayli katkı sağlayan polis teşkilatının karnesini bir nebze de olsa düzeltmişti. Ama tek başına işkencenin azalmasını sağlayan, ne bu tür düzenlemeler, ne başbakanın vermiş olduğu söz, ne de AB uyum yasalarıydı. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasının ardından örgütünün ilan ettiği tek taraflı ateşkes uyarınca 1999-2004 yılları arasında süregelen çatışmasızlık ortamı bu sürece hayli katkı sağladı demek yanlış bir saptama olmaz. Cumhuriyet tarihinden daha eski bir geçmişe sahip olan Kürt sorunu, Türkiye'nin son yirmi beş yılına damgasını vurmuştu. Özellikle savaşın şiddetlendiği dönemlerde, başta yaşam hakkı olmak üzere ciddi insan hakları ihlallerine tanık olunan bir süreçten geçilmişti. Öcalan'ın yakalanmasıyla birlikte başlayan çatışmasızlık süreci, haliyle insan hakları ihlallerinde de gözle görülür bir düşüşü beraberinde getirdi. Bu düşüşte, işkencenin gözaltı merkezleri yerine, gösteriler sırasında kolluk kuvvetlerinin gözaltına almadan kaba dayak ve aşırı güç kullanımıyla sokaklarda yapılmasının da etkisi vardır. Öte yandan işkencenin uygulayıcıları olan polis ve askerin Kürtleri düşman olarak görmesinde önemli bir yeri olan şehit cenazeleri, silahlı saldırılar bu dönemde yok denecek kadar az yaşanmıştır. Kürt sorununa bağlı olarak yaşanan toplumsal muhalefet hareketleri de bu dönemde bocalamış ve sorunun geçici olarak tartışılmaktan uzak kalması nedeniyle etkili bir muhalefet yöntemi geliştirememişlerdir. Türk solu içindeki silahlı mücadele yürüten kimi gruplar da geçmiş dönemlerden itibaren, devletin kendilerine yönelik düzenlediği yargısız infaz türü kanlı tasfiye hareketleri nedeniyle lider ve eylem kadrolarında ciddi kayıplar vermişler ve marjinalize edilerek daha sıkı denetim altında tutulmaya başlanmışlardır. Yine bu dönemlerde yaşanan gözaltı ve tutuklamalar nedeniyle, mücadele yürütecek insanların çoğu cezaevlerine gönderilerek muhalif hareket sokaklardan temizlenmiştir.

İşkence ve cezasızlık yerli yerinde duruyor

Bu gibi gelişmelere ve işkencenin sayısal olarak azalmasına bakarak ulusal ve uluslararası düzeyde, Türkiye'de artık işkence sorunu olmadığına ilişkin genel ancak hatalı bir görüş oluşmuştu. Ancak, gözaltı merkezlerindeki işkence vakalarının sayısı düşmüş ve işkence yöntemleri açısından daha vahşi uygulamalar terk edilmiş olsa da, işkence ve cezasızlık yerli yerinde duruyordu. Her şeye karşın AKP, kendisinden önceki iktidarlara kıyasla daha az başını ağrıtacak ve herkesin beklediği üzere özellikle Kürt sorununun siyasi yoldan çözümü konusunda elinin daha rahat olabileceği bir dönemde hükümet olmuştu. Ancak sürecin böylesine avantajlı olduğu bir dönemde bile gerekli adımlar atmanın çok uzağında davrandı. Statükocu kesimlerin, sistemin bekası adına iktidarı ellerinden kaçırmama kaygısıyla AKP'ye yönelik sindirme hareketleri ve birtakım provokasyon saldırılarıyla Türkiye önemli siyasal ve sosyal krizlerin ve haliyle insan hakları gündemini meşgul eden olayların yaşandığı bir sürecin içine girdi. Yaşanan kaygı verici siyasal ve sosyal gelişmeler insan hakları duyarlılığında da ciddi bir deformasyona yol açtı. Yapılan her demokratikleşme yasası, hukuken genelgelerin yasaların üzerinde olamayacağı hükmüne karşın birtakım genelgelerle uygulanamaz kılındı. AB ile başlayan sıcak sürecin reformların önünün kesilmesiyle sona ermesi, demokratikleşme kanallarını da tıkadı ve böylece başta yaşam hakkı, işkence yasağı, düşünce ve ifade özgürlüğü konularında olmak üzere ciddi insan hakları ihlallerinde yeniden artış görülmeye başlandı.

Reformlar geri alındı

2006 yılına gelindiğinde insan hakları savunucularını, Türkiye'deki reform sürecinin AB ile müzakerelere bağlı bir ev ödevi olduğu ve demokratikleşme konusunda atılan adımların samimi olmadığına ilişkin eleştirilerinde haklı çıkaracak birtakım yasal düzenlemelere gidildi. Türkiye'de resmi ve sivil geniş toplumsal kesimlere egemen olan otoriter, ayrımcı ve ırkçı zihniyet muhalif siyasi partilerden sivil toplum örgütlerine ve sokaktaki sıradan vatandaşa dek herkes için demokratik yaşamı yok edici bir tehdit haline geldi. İlkin 2006 Haziran ayında Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan yeni düzenlemelerle terör tanımı genişletilerek hak ihlallerinin önü açılmış oldu; ifade özgürlüğünü tehdit eden ve işkence uygulamasına zemin hazırlayan bir yasal düzenleme hayatımıza girdi. İşkenceye karşı alınan tedbirler yönündeki kazanımların geriye alınması anlamına gelen bu değişiklikle gözaltına alınan bir kişinin gözaltına alındığı andan itibaren savunma vekili ile görüşme hakkının savcının talebi ve hâkimin kararı ile 24 saate kadar ertelenebilmesine olanak tanınarak işkencenin önlenmesindeki en önemli kazanım terk edilmiş oldu. "Terör örgütlerine karşı yapılacak operasyonlarda 'teslim ol' çağrısına uyulmaması veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılabilecek ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler" hükmüyle yargısız infazlara ve bu tür iddiaların soruşturulmasının önüne geçilmesine olanak tanındı. Daha sonra, ülkede herkesin ilgisinin genel seçimlere kilitlendiği koşullarda alelacele çıkarılan bir yasayla Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda (PVSK) değişiklik yapıldı. İçeriğinden zamanlamasına ve çıkarılış biçimine kadar pek çok yönden ciddi tepki ve eleştirilere konu olan değişikliklerle de, polislerin istediğini durdurup kimlik sorma, zor kullanma ve kuvvetin derecesini kendi belirleme yetkileri yasalaşmış oldu.

İnsan haklarında eskiye dönüş

Cezasızlığı ve işkencecileri teşvik edici nitelikteki bu iki değişiklikle hukuksuzluğa karşı tepkisiz bir kamuoyu yaratılmasının önü açıldı. İşkencenin önlenmesinde gerekli ve yararlı olan koruma haklarına ilişkin düzenlemeler bertaraf edilip etkisizleştirilerek güvencesiz ve denetimsiz bir gözaltı süreciyle, sistematik işkence yöntemlerine başvurulmasına uygun koşullar yaratıldı. Suç işleyen terörle mücadele görevlileri için tanınan kurumsal adli yardım, avukat yardımı alan görevlilerin kendi belirledikleri avukatları da içine alacak biçimde genişletildi. Böylece keyfi şiddet kullanımının önü açıldı ve polisin tutum ve davranışlarında giderek artan bir sertlik ve haliyle işkencede eskiyi aratmayan ciddi bir artış yaşandı.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu işkenceye olanak sağlıyor

Özellikle PVSK'de yapılan değişikliğin ardından polis kurşunuyla veya polisin uyguladığı diğer şiddet yöntemleri sonucunda meydana gelen ölümler, yaralanmalar, işkence olayları sıradan olaylar halini aldı. Böylece uzun bir süredir geniş kamuoyunun gündeminden düşmüş işkence meselesine de yeniden biraz yakından bakmak olanağı doğdu ve çokça sarf edilen "işkenceye sıfır tolerans" sloganının pratikte Türkiye'de herhangi bir değişiklik yaratmadığı da öğrenilmiş oldu. Bu durum Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) raporlarında da kendini gösterdi. 2006 yılında işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesi ile TİHV'in işkence tedavi merkezlerine başvuran kişi sayısı 337 iken, 2007 yılı içinde TİHV'in Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir'deki 5 merkezine işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesiyle 452 kişi başvurdu.

293'ü erkek, 159'u kadın ve 33'ü çocuk olan bu 452 kişiden 320'si aynı yıl içinde işkence gördüğünü beyan etti. 2006'da ise bu sayı 252 idi. Mağdurların anlatımına göre ağır kaba dayak, aşağılama, hakaret etme gibi yöntemler başta olmak üzere öldürme tehdidi, diğer tehditler, işkenceye görsel ve işitsel tanıklık, yakınlarının yanında işkence yapma, anlamsız itaat etmeye zorlama, vücudun tek bir noktasına sürekli vurma, saç, sakal, bıyık yolma, aşırı fiziksel aktiviteye zorlama, soğuk ortamda bekletme, biber gazı sıkma, cinsel taciz, hayâ burma gibi işkence yöntemlerinin kullanıldığı tespit edildi. Mağdurların maruz kaldıkları kaba ve vahşi uygulamalar sonucunda oluşabilecek kırıklar, organ yaralanmaları ve kaybı, kulak zarı yırtılması gibi çeşitli ağır travma tabloları ile karşılaşıldığı anlatılan TİHV 2007 yılı tedavi merkezleri raporunda[1] fiziksel tanıların yanı sıra başvurularda başta akut stres bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere çeşitli ruhsal bozuklukların da saptandığı belirtildi.

Hak örgütlerinden işkence bilançoları

TİHV raporuna göre 2007 yılı içinde işkence gören 320 kişinin bu uygulamaya maruz kaldığı yerler şöyle belirlendi:

İşkence uygulanan yerler	Başvuru sayısı	Oran %
Emniyet müdürlükleri	98	% 30.6
Polis karakolu	61	% 19.0
Jandarma karakolu/komutanlığı	17	% 5.3
Açık alan/araç içi	112	% 34.9
Diğer	32	% 10.2
TOPLAM	320	% 100

İnsan Hakları Derneği'nin, beş kişinin gözaltında öldüğünü belirlediği 2007 verilerine göreyse 687 kişi işkence gördüğünü beyan etti. Birer kişinin elektrik verme ve Filistin askısı, dört kişinin de falaka uygulandığını anlattığı derneğin açıklamasına göre mağdurlar soğuk su, çıplak bırakma, uyutmama, aç bırakma, tuvalete çıkarmama, kaba dayak, hakaret, küfür, çeşitli tacizler, bıyık yolma ve benzerleri gibi 30 çeşit işkence yönteminin uygulandığından şikâyetçi oldu.

İHD'nin 2007 hak ihlalleri raporuna[2] göre işkence, kötü muamele, onur kırıcı ve küçük düşürücü davranış ve cezalandırma uygulanan mağdurların dağılımı şöyle:

Gözaltında işkence ve kötü muamele	234 kişi
Köy korucuları tarafından yapılan işkence ve kötü muamele	13 kişi
Gözaltı yerleri dışında işkence ve kötü muamele	184 kişi
Cezaevlerinde işkence	90 kişi
Tehdit edilenler	41 kişi
Toplumsal gösterilerde güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu dövülen ve yaralananlar	84 kişi
Özel güvenlik görevlileri tarafından işkence ve kötü muameleye maruz kalanlar	20 kişi
Okulda şiddet	21 öğrenci
TOPLAM	687 kişi

[1] http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1493&Itemid=69

[2] http://www.ihd.org.tr/images/pdf/2007_yili_insan_haklari_ihlalleri_bilancosu.pdf

Gözaltı merkezlerinde değil sokakta işkence

Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ile Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda (PVSK) yapılan değişikliklerin işkence ve kötü muamele ile polisin özellikle gösteriler sırasında orantısız güç kullanımının önünü açtığını bu tablolardan görmek de mümkün. TİHV raporunda da belirtildiği gibi en yüksek değerleri gösteren ağır kaba dayak, aşağılama ve hakaret etme gibi işkence ve kötü muamele yöntemleri ile 2007 yılında karakollarda, açık alanda veya sokakta işkence ve kötü muamele gören başvuru sayısının yüksek olması arasında kurulacak doğru orantılı ilişki, bize işkencenin gözaltı merkezlerinden sokağa taştığını gösteriyor. Eskiden sorguda bilgi alma amacıyla yapılan işkencenin halen bir sorgulama yöntemi olarak uygulandığını, aynı zamanda PVSK'de yapılan değişiklikle artık korku veya gözdağı vermek, cezalandırmak ya da otorite kurmak güdüsüyle yapıldığını da ortaya koyuyor. Gözaltı merkezlerinde gözaltı süreci başlatılmadan, defterlere kayıt düşülmeden, arabada, meydanda ya da sokakta kaba dayaktan başlayıp hakaret ve tehdidin kullanıldığı bu işkence vakalarının kaydı olmadığı için hukuki bir süreç başlatılmasının da önü kesilmiş oluyor. Şikâyet olduğunda ise olay dışarıda gerçekleşmiş olduğundan, gözaltı merkezi üzerinden işlem yapmak mümkün olmuyor ve işkencenin cezasız kalması kolaylaşıyor. Özel olarak eğitilmiş görevlilerin çalıştığı gözaltı merkezlerinin varlığı, kayıt dışı işkence vakalarındaki artış, bedensel iz bırakmayan işkence yöntemlerinin daha yaygın kullanılmaya başlanması, farklı yörelerdeki işkence yöntemleri arasında gözlemlenen benzerlikler sistematik işkencenin devam ettiğini gösteren önemli işaretler aslında.

İşkence hâlâ yaygın ve sistematik

2006 yılı Mart ayında meydana gelen Diyarbakır olaylarında tanık olduğumuz ölümler ve işkence olayları; 2007 yılı 1 Mayıs'ında İstanbul'da yaşananlar; son 2 yıldır Newroz'da yaşanan kanlı görüntüler; cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yönelik gerçekleşen işkence ve kötü muamele olaylar ile özellikle F tipi cezaevlerindeki izolasyon uygulamalarının tüm ağırlığı ile sürmesi işkencenin varlığının yapılan yasal düzenlemelere rağmen, hala sistematik ve yaygın biçimde devam ettiğini kanıtlarken, işkenceyle mücadele edeceği sözü vermiş bir hükümetin yaklaşımının da gerçek bir iradeye dönüşmediğini gösterdi. Yani, "İşkenceye sıfır tolerans" söyleminin hayattaki somut karşılığı nedir sorusunu; yıllardır tüm ulusal ve uluslararası insan hakları raporlarında da net biçimde görüldüğü üzere sistematik işkence hâlâ Türkiye'nin en önemli meselesidir diye yanıtlamak mümkün. TİHV'in, basına yansıyan haberlere dayanarak derlediği günlük hak ihlalleri verilerine bakılarak[3], bu yazının yazıldığı 5 Nisan 2008'den PVSK'deki değişikliğin yürürlüğe girdiği 14 Haziran 2007'ye doğru geriye dönük yapılan kısa bir araştırma önümüze şöyle bir tablo koymaktadır:

4 Nisan 2008

Abdullah Öcalan'ın doğum gününü kutlamak için Türkiye'nin dört bir yanından Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde toplanarak Halfeti ilçesine bağlı Ömerli köyüne gitmek isteyen binlerce kişiye izin verilmeyince çatışma çıktı. Polis ve jandarmanın biber gazıyla müdahale ettiği grup taşlarla karşılık verdi. Ortalık bir anda savaş alanına dönerken, arbedede yaralananlar oldu.

[3] http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1534&Itemid=80

1 Nisan 2008

İstanbul'un Maltepe İlçesi Başıbüyük Mahallesi'nde kentsel dönüşüm kararıyla evleri yıkılmak istenen mahalle sakinlerini ziyaret eden Haklar ve Özgürlükler Cephesi (HÖC) üyesi 15 kişiye polis ekipleri biber gazı ve copla müdahale etti. Gözaltına alınan HÖC üyesi Yusuf Altındağ ertesi gün serbest bırakılırken, yüzünde oluşan morlukları göstererek gözaltına alınırken ve alındıktan sonra polis memurlarının fizikî saldırısına maruz kaldığını söyledi.

27 Mart 2008

Sincan 1 No'lu F Tipi Cezaevi'nde tutuklu bulunan Cihan Karaçöl'ün, iki gün boyunca her tarafı süngerle kaplı ve başkalarıyla iletişim kurması tamamen engellenen "süngerli oda işkencesi"ne maruz kaldığı öne sürüldü.

25 Mart 2008

DTP Antalya İl Örgütü üyesi İhsan Y.'nin 16 yaşındaki kızı E.Y., polis olduğunu söyleyen iki kişi tarafından 25 Mart'ta zorla bir otomobile bindirilip kaçırıldığını ve işkence gördüğünü söyledi. E.Y., "Beni ormanlık bir alana götürdüler. Newroz kutlamalarında çekilmiş bazı fotoğrafları göstererek, kim olduklarını sordular. Bilmediğimi söyleyince bana şiddet uyguladılar. Yaklaşık bir buçuk saat sonra beni aldıkları yere bıraktılar" diye konuştu.

24 Mart 2008

• Hakkâri Yüksekova'da İkbal Yaşar'ın ölümüne neden olan olayların ardından Yaşar'ın cenazesinin gömülmesi sırasında da olaylar çıktı. Emniyet güçlerinin açtığı ateş sonucu Fahrettin Şedal adlı bir kişi yaralandı. Şedal, 18 gün sonra tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetti.

• Van'da Newroz kutlamalarına polis ekiplerinin müdahale etmesi sonucu yaşamını yitiren Zeki Erinç'in evine düzenlenen ziyaretin ardından yapılan yürüyüşe, emniyet güçlerinin müdahalesinde iki kişi yaralandı.

23 Mart 2008

• Hakkâri Yüksekova'da Newroz kutlaması yapmak isteyenlere emniyet güçlerinin müdahale etmesi sonucu İkbal Yaşar adlı kişi öldü ikisi ağır 25 kişi yaralandı, 21 kişi gözaltına alındı.

• Denizli'deki Newroz kutlamalarında meydana gelen arbedenin ardından polis ekiplerinin kalabalık üzerine ateş açtığı bildirildi. Olaylar sonrasında beş kişi gözaltına alındı.

22 Mart 2008

• Van'daki Newroz kutlamalarına müdahale eden güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu göğsünden yaralanan Zeki Erik kaldırıldığı hastanede öldü. Müdahale sonrasında Erik'in haricinde 10'u ağır 53 kişinin yaralandığı, 130 kişinin de gözaltına alındığı öğrenildi.

• Siirt'te düzenlenen kutlamaya polis ekiplerinin müdahalesi sonrasında sekizi polis memuru 40 kişi yaralanırken, 16 kişi gözaltına alındı.

• Kocaeli'nin Dilovası ilçesindeki Newroz kutlamalarında arama noktasında pankartlara el koymak isteyen polis ekipleri ile bir grup arasında çıkan arbede de altı kişi yaralandı.

• Adana'daki Newroz kutlamasına emniyet güçlerinin plastik mermilerle müdahalesi sonucu sekiz çocuk yaralandı.

21 Mart 2008

• Hakkâri'de yapılması planlanan Newroz kutlamalarına valiliğin izin vermemesi üzerine düzenlenen protesto gösterisine emniyet güçlerinin müdahalesi sonrasında çıkan arbedede, ikisi polis memuru 23 kişi yaralanırken, 45 kişi de gözaltına alındı.

• Şanlıurfa Viranşehir'deki Newroz kutlamaları sonrasında çıkan olaylarda 11 kişi yaralanırken, 123 kişi de gözaltına alındı.

20 Mart 2008

• İzmir'in çeşitli semtlerinde düzenlenen Newroz kutlamalarına polis ekiplerinin müdahale etmesinin ardından üçü polis memuru 13 kişi yaralanırken, 200 kişi de gözaltına alındı. Polis ekiplerinin müdahalesi sonrası olay yerine giden İHD gözlemcisi avukat Bülent Gözmen de polis memurları tarafından tartaklandı.

• Şırnak'ın Cizre ve Silopi ilçelerinde yapılan Newroz kutlamalarında Ş.Ö. ve M.C. adlı iki korucunun açtığı ateş sonucu Nedim Ertan, Reşit Kolanç, Nurettin Kolanç, Feyruz Kolanç ve Şerif Turan adlı beş kişi, atılan gaz bombasının kapsülünün başına isabet etmesi sonucu ise Recep Aşan adlı bir kişi yaralandı.

• Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde Yurtsever Cephe üyesi bir grup öğrencinin, Irak'ın işgalinin beşinci yılı nedeniyle yaptıkları basın açıklamasına özel güvenlik görevlileri ve jandarma ekipleri, üniversite yönetiminin izin vermesi üzerine müdahale etti. Özel güvenlik görevlilerinin yere yatırdıkları öğrencileri dövdükleri, jandarma ekiplerinin de öğrencilere cop ve tüfek dipçikleri ile fizikî saldırıda bulunduğu görüldü. Çıkan olayların ardından jandarma ekipleri 16 öğrenciyi gözaltına aldı.

19 Mart 2008

• Samsun'da Yurtsever Demokrat Gençlik Hareketi (YDGH) üyesi 20 öğrenci, düzenlenen ev baskınları sonrasında gözaltına alındı. Serbest bırakılan dokuz öğrenciden Gaye Yılmaz, gözaltına alınan öğrencilerin kaba dayağa maruz kaldıklarını ifade ederek gözaltı süresince psikolojik ve fizikî baskıların devam ettiğini söyledi.

• Hakkâri Yüksekova'da, Emniyet Müdürlüğü Trafik Şubesi'ne ait araç ile S.K. adlı kişiye ait otomobilin geçişleri sırasında birbirlerine sürtünmesi üzerine polis memurunun aracından

inerek S.K.'yi dövdüğü ileri sürüldü. S.K. ile polis memuru arasında çıkan tartışmaya tepki gösteren yaklaşık bin kişilik grupla polis ekipleri arasında çıkan arbedede ise iki kişi yaralandı, bir kişi gözaltına alındı.

• Kentsel dönüşüm kapsamında bulunan İstanbul Maltepe Başıbüyük Mahallesi'nde yıkım çalışmaları için çevik kuvvet ekipleri eşliğinde gelen iş makinelerini mahalleye sokmak istemeyen mahalleliler ile polis ekipleri arasında çıkan olaylarda on kişi yaralandı, sekiz kişi de gözaltına alındı.

16 Mart 2008

Eşine ilaç almak için 16 Mart gecesi dışarı çıkan Ercan Dalkılıç, İstanbul Tarlabaşı, Kalyoncu Kulluk Caddesi'nde seyyar satıcılardan "vergisi ödenmeyen midyeleri" yediği gerekçesiyle dört sivil polis memuru tarafından dövüldüğünü söyledi. Dalkılıç yaşananları şöyle anlattı: "Midye satan arkadaşlarım sivil polisleri görünce kaçmaya başladılar. Ben ne olduğunu anlamadım. Sonra benim yanıma geldiler. 'Siz neden seyyar satıcılardan midye alıyorsunuz? Onlar vergi kaçırıyor' dediler. Ben de 'zevk benim zevkim, istediğim yerde midye yerim' diye karşılık verdim. Daha sonra 'Niye ters bakıyorsun' demeleri ile birlikte bana saldırmaya başladılar. İlk darbeyi burnuma ve gözüme aldım. Daha sonrasını ise hatırlamıyorum."

11 Mart 2008

• Gaziantep Üniversitesi öğrencisi Güney Koç, evine dönerken sivil polis ekiplerinin işkencesine maruz kalarak; yüzüne aldığı darbeden dolayı hastaneden rapor aldığını söyledi. Sivil polis memurlarının kendisini zorla Altınçim Parkı'na götürdüğü anlatan Gaziantep Gençlik Derneği Girişimi üyelerinden Güney Koç, "kimlik kontrolü yapılırken bu kez üstümü de aramak istediler. Bir soruşturma ve izinleri olmadan böyle bir şey yapamayacaklarını keyfi davrandıklarını üzerimi aratmayacağımı söyledim. Bunun üzerine polisler 'sana şimdi bir izin çıkarırız, görürsün bak üst araması nasıl oluyormuş' dediler" dedi. Park içinde oturanların da kendisine yapılanları görmemeleri için parktan uzaklaştırıldığını söyleyen Koç, ailesi ve arkadaşlarına cep telefonuyla bilgi vermek istemesi üzerine park içinde fizikî işkenceye maruz kaldığını anlattı.

• Bursa Uludağ Üniversitesi'nde 8 Mart'ta karşıt görüşlü öğrenciler arasında başlayan tartışmaların ardından, 10 Mart'ta aşırı sağcı grubun sol görüşlü öğrencilere demir çubuklarla saldırması sonucu altı öğrencinin yaralanmasını protesto eden öğrencilere, jandarma ekiplerinin müdahalesinde 45 öğrenci gözaltına alındı. Öğrenciler, jandarma ekiplerinin protesto gösterilerine biber gazı ve coplarla müdahale ederken sert davranması sonucu yedi öğrencinin ve üç er ile iki subayın daha yaralandığını belirtti.

10 Mart 2008

• İran vatandaşı Muhammed Hüseyin, İstanbul Zeytinburnu'nda kuyumcudan çıktığı sırada polis memurlarının kendisine fizikî saldırıda bulunarak yaraladığını; sonra bindirildiği polis aracından Zeytinburnu Tepe Durağı'nda atıldığını söyledi. Hüseyin, pasaportunu yırttıkları ve parasını aldıklarını öne sürdüğü polis memurlarından 11 Mart'ta şikâyetçi oldu. Olay Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) kamera kayıtlarına da yansıdığı için Muhammed

Hüseyin'in şikâyeti üzerine iki polis memuru Zeytinburnu Emniyet Müdürlüğü'nde sorguya alındı.

• Ağrı'nın Patnos ilçesinde sınır ötesi kara harekâtıyla Van Erciş'teki 8 Mart kutlamalarında Mehmet Deniz'in öldüğü olayları protesto eden gruba, polis ekipleri havaya ateş açarak ve gaz bombalarıyla müdahale etti. Müdahale sonrasında çok sayıda kişi gözaltına alındı.

8 Mart 2008

İstanbul Fatih'teki evinden yola çıkan avukat Veysi Babat, yolda yürürken kimlik kontrolü yapıp hakları olmadığı halde üst araması yapan sivil polislere, "Avukatım, sizlere kimliğimi gösterdim, üstümü arama yetkiniz yoktur" demesi üzerine dövülerek gözaltına alındı.

6 Mart 2008

Kocaeli Gebze'de akraba iki aile arasında çıkan kavgaya polis ekiplerinin müdahale etmesi sonucu altı kişi gözaltına alındı. Polis ekiplerinin evlerine biber gazı sıkarak zorla girdiğini söyleyen Tahir, Bilen, Ercan, Zahir ve Bülent Günel ile Abdulkadir Arar, polis memurlarının coplarla fizikî saldırıda bulunduğunu savundu. Mağdurlar polis memurlarının cam kırıklarıyla mağdurlardan birinin bileklerini kestiğini de ileri sürdü. Mağdurlar önce Gebze Darıca ormanlık alanında ardından Darıca Karakolu'na işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etti. Tahir Günel, polislerin kendisini bayıltana kadar dövdüğünü söyledi ve "gözlerimi açtığımda ormanda olduğumu ve bana çamurlu su içirildiğini gördüm" dedi. Ercan Günel, polis memurlarının kendisine nereli olduklarını sorduğunu ve Karslı olduğunu söylediğinde "işte bunlar terörist" diyerek kendilerine küfür edildiğini ve işkence ederken "Apo gelsin sizi kurtarsın" dediklerini anlattı. Gözaltına alınan Zahir Günel, gördüğü işkencelerden kaynaklı 45 günlük rapor aldığını ve polis memurlarının "ablan bu gece bizimle kalacak" diyerek ablasına tecavüz etmekle tehdit ettiklerini söyledi.

5 Mart 2008

Van'ın Erciş ilçesinde "8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü" dolayısıyla gerçekleştirilen şölene, güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu çıkan olaylarda ağır yaralanan Mehmet Deniz (51) adlı kişi yaşamını yitirdi. Deniz'in gözaltına alınıp polis otobüsüne bindirildikten sonra polislerce dövüldüğü ileri sürüldü. Erciş'te güvenlik güçlerinin müdahale ettiği olay sonrasında 18 kişi yaralanmış, 107 kişi de gözaltına alınmıştı.

3 Mart 2008

Adana Kürkçüler F Tipi Cezaevi'nde bulunan Adana İnsan Hakları Derneği (İHD) Başkanı Ethem Açıkalın'ın suç duyurusunda bulunduğu bir konu üzerine adliyeye götürülürken jandarma erlerinin fiziki saldırısına uğradığı öğrenildi.

2 Mart 2008

• Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirdiği operasyonu protesto

etmek için İstanbul İstiklal Caddesi'nde basın açıklaması yapan DTP üyelerine polis slogan attıkları gerekçesiyle biber gazı ve panzerlerle müdahale etti. Müdahale sonrasında bir polis memuru yaralandı, 26 kişi dövülerek gözaltına alındı.

• İstanbul Ümraniye'de, çeşitli suçlardan sabıkası olduğu öğrenilen Ali A. ve Necla I. adlı iki kişi polis ekiplerinin trafik denetimi sırasında içinde bulundukları aracı durdurmak istemesi üzerine kaçmaya yeltenince polis ateş açtı ve Ali A. yaralandı.

• Adana'da TEKEL Sigara Fabrikası'nın özelleştirilmesini protesto için yürüyen işçi sendikaları üyeleri D-400 Karayolu'nda trafiğin akışını engelleyince polis cop ve biber gazıyla eyleme müdahale etti. Yaşanan arbedede dört işçi ve dört polis memuru yaralandı.

1 Mart 2008

• Mersin'de, sınır ötesi operasyonu protesto gösterisine polis ekiplerinin müdahalesi sonucu dört kişi tartaklanarak gözaltına alındı.

• TSK'nin sınır ötesi kara harekâtını protesto etmek için DTP'nin Batman İl Binası önünde toplanan yaklaşık beş bin kişiye polis ekiplerinin müdahalesi sonucu 15 kişi dövülerek gözaltına alındı.

• Kocaeli Üniversitesi'nde Gençlik Sendikası (Genç-Sen) üyesi altı öğrenci "parasız eğitim" yazan afişler taşıdıkları gerekçesiyle polis ekipleri tarafından dövülerek gözaltına alındı.

29 Şubat 2008

• Siirt'te Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) TSK'nin gerçekleştirdiği kara harekâtına yönelik yapmak istediği basın açıklamasına güvenlik güçlerinin izin vermemesi üzerine yürüyüşe geçen gruba polis ekiplerinin müdahale etmesi sonucu bir kişi yaralandı.

• İstanbul Maltepe'de Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında evleri yıkılmak istenen Başıbüyük Mahallesi sakinlerinin eylemine polis ekiplerinin biber gazlı müdahalesi sonucu çıkan arbedede, balkonda oturan Erdal Bakırcı (18) başına isabet eden sert bir cisimle ağır yaralandı. Bakırcı'nın ailesi çocuklarını silah mermisinin yaraladığını savunurken, yetkililer cismin mermi olmadığını iddia etti.

28 Şubat 2008

İzmir Buca'da polis memurlarının kimlik sorduğu Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) üyesi Musa Piroğlu, Doğukan Öci, Mesut Atıcı ve Ufuk Duran adlı dört kişi, polis memurlarına "neden kimlik soruyorsunuz" diye soru sormaları üzerine çıkan tartışma sonucu yüzlerine biber gazı sıkılarak gözaltına alındı.

27 Şubat 2008

• Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde TSK'nin gerçekleştirdiği kara harekâtını protesto etmek için

yürüyüş yapan yaklaşık 20 bin kişiye polis ekiplerinin müdahalesi sonucu çatışma çıktı. Olaylarda dört göstericinin yaralandığı ve tedavi altına alındıkları hastanede gözaltına alındığı ayrıca 20 göstericinin de çıkan olaylar sırasında gözaltına alındığı öğrenildi.

• İstanbul Tuzla Tersanelerinde son sekiz ayda 18 işçinin hayatını kaybetmesi üzerine tersanelerde çalışan işçiler ile çeşitli sendika ile STK temsilcilerinin de aralarında bulunduğu 4000 kişilik grubun iş kazalarını protesto eylemine müdahale eden polis, 120 kişiyi tartaklayıp döverek gözaltına aldı. En az 15 kişi yaralandı.

26 Şubat 2008

Demokratik Toplum Partisi üyelerinin sınır ötesi harekâtı protesto etmek amacıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Van İl Binası önünde yaptığı basın açıklaması sonrasında olaylar çıktı. Basın açıklamasına polis ekiplerinin cop, biber gazı ve tazyikli suyla müdahale etmesi sonucu sekiz gösterici ve dört polis memuru da meydana gelen çatışmada yaralandı. Olaylar sırasında polis ekiplerinin kullandığı bir panzer Salih Babat adlı kişiye çarptı; Babat ağır yaralandı. Olaylarda gözaltına alınan dokuz kişiden üçü çocuk sekiz kişi, "yasadışı örgüt propagandası yapmak", "kamu malına zarar vermek" ve "polise mukavemet" suçlamasıyla tutuklanarak cezaevine konuldu.

17 Şubat 2008

• Batman Petrolspor ve Malatya Belediyespor arasında oynanan maçta, yere dökülen bozuk paraları almaya çalışan çocuklara, polis memurları tarafından kolları ve kulakları bükülerek dayak atıldı. Olay maçı izleyenler tarafından cep telefonu ile görüntülendi.

• Malatya'da Haklar ve Özgürlükler Cephesi (HÖC) üyesi Adem Yıldız ve Erhan Yavuz "Ortak Düşman Amerika'dır" kampanyasının pankartını astıkları gerekçesiyle polis memurları tarafından dövülerek gözaltına alındı. Gözaltında on saat elleri arkadan kelepçeli bir şekilde kaldıklarını belirten Yıldız ve Yavuz, kaba dayağa maruz kaldıklarını söyleyerek özellikle başlarına vurulduğunu belirtti.

• Hatay'da gösteri yapan gruba müdahale edilmesi sonucu altı kişi dövülerek gözaltına alındı.

16 Şubat 2008

İstanbul Dolapdere'de Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinin yıldönümü nedeniyle yapılan protesto gösterilerine güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 14 kişi dövülerek gözaltına alındı.

15 Şubat 2008

• Şırnak'ın Cizre ilçesinde Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinin yıldönümü nedeniyle yapılan protesto gösterileri sırasında polis panzerinin ezdiği 16 yaşındaki Yahya Menekşe adlı genç öldü. Yahya Menekşe'nin ölümünü protesto etmek isteyen gruba polisin ateş açması sonucu da iki kişi yaralandı. Menekşe'nin 16 Şubat'ta Şırnak'ın Cizre ilçesinde düzenlenen

cenaze törenine de polis ekipleri gaz bombalarıyla müdahale etti.

• Batman'da, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinin yıldönümü nedeniyle yapılan protesto gösterilerine polis panzerler eşliğinde müdahale etti. Polis ekiplerinin biber gazı kullandığı müdahale sonucu ikisi ağır dört kişi yaralandı; 28 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınan 28 kişiden 16'sı çıkarıldıkları mahkemece tutuklandı. Olayların büyümesi üzerine polisler, göstericilerin dağılması için yardım istedikleri Demokratik Toplum Partisi Batman Milletvekili Bengi Yıldız ve Belediye Başkanı Hüseyin Kalkan'ı da dövdü.

• Adana'da polis ekipleri ve göstericiler arasında çıkan çatışmalarda polisin açtığı ateş sonucu bir kişi yaralandı, 17 kişi de gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan üçü "örgüt üyesi olmak" iddiasıyla tutuklandı.

• Diyarbakır'ın Ergani, Bağlar, Kayapınar ve Suriçi ilçelerinde düzenlenen gösteriye müdahale sonucu 46 kişi gözaltına alındı.

• Şanlıurfa'da DTP il örgütünün 15 Şubat'ta yaptığı basın açıklamasına müdahale eden polis ekipleri 28 kişiyi döverek gözaltına aldı.

• Hakkâri'de yapılan protesto gösterilerine müdahale eden güvenlik güçleri, Hakkâri belediye binasına gaz bombası atarak belediye binasının camlarını kırdı. Hakkâri Belediye Başkanı Kazım Kurt, "birçok personelimiz kırık cam parçaları ile gaz bombasından yaralandı. Belediyede mahsur kaldık" dedi. Müdahale sonucu ise başından yaralanan Yakup Taş ağır olmak üzere beş kişi yaralandı; 61 kişi gözaltına alındı.

• Ardahan'da Sertaç Tuzaktepe, Batuhan Şero ve Birtaş Tuzaktepe savcılığa suç duyurusunda bulunarak polis memurlarının kendilerini bir kafeden alarak, önce Ardahan İl Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Asayiş Müdürlüğü'nde, ardından kent dışında bir arazide döverek işkence yaptıklarını öne sürdü.

• Hacettepe Üniversitesi öğrencisi O.Ç.(17), cuma namazı için gittiği Kayaş Eski Camii'nde vaazda arkadaşına "ne kadar harç parası yatırdın" diye sorunca bir polis memuru ile aralarında tartışma çıktı. O.Ç., "Biz, 'güzelce uyarsana, niye bağırıyorsun' deyince, 'kes lan' diye elinin tersiyle bana tokat attı. İtiraz edince bir daha vurdu. Araya giren vatandaşlar beni kurtardı" dedi. Polis memurunun, "namazdan sonra dışarıda bekle" dediğini, kendisinin de beklediğini anlatan O.Ç., "Yere yatırıp vurarak gelen ekip arabasına bindirdiler ve karakola götürdüler. Adının H.O. olduğunu öğrendiğim polis, ağır küfürler etti. Bacaklarıma ve belime vurdular. Başka bir polis gelerek beni kurtardı" diye konuştu. Karakol Amiri Komiser Hüseyin Çam ise olayı doğrularken "TCK'ye göre polis zor kullanma yetkisine sahiptir. O.Ç. ile polis memuru arasındaki durum rutin bir olaydır" dedi.

• Ankara'da bir eyleme katıldığı için tutuklanan Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Meryem Özsöğüt'e dayanışma amacıyla kart göndermek isteyen SES Ankara Şubesi yöneticileri, Kızılay Postanesi önünde basın açıklaması yapmak istedi. Polisin açıklama yapmalarına izin vermediği sendikacılar, sivil polisler tarafından tartaklandı.

14 Şubat 2008

Mardin Kızıltepe ve Nusaybin'deki gösterilere müdahale eden polis ekipleri on kişiyi gözaltına aldı; DTP Kızıltepe İlçe Başkanı basın açıklamasını okuduğu gerekçesiyle tutuklandı. Bingöl'de ise bildiri dağıttığı gerekçesi ile Bedri Anşin adlı bir kişinin polisler tarafından dövülerek gözaltına alındı.

12 Şubat 2008

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de katıldığı Kahramanmaraş'ın kurtuluş günü törenleri sırasında elindeki tencereyi havaya kaldırarak Abdullah Gül'e "açım" diye bağıran A.C. korumalar ve güvenlik güçleri tarafından darp edilerek tören alanından uzaklaştırıldı.

10 Şubat 2008

İzmir Buca Kırıklar 2 No'lu F Tipi Cezaevi'nde bulunan Kemal Yiğit, elini cebinden çıkarmadığı için cezaevi gardiyanları tarafından fiziki şiddete maruz kaldı. Avukat Güneş Kırmızıgül'e, "elini cebine koyduğu" için dayak yediğini anlatan Yiğit, "son dönemlerde coplarla sayım yapmaya geliyorlar. Cezaevinde askeri bir düzen hâkim kılınmaya çalışılıyor" dedi.

4 Şubat 2008

İstanbul Kozyatağı'nda DTP'lilerin bir etkinliğini takip eden Atılım Gazetesi muhabiri Mustafa Kapar, polis memurlarının fiziki saldırısına uğradı. Polisin, DTP'lilerin etkinliklerini engellemesini görüntülemeye çalışan Kapar, koluna giren iki sivil polis memuru tarafından kapalı bir alana götürüldüğünü, burada polislerin kaba dayağına maruz kalarak tehdit edildiğini savundu. Kapar, polis memurlarının basın kartını yırttığını, fotoğraf makinesinin hafıza kartına el koyduğunu söyledi.

23 Ocak 2008

Hakkâri Yüksekova'da "İmralı Cezaevi kapatılsın" pankartıyla yapılmak istenen gösteriye güvenlik güçleri izin vermedi. Yüksekova Kaymakamı ve Belediye Başkanı'nın görüşmeleri sonucu pankartsız gerçekleştirilen eyleme polis ekipleri slogan atıldığı gerekçesiyle biber gazıyla müdahale etti ve bir kişiyi gözaltına aldı.

19 Ocak 2008

• İstanbul'un Kartal ilçesinde devriye gezen polis memurları ile H.D. ve arkadaşları arasında çıkan tartışmanın büyümesi sonucu bir polis memuru H.D.'yi, midesinden vurdu. Polis memuru H.D.'yi "dur" ihtarına uymadığı için vurduğunu iddia etti. Yaralı H.D. hastaneye kaldırılırken arkadaşları da gözaltına alındı.

• İstanbul İstiklal Caddesi'nde Hrant Dink cinayetini protesto eden grupla polis ekipleri arasında çıkan çatışmada, bir polis memurunun açtığı ateş sonucu, caddede yürüyen bir kişi ayağından vurularak yaralandı. Çıkan olaylar sonucu gözaltına alınan 14 kişi, 20 Ocak'ta

serbest bırakıldı. Avukatlar gözaltına alınanların kötü muameleye maruz kaldıklarını açıkladılar.

16 Ocak 2008

• Avukat Timur Biber, İstanbul Merter'de yaptığı kaza sonrası çağırdığı trafik polislerince dövüldüğünü öne sürerek savcılığa suç duyurusunda bulundu. Elmacık kemiğiyle parmağı kırılan, dudağı patlayan Biber, yedi gün iş göremez raporu aldı.

• Nejat Değirmenci isimli kişi İstanbul Taksim'de yolda yürürken polislerin saldırısına uğradığını ileri sürdü. Taksim İlkyardım Hastanesi'ne kaldırılan Değirmenci'nin polislerin kullandığı biber gazı nedeniyle nefes almakta güçlük çektiği, yüzünde morluklar olduğu ve gözlerini açamadığı bildirildi.

11 Ocak 2008

İstanbul Halkevi Başkanı Avukat Oya Ersoy, Levent'te Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası yasa tasarısı konulu bildiri dağıtan "Herkese Sağlık, Güvenli Gelecek Platformu" üyelerini engellemek isteyen polisin, üç kişinin kafasına silah dayayarak yere yatırıp kelepçelediğini ve havaya ateş açtığını belirtti.

8 Ocak 2008

İzmir Bornova'da Hasan Köse isimli vatandaş, tartıştığı sivil polisler tarafından vurularak yaralandı.

5 Ocak 2008

Adapazarı Hasırcılar Mahallesi'nde bir hırsızlık ihbarı üzerine olay yerine giden polis ekipleri, koşarak uzaklaşan şüpheliye "Teslim ol" uyarısının ardından ateş açtı. Açılan ateş sonucu İ.T. adlı kişi ağır yaralandı. Polis memuru H.Ö. ise çıkarıldığı mahkemece tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı.

31 Aralık 2007

Ezilenlerin Sosyalist Platformu (ESP) Ankara Temsilcisi Meriç Solmaz'ın, tutuklu bulunduğu Sincan F Tipi Cezaevi'nde gardiyanların fiziki saldırısına uğraması sonucu retina tabakasında yıpranma meydana geldiği belirtildi.

22 Aralık 2007

İstanbul Şükrü Saraçoğlu Stadı'nda oynanan Fenerbahçe-Trabzonspor maçının ardından Lig TV kameramanları Ümit Kül ve Ali Demir polis memurları tarafından darp edilerek biber gazı sıkılıp gözaltına alındı. Serbest bırakılan kameramanlar polislerden şikâyetçi oldu. Polisler de Kül ve Demir hakkında "polise mukavemet" iddiasıyla suç duyurusunda bulundu.

16 Aralık 2007

Çorum'da B.T. ve Ö.T. adlı iki kişi, Bahçelievler Polis Amirliğine bağlı Cumartesi Pazarı içerisinde bulunan polis kulübesi yakınlarında aralarında tartışırken, polis memurlarının önce uyarısına ardından biber gazlı ve coplu müdahalesine maruz kaldı.

15 Aralık 2007

Kocaeli Kandıra F Tipi Cezaevi'nde bulunan 8 PKK'lı mahkûmdan, Bolu F Tipi Cezaevi'ne nakledilmeleri sırasında soyunmaları istendi. Mahkûmların bu isteği reddetmeleri üzerine sekiz mahkûm, gardiyanların fiziki ve sözlü şiddetine maruz kaldı.

14 Aralık 2007

Ankara'da kullandığı araçla trafik kazası yapan avukat Haluk Kutlu, gözaltına alındıktan sonra polis memurlarının fiziki şiddetine maruz kaldığını ve vücudunda meydana gelen darp izlerini doktor raporuyla belgelediğini belirtti.

13 Aralık 2007

• Mersin Mine Günaştı Lisesi öğrencileri ve velileri, okul yolunda üst geçit bulunmaması nedeniyle 12 Aralık'ta bir öğrencinin yaralanmasının ardından ertesi gün karayolunu trafiğe kapatarak eylem yaptı. Polis, öğrencilerin eylemini biber gazı kullanarak dağıttı.

• Tutuklu bulunduğu Ankara Sincan F Tipi Cezaevi'nden Sincan Devlet Hastanesi'ne götürülen Alihan Alhan'ın jandarmaların fiziki saldırısına uğradığı öne sürüldü.

12 Aralık 2007

• Mardin'in Nusaybin İlçesi'nde Suriye'ye geçmek isterken gözaltına alındığı ileri sürülen akli dengesi bozuk 67 yaşındaki Halil Kılıç'ın, gözaltında tutulduğu Nusaybin Demirkurt Jandarma Karakolu'nda darp edilerek öldürüldüğü ileri sürüldü.

• Diyarbakır'ın Bağlar Semti'nde kimlik kontrolü yapan polislere arama izni olup olmadığını soran Murat Babur ve babası Çerkes Babur gözaltına alındı. Her ikisinin de gözaltına alınırken ve karakolda işkenceye maruz kaldığı ileri sürüldü. İki günlük gözaltından sonra Çerkes Babur serbest bırakılırken oğlu Murat Babur "görevli memura mukavemet", "kamu malına zarar vermek" ve "polise hakaret etmek" suçlamalarıyla tutuklanarak cezaevine gönderildi.

9 Aralık 2007

İstanbul Beyoğlu'nda evinden çıktıktan sonra gözaltına alınan DTP Beyoğlu ilçe yöneticisi Hayri Eser, eşi ve kardeşlerinin gözleri önünde polis minibüsüne konulduktan sonra dövüldü. Burnu kırılan Eser, polisler hakkında suç duyurusunda bulundu.

7 Aralık 2007

• İzmir'de trafik ekiplerinin "dur" ihtarına uymayan M.G. otomobilinden indirildikten sonra çevrede bulunanlarca dövüldü. Aynı otomobilin içinde bulunan ve inmek istemeyen, "Melisa" takma adını kullanan ve travesti olduğu ileri sürülen E.Y. (29) polis memuru H.Y.'nin açtığı ateş sonucu omzundan yaralandı. Gözaltına alınan polis memuru H.Y., sevk edildiği adliyede savcılık tarafından serbest bırakıldı.

• İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nce "PKK üyesi oldukları" gerekçesiyle tutuklanan ve Bayrampaşa Cezaevi'ne konan, Notus Kültür Merkezi çalışanları Yılmaz Aslan, Hamdullah Taşkura, Tahir Adin ve Necmettin Kureş'in cezaevi girişinde çırılçıplak soyulduğu ve coplarla dövüldüğü ileri sürüldü.

3 Aralık 2007

İstanbul'da yapılacak "Edi Bese" mitingi için bildiri dağıtan beş genç, polis tarafından gözaltına alınarak kötü muameleye maruz kaldı. Bildiri dağıttıkları gerekçesiyle 3 Aralık'ta gözaltına alından D.Ş., H.Ö., V.A., S.A. ve Y.H. İstanbul Beyoğlu Karakolu'na götürüldü. 4 Aralık sabahı saat 06.00 sıralarında serbest bırakılan beş kişi, polis tarafından kötü muamele ve tehditlere maruz kaldıklarını söyledi. "Polis bizi, mitinge gitmeyeceksiniz, eğer giderseniz, gelir buluruz sizi, gerisini siz düşünün" diyerek tehdit etti diyen D.Ş., polisin kendisine tokat attığını söyledi.

24 Kasım 2007

İzmir'de polis, sürücüsünün "dur" ihtarına uymadığı bir cipe ateş açınca aracı kullanan 20 yaşındaki Baran Tursun öldü. Tursun'un cipine ateş açan polis memuru O. A. ise tutuklandı.

23 Kasım 2007

Posta Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Mehmet Coşkundeniz, yapılan bir trafik kontrolü sırasında aracı kullanan kız arkadaşı Derya Özel'in alkollü çıkması üzerine aracı çekmek isteyen trafik polislerine, "aracı çekmeyin" ricasında bulunduğu için kelepçelenip dövüldüğünü iddia etti. Coşkundeniz'in kolu da polisler tarafından kırıldı.

21 Kasım 2007

İstanbul Avcılar'da, bir parkta arkadaşıyla birlikte oturan 26 yaşındaki Feyzullah Ete, polis memurlarının kimlik kontrolünün ardından yaşanan arbede sonucunda göğsüne aldığı darbeyle öldü. Görgü tanıklarının ifadesine göre sivil polis ekibinden bir polis memuru Ete'yi öldüren tekmeyi attı. Ete'nin ölümüne sebep olduğu öne sürülen polis memuru A. M., 'kasten yaralama sonucu ölüme sebebiyet vermek' suçundan tutuklanarak Metris Cezaevi'ne konuldu.

17 Kasım 2007

İstanbul Taksim'de, sokakta yürüdüğü sırada kendisine kimlik soran polise "Siz kimsiniz" diye soran Muzaffer Ateş darp edildi. Ateş, şikâyet için gittiği Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü'nde

de “Kimi kime şikâyet ediyorsun” denilerek benzer muameleye maruz kaldığını söyledi. Ateş hastaneden aldığı raporla savcılığa şikâyette bulundu.

12 Kasım 2007

DTP Ardahan Merkez İlçe Başkanı Ferhat Kaya, gözaltında işkence gördüğünü iddia etti. Kaya, evine gittiği sırada sivil polisler tarafından durdurularak, kimlik kontrolünden geçirildiğini belirtti. Polislerin kendisine “Sen örgüte para topluyorsun. Cebinde örgütün parası var. Suçüstü yakalandın” dediğini söyleyen Kaya, bu duruma tepki gösterdiği için “görevini yapan memura mukavemet ettiği” gerekçesiyle polisler tarafından zorla sivil bir araca bindirildiğini, araç içerisinde tehdit ve şiddete maruz kaldığını belirtti. Gözaltı süresinde de sürekli kaba dayak ve tehditlere maruz kaldığını aktaran Kaya, aynı gece geç saatlerde savcılığa sevk edilmeden serbest bırakıldığını söyledi.

11 Kasım 2007

Hakkâri’nin Yüksekova İlçesi’nde Yurtsever Demokratik Gençlik tarafından yapılan basın açıklamasına polisin müdahalesi sonucu beş kişi yaralanırken, iki kişi gözaltına alındı.

9 Kasım 2007

Adile Ünal adlı bir kişi İHD Adana Şubesi’nde yaptığı basın açıklamasında polis tarafından aranan oğlu Ahmet Ünal’ı sormak için evlerine gelen iki sivil polis tarafından tehdit edildiklerini söyledi. Ünal, polisin evlerine zorla girdiğini, kendisini, kardeşi Ömer Can’ı ve diğer oğlu Hüseyin Ünal’ı demir çubuklarla dövdüklerini, bir buçuk yaşındaki torunu ve gelinlerinin gözlerine biber gazı sıkıldığını, ardından gözaltına alınarak Hürriyet Mahallesi Polis Karakolu’na götürüldüklerini söyledi. Ünal, oğlu Hüseyin Ünal’ın ve kardeşi Ömer Can’ın da polise mukavemet etmek iddiası ile tutuklandığını söyledi.

29 Ekim 2007

İstanbul Taksim’de bir ticari taksi sürücüsüyle trafik polisi arasında yaşanan tartışma sonrası taksi şoförü beş trafik polisi tarafından dövüldü.

28 Ekim 2007

Van’da bir grup polis kendilerine hakaret ettiği ve saldırdığı gerekçesiyle akli dengesi yerinde olmayan bir kişiyi kafasına telsiz vurarak darp etti.

25 Ekim 2007

İzmir Konak Eskiizmir semtinde polis, bir kişiyi darp ettiği, bir kişiyi de bıçakladığını iddia ettiği Emrah Gider isimli bir kişiyi, kendisine direndiği iddiasıyla karnından vurarak öldürdü. Gider’in öldürülmesini protesto eden mahalleli ile polis arasında çıkan çatışmada bir polis memuru yaralanırken, üç kişi de gözaltına alındı.

21 Ekim 2007

Zaman Gazetesi Erzurum Muhabiri Oğuz Selim Karahan, bir haber için gittiği hastanede polis ve özel güvenlik görevlileri tarafından darp edildi.

14 Ekim 2007

İstanbul Taksim'de, Sertan Çelik isimli kişi yüksek sesle müzik dinlediği için tartıştığı trafik polisi Mehmet Yasif'in kafasına telsizle vurarak kendisini darp ettiğini söyledi. Polis Yasif, gencin düştüğünü ileri sürerken Çelik polise mukavemet göstermekten tutuklandı.

12 Ekim 2007

• İzmir Karşıyaka'da parkta bira içerken gelen şikâyetler üzerine gözaltına alınan M.G. M.M. ve C.B. isimli üç genç karakolda dayak yediklerini söyledi. 27 yaşındaki C.B. ile kuzeni 17 yaşındaki M.G.'nin ailesi, polisler hakkında suç duyurusunda bulunurken gençler götürüldükleri Bostanlı Polis Karakolu'nda ifadeleri alındığı esnada yaşanan sözlü tartışma sonrasında dayak yediklerini söyledi. Kelepçelenerek nezarete konulan üç genç, sağlık raporu alınmak üzere Karşıyaka Devlet Hastanesi'ne götürüldü. Burada yapılan kontrolün ardından verilen raporda, C.B. ve M.G.'de darp ve cebir izine rastlandığı belirtildi.

• İstanbul Beykoz'da, felçli Tufan Durak ve onu gezdirmeye çıkaran iki kardeşi Tayfun ve Tugay Durak polis tarafından hakaret ve dayağa maruz kaldıklarını öne sürdü. Tufan Durak ve kardeşleri Beykoz sahilinde yürürken yanlarına yaklaşan iki polis kimlik kontrolü yapmak istedi. Durak'a araçtan inmesini söyleyen polise Durak'ın yürüyemediği söylenince arbede yaşandı. Bir süre sonra takviye ekiplerinin de gelmesiyle "polise mukavemet" gerekçesiyle iki kardeş dayak yedi. Olay sonrasında hastaneye giden Tayfun ve Turgay Durak'ın vücutlarının çeşitli yerlerinde kırıklar olduğu tespit edildi.

11 Ekim 2007

İstanbul Topkapı'da gece asayiş uygulaması yapan polis ekipleri, içerisinde dört kişinin bulunduğu otomobili durdurdu. Otomobilde bulunanlardan birisi polis ekiplerine kimlik göstermek istemeyince dövüldü.

7 Ekim 2007

• K.T.Ö., Ü.Ç. ve K.N. adındaki üç travesti Zeytinburnu'ndaki Merkez Efendi Polis Merkezi polislerince dövüldüklerini öne sürdü. Bakırköy Savcılığı'na verilen şikâyet dilekçesine göre üç travesti ekip otosuyla ağaçlık bir yere götürüldü sonra sopalarla dövüldü. Üç travesti Haseki Hastanesi'ne giderek, darp izlerini gösteren rapor aldı ve polislerden şikâyetçi oldu.

• İzmir'in Karşıyaka ilçesine bağlı Yamanlar Mahallesi'nde yaşları 16 ve 17 arasında değişen iki çocuğa kimlik kontrolü yapmak isteyen polis, "kimliğimiz yok" cevabını alınca, çocukların gözlerine biber gazı sıktı. Üç gün sonra ise çocuklardan E.T, polise mukavemetten gözaltına alındıktan sonra tutuklanarak cezaevine gönderildi.

• Yenibosna'da, 19 yaşındaki Ferhat Gerçek, Yürüyüş dergisi satarken çıkan arbede sonrası polis kurşunuyla vurularak felç oldu.

29 Eylül 2007

İstanbul Galatasaray'da, Demokratik Halklar Platformu üyelerinin, Tunceli'de "dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürülen Devrimci Demokrasi Gazetesi okuru Bülent Karataş için yaptığı basın açıklamasında, "Karataş'ın katili devlettir" pankartı açılması üzerine polisler, DHP'li gruptan on kişiyi döverek gözaltına aldı.

28 Eylül 2007

Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Boydaş köyü yakınlarında arazi taramasına çıkan askerler Bülent Karataş ve Ali Rıza Çiçek adlı gençlerin üzerine ateş açtı. Açılan ateş sonucu Karataş olay yerinde Çiçek de kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti.

24 Eylül 2007

Şişli'de bir kuyumcuda hırsızlık şüphelisi genç bir kadının, polis tarafından kelepçelenip daha sonra fiziksel şiddet uygulanması mağazanın güvenlik kameralarınca kaydedildi.

25 Eylül 2007

İstanbul Beyoğlu'nda üniversite öğrencisi 28 yaşındaki Özkan Kuru, "Ramazan'da içki içilmeyeceğini bilmiyor musun" diyen polislerce dövüldü. İHD İstanbul şubesine başvuran Kuru, İHD aracılığıyla polisler hakkında suç duyurusunda bulunacağını açıkladı.

20 Eylül 2007

• Hakkâri'nin Şemdinli ilçesine bağlı Ortaklar (Besûsin) köyünde askerlerin "dur" ihtarına uymayan bir araca açtığı ateş sonucu Fikret Erdem adlı köylü öldü.

• Sınır dışı edilmek üzere Kumkapı'daki Yabancılar Şube Müdürlüğü misafirhanesinde tutulan Polonya uyruklu Dariuz Witek odasında ölü bulundu. Resmi açıklamada Witek'in pantolonunun astar kısmındaki ipi kullanarak intihar ettiği duyuruldu. Polonya uyruklu Dariuz Witek 12 Eylül günü Türkiye'ye gelmiş, 14 Eylül günü karıştığı kavga sonrası polis tarafından gözaltına alınmıştı.

15 Eylül 2007

Sincan 1 ve 2 No'lu F tipi cezaevlerinden Kırıkkale F Tipi Cezaevi'ne sevk edilen 70 mahkûmun işkence gördüğü bildirildi. On gardiyanın saldırısına uğrayan mahkûmların çeşitli yerlerinden yaralandığı öğrenildi. Mahkûmlardan bir kısmının dişleri kırılırken, çoğunun yüzünde darp izlerinin yer aldığı belirtildi.

13 Eylül 2007

Van'ın Özalp ilçesine bağlı Aşağı Koçkıran köyünde yaşayan Ejder Demir jandarmalar tarafından öldürüldü. Resmi açıklamada askerlerin "taciz ateşine karşılık verdikleri" duyuruldu. Köylülerin ise ateş açılmadığı yönünde ifade verdikleri öğrenildi.

9 Eylül 2007

İzmir Enternasyonal Fuarı'nda pankart açmak isterken gözaltına alınan öğrenciler İlker Turgut ve Doğukan Öci ile görüşmek üzere Fuar Asayiş Karakolu'na giden İHD İzmir Şubesi eski Başkanı Avukat Mustafa Rollas ve İHD İzmir Şubesi üyesi Ali Çalışkan dövülerek gözaltına alındı. Gözaltındaki müvekkilleri ile görüşmek isteyen Rollas'ın karakola alınmayınca içeri girmekte ısrar etmesi üzerine polisler tarafından dövüldüğü ve gözaltına alındığı bildirildi.

7 Eylül 2007

Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nde bulunan PKK davası tutuklularına infaz koruma memurlarınca saldırıldığı bildirildi. Yaklaşık 15 gardiyanın tutuklu Ramazan Kaya ve iki arkadaşının kaldığı hücreyi bastığını ve üç tutukluya işkence yapıldığını açıklayan tutuklu yakını Servet Kaya, olayı görüşe gittiği sırada öğrendiğini belirtti. Ağabeyi ve diğer tutukluların vücudunda morluklar ve çürükler bulunduğunu söyleyen Servet Kaya, Tekirdağ Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunduğunu açıkladı.

2 Eylül 2007

Dünya Barış Günü nedeniyle İstanbul'un Kadıköy ilçesinde düzenlenen gösteriye müdahale eden polis 20 kişiyi döverek gözaltına aldı. Gösteri sürerken Kadıköy sahilinde iki çocuğun da, DTP bayraklarıyla dolaştıkları gerekçesiyle polisler tarafından dövüldükleri iddia edildi.

29 Ağustos 2007

İstanbul Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü tarafından gözaltına alınan 1982 doğumlu Nijerya uyruklu Festus Okey, polise ait bir tabancadan çıkan mermiyle gözaltında öldü. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne "sığınma" talebinde bulunmuş olan Okey'in ölümü hakkında soruşturma başlatan Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan alınan bilgiye göre polis, Nijeryalı Okey'in C.Y. adlı memurun silahını almaya çalıştığını, çıkan arbedede silahın ateşlendiğini, kurşunun Okey'e isabet ettiğini öne sürdü. Bu arada, Beyoğlu'nda polis işkencesine maruz kaldıkları iddiasıyla sekiz ayda 40 kişinin mahkemeye başvurduğu ortaya çıktı. Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı olayla ilgili polis memuru Cengiz Y.'nin, Türk Ceza Kanunu'nun 22. maddesi uyarınca "bilinçli taksirle adam öldürmek" gerekçesi ile dört buçuk yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına çarptırılmasını istedi. Beyoğlu Savcılığı, ölümün yanı sıra Festus Okey'in gömleğinin kaybolmasıyla da ilgili soruşturma başlattı. İddianameye göre, Okey'in "ameliyathaneye girerken üzerinde olan ve atış izlerinin bulunduğu tahmin edilen gömleği" kayboldu. Festus Okey'i gözaltına alan ve daha sonra hastaneye götüren polislerden K.K.A. ifadesinde, "Hastane görevlilerinin kendisine teslim ettiği eşyalar arasında maktulün gömleğinin bulunmadığını" söyledi. Polisin yaptığı açıklamaya göre, Okey'in üzerinin arandığı avukat

görüşme odasında da kamera yoktu. Gömleğin bulunması durumunda, silahın hangi mesafeden ateşlendiği ortaya çıkacaktı.

26 Ağustos 2007

Avukat İlyas Baran'ın, Urfa'nın Suruç ilçesinde Merkez Çarşı Karakolu polisleri tarafından işkenceye maruz kaldığı bildirildi. Baran'ın 26 Ağustos günü gittiği karakolda hakarete uğradığı ve dövüldüğü öğrenildi. İlyas Baran, Emniyet Amiri M.S. ve polis memuru İ.T. hakkında Şanlıurfa Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulundu.

20 Ağustos 2007

İstanbul Esenyurt'ta, "eylem yapma hazırlığında" oldukları gerekçesiyle gözaltına alınan altı kişiye işkence yapıldığı iddia edildi. Sorgularının ardından tutuklanan zanlılardan beşine cezaevinde de işkence yapıldığı öne sürüldü. 20 Ağustos'ta gözaltına alınan müvekkillerinin anüslerine cop sokulduğunu ve testislerinin sıkıldığını dile getiren Avukat Baran Doğan, müvekkillerinin geç muayene edilerek ve hazırlanan raporların kendilerine verilmeyerek işkence delillerinin karartılmak istendiğini dile getirdi. İşkence mağdurlarına Adli Tıp Kurumu'ndan verilen raporda, copla tecavüz şikâyeti olmasına karşın anüste oluşan kızarıklıkların "mevsim nedeniyle havaların sıcak olmasından" kaynaklandığı belirtildi. Tutuklu Aileleri Derneği (TUAD) Yöneticisi Abdullah Geldi yaptığı açıklamada, tutuklandıktan sonra Tekirdağ 2 No'lu F Tipi Cezaevi'ne gönderilen Necip Sipal, Nihat Karçin, Yusuf Salim, Yusuf Kaplan ve M. Fuat Erol'un cezaevinde de kötü muameleye maruz kaldığını ve dövüldüğü söyledi.

10 Ağustos 2007

İstanbul Tarlabaşı'nda gözaltına alınan Mehmet Nezir Çirik'e, götürüldüğü Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'nde işkence yapıldığı bildirildi. İşkence nedeniyle ertesi gün fenalaşan Çirik, polisler tarafından Taksim İlkyardım Hastanesi'ne yakın bir yerde bırakıldı. Çevredeki kişiler tarafından hastaneye kaldırılan Çirik'in dalağının patladığı anlaşıldı. Hastane yetkililerinin Çirik'in tedavisini reddetmeleri üzerine Çapa Tıp Fakültesi'ne kaldırılan Çirik'in dalağı alındı. Çirik'in ağabeyi Turan Çirik, polisler ve Taksim İlkyardım Hastanesi çalışanları hakkında suç duyurusunda bulunacaklarını açıkladı.

4 Ağustos 2007

Antalya'nın Alanya ilçesinde hırsızlık yaptıkları iddia edilen iki kadına "dur" ihtarına uymadıkları için polisler tarafından ateş açılması sonucu Narin Bulut öldü, Hanım Çalıkuşu da yaralandı.

29 Temmuz 2007

İstanbul Kadıköy'de ailesiyle birlikte parkta oturan avukat Muammer Öz, kimlik kontrolü yapan polisler tarafından dövüldü. Öz, polislerin ailesi ile parkta otururken kardeşine kimlik sorduğunu, bu sırada telefonuyla konuştuğu için de avukat kimliğini göstermesine karşın önce kendisini dövdüklerini daha sonra da göz yaşartıcı sprey sıktıklarını açıkladı. Daha sonra gözaltına alındığını söyleyen Öz şunları, "Yolda bana çokça darbeler indirdiler. Burnum kırıldı, gözüm

şişti, omzumda, boynumda ve karnımda çürükler oluştu. Bana yol boyunca 'Biz senin gibi çok avukat s....., seni de s..... Biz on beş yıldır bu işi yapıyoruz. Bize hiçbir şey olmaz' dediler. Karakolda ifademiz alındıktan sonra serbest bırakıldık" dedi. Avukat Öz'e Adli Tıp Kurumu'ndan burnunda kırık olduğu, sağ ve sol omzunda, boynunda, sağ gözaltında ve karnında morluklar olduğu yönünde rapor verildiği öğrenildi. Muammer Öz, Fatih Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurarak olaya karışan Kadıköy İlçe Emniyet Müdürlüğü, Önleyici Hizmetler Büro Amirliği'nde görevli polis memurları Bülent Okumuş ve Uğur Yıldırım hakkında savcılığa suç duyurusunda bulundu.

26 Temmuz 2007

İstanbul'da, Özgür Hayat Gazetesi ve Yüzde 52 Öfke dergisi sorumlu yazı işleri müdürü Sinan Tekpetek polisler tarafında kaçıldığını ve işkenceye uğradığını söyledi. Kardeşinin düğününden çıktıktan sonra polislerin kendisine kimlik sorduğunu ve daha sonra serbest bıraktığını belirten Tekpetek, "Daha sonra yolda yürürken resmi üniformalı polislerce zorla bir polis arabasına bindirildim. Araçta üç polis vardı. Ne olduğunu anlayamadan gözüme biber gazı sıktılar. Sonra beni kargatulumba araca soktular. Aracın içinde beni dövmeye başladılar. Ne olduğunu sordukça çok ağır küfür ettiler. Kafamı kaldırdığım anda biber gazı sıktılar. Araçtan indirip yerde tekmelemeye, coplamaya başladılar. Yüzümü korumaya çalıştım. Sırtımı çok fazla copladılar. Burada yarım saatten fazla dayak olayı sürdü. Sonra beni tekrar araca bindirdiler. Yaklaşık 15 dakika sonra 30–40 kilometre hızla gittiğini tahmin ettiğim aracın içinden beni attılar" dedi.

23 Temmuz 2007

Mardin'in Kızıltepe ilçesinde Eyyüp Doğan adlı kişi İHD Mardin şubesine başvurarak, otostop yaptığı aracın polislere ait çıkması üzerine araçtan inen on kadar sivil polisin önce küfür ettiklerini daha sonra da kendisini dövdüklerini söyledi. Doğan, polisler hakkında suç duyurusunda bulundu.

21 Temmuz 2007

Ankara'da gözaltına alınan Bağımsız Devrimci Sınıf Platformu (BDSP) üyesi Onur İnce serbest kaldıktan sonra İHD'ye başvurarak işkence gördüğünü söyledi. Kaba dayağa maruz kaldığını söyleyen İnce polisler hakkında suç duyurusunda bulundu.

17 Temmuz 2007

İstanbul'un Bahçelievler ilçesine bağlı Yenibosna semtinde beş gencin, kimlik taşımadıkları gerekçesiyle polisler tarafından gözaltına alındığı, daha sonra da işkence gördükleri öğrenildi. Avukat Adulhalim Kaplan'ın verdiği bilgiye göre 18 yaşından küçük olan S.G., R.D., S.S., H.S. ve E.G. adlı gençler, Yenibosna'da polisler tarafından "kimlikleri olmadığı" gerekçesiyle gözaltına alınarak 75. Yıl Polis Karakolu'na götürüldü. İHD İstanbul Şubesi'nde basın açıklaması yapan gençlerden E.G., "Polisler bize küfürler ederek arabaya bindirdiler. Kimliklerimizin evde olduğunu, isterlerse getirebileceğimizi söyledik ama bizi dinlemediler. Polislerden biri ekip otosunun camını kırdı. "Sizi kamu malına zarardan yargılayacağız" dediler. 75. Yıl Polis

Karakolu'na götürüldük ve bizi gören komiser de küfürler yağdırmaya başladı. Yaklaşık bir buçuk saat nezarette kaldık ve sekiz polis tarafından sürekli olarak dayak yedik" dedi. Avukat Abdulhalim Kaplan, S.G.'nin üç gün tedavi altında kaldığını ve gördüğü kötü muamele nedeniyle rapor aldığını söyledi. Rapor almak için hastaneye götürüldüğünde polislerin gençlere "Şikâyetçi olmayın, böyle olacağını tahmin etmedik. Canınızı çok acıttık mı, bir ağabey gibi vurmak istedik" dediklerini söyleyen Kaplan, müvekkillerinin "polise mukavemet" suçlamasıyla savcılığa ifade verdiğini söyledi.

16 Temmuz 2007

Haklar ve Özgürlükler Cephesi'nin 16 Temmuz günü Ankara'da düzenlediği gösteriye katılan ve "polise mukavemet" ve "2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na muhalefet" iddiasıyla tutuklanan İbrahim Çuhadır, Mehmet Yaşar, Erdinç Eroğlu, Uğur Eyilik, Deniz Kutlu, İbrahim Akın, Musa Kurt'a Sincan L Tipi Cezaevi'nde işkence yapıldığı bildirildi. Avukat Özgür Yılmaz'ın verdiği bilgiye göre cezaevi girişinde çırılçıplak soyulan tutuklular daha sonra dövüldü. Mehmet Yaşar'ın savcılığa gönderdiği dilekçede dört kez falakaya yatırıldıklarını ve kaburgasının kırıldığını yazdığı öğrenildi. Deniz Kutlu'nun da hayalarına, başına ve böbreklerine vurulduğunu, falakaya çekildiklerini yazdığı bildirildi.

16 Temmuz 2007

• Haklar ve Özgürlükler Cephesi'nin 16 Temmuz günü Ankara'da 22 Temmuz'da yapılacak genel seçimleri protesto için düzenlediği gösteriye polisler müdahale etti. Seçimi protesto etmek için TBMM'ye yürümek isteyen gruba polisin izin vermemesi üzerine grup iki saat kadar Yüksel Caddesi'nde oturma eylemi yaptı. Daha sonra gruba müdahale eden polis, 180 kişilik grubun tamamını tartaklayıp döverek gözaltına aldı. 87 kişi "polise mukavemet" ve "2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na muhalefetten" tutuklanırken serbest bırakılanlardan 25'i dövüldükleri ve gözaltında işkence gördükleri gerekçesi ile TİHV'e başvurdu.

• Şefkat-Der Genel Başkanı Hayrettin Bulan 16 Temmuz günü İstanbul'da gözaltına alındı. Bulan, 14 Temmuz günü de Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde bağımsız milletvekili adayları Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez'i desteklemek için el ilanları dağıtırken gözaltına alınmıştı. Polislerin kendisini dövdüğünü açıklayan Bulan, yaptığı açıklamanın ardından yeniden gözaltına alındı. Bulan, on kadar polisin bir başka genci de ağır biçimde dövdüklerine tanık olduğunu söyledi.

6 Temmuz 2007

İskenderun'da gözaltına alınan Ezilenlerin Sosyalist Platformu (ESP) üyeleri Sefer Bektaşlı ve Riyat Çay'ın işkence gördükleri bildirildi. Bektaşlı ve Çay'ın "izinsiz afiş yapıştırmak" gerekçesi ile gözaltına alındıkları ve götürüldükleri karakolda yüzlerine biber gazı sıkıldığı, dövüldükleri öğrenildi. Daha sonra serbest bırakılan Sefer Bektaşlı'nın parmağının kırıldığı, Riyat Çay'ın da kaburgalarında ezilme oluştuğu bildirildi.

27 Haziran 2007

Gündem gazetesinin İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesindeki dağıtımcısı Mehmet Erdoğdu'ya

işkence yapıldığı iddia edildi. Erdoğdu'nun 27 Haziran günü sivil polisler tarafından gözaltına alındığı ve önce Küçükköy Karakolu'na daha sonra da Karadeniz Karakolu'na götürüldüğü öğrenildi. Erdoğdu yaptığı açıklamada, gözaltında dövüldüğünü ve hakarete maruz kaldığını söyledi. Erdoğdu ayrıca Gündem ve Azadiya Welat gazetelerini dağıtmaması için tehdit edildiğini söyledi.

26 Haziran 2007

Ezilenlerin Sosyalist Platformu (ESP) üyesi Ahmet Kırgıl, görüşe gittiği Sincan F Tipi Cezaevi'nde hakkında arama kararı olduğu gerekçesiyle gözaltına alındı. Küfür ve hakarete maruz kaldığı, işkenceyle tehdit edildiği bildirilen Kırgıl'ın aynı gün serbest bırakıldığı öğrenildi.

20 Haziran 2007

Özgür Gündem gazetesinin Diyarbakır dağıtımcısı Mehmet Şahin'in (13) polisler tarafından tartaklandığı öğrenildi. Mehmet Şahin, polislerin kendisini önce arabaya bindirmeye çalıştıklarını, binmek istemeyince de boş bir araziye götürerek hakaret ve tehdit ettiklerini, ardından da tartaklayıp tokat attıklarını söyledi.

17 Haziran 2007

Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde, bir kavgayla ilgili ifade vermek için gittiği karakolda gözaltına alınan İbrahim Demiryege (17) adlı gencin polisler tarafında dövüldüğü bildirildi. Demiryege, önce tokatlandığını, daha sonra sürüklenerek götürüldüğü nezarethanede ağır biçimde dövüldüğünü söyledi. Demiryege, bir polisin silahının kabzası ile başına vurduğunu da ekledi. Demiryege, polisler hakkında suç duyurusunda bulundu.

14 Haziran 2007

İstanbul'un Ümraniye ilçesinde hırsızlık iddiasıyla gözaltına alınıp tutuklanan ve daha sonra rahatsızlanması üzerine Ümraniye Cezaevi'nden götürüldüğü Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde 16 Haziran günü ölen Mustafa Kürkçü'nün ailesi İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'ne başvurdu. Ailesi, Mustafa Kürkçü'nün gözaltında işkence gördüğü gerekçesiyle öldüğünü söyledi ve çektikleri fotoğrafları gösterdi. Soruşturma başlatan Ümraniye Başsavcılığı yetkilileri ise Kürkçü'nün dosyasında birden çok sağlık raporu bulunduğunu, mahkemeye çıkmadan önceki son raporunda darp izlerinin belgelendiğini belirtti. Ümraniye Cezaevi yetkilileriyse hapse girdiği sırada Kürkçü'nin vücudunda ekimozlar (çürükler) bulunduğunu vurguladı. Avukat Abdulaziz Levent de müvekkili için "Polislerin kollarında getirildi. Ayakta durmakta zorlanıyordu. İfadesini oturarak verdi. Savcı, 'Dövdüler mi seni' diye sorunca 'Tansiyonum var' dedi. Kötü görünüyordu." dedi.

Uzun lafın kısası sadece 2007 verileri ya da yukarıda özetlenen eldeki olay örnekleri dahi işkence ve kötü muamele uygulamalarındaki artışı ve "işkenceye sıfır tolerans" söyleminin slogandan ibaret kaldığını gösteriyor. Öyle ki hükümetin işkencenin önlenmesinde yeterli çaba göstermemesini ve pratikte yaşanan durumu özetleyen tek durumu "işkenceciye sonsuz tolerans" diye özetlemek mümkün. İnsan hakları örgütleri ve savunucularının da yaptıkları

açıklamalarla sıklıkla eleştirdiği bu duruma Başbakan Tayyip Erdoğan 3 Eylül 2007 günü TBMM'de yaptığı bir konuşmada şöyle yanıt vermişti: "Ülkemde benim şu anda işkence diye bir olay yoktur. Bunu bildikleri hâlde, birilerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gitmesini de, Avrupa Birliği'ne giderek yalan yanlış haberler taşımasını da anlamak mümkün değildir".

Böylece insan hakları örgütlerinin işkenceyle ilgili raporlarını yalanlamaya çalışan Erdoğan hak aramak için AİHM'ye başvurmayı da kötülüyordu. Yani başbakan işkence iddialarını etkili soruşturarak, sorumluların yargı önüne çıkmasını, adil yargılanmalarını ve cezalandırılmasını sağlayarak görevini yapmak yerine "işkence yok, varsa ispat edin" demeyi tercih ediyordu. Zaten aynı Erdoğan seçim meydanlarında verdiği sözlere rağmen işkenceyi önlemek için gereken adımları atmazken, işkenceye zemin hazırlayan Terörle Mücadele Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'ndaki değişiklikleri bir çırpıda yapıvermişti. Cezaevlerinde işkenceye zemin hazırlayan ziyaret yönetmeliği değişikliğinin de Erdoğan ve hükümetinin işleri olduğu düşünülürse, başbakanın işkenceyle ilgili tutarlılık içinde olduğunu söylemek mümkün. Ama seçim meydanlarından bugüne işkenceye bakışındaki toleransın sınırları hayli genişleyerek sıfırdan sonsuza gelmiş. Sonuç olarak, insan hakları savunucularının defalarca dile getirdiği gibi işkence ve kötü muamelenin salt anayasa değişiklikleri ya da hamaset dolu sözlerle çözülecek bir sorun olmadığı ne yazık ki bir kez daha ortaya çıkmış oldu.

EKLER

İNSAN HAKLARI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME*
(11. Protokol ile değiştirilen metin)

Roma, 4.XI.1950
Gayri resmi tercüme

Sözleşme metni, 21 Eylül 1970'de yürürlüğe giren 3 sayılı Protokolün, 20 Aralık 1971'de yürürlüğe giren 5 sayılı Protokolün ve 1 Ocak 1990'da yürürlüğe giren 8 sayılı Protokolün düzenlemelerine uygun olarak değiştirilmişti. Ayrıca, yürürlüğe girdiği 21 Eylül 1970'ten bu yana 5. Maddesinin 3. fıkrasına uygun olarak Sözleşmenin bir parçası olan 2 sayılı Protokolün metnini içermekteydi. Protokollerin getirdiği bütün bu değişikliklerin veya eklemelerin yerini, yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Kasım 1998'den itibaren 11 sayılı Protokol almaktadır. Bu tarihten itibaren, 1 Ekim 1994'te yürürlüğe giren 9 sayılı Protokol yürürlükten kaldırılmıştır.

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni,

Bu Bildirinin, metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef aldığını,

Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından birini oluşturduğunu göz önüne alarak,

Dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce, bir yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin inançlarını bir daha tekrarlayarak,

Aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiride yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmayı kararlaştırarak; aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1- İnsan haklarına saygı yükümlülüğü

Yüksek Akit Taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar.

Bölüm I - Haklar ve Özgürlükler

Madde 2- Yaşama hakkı

1 Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı

* Sözleşme metni *www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr* adresinden alınmıştır.

bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.

2 Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu Maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:
a Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması için;
b Usulüne uygun olarak yakalamak için veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
c Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.

Madde 3- İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.

Madde 4- Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı

1 Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.

2 Hiç kimse zorla çalıştırılamaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3 Aşağıdaki haller bu Maddede sözü geçen "zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma"dan sayılmazlar:
a Bu Sözleşmenin 5. Maddesinde öngörülen koşullar altında tutuklu bulunan kimseden tutukluluğu veya şartlı salıverilmesi süresince olağan olarak yapılması istenen çalışma;
b Askeri nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde bu inanca sahip kimselere zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;
c Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hallerinde istenecek her hizmet;
d Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

Madde 5- Özgürlük ve güvenlik hakkı

1 Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
a Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi;
b Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması;
c Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulu durumda bulundurulması;
d Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulu durumda bulundurulması veya kendisinin yetkili merci önüne çıkarılması için usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;

e Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu Madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması;
f Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulmasını veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geriverme işleminin yürütülmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması;

2 Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.

3 Bu Maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.

4 Yakalama veya tutuklu durumda bulunma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5 Bu Madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutulu kalma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

Madde 6- Adil yargılanma hakkı

1 Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2 Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

3 Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:
a Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
b Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;
c Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;

d İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;
e Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.

Madde 7- Cezaların yasallığı

1 Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre bir suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden dolayı mahkûm edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2 Bu Madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmal ile suçlanan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8- Özel hayatın ve aile hayatının korunması

1 Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2 Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.

Madde 9- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

1 Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2 Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzenin, genel sağlığın veya ahlakın, ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.

Madde 10- İfade özgürlüğü

1 Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu Madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2 Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara

bağlanabilir.

Madde 11- Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü

1 Herkes asayişi bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.

2 Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu Madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.

Madde 12- Evlenme hakkı

Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir.

Madde 13- Etkili başvuru hakkı

Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir.

Madde 14- Ayırımcılık yasağı

Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırımcılık yapılmadan sağlanır.

Madde 15- Olağanüstü hallerde askıya alma

1 Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Akit Taraf, ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir.

2 Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. Madde ile 3. ve 4. Maddeler (fıkra 1) ve 7. Maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.

3 Bu Maddeye göre aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Akit Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Akit Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

Madde 16- Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması

10, 11 ve 14. Maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Akit Tarafların yabancıların siyasal etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz.

Madde 17- Hakların kötüye kullanımının yasaklanması

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.

Madde 18- Hakların kısıtlanmasının sınırları

Bu Sözleşmenin hükümleri gereğince, sözü edilen hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar ancak öngörülen amaçlar için uygulanabilir.

Bölüm II - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Madde 19- Mahkemenin kuruluşu

Bu Sözleşme ve protokollerine, Yüksek Akit Taraflarca kabul edilen yükümlülüklere uyulmasını sağlamak için; aşağıda "Mahkeme" olarak anılacak bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulur. Mahkeme devamlı görev yapar.

Madde 20- Yargıç sayısı

Mahkeme, Yüksek Akit Taraflar sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşur.

Madde 21- Görev için aranan koşullar

1 Yargıçlar üstün ahlaki vasıflara ve yüksek bir hukuki göreve atanmak için gerekli niteliklere sahip veya ehliyetleriyle tanınmış hukukçu olmalıdırlar.

2 Yargıçlar Mahkemeye kendi adlarına katılırlar.

3 Görev süreleri içerisinde, yargıçlar bağımsızlıkları, tarafsızlıkları ve daimi görevin gerekleri ile bağdaşmayan herhangi bir görev üstlenemezler; bu fıkranın uygulanmasından doğan sorunlar Mahkeme tarafından karara bağlanır.

Madde 22- Yargıçların seçimi

1 Yargıçlar, her Yüksek Akit Taraf için, o Yüksek Akit Taraf tarafından gösterilen ve üç aday içeren bir liste üzerinden Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilirler.

2 Yeni Yüksek Akit Tarafların bu Sözleşmeye katılmaları halinde Mahkemeyi tamamlamak ve boşalan üyelikleri doldurmak için aynı usul izlenir.

Madde 23 - Görev süreleri

1 Yargıçlar altı yıl için seçilirler. Tekrar seçilmeleri mümkündür. Bununla beraber ilk seçilen yargıçlardan yarısının görev süresi üç yıl sonunda sona erecektir.

2 İlk üç yıllık sürenin sonunda görevleri sona erecek olan üyeler, ilk seçimlerin yapılmasından hemen sonra, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından kura çekmek suretiyle saptanır.

3 Yargıçların imkân ölçüsünde yarısının her üç yılda bir yenilenmesini sağlamak için, Parlamenterler Meclisi bir sonraki seçime geçmeden önce seçilecek yargıçlardan bir veya birkaçının görev süresinin veya sürelerinin üç yıldan az veya dokuz yıldan çok olmamak şartı ile altı yıl dışında bir süre olmasına karar verebilir

4 Birden fazla üyenin görev süresinin söz konusu olduğu durumlarda ve Parlamenterler Meclisi'nin yukarıdaki fıkrayı uygulaması halinde, görev sürelerinin üyelere dağılımı, Genel Sekreterin, seçimden hemen sonra yapacağı kura sonucu belirlenir.

5 Görev süresi bitmemiş bir yargıcın yerine seçilen yargıç, selefinin görev süresini tamamlar.

6 Yargıçların görev süreleri 70 yaşında sona erer.

7 Yargıçlar, yerlerine başkası seçilinceye kadar görev yaparlar. Yerlerine başkası seçildikten sonra da kendilerine havale edilmiş olan davalara bakmaya devam ederler.

Madde 24- Görevden alınma

Bir yargıç ancak, artık gerekli koşulları taşımadığına ilişkin diğer yargıçların üçte iki çoğunluk ile alacakları kararla görevden alınabilir.

Madde 25- Yazı işleri ve hukukçular

Mahkemede, görev ve kuruluşu Mahkeme içtüzüğünde belirlenen bir Yazı İşleri bulunur. Mahkemeye yazı işlerinde görevli hukukçular yardım eder.

Madde 26- Mahkemenin genel kurul halinde toplanması

Genel Kurul halinde toplanan Mahkeme,

a üç yıllık bir süre için Başkanını ve bir veya iki Başkan Yardımcısını seçer, bunların tekrar seçilmeleri mümkündür;
b belirli süreler için Daireler kurar;
c Mahkeme, Dairelerinin başkanlarını seçer, bunların tekrar seçilmeleri mümkündür;
d Mahkeme içtüzüğünü kabul eder;
e Yazı işleri Müdürü ve bir veya birden fazla Müdür Yardımcısı seçer.

Madde 27- Komite, Daireler ve Büyük Daire

1 Mahkeme, önüne gelen başvuruları incelemek üzere üç yargıçlı Komiteler, yedi yargıçlı Daireler ve on yedi yargıçlı bir Büyük Daire şeklinde toplanır. Mahkemenin Daireleri belirli bir süre için Komiteleri oluşturur.

2 Başvuruya konu olan Taraf Devlet adına seçilmiş yargıç Daire ve Büyük Dairede vazifeten (ex officio) yer alır; bu yargıcın yokluğunda veya katılması mümkün olmayan durumlarda, anılan Devletin belirleyeceği bir kişi yargıç sıfatıyla Daire ve Büyük Dairede yer alır.

3 Büyük Daire ayrıca Mahkeme Başkanı, Başkan Yardımcıları, Daire Başkanları ve Mahkeme içtüzüğüne göre seçilecek diğer yargıçlardan oluşur. 43. Madde uyarınca Büyük Daireye sevk edilen başvuruların incelenmesi sırasında, Daire Başkanı ve başvuruda konu edilen Devletin yargıcı dışında, bu kararı veren Daire yargıçları Büyük Dairede yer alamazlar.

Madde 28- Komitelerin kabul edilemezlik kararları

Bir Komite, 34. Madde uyarınca yapılan kişisel başvurunun, daha fazla incelemeyi gerektirmediği hallerde, oybirliği ile kabul edilemezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verebilir. Bu karar kesindir.

Madde 29- Dairelerin kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin kararları

1 28. Madde çerçevesinde karar verilmediği takdirde, bir Daire, 34. Madde uyarınca yapılan kişisel başvuruların kabul edilebilirliği ve esası hakkında karar verir

2 Bir Daire, 33. Madde uyarınca yapılan devlet başvurularının kabul edilebilirliği ve esası hakkında karar verir.

3 Mahkemenin istisnai hallerde, aksine kararları hariç, kabul edilebilirlik konusundaki kararları ayrı olarak alınır.

Madde 30- Yargılanmanın Büyük Daireye gönderilmesi

Daire önünde görülen dava, bu Sözleşmenin ve protokollerinin yorumu konusunda ciddi sorunlar doğuruyorsa ya da sorunun çözümü Mahkeme tarafından önceden verilmiş bir karar ile çelişkili olacak ise, Daire, hüküm vermediği süre içerisinde, taraflar itiraz etmedikçe, yargı yetkisinden Büyük Daire lehine vazgeçebilir.

Madde 31- Büyük Dairenin yetkileri

Büyük Daire,
1 **a** Daireler tarafından 30. Madde uyarınca kendisine gönderilen veya 43. Madde uyarınca önüne gelen, 33. veya 34. Maddeler uyarınca yapılan başvuruları ve
b 47. Maddede öngörülen görüş bildirme taleplerini inceler.

Madde 32- Mahkemenin yargı yetkisi

1 Mahkemenin yargı yetkisi, 33., 34. ve 37. Maddeler uyarınca kendisine intikal eden, bu Sözleşmenin ve protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm konuları kapsar.

2 Mahkemenin yargı yetkisinin olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, karar Mahkemeye aittir.

Madde 33- Devlet başvuruları

Her Yüksek Akit Taraf bu Sözleşme ve protokolleri hükümlerine vaki ve kendisinin diğer Yüksek Akit Tarafa isnat edilebileceğine kanaat getirdiği herhangi bir ihlalden dolayı Mahkemeye başvurabilir.

Madde 34- Kişisel başvurular

Bu Sözleşme ve Protokollerinde tanınan hakların Yüksek Akit Taraflardan biri tarafından ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükümet dışı her kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir. Yüksek Akit Taraflar bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler.

Madde 35- Kabul edilebilirlik koşulları

1 Uluslararası Hukukun genel olarak kabul edilen prensiplerine göre, ancak iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin karardan itibaren altı aylık süre içinde Mahkemeye başvurulabilir.

2 Mahkeme, 34. Madde uyarınca sunulan herhangi bir kişisel başvuruyu aşağıdaki hallerde kabul etmez:

a Başvuru imzasız ise veya

b Başvuru Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş veya uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine sunulmuş başka bir başvurunun konusuyla esas itibariyle aynı ise ve yeni olaylar içermiyorsa,

3 Mahkeme, 34. Madde uyarınca sunulan herhangi bir kişisel başvuruyu bu Sözleşme ve Protokolleri hükümleri dışında kalmış, açıkça dayanaktan yoksun veya başvuru hakkının suistimali mahiyetinde telakki ettiği takdirde, kabul edilemez bulur.

4 Mahkeme bu Maddeye göre kabul edilemez bulduğu her başvuruyu reddeder. Yargılamanın her aşamasında bu karar verilebilir.

Madde 36- Üçüncü tarafın müdahalesi

1 Daire ve Büyük Daire önündeki tüm davalarda, vatandaşlarından birinin başvuran taraf olması halinde, Yüksek Akit Tarafın yazılı görüş sunma ve duruşmalarda bulunma hakkı vardır.

2 Mahkeme Başkanı, adaletin doğru sağlanabilmesi amacıyla, yargılamada taraf olmayan herhangi bir Yüksek Akit Tarafı yazılı görüş sunma veya duruşmalarda taraf olmaya davet edebilir.

Madde 37- Başvurunun kayıttan düşmesi

1 Yargılamanın herhangi bir aşamasında, Mahkeme, aşağıdaki sonuçlara varılması halinde başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir.

a Başvuru sahibi başvurusunu takip etme niyetinde değilse veya

b Sorun çözümlenmişse veya

c Başka herhangi bir nedenden ötürü, başvurunun incelenmesine devam edilmesi hususunda artık haklı bir gerekçe görmezse.

Ancak bu Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan insan haklarına riayet gerektiriyorsa, Mahkeme başvurunun incelenmesine devam eder.

2 Mahkeme koşulların haklı kıldığı kanısına varırsa, bir başvurunun eski haline döndürülmesini kararlaştırabilir.

Madde 38- Davanın incelenmesi ve dostane çözüm süreci

1 Mahkeme, kendisine gelen başvuruyu kabul edilebilir bulduğu takdirde,

a olayları saptamak amacıyla, tarafların temsilcileriyle birlikte başvuruyu incelemeye devam eder ve gerekirse, ilgili Devletlerin, etkinliği için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacakları bir soruşturma yapacaktır;

b bu Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan şekliyle İnsan Haklarına saygı esasından hareketle, davanın dostane bir çözüm ile sonuçlandırılması için ilgili taraflara hizmet sunmaya hazır olacaktır.

2 "1.b" hükümlerine göre yürütülen süreç gizlidir.

Madde 39- Dostane çözüme varılması

Dostane çözüme varılırsa, Mahkeme olaylarla ve varılan çözümle sınırlı kısa açıklamayı içeren bir karar vererek başvuruyu kayıttan düşürür.

Madde 40- Duruşmaların kamuya açık olması ve belgelere ulaşabilme

1 Mahkeme istisnai durumlarda aksini kararlaştırmadıkça, duruşmalar kamuya açıktır.

2 Mahkeme Başkanı aksine karar vermedikçe, Yazı İşleri Müdürüne emanet edilen belgeler kamuya açıktır.

Madde 41- Hakkaniyete uygun tatmin

Mahkeme bu Sözleşme ve protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Akit Tarafın iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören tarafın tatminine hükmeder.

Madde 42- Dairelerin kararları

Dairelerin kararları, 44. Maddenin 2. fıkrası hükümleri uyarınca kesinleşir.

Madde 43- Büyük Daireye gönderme

1 Bir Daire kararının verildiği tarihten itibaren üç ay içerisinde, dava taraflarından her biri, istisnai durumlarda, davanın Büyük Daireye gönderilmesini isteyebilir.

2 Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurul, dava Sözleşme ve protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da genel nitelikli ciddi bir konu teşkil ediyorsa, istemi kabul eder.

3 Kurul istemi kabul ederse, Büyük Daire bir hüküm ile davayı sonuçlandırır.

Madde 44- Kesin hükümler

1 Büyük Dairenin kararı kesindir.

2 Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir.
a Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya
b Karardan üç ay içerisinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse veya
c Kurul 43. Maddede öngörülen istemi reddederse.

3 Kesin karar yayınlanır.

Madde 45- Hükümlerin ve kararların gerekçeli olması

1 Hükümler, başvuruların kabul edilebilirliğine veya kabul edilemezliğine ilişkin kararlar gerekçelidir.

2 Hüküm, tamamen veya kısmen yargıçların oybirliğini içermediği takdirde, her yargıç kendi ayrı görüşünü belirtmek hakkına sahiptir.

Madde 46- Kararların bağlayıcılığı ve uygulanması

1 Yüksek Akit Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler.

2 Mahkemenin kesinleşmiş kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.

Madde 47- Görüş bildirme

1 Mahkeme, Bakanlar Komitesinin istemi üzerine, Sözleşme ve protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler üzerinde görüş bildirebilir.
2 Ancak, bu görüşler, ne Sözleşmenin 1. bölümünde ve protokollerinde belirlenen hak ve özgürlüklerin içeriği veya kapsamı ile ilgili sorunlara, ne de Mahkeme veya Bakanlar Komitesinin

Sözleşmede öngörülen bir başvuru sonucunda karara bağlamak durumunda kalabileceği diğer sorunlara ilişkin bulunabilir.

3 Bakanlar Komitesi'nin Mahkemeden görüş bildirme talep etmek kararı Komiteye katılmak hakkına sahip temsilcilerin çoğunluğuyla alınır.

Madde 48- Mahkemenin görüş bildirme yetkisi

Bakanlar Komitesi tarafından yapılan talebin, 47. Maddede belirtilen görüş bildirme yetkisine girip girmediğini Mahkeme kararlaştırır.

Madde 49- Bildirilen görüşün gerekçeli olması

1 Mahkemenin verdiği görüş gerekçelidir.

2 Mütalaa, tamamen veya kısmen yargıçların oybirliğini içermediği takdirde, her yargıç kendi ayrı görüşünü belirtmek hakkına sahiptir.

3 Mahkemenin mütalaası Bakanlar Komitesine bildirilir.

Madde 50- Mahkemenin masrafları

Mahkemenin masrafları, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır.

Madde 51- Yargıçların ayrıcalık ve dokunulmazlıkları

Yargıçlar vazifelerinin ifasında Avrupa Konseyi Statüsünün 40. Maddesinde ve bu Madde uyarınca akdedilen anlaşmalarda öngörülen ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

Bölüm III - Çeşitli Hükümler

Madde 52- Genel Sekreter tarafından yapılan incelemeler

Her Yüksek Akit Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin istemesi üzerine, bu Sözleşmenin bütün hükümlerinin fiilen uygulanmasının kendi iç hukukunca nasıl sağlandığı konusunda açıklamalarda bulunur.

Madde 53- Tanınan insan haklarının korunması

Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Akit Tarafın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşmeye göre tanınabilecek insan haklarını ve temel özgürlüklerini sınırlayamaz, ya da onlara aykırı düşecek şekilde yorumlanamaz

Madde 54- Bakanlar Komitesi'nin yetkileri

Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Avrupa Konseyi Statüsünün Bakanlar Komitesi'ne tanıdığı

yetkileri olumsuz yönde etkilemez.

Madde 55- Diğer çözüm yollarının dışlanması

Yüksek Akit Taraflar, bu Sözleşmenin yorum veya uygulamasından doğan bir anlaşmazlığı, başvuru yoluyla bu Sözleşmede öngörülenlerin dışında bir çözüme bağlamak hususunda aralarında mevcut anlaşma, sözleşme veya bildirilerden, özel uzlaşma halleri dışında yararlanmaktan karşılıklı olarak vazgeçmeyi kabul ederler.

Madde 56- Ülkesel uygulama

1 Her devlet, onaylama sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildirimle bu Sözleşmenin, uluslararası ilişkilerinden sorumlu bulunduğu bütün ülkelere veya bunlardan herhangi birine, bu Maddenin 4. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, uygulanacağını beyan edebilir.

2 Sözleşme, bildirimde belirtilen ülke veya ülkelerde, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin bu bildirimi aldığı tarihten itibaren otuz gün sonra uygulamaya konur.

3 Bu Sözleşmenin hükümleri sözü geçen ülkelerde yerel şartlar dikkate alınarak uygulanır.

4 Bu Maddenin birinci fıkrası uyarınca bildirimde bulunmuş olan her devlet, sonradan herhangi bir zamanda, bildiriminde belirtmiş olduğu ülke veya ülkelerdeki gerçek kişilerin, hükümet dışı kuruluşların veya kişi gruplarının başvuruları konusunda bu Sözleşmenin 34. Maddesine uygun olarak Mahkemenin yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 57- Çekinceler

1 Bu Sözleşmenin imzası ve onaylama belgesinin sunulması sırasında her devlet, Sözleşmenin belirli bir hükmü hakkında, o sırada kendi ülkesinde yürürlükte olan bir yasanın bu hükme uygun olmaması ölçüsünde bir çekince kaydı koyabilir. Bu Madde genel nitelikte çekinceler konmasına izin vermez.

2 Bu Maddeye uygun olarak konulacak her çekince, sözü edilen yasanın kısa bir açıklamasını içerir.

Madde 58- Feshi ihbar

1 Bir Yüksek Akit Taraf, bu Sözleşmeyi ancak Sözleşmeye taraf olduğu tarihten itibaren geçecek beş yıllık bir süre sonunda ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne altı ay önceden haber verilecek bir ihbarla feshedebilir. Genel Sekreter bunu, diğer Yüksek Akit Taraflara bildirir.

2 Bu fesih işlemi, feshin geçerli sayıldığı tarihten önce işlenmiş ve yükümlülüklerin ihlali niteliğinde sayılabilecek olan bir fiil dolayısıyla, ilgili Yüksek Akit Tarafın bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğurmaz.

3 Aynı şartlarla, Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkan her Yüksek Akit Taraf, bu Sözleşmeye de taraf olmaktan çıkar.

4 Sözleşme, 56. Madde gereğince uygulanacağı beyan edilmiş olan ülkelerle ilgili olarak, yukarıdaki fıkraların hükümleri uyarınca feshedilebilir.

Madde 59- İmza ve onay

1 Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır. Sözleşme onaylanacaktır. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecektir.

2 Bu Sözleşme, on onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir.

3 Sözleşmeyi daha sonra onaylayacak olan imzacılar için Sözleşme, onaylama belgesinin verilmesinden itibaren yürürlüğe girecektir.

4 Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Sözleşmenin yürürlüğe girdiğini, Sözleşmeyi onaylayan Yüksek Akit Tarafların adlarını ve daha sonra gelecek olan onaylama belgelerinin veriliğini bütün Avrupa Konseyi üyelerine bildirecektir.

Usulüne göre yetkili kılınmış olan, aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Sözleşmeyi imzalamışlardır. Avrupa Konseyi Arşivinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, İngilizce ve Fransızca dillerinde 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış olup onaylanmış kopyalar Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu Sözleşmenin hazırlanmasına iştirak eden üye olmayan devletlere ve bu Sözleşmeyi onaylamak üzere davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

İŞKENCENİN VE GAYRI İNSANİ YA DA KÜÇÜLTÜCÜ CEZA VEYA MUAMELENİN ÖNLENMESİNE DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ*

Strasbourg, 26.11.1987
Gayri resmi tercümedir

Giriş

Aşağıda imzaları bulunan Avrupa Konseyi üyesi devletler, İnsan Haklarının ve Temel özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme hükümlerini dikkate alarak;

Aynı Sözleşmenin, "hiç kimse işkenceye veya gayrı insani veya küçültücü ceza veya muameleye tabi tutulmayacaktır" şeklindeki 3. maddesini hatırda tutarak;

3. Madde ihlallerinin mağdurları olduklarını iddia eden kişilerle ilgili olarak bu Sözleşmede öngörülen mekanizmanın işlemekte olduğunu kaydederek;

Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin işkence ve gayrı insani ya da küçültücü ceza veya muameleye karşı korunmalarının, ziyaretlere dayanan, önleyici nitelikte, adli olmayan yollarla kuvvetlendirilebileceğine kani olarak;

Aşağıdaki gibi anlaşmışlardır:

Bölüm I

Madde 1

İşkencenin ve gayri insani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesi için bir Avrupa Komitesi teşkil olunacaktır. (bundan sonra "Komite" olarak anılacaktır). Komite, ziyaretler yapmak suretiyle, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, gerekli ise bu gibi kişilerin işkence ve gayri insani ya da küçültücü ceza veya muameleden korunmalarının kuvvetlendirilmesi amacıyla inceleyecektir.

Madde 2

Her bir Taraf, bu Sözleşmeye uygun olarak, yetkili olduğu ve bir kamu makamı tarafından hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu herhangi bir yere ziyaretler yapılmasına izin verecektir.

Madde 3

Bu Sözleşmenin uygulanmasında, Komite ve ilgili Tarafın yetkili milli makamları birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.

---

* Sözleşme metni *www.avrupakonseyi.org.tr* adresinden alınmıştır.

Bölüm II

Madde 4

1. Komite, Tarafların sayısına eşit sayıda üyelerden oluşacaktır.
2. Komite üyeleri, Sözleşmenin kapsadığı alanlarda insan hakları konusunda yetkileriyle tanınan veya mesleki deneyimi olan yüksek ahlaki karaktere sahip kişiler arasından seçilecektir.
3. Komitenin iki üyesi aynı devletin vatandaşı olmayacaktır.
4. Üyeler kendi kişisel sıfatları ile görev yapacaklar, bağımsız ve tarafsız olacaklar ve Komiteye etkin şekilde hizmet vermeye hazır olacaklardır.

Madde 5

1. Komite üyeleri, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Bürosu tarafından hazırlanacak isim listesinden Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından mutlak çoğunlukla seçilecektir; tarafların Parlamenter Meclisteki milli heyetleri, asgari ikisi kendi vatandaşı olan, üç aday gösterecektir.
2. Arızi olarak boşalan üyelikler için aynı usul takip edilecektir.
3. Komite üyeleri dört yıllık süre için seçilecektir. Üyeler sadece bir kez yeniden seçilebilirler. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilen üyelerden üçünün süresi, iki yıl sonunda bitecektir. Görev süreleri ilk iki yıllık süre sonunda bitecek üyeler Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından ilk seçimin tamamlanmasından hemen sonra kura ile tayin olunacaktır.

Madde 6
1. Komite gizli olarak toplanacaktır. Toplantı için yeterli üye sayısı Komite üyelerinin çoğunluğuna eşit olacaktır. Komite kararları, 10. maddenin 2. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, mevcut üyelerin çoğunluğu ile alınacaktır.
2. Komite, çalışma tüzüğünü kendi hazırlayacaktır.
3. Komitenin Sekreterya hizmetleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanacaktır.

Bölüm III

Madde 7

1. Komite, 2. maddede belirtilen yerlere ziyaretler düzenleyecektir. Devrevi ziyaretlerden ayrı olarak; Komite şartların gerektirmekte olduğunu gördüğü takdirde, bu nitelikte başka ziyaretler de düzenleyebilir.
2. Genel bir kural olarak, ziyaretler en az iki Komite üyesi tarafından yapılacaktır. Komite, gerekli gördüğü takdirde, uzmanlardan ve tercümanlardan yararlanacaktır.

Madde 8

1. Komite, ilgili Taraf Hükümetine ziyaret yapma niyetini bildirecektir. Bu bildirimden sonra Komite, 2. maddede belirtilen herhangi bir yeri, herhangi bir zamanda ziyaret edebilir.
2. Taraf ülke, Komiteye görevini ifa etmesi için aşağıdaki kolaylıkları sağlayacaktır:
a Ülkesine giriş ve kısıtlama olmaksızın seyahat hakkı;

b Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulundukları yerler hakkındaki tüm bilgilerin sağlanması;
c Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu her türlü yere, buralarda kısıtlama olmadan dolaşma hakkı dahil olmak üzere, sınırsız giriş;
d İlgili tarafın elinde olup da, Komitenin görevini yapması için gerekli olan diğer bilgilerin sağlanması. Bu gibi bilgilerin istenmesinde, Komite, milli hukuk ve mesleki ahlakın uygulanabilir kurallarını dikkate alacaktır.

3. Komite, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerle özel olarak görüşebilir.
4. Komite, ilgili bilgi verebileceğine inandığı herhangi bir kişi ile serbestçe muhabere edebilir.
5. Komite, gerekiyorsa, ilgili tarafın yetkili makamlarına gözlemlerini derhal bildirebilir.

Madde 9

1. İstisnai şartlarda, ilgili Tarafın yetkili makamları, Komite tarafından teklif olunan belirli bir ziyaret yerine veya ziyaret zamanına karşı Komiteye girişimde bulunabilirler. Bu gibi girişimler, yalnızca, milli savunma, kamu güvenliği, kişilerin hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde ciddi karışıklık, bir kişinin sağlık durumu veya ciddi bir suça taalluk eden acil bir sorgulamanın yürütülüyor olması gerekçeleriyle yapılabilir.
2. Bu gibi girişimleri takiben, Komite ve ilgili Taraf, durumu açıklığa kavuşturmak ve Komitenin görevini süratle yerine getirmesini sağlayacak düzenlemeler üzerinde mutabık kalmak üzere hemen yekdiğeri ile danışmalara girişecektir. Bu düzenlemeler, Komitenin ziyaret etmeyi önerdiği herhangi bir şahsın başka bir yere nakledilmesini kapsayabilir. Ziyaret yapılıncaya kadar ilgili Taraf, Komiteye alakalı kişi hakkında bilgi sağlayacaktır.

Madde 10

1. Her ziyaretten sonra Komite, ilgili Tarafın sunabileceği gözlemleri de dikkate alarak, ziyaret sırasında tespit ettiği vakıalar hakkında bir rapor düzenleyecektir. Komite, gerekli gördüğü takdirde tavsiyelerine de yer verebileceği raporunu ilgili Tarafa gönderecektir. Komite, ilgili Taraf ile hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin daha iyi korunmaları konusunda gerekli ise önerilerde bulunmak maksadıyla, danışmalarda bulunabilir.
2. İlgili Taraf işbirliği yapmadığı, ya da Komitenin tavsiyeleri ışığında durumun iyileştirilmesini reddettiği takdirde, Komite, ilgili Tarafa görüşlerini bildirme imkanının verilmesini müteakip, üyelerinin üçte-iki çoğunluğu ile konu hakkında kamuya bir açıklama yapılmasına karar verebilir.

Madde 11

1. Komite tarafından ziyaret ile ilgili olarak toplanan bilgiler, Komite raporu ve ilgili Taraf ile danışmalar gizli olacaktır.
2. Komite, ilgili Tarafın talep etmesi halinde, ilgili tarafın yorumları ile birlikte raporunu yayınlayacaktır.
3. Bununla birlikte, ilgili şahsın açık rızası olmaksızın hiçbir şahsi bilgi yayınlanmayacaktır.

Madde 12

Komite, 11. maddede yer alan gizlilik kurallarına bağlı olarak, her yıl faaliyetleri konusunda Bakanlar Komitesine bir genel rapor sunacak, bu rapor Parlamenter Meclise de gönderilecek ve kamuya açıklanacaktır.

Madde 13

Komite üyeleri, Komiteye yardım eden uzman ve diğer şahıslar, görevleri sırasında ve görevlerinin sona ermesini müteakip, görevlerinin yerine getirilmesi sırasında edindikleri bilgilerin ve öğrendikleri vakıaların gizliliğini muhafaza etmekle yükümlüdürler.

Madde 14

1. Komiteye yardım eden kişilerin isimleri, 8. maddenin 1. fıkrası gereğince yapılacak bildirimde belirtilecektir.
2. Uzmanlar, Komitenin talimatı ve yetkisi altında faaliyet göstereceklerdir. Bunlar, bu Sözleşmenin kapsadığı alanlarda özellikle bilgi ve deneyim sahibi olacaklar ve Komite üyeleri gibi aynı şekilde bağımsızlık, tarafsızlık ve hizmete hazır bulunma kurallarıyla bağlı olacaklardır.
3. Bir Taraf, istisnai olarak, Komiteye yardım eden herhangi bir uzman veya başka bir şahsın, ülkesinde bir yere yapılacak ziyarette yer almasına müsaade edilmeyebileceğini beyan edebilir.

Bölüm IV

Madde 15

Her bir Taraf, Hükümetine yapılacak bildirimleri almaya yetkili merciin ve tayin edebileceği herhangi bir irtibat görevlisinin isim ve adresini Komiteye bildirecektir.

Madde 16

Komite, Komite üyeleri ve 7. maddenin 2. fıkrasında atıf yapılan uzmanlar, bu Sözleşmenin Eki'nde yer alan ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanacaklardır.

Madde 17

l. Bu Sözleşme, hürriyetinden yoksun bırakılan kişiler için daha fazla koruma sağlayan iç mevzuat veya uluslararası herhangi bir anlaşma hükmüne zarar vermeyecektir.
2. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi organlarının yetkilerini veya bu Sözleşme gereğince Taraflarca üstlenilen yükümlülükleri sınırlar veya bunlardan sapmaya imkan verir şekilde yorumlanamaz.
3. Komite, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve buna bağlı 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokoller uyarınca, himayeci Devlet veya Uluslararası Kızılhaç Komitesi temsilci veya delegelerinin müessir şekilde düzenli olarak ziyaret ettikleri yerleri ziyaret etmeyecektir.

Bölüm V

Madde 18

Sözleşme, Avrupa Konseyine üye devletlerin imzasına açık olacaktır. Sözleşme, onaylama kabul veya tasvibe tabi olacaktır. Onaylama, kabul veya tasvip belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi olunacaktır.

Madde 19

1. Bu Sözleşme, 18. madde hükmüne uygun olarak yedi Avrupa Konseyi üyesi devletin Sözleşme ile bağlı olduklarına dair rızalarını beyan ettikleri tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.
2. Bu Sözleşme ile bağlı olduğuna dair rızasını sonradan beyan eden herhangi bir üye devletle ilgili olarak, Sözleşme, onaylama, kabul veya tasvip belgesinin tevdii tarihini takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

Madde 20

1. Herhangi bir devlet, imzalama sırasında veya onaylama, kabul veya tasvip belgesini tevdi ederken Sözleşmenin uygulanacağı toprağı veya toprakları belirleyecektir.
2. Herhangi bir devlet, daha sonraki bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yapacağı bir beyan ile bu Sözleşmenin uygulanmasını, beyanında belirlediği diğer herhangi bir toprağa teşmil edebilir. Bu toprak ile ilgili olarak Sözleşme, böyle bir beyanın Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.
3. Bundan önceki iki fıkra uyarınca yapılmış herhangi bir beyan, bu beyanda zikredilen herhangi bir toprak ile ilgili olarak, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben yapılacak bir bildirim ile geri alınabilir. Geri almak, böyle bir bildirimin Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden üç aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü geçerli olacaktır.

Madde 21

Bu Sözleşme hükümleri ile ilgili olarak çekince konulamaz.

Madde 22

1. Herhangi bir Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir bildirim ile Sözleşmenin feshini ihbar edebilir.
2. Böyle bir ihbar, beyanın Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden on iki aylık sürenin dolmasını izleyen ayın birinci günü geçerli olacaktır.

Madde 23

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Avrupa Konseyine üye Devletlere:
a Her imza işlemini,

b Her onaylama, kabul veya tasvip belgesinin tevdi edilmesini,
c Bu Sözleşmenin 19. ve 20. maddelerine uygun olarak yürürlüğe girdiği her tarihi,
d Sözleşmenin 8. ve 10. maddelerine uygun olarak yapılan işlem hariç olmak üzere, bu Sözleşmeyi ilgilendiren herhangi bir işlem, bildirim veya yazışmayı bildirecektir.
Usulüne göre yetkili kılınmış olan, aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, İngilizce ve Fransızca dillerinde 26 Kasım 1987'de Strasbourg'ta imzalanmış olup onaylanmış kopyalar Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu Sözleşmenin hazırlanmasına iştirak eden üye olmayan devletlere ve bu Sözleşmeyi onaylamak üzere davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

EK
Ayrıcalık ve Bağışıklıklar
(Madde 16)

1. Bu ekin maksadı bakımından, Komite üyelerine yapılan atıflar, 7. maddenin 2. paragrafında söz konusu olan uzmanlara da şamil olacak şekilde anlaşılacaktır.
2. Komite üyeleri, görevlerinin ifası sırasında ve görevlerini yerine getirirken yaptıkları seyahatlerde aşağıdaki ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.
a Şahsi tutuklanma veya gözaltına alınma ve şahsi bagajlara el konmasından bağışıklık ve resmi sıfatları ile sarf ettikleri yazılı veya sözlü ifadeleri ve her türlü fiilleri bakımından her türlü adli takibattan bağışıklık;
b İkamet ettikleri ülkelerden çıkış ve bu ülkelere dönüş, görev ifa ettikleri ülkelere giriş ve bu ülkelerden çıkış sırasında hareket serbestileri üzerindeki her türlü kısıtlamadan ve görevlerini yaparken ziyaret ettikleri veya geçtikleri ülkelerde yabancıların tabi oldukları tescil işlemlerinden bağışıklık.
3. Komite üyeleri, fonksiyonlarının ifası ile ilgili seyahatleri sırasında gümrük ve döviz denetim işlemleri bakımından aşağıdaki kolaylıklardan yararlandırılacaklardır:
a Kendi hükümetlerince, geçici resmi görev ile yurt dışına seyahat eden yüksek seviyeli yetkililere tanınan kolaylıklar;
b Diğer Tarafların hükümetlerince, yabancı hükümetlerin geçici resmi görevlisi olan temsilcilerine tanınan kolaylıklar.
4. Komitenin belge ve evrakına, Komitenin işi ile ilgili olduğu sürece dokunulamaz. Komitenin resmi yazışmaları ve diğer muhaberatı engellenemez veya sansüre tabi tutulamaz.
5. Komite üyeleri için tam bir konuşma özgürlüğü ve görevlerinin ifasında tam bir bağımsızlık temin etmek amacıyla, söz konusu kişilerin görevleri sona ermiş olsa dahi, görevlerinin ifası sırasındaki sözlü veya yazılı ifadeleri ve her türlü fiilleri bakımından adli takibattan bağışık tutulurlar.
6. Ayrıcalık ve bağışıklıklar, Komite üyelerine kendi şahsi çıkarları için değil, görevlerinin bağımsız biçimde ifasını güvence altına almak üzere tanınmıştır. Sadece Komite, üyelerine tanınmış olan bağışıklıklarını kaldırmaya yetkilidir. Komite, üyelerinden birinin bağışıklığından bunun adaleti engelleyici olduğu kanaatine vardığı herhangi bir halde ve bağışıklıktan, bunun tanınma maksadına zarar vermeden kaldırılabileceği hallerde, kaldırma hakkına sahiptir ve aynı zamanda bununla yükümlüdür.

İŞKENCE VE DİĞER ZALİMANE GAYRI İNSANİ VEYA KÜÇÜLTÜCÜ MUAMELE VEYA CEZAYA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ*

10 Aralık 1984

Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler;

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ilkelere uygun olarak insanlık aleminin tüm mensuplarının eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının, dünyada hürriyetin, adaletin ve barışın temelini oluşturduğunu düşünerek,

Bu hakların, kişinin haysiyetine bağlı olarak meydana geldiğini kabul ederek,

Devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması ve özellikle 55'inci madde gereğince İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerine saygıyı dünyada yaymak ve bunlara uyma yükümlerini düşünerek,

Hiç kimsenin işkence veya zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezaya tabi tutulmamasını öngören, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5 ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 7'nci maddelerini dikkate alarak,

Genel Kurul tarafından 9 Aralık 1975 tarihinde kabul edilen, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayrı insani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Tabi Tutulan Kimselerin Korunmaları Hakkında Beyanname'yi keza dikkate alarak,

Bütün dünyada işkence ve diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezaya karşı mücadeleyi daha etkinleştirmeyi arzulayarak,

Aşağıdaki maddeler üzerinde anlaşmışlardır.

BÖLÜM I

Madde 1

1. Sözleşme amaçlarına göre, "işkence" terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayrım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızi olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.
2. Bu madde, konu hakkında daha geniş uygulama hükümleri ihtiva eden herhangi uluslararası bir belge veya milli mevzuata helal getirmez.

---

* Sözleşme metni *www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr* adresinden alınmıştır.

Madde 2

1. Sözleşmeye Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır.
2. Hiçbir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez.
3. Bir üst görevlinin veya bir kamu merciinin emri, işkencenin haklılığına gerekçe kabul edilemez.

Madde 3

1. Hiçbir Taraf Devlet bir şahsı, işkence ye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka devlete geri göndermeyecek, sınırdışı etmeyecek veya iade etmeyecektir.
2. Bu gibi esaslı sebeplerin bulunup bulunmadığını tayin maksadıyla, yetkili merciler, söz konusu devlette mümkün olduğu kadar sistemli biçimde yaygın, açık seçik ve kütlevi insan hakları ihlalleri bulunup bulunmadığı dahil tüm ilgili hususları göz önünde tutacaktır.

Madde 4

1. Her Taraf Devlet, tüm işkence eylemlerinin kendi ceza kanununa göre suç olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde, işkence yapmaya teşebbüs ve işkenceye iştirak veya suç ortaklığı yapan şahsın fiili suç sayılacaktır.
2. Her Taraf Devlet, fiilleri ağırlıklarını dikkate alarak uygun müeyyidelerle cezalandıracaktır.

Madde 5

1. Her Taraf Devlet, aşağıdaki hallerde, 4. maddede zikredilen suçlar üzerinde kendi yetkisini tesis etmek için gerekli olabilecek tedbirleri alacaktır.
a) Suçlar yetkisi altındaki ülkelerde veya bu Devlete kayıtlı bir gemi veya uçakta işlenmişse,
b) İtham olunan sanık bu Devlet uyrukluğunda ise,
c) İşkence suçu mağduru bu Devletin uyrukluğunda olup, bu Devletin uygun görmesi halinde,
2. Aynı şekilde her Taraf Devlet, itham olunan şahsın kendi yetkisi altındaki ülkelerde bulunması ve bu şahsi 8. maddeye uygun olarak bu maddenin 1. paragrafında zikredilen Devletlerden herhangi birisine iade etmediği takdirde kendi yetkisini tesis etmek için lüzumlu olabilecek tedbirleri alacaktır.
3. Bu Sözleşme iç hukuka uygun olarak uygulanan herhangi bir ceza yetkisini bertaraf etmemektedir.

Madde 6

1. Kendisinde mevcut bilgilerin incelenmesini müteakip, tatmin olması üzerine, şartlar gerektiriyor ise, 4. maddede zikredilen herhangi bir suçu işlediği iddia edilen şahsın ülkesinde bulunduğu herhangi bir Sözleşmeye Taraf Devlet bu şahsı tutuklayacak veya hazır bulunmasını sağlayacak diğer hukuki tedbirleri alacaktır. Tutuklama ve öteki hukuki tedbirler, bu Devlet kanununda öngörüldüğü şekilde sağlanacak ancak sadece herhangi bir ceza veya iade kovuşturmasının başlatılmasına imkan sağlayacak kadar devam edebilecektir.

2. Bu Devlet derhal olayların bir ön soruşturmasını yapacaktır.
3. Bu maddenin 1. paragrafına uygun şekilde tutuklanan her şahıs, uyruğunda olduğu Devletin, vatansız ise mutat olarak ikamet ettiği Devletin uygun en yakın temsilcisi ile derhal haberleşmesine yardımcı olunacaktır.
4. Bir Devlet, bu maddeye uygun olarak, bir şahsı tutukladığında 5. maddenin 1. paragrafında atıf yapılan Devletlere derhal şahsın tutuklandığını ve tutuklanmasını gerektiren şartları bildirecektir. Bu maddenin 2. paragrafında öngörülen ön soruşturma işlemini tamamlayan Devlet vardığı sonuçları bu Devletlere hemen bildirecek ve yetkisini kullanıp kullanmayacağını da belirtecektir.

Madde 7

1. Yetkisi altındaki ülkelerde 4. maddede zikredilen herhangi bir suçu işlediği iddia olunan bir şahsın bulunduğu Taraf Devlet, 5. maddedeki halleri teemmül ettikten sonra, sanığı iade etmediği takdirde, kovuşturma amacıyla dosyayı yetkili mercilerine intikal ettirecektir.
2. Bu merciler, o Devletin kanunları gereğince ciddi nitelikte diğer herhangi bir suç olayında olduğu gibi aynı şekilde karar alacaklardır. 5. maddenin 2. paragrafında atıf yapılan hallerde kovuşturma ve mahkumiyet için gerekli delil ölçüleri 5. maddenin, 1. paragrafındaki hallere uygulananlardan hiçbir şekilde daha az kesin olmayacaktır.
3. 4'üncü maddede zikredilen suçlardan herhangi birisi ile ilgili olarak hakkında kovuşturma yapılan herhangi bir şahsa, kovuşturmanın tüm safhalarında adil muamele garanti edilecektir.

Madde 8

1. Taraf Devletler arasında mevcut herhangi bir suçluların iadesi sözleşmesinde, 4. maddede zikredilen suçlar, iade edilebilir suçlar meyanında kabul edilecektir. Taraf Devletler bu gibi suçları aralarında yapılacak bir suçluların iadesi sözleşmesine iade edilir suçlar olarak dahil etmeyi yükümlenmişlerdir.
2. İadeyi bir sözleşmenin mevcudiyeti şartına bağlayan bir Taraf Devlet aralarında iade sözleşmesi olmayan sözleşmeye Taraf diğer bir Devletten iade için talep aldığı takdirde, bu suçlarla ilgili olarak bu Sözleşmeyi iade için bir hukuki temel olarak düşünebilir. İade, talep edilen Devlet kanununun diğer şartlarına tabi olacaktır.
3. İadeyi bir sözleşmenin bulunması şartına bağlamayan Taraf Devletler talep olunan Devletin kanunu tarafından öngörülen şartlara bağlı olarak aralarında bu suçları iade edilir suçlar sayacaklardır.
4. Bu suçlar, Taraf Devletler arasında iade amacıyla sadece meydana geldikleri yerde değil, fakat aynı zamanda 5. maddenin 1. paragrafına göre Devletlerin yetkilerini tesis etmeleri istenilen ülkelerinde de işlenmiş gibi işleme tabi tutulacaktır.

Madde 9

1. 4. maddede zikredilen suçlardan herhangi biri dolayısıyla yürütülen kovuşturmalarla ilgili olarak, kovuşturma için gerekli tüm delillerin sunulması dahil Taraf Devletler birbirine en geniş adli yardımı sağlayacaklardır.
2. Taraf Devletler, bu maddenin 1. paragrafı gereğince yükümlülüklerini, aralarında mevcut olabilecek herhangi bir karşılıklı adli yardım sözleşmesine uygun olarak yerine getireceklerdir.

Madde 10

1. Her Taraf Devlet, işkencenin yasaklanmasına dair eğitim ve bilginin kanun uygulayıcı personel, sivil veya askeri, tıbbi personel, kamu görevlileri ve herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen (cezaevine konulan) herhangi bir şahsın tutuklanması, sorgulanması veya muamelesiyle ilgilenebilecek diğer şahısların eğitim programına dahil edilmesini sağlayacaktır.
2. Her Taraf Devlet, bu gibi kişilerin görev ve yetkilerine dair yayınlanan kurallar veya talimatlara bu yasaklamayı da dahil edecektir.

Madde 11

Her Taraf Devlet, işkence olaylarını önlemek maksadıyla, yetkisi altındaki ülkelerde herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen kişilerin tutuklanması ve tabi tutulacağı muamele ile ilgili düzenlemeleri ve bunlara ait sorgulama kurallarını, talimatları, yöntemleri ve uygulamaları sistematik şekilde gözden geçirecektir.

Madde 12

Her Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde bir işkence eyleminin işlendiğine inanmak için ciddi sebepler mevcut olan her halde, yetkili mercilerin derhal ve tarafsız soruşturma yürütmelerini sağlayacaktır.

Madde 13

Her Taraf Devlet, kendi yetkisi altındaki ülkelerde işkenceye maruz kaldığını iddia eden herhangi bir şahsın yetkili mercileri şikayet hakkını ve davasının bu mercilerle hemen ve tarafsızca incelenmesini sağlayacaktır. Şikayetçinin ve tanıkların şikayet veya şahadetin bir sonucu olarak, tüm fena muamele veya tehdide karşı korunmalarını sağlamak için önlemler alınacaktır.

Madde 14

1. Her Taraf Devlet kendi hukuk sistemi dahilinde işkence eylemi mağdurunun zararının karşılanmasını ve mümkün olan rehabilitasyon imkanları dahil uygulanabilir, adil ve yeterli bir tazminat hakkına sahip olmasını temin edecektir. İşkence eylemi sonucu mağdurun ölmesi halinde bakmakla yükümlü olduğu muhtaçları tazminat almaya yetkili olacaklardır.
2. Bu madde, mağdurun veya diğer şahısların milli kanuna göre mevcut olabilecek tazminat hakkını hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

Madde 15

Her Taraf Devlet işkence yapılarak alındığı tespit olunan herhangi bir ifadenin, işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhinde delil olarak kullanılması hariç, herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmemesini sağlayacaktır.

Madde 16

1. Her Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde 1'inci maddede tanımlandığı şekilde işkence derecesine varmayan diğer zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya ceza gibi fiillerin, bir kamu görevlisi tarafından veya onun teşviki veya açık veya gizli muvafakatı ile veya resmi sıfatıyla hareket eden bir başka şahıs tarafından işlenmesini önlemeyi üstlenecektir. Özellikle, 10, 11, 12 ve 13. maddelerde yer alan yükümlülükler zalimane, gayrı insani veya küçültücü ceza veya muamele şeklindeki diğer işkence biçimlerine de uygulanacaktır.
2. Bu Anlaşma hükümleri zalimane, gayrı insani veya küçültücü muamele veya cezayı yasaklayan veya iade veya sınır dışı etmeyi ilgilendiren herhangi bir başka uluslararası belge veya milli hukuk hükümlerine zarar vermeyecektir.

BÖLÜM II

Madde 17

1. Bundan sonra belirtilecek görevleri yerine getirmek üzere İşkencenin Önlenmesi Komitesi (bundan böyle Komite şeklinde atıf yapılacaktır) kurulacaktır. Komite, insan hakları alanında yüksek ahlaki yetenek ve yetkileriyle tanınmış, kişisel ehliyetleriyle hizmet edecek on uzmandan oluşacaktır. Uzmanlar Taraf Devletler tarafından seçilecek ve bu seçimde, hakça coğrafi dağılım ile hukuki deneyimi olan bazı kişilerin Komiteye katılmasının faydası göz önünde tutulacaktır.
2. Komite üyeleri Taraf Devletler tarafından tayin edilen kişiler listesinden gizli oyla seçilecektir. Her Taraf Devlet kendi uyrukları arasından bir kişi tayin edebilecektir. Taraf Devletler, İşkencenin Önlenmesi Komitesinde hizmet vermeye arzulu ve aynı zamanda Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gereğince tesis olunan İnsan Hakları Komitesinin de üyesi olan kişilerin tayinindeki yararı hatırda tutacaklardır.
3. Komite üyeleri seçimi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından toplanacak Taraf Devletlerin iki yıllık toplantılarında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin ekseriyet teşkil edeceği bu toplantılarda, en fazla sayıda oyu elde eden ve hazır bulunan ve oy veren Taraf Devlet temsilcilerinin oylarının mutlak çoğunluğunu alan kişiler Komite üyesi seçilecektir.
4. İlk seçim, Sözleşmenin yürürlüğe girdiği günü takip eden altı aydan daha geç olmayan bir tarihte yapılacaktır. Her bir seçimden en aşağı dört ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kendi adaylarını üç ay içinde sunmaları için Taraf Devletlere bir mektupla çağrıda bulunacaktır. Genel Sekreter, bu şekilde tayin olunan tüm şahısların alfabetik düzende bir listesini, bunları tayin eden Taraf Devletleri de işaret ederek belirleyecek ve Taraf Devletlere sunacaktır.
5. Komite üyeleri dört yıl içinde seçileceklerdir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebileceklerdir. Bununla birlikte, ilk seçimde göreve atanan beş üyenin görev süresi, iki yılın sonunda sona erecek, ilk seçimden hemen sonra bu beş üyenin isimleri bu maddenin 3. paragrafında atıf yapılan toplantının başkanı tarafından kura ile seçilecektir.
6. Bir Komite üyesinin ölümü veya başka herhangi bir sebeple artık komite görevlerini yerine getirmemesi halinde kendisini tayin eden Taraf Devlet kendi uyrukları arasından Taraf Devletlerin çoğunluğunun tasvibine bağlı olmak kaydıyla kalan süre için bir başka uzman tayin edecektir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından teklif olunan tayinin bildirilmesinden itibaren altı hafta içinde Taraf Devletlerden yarısı veya daha fazlası tarafından karşı çıkılmadıkça, yapılan işlem kabul edilmiş sayılacaktır.
7. Taraf Devletler görevlerini yaptıkları esnada Komite üyelerinin masraflarından sorumlu

olacaklardır.

Madde 18

1. Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir. Bunlar yeniden seçilebileceklerdir.
2. Komite kendi çalışma kurallarını tesis edecek, ancak bu kurallar, diğer hususlar meyanında aşağıdaki hususları ihtiva edecektir.
a) Altı üye çoğunluk nisabını teşkil edecektir.
b) Komite kararları mevcut üyelerin çoğunluk oyu ile alınacaktır.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme gereğince Komite görevlerinin etkin şekilde icrası için gerekli personel ve kolaylıkları sağlayacaktır.
4. Taraf Devletler, Komite ile Taraf Devletlerin yaptıkları toplantılarda doğan masraflardan, bu maddenin 3. paragrafına uygun olarak Birleşmiş Milletlerce karşılanan personel masrafı ve kolaylıklar gibi Birleşmiş Milletlerce ödenenler dahil sorumlu olacaklardır.

Madde 19

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmenin ilgili Taraf Devlet için yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde Sözleşme gereğince üstlendikleri yükümlülüklerini yerine getirmek için aldıkları tedbirler hakkında her dört senede bir Komiteye tamamlayıcı raporlar ve Komitenin isteyebileceği bu gibi raporları sunacaklardır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri raporları tüm Taraf Devletlere gönderecektir.
3. Her rapor, üzerinde uygun görebileceği genel yorumları yapabilecek olan Komite tarafından incelenecek ve bunlar ilgili Taraf Devlete gönderilecektir. Bu Taraf Devlet tercihine göre gözlemleriyle bu rapora karşılık verebilir.
4. Komite, kendi takdiri çerçevesinde 24. maddeye uygun olarak verilen yıllık raporuna, ilgili Taraf Devletten rapor hakkında alınmış görüşlerle birlikte, bu maddenin 3. paragrafına göre yaptığı yorumların da dahil edilmesine karar verebilir. İlgili Taraf Devletçe istenmiş ise Komite keza bu maddenin 1. paragrafı gereğince sunulan raporun bir kopyasını da raporuna dahil edebilir.

Madde 20

1. Komitenin, bir Taraf Devletin ülkesinde işkencenin sistematik bir şekilde uygulandığına dair inandırıcı bilgi alması halinde Komite, İlgili Taraf Devleti, bu bilginin incelenmesinde işbirliği yapmaya ve bu maksatla alınan bilgi dolayısıyla gözlemlerini sunmaya davet edecektir.
2. Komite, ilgili Taraf Devletin sunmuş olabileceği gözlemleri olduğu kadar, temin edilebilecek ilgili başka malumatı da dikkate alarak, gerekli olduğuna karar verdiğinde, üyelerinden birini veya daha fazlasını gizli bir soruşturma yapmak ve acilen Komiteye rapor vermek üzere tayin edebilir.
3. Soruşturma bu maddenin 2. paragrafına uygun olarak yapılmış ise, Komite ilgili Taraf Devletin işbirliğini isteyecektir. Bu Taraf Devlet ile anlaşmaya varılarak, böyle bir soruşturma o devlet ülkesine bir ziyareti de içerebilir.
4. Bu maddenin 2. paragrafı ile uyumlu olarak görevli üye veya üyelerin bulgularını inceledikten sonra, Komite, bu bulguları duruma göre uygun gördüğü yorumları ve önerileriyle birlikte ilgili Taraf Devlete gönderecektir.

5. Bu maddenin 1. ve 4. paragraflarında zikredilen tüm işlemler gizli olacaktır ve işlemlerin bütün aşamalarından Taraf Devletin işbirliği aranacaktır. 2. paragrafa uygun şekilde yapılan soruşturmanın ikmal edilmesinden sonra Komite, ilgili Taraf Devlet ile istişareyi müteakip 24. maddeye uygun olarak düzenlediği yıllık raporunda, işlemlerin sonuçlarının bir özetinin yer almasına karar verebilir.

Madde 21

1. Bu Sözleşmeye Taraf olan bir Devlet bu madde hükmü dairesinde herhangi bir zamanda, bir Taraf Devletin diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşmeye göre yükümlülüklerini yerine getirmediği hususunda Komitenin şikayetleri alma ve inceleme yetkisini tanıdığını beyan edebilir. Bu gibi şikayetler sadece Komitenin kendisi ile ilgili olarak yetkisini bir beyanla tanıyan bir Taraf Devlet tarafından yapılması halinde bu maddede vazedilen usullere uygun olarak kabul edilebilir ve incelenebilir. Komite tarafından hiçbir şikayet, böyle bir beyanı yapmamış bulunan Taraf Devleti ilgilendirdiği takdirde incelenmeyecektir. Bu madde gereğince alınan şikayetler aşağıdaki usule göre işleme konulacaktır:

a) Bir Taraf Devlet, diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşme hükümlerini uygulamadığını düşündüğü takdirde, yazılı bir başvuru ile meseleyi o Taraf Devletin dikkatine getirebilir. Bu başvurunun alınmasından itibaren üç ay içerisinde başvuruyu alan Devlet, mümkün ve ilgili olduğu nispette, konu hakkında uygulanan veya uygulanması düşünülen ulusal kurallar ve tazmin yollarına atıfla, bunları ihtiva edecek şekilde, meseleyi izah eden bir açıklamayı veya başka herhangi bir beyanını yazılı olarak, başvuruyu gönderen Devlete verecektir.

b) İlk başvurunun kabul eden Devlet tarafından alınmasından itibaren altı ay içerisinde her iki ilgili Taraf Devletin tatmin olacağı şekilde halledilmediği takdirde; bu Devletlerden her biri, Komiteye ve öteki Devlete yapacağı bir bildiri ile konuyu Komiteye intikal ettirmek hakkına sahip olacaktır.

c) Komite, genel olarak kabul edilmiş bulunan Devletler Hukuku prensiplerine uygun şekilde, konu ile ilgili olarak tüm ulusal tazmin yollarına başvurulduğunu ve bunların tüketildiğini tespit ettikten sonra, sadece bu durumda bu madde gereğince kendisine intikal ettirilen meseleyi inceleyecektir. Bu kural, tazmin yollarının uygulanmasının, makul olmayan şekilde, geciktirildiği veya bu Sözleşmenin ihlalinden dolayı mağdur olan şahsa etkin bir yardım sağlanması muhtemel değil ise, geçerli olmayacaktır.

d) Komite bu madde gereğince şikayetleri incelerken kapalı toplantılar yapacaktır.

e) Komite (c) alt-paragrafı hükümlerine bağlı olmak kaydıyla, bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklere saygı gösterilmesi esasına dayalı olarak, meselenin dostane çözümlenmesi maksadıyla arabuluculuğunu ilgili Taraf Devletlere sunacaktır. Komite, bu amaçla, uygun görülen ahvalde, ayrı bir uzlaştırıcı komisyon kuracaktır.

f) Komite, bu madde gereğince herhangi bir mesele kendisine gönderildiğinde, ilgili Taraf Devletlere (b) alt-paragrafında atıf yapılan ilgili malumatı tevdi etmeleri için çağrıda bulunabilir.

g) (b) alt paragrafında atıf yapılan ilgili Taraf Devletler, konu Komite tarafından incelendiği sırada temsil edilmek ve sözlü veya yazılı takdimlerde bulunmak hakkını haiz olacaklardır.

h) Komite, (b) alt-paragrafı gereğince bildirimin alındığı tarihi takiben on iki ay içerisinde bir rapor sunacaktır:

(i) Komite (e) alt-paragrafı şartları dahilinde bir çözüme ulaşıldığı takdirde raporunu olayların kısa bir beyanı ve varılan çözüme inhisar ettirecektir.

(ii) (e) alt paragrafı dahilinde bir çözüme ulaşılmaması halinde, komite raporunu olayların kısa bir açıklamasına tahsis edecek, ilgili Taraf Devletler tarafından yapılan yazılı takdimler ve sözlü takdimlerin tutanağı rapora eklenecektir.
Her meselede, rapor ilgili Taraf Devletlere tebliğ edilecektir.
2. Bu madde hükümleri bu Sözleşmeye Taraf beş Devletin bu maddenin 1. paragrafı dairesinde beyanda bulunmalarıyla uygulamaya konulacaktır. Bu beyanlar Taraf Devletler tarafından bir örneğini diğer taraf Devletlere gönderecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi olunacaktır. Yapılan bu beyan, Genel Sekretere herhangi bir zamanda yapılacak başka bir beyan ile geri alınabilir. Bu geri alma, bu maddeye göre evvelce gönderilmiş bir şikayet konusunun incelenmesine zarar vermeyecektir; Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri beyanda bulunmadıkça herhangi bir Taraf Devlet tarafından başkaca şikayet alınmayacaktır.

Madde 22

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, Sözleşme hükümlerinin bir Taraf Devletçe ihlalinden mağdur olduğunu iddia eden kendi yetkisi altındaki kişilerden gelen veya onlar adına yapılan şikayetleri almak ve incelemek için Komitenin yetkisini bu madde gereğince tanıdığını her zaman beyan edebilir. Yapılan şikayet böyle bir beyanı yapmayan Taraf Devleti ilgilendirdiği takdirde, Komite tarafından alınmayacaktır.
2. Komite, bu madde gereğince yazılmış imzasız veya bu gibi şikayet gönderme hakkının suistimal edildiğini veya Sözleşme hükümleriyle bağdaşmayan herhangi bir şikayeti kabul edilmez sayacaktır.
3. Komite 2. paragraf hükümlerine bağlı olarak, bu madde gereğince kendisine gönderilen herhangi bir şikayeti 1. paragraf gereğince beyanda bulunan ve Sözleşmenin herhangi bir hükmünü ihlal ettiği ileri sürülen Taraf Devletin dikkatine sunacaktır. Hakkında şikayet olan Devlet, altı ay içerisinde meseleyi aydınlatan yazılı izah veya beyanlarını ve var ise yapılan tazminatı Komiteye sunacaktır.
4. Komite bu madde hükmü dairesinde aldığı şikayetleri kişi ve ilgili Taraf Devletçe veya onlar adına sağlanan tüm bilgilerin ışığında inceleyecektir.
5. Komite bir kişiden aldığı şikayetleri aşağıdaki hususları tespit etmedikçe bu madde gereğince tetkik etmeyecektir:

a) Aynı konunun başka uluslararası tahkik veya çözüm usulü çerçevesinde incelenmiş ve halen de inceleniyor olmaması;

b) Kişinin tüm ulusal kanun yollarını tüketmiş olması; kanuni yolların uygulanmasının makul olmayan şekilde uzaması veya bu Sözleşmenin ihlalinden dolayı mağdur olan şahsın zararını etkin bir şekilde karşılamamasının muhtemel olması halinde bu bir kural sayılamayacaktır.

6. Komite bu madde gereğince şikayetlerini incelerken kapalı toplantı yapacaktır.
7. Komite görüşlerini ilgili Taraf Devlete ve kişiye bildirecektir.
8. Bu madde hükümleri bu Sözleşmeye Taraf beş Devletin bu maddenin 1. paragrafı gereğince beyanda bulunmalarıyla yürürlüğe girecektir. Bu beyanlar Taraf Devletler tarafından birer örneği öteki Taraf Devletlere göndermek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi olunacaktır. Yapılan beyan, herhangi bir zamanda Genel Sekretere yapılacak bir bildiri ile geri alınabilecektir. Böyle bir geri alma bu madde gereğince yapılmış herhangi bir şikayetin bir konusunun incelenmesine zarar vermeyecektir. Genel Sekreter tarafından beyanın geri alındığına dair tebligatın alınmasından sonra, Taraf Devlet yeni bir beyanda bulunmadıkça, kişi veya

onun adına bu madde gereğince başkaca şikayet kabul edilmeyecektir.

Madde 23

Komite ve 21. maddenin 1 (e) paragrafı gereğince tayin olunan ayrı uzlaştırma komisyonlarının üyeleri, Birleşmiş Milletler İmtiyaz ve Muafiyetleri Sözleşmesinin ilgili bölümlerinde yer alan Birleşmiş Milletler uzmanlarına tanınan imtiyaz, muafiyet ve kolaylıklarından yararlanacaklardır.

Madde 24

Komite Sözleşme gereğince yaptığı faaliyetleri hakkında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna ve Taraf Devletlere yıllık bir rapor sunacaktır.

BÖLÜM III

Madde 25

1. Bu Sözleşmeye bütün Devletlerin imzasına açıktır.
2. Bu Sözleşme onaylamaya tabidir. Onaylama belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 26

Bu Sözleşmeye tüm Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 27

1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri nezdinde yirminci onaylama veya katılma belgesinin tevdi edildiği günden sonra otuz gün içinde yürürlüğe girecektir.
2. Sözleşmeyi, yirminci onaylama veya katılma belgesinin tevdiinden sonra onaylayan veya katılan her bir Devlet için Sözleşme onaylama veya katılma belgesinin tevdiini takip eden otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 28

1. Her Devlet bu Sözleşmenin imzalanması; onaylanması veya ona katılma sırasında Komitenin 20. maddede öngörülen yetkisini kabul etmediğini beyan edebilir.
2. Bu maddenin 1. paragrafına uygun olarak çekince koyan her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yapacağı bir bildiri ile bu çekinceyi geri alabilir.

Madde 29

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderebilir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bunun üzerine önerilen değişikliği, öneri üzerinde inceleme ve oylama yapmak maksadıyla bir Taraf

Devletler konferansı toplanmasını tercih edip etmediklerini kendisine bildirmeleri ricasıyla, Taraf Devletlere intikal ettirecektir. Bu şekilde bir bildirinin yapıldığı tarihten sonra dört ay içerisinde Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın toplanmasını istemeleri halinde, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler himayesinde konferansı toplantıya çağıracaktır. Konferansta hazır bulunan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik ve yapılan oylama Genel Sekreter tarafından kabul edilmek üzere tüm Taraf Devletlere tevdi olunacaktır.

2. Bu maddenin 1. paragrafına uygun şekilde kabul edilen bir değişiklik, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte ikisinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine kendi ilgili anayasal usullerine uygun olarak yapılan değişikliği kabul ettiklerini bildirmeleriyle yürürlüğe girecektir.

3. Değişiklik yürürlüğe girdiğinde, bunları kabul etmiş olan Taraf Devletler hakkında bağlayıcı olacak, diğer Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleriyle ve daha önce kabul etmiş oldukları değişikliklerle bağlı olacaklardır.

Madde 30

1. İki veya daha ziyade Taraf Devletler arasında bu Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasını ilgilendiren müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir anlaşmazlık, bunlardan birinin talebiyle hakeme havale edilecektir. Hakem talebinin yapıldığı tarihten itibaren altı ay içerisinde taraflar hakem teşkili üzerinde anlaşmaya varamazlar ise, bu taraflardan herhangi birisi anlaşmazlığı Divan Statüsüne uygun olarak yapılacak bir talep ile Uluslararası Adalet Divanına intikal ettirebilecektir.

2. Her Devlet bu Sözleşmenin imzalanması veya onaylanması veya buna katılması sırasında bu maddenin 1. paragrafı ile bağlı olmadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler, böyle bir çekince koymuş olan herhangi bir Taraf Devlet ile ilgili olarak bu maddenin 1. paragrafı ile bağlı olmayacaktır.

3. Bu maddenin 2. paragrafına uygun olarak çekince koyan herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapacağı bir bildirim ile bu çekincesini her zaman geri alabilir.

Madde 31

1. Bir Taraf Devletin bu Sözleşmeyi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapacağı yazılı bildirim ile feshedilebilir. Fesih, bildirimin Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi takip eden bir yıl sonra geçerli olur.

2. Böyle bir fesih, hem yürürlüğe girdiği tarihten önce meydana gelen bir fiil veya ihmal ile ilgili olarak Taraf Devletin bu Sözleşme gereğince yükümlülüklerinden kurtarıcı etki yapmayacak, hem de fesih işlemi, yürürlüğe girmesinden önceki bir tarihte Komite tarafından zaten incelemeye alınan herhangi bir meselenin tetkikine herhangi bir şekilde zarar vermeyecektir.

3. Bir taraf Devletin feshi ihbarının yürürlüğe girmesini takip eden tarihte, Komite, o Devleti ilgilendiren yeni bir meselenin tetkikine başlamayacaktır.

Madde 32

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletlere üye tüm Devletlere ve bu Sözleşmeyi imzalayan veya katılan bütün Devletlere aşağıdaki hususları bildirecektir:

a) 25 ve 26. maddeler gereğince yapılan imzalama, onaylama ve katılmalar;

b) Sözleşmenin 27. maddesi gereğince yürürlüğe girdiği tarih ve 29. madde gereğince yapılan değişikliklerin yürürlük tarihleri;
c) 31. maddeye göre yapılan fesihler.

Madde 33

1. İngilizce, Arapça, Çince, Fransızca ve Rusça eşit derecede geçerli olan bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi olunacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmenin onaylı örneklerini tüm Devletlere gönderecektir.

Beyan:

Türkiye Cumhuriyet Hükümeti Sözleşmenin 21'inci madde 1'inci paragrafı uyarınca, bir Taraf Devletçe diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşmeye göre mükellefiyetlerini yerine getirmediği hususunda yapılacak şikayetleri kabul etmek ve incelemek için İşkencenin Önlenmesi Komitesinin yetkisini tanıdığını beyan eder.
Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, sözleşmenin 22'nci madde 1'inci paragrafı uyarınca, ihlalinden mağdur olduğunu iddia eden, kendi yargısına tabi kişilerden gelen veya onlar adına yapılan şikayetleri kabul etmek ve incelemek için, İşkenceyi Önleme Komitesinin yetkisini tanıdığını beyan eder.

İhtirazı Kayıt:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, sözleşmenin 30'uncu madde 2'nci paragrafı uyarınca aynı maddenin 1'inci paragrafı ile kendisini bağlı addetmediğini beyan eder.

İŞKENCE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI MUAMELE VEYA CEZAYA KARŞI SÖZLEŞME'NİN SEÇMELİ PROTOKOLÜ (OPCAT)*

(Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 18.12.2002 tarih ve 57/199 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 22.7.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir)

BAŞLANGIÇ

Bu Protokolün Tarafı devletler,

İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın yasaklanmış bulunduğunu ve insan haklarının ağır/(ciddi) ihlallerini oluşturduğunu yeniden vurgulayarak,

İşkenceye ve Diğer Zalimane, insanlık dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin (bundan böyle, "Sözleşme" olarak anılacaktır) öngördüğü amaçları gerçekleştirmek ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirebilmek için başkaca önlemlerin alınmasının gerekli bulunduğuna kani olarak,

Sözleşme Madde 2 ve 16 hükümlerinin, her bir Taraf Devleti, kendi yargı yetki alanı içindeki herhangi bir yerde/(ülkede), işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza teşkil eden tasarrufları engellemek için etkin önlemler almakla yükümlü tuttuğunu yeniden hatırlatarak,

Bu maddelerin uygulanmasının devletlerin en önde gelen sorumlulukları olduğunu; özgürlüklerinden yoksun bırakılarak alıkonulan kişilerin korunmalarını güçlendirmenin ve bu kişilerin insan haklarına tam olarak saygı gösterilmesinin herkesinin üzerine/(payına) düşen ortak bir sorumluluk teşkil ettiğini ve icrai/(uygulama) yetkilerini haiz uluslararası organların, ulusal önlemleri tamamladığını ve sağlamlaştırdığını, tespit ederek,
İşkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın etkili şekilde önlenmesi hususunun, eğitimi ve çeşitli yasal, yönetsel, yargısal ve diğer önlemlerin bir bileşimini gerektirdiğini yeniden hatırlatarak,

Dünya insan Hakları Konferansının, işkencenin ortadan kaldırılmasına yönelik gayretlerin, önce ve en başta gelen unsur olarak, bunun önlenmesi üzerinde odaklanılması gereğini açıkça ilan ettiğini ve Sözleşmenin, kişilerin alıkonulma mekânlarının düzenli biçimde ziyaret edilmesi şeklindeki bir önleyici sistemin kurulmasını amaçlayan bir seçmeli protokolünün kabul edilmesi için çağrıda bulunduğunu da yeniden hatırlatarak,

Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarının, kişilerin alıkonulma mekânlarına düzenli şekilde ziyaretler yapılmasına dayanan, yargısal olmayan önleyici nitelikli yöntemler/(araçlar) ile güçlendirilebileceğine kani olarak,

---

* Sözleşme metni, Semih Gemalmaz'ın Boğaziçi Üniversitesi Yayınları tarafından basılan İnsan Hakları Belgeleri adlı kitabının 6. cildinden alınmıştır.

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I
GENEL İLKELER

Madde 1

Bu Protokolün amacı, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi amacıyla, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin alıkonuldukları yerlere bağımsız uluslararası ve ulusal organlar/(kuruluşlar) tarafından gerçekleştirilecek olan bir düzenli ziyaretler sistemini kurmaktır.

Madde 2

1. İşkenceye Karşı Komitenin, bir "İşkencenin ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Alt-Komitesi" (bundan böyle, "Önleme Alt-Komitesi" olarak anılacaktır) kurulacaktır ve bu Alt-Komite, bu Protokolde düzenlenen görevleri/(işlevleri) yerine getirecektir.
2. Önleme Alt-Komitesi, Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesi içinde çalışmalarını yürütecektir ve bu Şartta yer alan amaçların ve ilkelerin yanı sıra, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılacak muameleye ilişkin Birleşmiş Milletler normlarını (da) kendisine rehber alacaktır.
3. Aynı şekilde, Önleme Alt-Komitesi, gizlilik, tarafsızlık, seçici olmama, evrensellik ve nesnellik/(objektiflik) ilkelerini de kendisine rehber alacaktır.
4. Önleme Alt-Komitesi ve Taraf Devletler, bu Protokolün uygulanmasında işbirliği yapacaklardır.

Madde 3

Her Taraf Devlet, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi için ulusal düzeyde bir ya da daha fazla sayıda organ kuracak, atayacak ya da (var olanları) muhafaza edecektir/(koruyacaktır); (bundan böyle, "ulusal önleyici mekanizma" olarak anılacaktır).

Madde 4

1. Her Taraf Devlet, bu Protokol uyarınca, ister bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları kendi yargı yetki alanı ve kontrolü altındaki herhangi bir yerin (bundan böyle, "alıkonulma yerleri" olarak anılacaktır), Madde 2 ve 3'de anılan mekanizmalar tarafından ziyaret edilmesine izin verecektir. Bu ziyaretler, gerekli olması halinde, söz konusu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla yapılacaktır.
2. Bu Protokolün amaçları bakımından özgürlükten yoksun bırakma terimi, bir kişinin, herhangi bir biçimde (gözaltı/tutuklu olarak) alıkonulması ya da hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari ya da başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmediği bir kamusal ya da özel nezarethaneye konulması/ (yerleştirilmesi) anlamına gelmektedir.

BÖLÜM II
ÖNLEME ALT-KOMİTESİ

Madde 5

1. Önleme Alt-Komitesi, on üyeden oluşacaktır. Bu Protokole ilişkin olarak ellinci onaylama ya da katılmadan sonra, Önleme Alt-Komitesinin üye sayısı yirmi-beşe çıkarılacaktır.
2. Önleme Alt-Komitesi üyeleri, özellikle ceza hukuku, hapishane ve polis idaresi alanlarında olmak üzere, adalet mekanizması/(administration of justice) alanında, ya da özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin ıslahına/(tretmanına) ilişkin çeşitli alanlarda kanıtlanmış mesleki deneyimi bulunan, yüksek ahlaki niteliğe sahip kişiler arasından seçileceklerdir.
3. Önleme Alt-Komitesi kompozisyonunda, eşitlikçi/(adil) coğrafi dağılım ve farklı uygarlık biçimlerinin ve Taraf Devletlerin hukuk sistemlerinin temsil edilmesi esaslarına gereken özen gösterilecektir.
4. Bu kompozisyonda ayrıca, eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması ilkeleri temelinde, cinsiyetlerin dengeli temsili hususu da dikkate alınacaktır.
5. Önleme Alt-Komitesinde aynı devletin vatandaşı olan iki üye bulunamaz.
6. Önleme Alt-Komitesi üyeleri, kişisel sıfatlarıyla hizmet göreceklerdir; bağımsız ve tarafsız olacaklardır ve Önleme Alt-Komitesine etkili biçimde hizmet sunmaya amade/(elverişli konumda) olacaklardır.

Madde 6

1. Her Taraf Devlet, bu Maddenin 2. paragrafı uyarınca, Madde 5'de belirtilen niteliklere sahip ve aranan gerekleri taşıyan en çok iki kişiyi aday gösterebilir ve bunu yaparken, adayların niteliklerine/(vasıflarına) ilişkin ayrıntılı bilgiyi de sunacaktır.
2. (a) Adaylar, bu Protokole Taraf bir devletin vatandaşlığına sahip olacaklardır.
(b) Bu iki adaydan en az biri, aday gösteren Taraf Devletin vatandaşlığına sahip olacaktır.
(c) Bir Taraf Devletin ikiden daha fazla vatandaşı aday gösterilmeyecektir.
(d) Bir Taraf Devlet diğer Taraf Devletin bir vatandaşını aday olarak göstermeden önce, o Taraf Devletin buna rızasını arayacak/(isteyecek) ve alacaktır.
3. Seçimlerin yapılacağı Taraf Devletler toplantısı tarihinden en az beş ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraf Devletlere göndereceği bir mektupla, onları üç ay içinde adaylarını sunmaya davet edecektir. Genel Sekreter, bu şekilde aday gösterilen bütün kişilerin alfabetik sıralı bir listesini, bu kişileri aday gösteren Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle hazırlayıp sunacaktır.

Madde 7

1. Önleme Alt-Komitesi üyeleri aşağıdaki yöntem izlenerek seçileceklerdir:
(a) Önce, bu Protokolün 5. Maddesinde aranan gereklerin ve ölçütlerin karşılanıyor olması dikkate alınacaktır;
(b) İlk seçim, bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra en geç altı ay içinde/(altı aydan daha geç olmaksızın) yapılacaktır.
(c) Taraf Devletler, Önleme Alt-Komitesi üyelerini gizli oyla seçeceklerdir.
(d) Önleme Alt-Komitesi üyelerinin seçimleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından

toplanacak olup iki yılda bir yapılacak olan Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin toplanma yeter sayısını oluşturacağı bu toplantılarda, en yüksek sayıda oyu alan ve oylamada hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletler temsilcileri oylarının mutlak çoğunluğunu elde eden kişiler Önleme Alt-Komitesine seçilmiş olacaklardır.

2. Seçim süreci sırasında, bir Taraf Devlet vatandaşı iki kişi Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet edebilecek bir duruma gelecek olursa, bunlardan daha fazla sayıda oyu alan aday, Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet sunacaktır. Aynı vatandaşlığa sahip adayların eşit sayıda oy almaları halinde, aşağıdaki usul uygulanacaktır:

(a) Bunlardan sadece biri vatandaşı bulunduğu Taraf Devletçe aday gösterilmiş olduğu takdirde, vatandaş olan o kişi Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet edecektir;

(b) Her iki aday da vatandaşı bulundukları Taraf Devletçe aday gösterilmiş oldukları takdirde, bu vatandaşlardan hangisinin üye olacağını belirlemek için ayrı bir gizli oylama yapılacaktır;

(c) Her iki aday da vatandaşı bulunmadıkları Taraf Devletçe aday gösterilmiş oldukları takdirde, bu adaylardan hangisinin üye olacağını belirlemek için ayrı bir gizli oylama yapılacaktır.

Madde 8

Önleme Alt-Komitesinin bir üyesi ölür ya da istifa eder ise, ya da herhangi bir sebeple görevlerini ifa edemeyecek hale gelirse, o üyeyi aday gösteren Taraf Devlet, çeşitli uzmanlık alanları arasında uygun bir denge sağlanması ihtiyacını dikkate alarak (ve) Taraf Devletler çoğunluğunun onaylamasına tabi olmak kaydıyla, Madde 5'de düzenlenen niteliklere sahip ve aranan gerekleri karşılamaya ehil/(yeterli) bir başka kişiyi, bir sonraki Taraf Devletler toplantısına dek hizmet görmek üzere, aday olarak gösterecektir. Taraf Devletlerin yarısı ya da daha fazlası teklif edilen atamaya ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından bilgilendirilmelerinin ardından altı hafta içinde bu hususta olumsuz yanıt vermiş olmadıkça söz konusu onay verilmiş addedilecektir.

Madde 9

Önleme Alt-Komitesinin üyeleri dört yıllık bir süre için seçileceklerdir. Bu üyeler, eğer yeniden aday gösterilmişlerse, bir kez için tekrar seçilmeye ehil olacaklardır. İlk seçimde seçilen üyelerin yarısının görev süresi iki yılın bitiminde sona erecektir; ilk seçimin hemen ardından, (görev süresi iki yılın bitiminde sona erecek) bu üyelerin isimleri Madde 7'nin (d) paragrafı hükmünde anılan toplantının Başkanı tarafından kura çekmek suretiyle belirlenecektir.

Madde 10

1. Önleme Alt-Komitesi kendi görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir. Bunlar yeniden seçilebilirler.

2. Önleme Alt-Komitesi, kendi usul kurallarını hazırlayacaktır. Bu kurallar diğer hususların yanı sıra, şunları da düzenleyecektir:

(a) Üyelerin yarısından bir fazlası toplanma yeter sayısı oluşturacaktır;

(b) Önleme Alt-Komitesinin kararları (oylamada) hazır bulunan üyelerin çoğunluk oyu ile alınacaktır;

(c) Önleme Alt-Komitesi toplantıları kapalı olacaktır.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Önleme Alt-Komitesinin ilk toplantısını toplantıya çağıracaktır. Bu ilk toplantıdan sonra Önleme Alt-Komitesi kendi usul kurallarında öngörülen zamanlarda toplanacaktır. Önleme Alt-Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite kendi oturumlarını yılda en az bir kez eş zamanlı olarak yapacaktır.

BÖLÜM III
ÖNLEME ALT-KOMİTESİNİN YETKİSİ

Madde 11

Önleme Alt-Komitesi:

(a) Madde 4'de anılan yerleri ziyaret edecek ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmasına ilişkin olarak Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunacaktır;

(b) Ulusal önleyici mekanizmalar bağlamında: (i) Gerekli olduğu zaman, bunların kurulmasında Taraf Devletlere danışmanlık yapacak ve yardım edecektir; (ii) Ulusal önleyici mekanizmalar ile gerekli ise gizlilik/(mahremiyet) ilkesine uygun olarak, doğrudan irtibatı/(teması) sürdürecek ve bunların kapasitelerini/(yeterliliklerini) güçlendirmek amacıyla onlara eğitim ve teknik yardım önerecektir; (iii) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane. İnsanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek için gereken ihtiyaçların ve araçlarını (yöntemlerin) değerlendirilmesinde onlara danışmanlık yapacak ve yardım edecektir; (iv) İşkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesinde ulusal önleyici mekanizmaların kapasite ve yetkisinin güçlendirilmesi amacıyla, Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunacak ve tespitlerini/ (gözlemlerini) sunacaktır.

(c) Genel olarak işkencenin önlenmesi için, Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili organları ve mekanizmalarıyla ve bunların yanı sıra, kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmeye yönelik olarak çalışan/(faaliyet gösteren) uluslararası, bölgesel ve ulusal kuruluşlar ve örgütler ile işbirliği yapacaktır.

Madde 12

Önleme Alt-Komitesini, Madde 11'de düzenlenen yetkilerine uygun tasarrufta bulunmaya muktedir kılmak amacıyla, Taraf Devletler:

(a) Önleme Alt-Komitesini kendi ülkelerine almayı (girmesini kabul etmeyi) ve bu Protokol Madde 4'de tanımlanmış olan alıkonulma mekânlarına girmesine izin vermeyi;

(b) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla ihtiyaç duyulan hususları ve alınması gerekli önlemleri değerlendirmek üzere Önleme Alt Komitesi tarafından talep edilebilecek konuyla ilgili bütün bilgiyi sağlamayı;

(c) Önleme Alt-Komitesi ile ulusal önleyici mekanizmalar arasındaki temasları/(irtibat kurulmasını) teşvik etmeyi ve kolaylaştırmayı;

(d) Önleme Alt-Komitesinin tavsiyelerini incelemeyi ve olası (mümkün) uygulama önlemleri hakkında Önleme Alt-Komitesi ile diyaloga girmeyi; taahhüt ederler.

Madde 13

1. Önleme Alt-Komitesi, Madde 11'de düzenlenen yetkilerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla Taraf Devletlere yapacağı düzenli/(olağan) ziyaretlere ilişkin olarak, birincisi kura çekmek yoluyla belirlenecek olan, bir programı tespit edecektir.
2. Görüşmelerden/(istişarelerden) sonra, Önleme Alt-Komitesi (ziyaret) programlarına ilişkin olarak, Taraf Devletlerin, gecikmeksizin, gerçekleştirilecek bu ziyaretler için gerekli pratik düzenlemeleri yapabilmelerine olanak tanımak amacıyla, Taraf Devletlere bildirimde bulunacaktır.
3. Ziyaretler, Önleme Alt-Komitesinin en az iki üyesi tarafından yürütülecektir. Bu üyelere, ihtiyaç duyulduğu takdirde, bu Protokolün kapsadığı alanlarda mesleki deneyime ve bilgiye sahip bulunan ve Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ve Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi Uluslararası Merkezi tarafından getirilen öneriler temelinde hazırlanan bir uzmanlar isim listesi içinden seçilecek olan uzmanlar eşlik edebilecektir. Söz konusu isim listesinin hazırlanmasında, ilgili Taraf Devletler, en fazla beş ulusal uzman önereceklerdir. İlgili Taraf Devlet, belli bir uzmanın bu ziyarette yer almasına itirazda bulunabilir; böyle bir itiraz üzerine Önleme Alt-Komitesi bir başka uzmanı önerecektir.
4. Önleme Alt-Komitesi uygun/(gerekli) gördüğü takdirde, olağan/(düzenli) bir ziyaretin ardından kısa bir izleme ziyareti yapmayı (da) teklif edebilir.

Madde 14

1. Önleme Alt-Komitesini, yetkilerinin gereklerini yerine getirmeye muktedir kılmak amacıyla, bu Protokolün Tarafı devletler, Önleme Alt-Komitesine:

(a) Madde 4'de tanımlanan alıkonulma mekânlarında özgürlüklerinden yoksun bırakılarak tutulan kişilerin sayısına ve bunun yanı sıra, alıkonulma mekânlarının sayısına ve nerede olduğuna dair bütün bilgiyi sınırsız şekilde edinebilmesini;

(b) Bu durumdaki kişilere yapılan muameleye ve bunun yanı sıra bu kişilerin alıkonulma koşullarına dair bütün bilgiyi sınırsız şekilde edinebilmesini;

(c) Aşağıdaki paragraf 2 hükmü saklı kalarak, bütün alıkonulma mekânlarına ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine sınırsız şekilde girebilmesini;

(d) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle tanık/(bir başka kişi) olmaksızın şahsen/(bizzat) yahut gerekli görüldüğünde bir çevirmen bulundurarak ve ayrıca, Önleme Alt-Komitesinin konuya ilişkin olarak bilgi sağlayabileceği kanaatine vardığı herhangi bir başka kişi ile özel görüşme yapabilme olanağına sahip olmasını;

(e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme/(belirleme) özgürlüğüne sahip olmasını; sağlamayı/(tanımayı) taahhüt ederler.

2. Kişilerin alıkonuldukları belli bir yerin ziyaret edilmesine karşı itiraz sadece, böyle bir ziyaretin gerçekleştirilmesini geçici olarak engelleyecek olan ve ziyaret edilecek yerde ulusal savunma, kamu emniyeti doğal afet ya da düzenin ciddi biçimde bozulması gerekçelerine dayanan acil ve zorunlu sebepler bulunduğu ileri sürülerek yapılabilir. Bu gibi ilan edilmiş bir olağanüstü halin/(durumun) mevcudiyeti, bir ziyaretin yapılmasına itiraz etmenin bir gerekçesi olarak bir Taraf Devlet tarafından ileri sürülemeyecektir.

Madde 15

Hiçbir makam ya da (kamu) görevli(si), ister doğru ister yanlış olsun herhangi bir bilgiyi

Önleme Alt-Komitesine ve onun heyetlerine iletmiş oldukları için herhangi bir kişiye ya da örgüte karşı herhangi bir yaptırım/(ceza) uygulanması emrini vermeyecek, yaptırım uygulamayacak, buna izin vermeyecek ya da tolerans göstermeyecektir ve böyle bir kişi ya da örgüt, başka herhangi bir şekilde (de) zarara maruz bırakılmayacaktır.

Madde 16

1. Önleme Alt-Komitesi, tavsiyelerini ve tespitlerini gizlilik ilkesine tabi olarak Taraf Devlete ve eğer uygun ise, ulusal önleyici mekanizmaya iletecektir.
2. Önleme Alt-Komitesi raporunu, ilgili Taraf Devletin yorumlarıyla birlikte, o Taraf Devlet tarafından bunu yapmasının talep edildiği her zaman, yayınlayacaktır. Eğer o Taraf Devlet söz konusu raporun bir bölümünü alenileştirirse, Önleme Alt-Komitesi, o raporun tamamını ya da bir bölümünü yayınlayabilir. Bununla birlikte, ilgili kişinin açık rızası bulunmadıkça kişisel (kişiye özel) hiçbir bilgi yayınlanmayacaktır.
3. Önleme Alt-Komitesi, faaliyetleri hakkındaki bir aleni yıllık raporu İşkenceye Karşı Komiteye sunacaktır.
4. Taraf Devlet, Madde 12 ve 14 hükümleri uyarınca Önleme Alt-Komitesi ile işbirliği yapmayı yahut Önleme Alt-Komitesinin tavsiyeleri ışığında durumu iyileştirecek önlemler almayı reddederse, Önleme Alt-Komitesinin talebi üzerine İşkenceye Karşı Komite, bu Taraf Devlete görüşlerini sunma fırsatı/(olanağı) tanınmasının ardından, o konu hakkında bir kamuya açıklama/("a public statement") yapmaya yahut Önleme Alt-Komitesinin raporunu yayınlanmaya üyelerinin çoğunluğu ile karar verebilir.

BÖLÜM IV
ULUSAL ÖNLEYİCİ MEKANİZMALAR

Madde 17

Her Taraf Devlet, bu Protokolün yürürlüğe girmesinin yahut bu Protokolü onaylamasının ya da Protokole katılmasının ardından en geç bir yılda, ulusal düzeyde işkencenin önlenmesi için bir ya da daha fazla sayıda bağımsız ulusal önleyici mekanizmaları kuracak, görevlendirecek ya da (olanları) muhafaza edecektir/(koruyacaktır). Bu Protokolün hükümleriyle uygun nitelikte olmaları halinde, âdemi merkezi birimler tarafından kurulmuş bulunan mekanizmalar işbu Protokolün amaçları bakımından ulusal önleyici mekanizmalar olarak görevlendirilebilirler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmaların görev/(işlev) yönünden bağımsızlığını ve bunun yanı sıra bunların personelinin bağımsızlığını güvence altına alacaklardır.
2. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmadaki uzmanların gereken yeterliliğe/(niteliklere/capabilities) ve mesleki bilgiye sahip bulunmalarını temin etmek üzere gerekli önlemleri alacaklardır. Taraf Devletler, (ulusal önleyici mekanizmaların kompozisyonunda) cinsiyet açısından dengeli bir dağılım olmasına ve ülkedeki etnik ve azınlık grupların uygun/(yeterli) şekilde temsil edilmesine çaba göstereceklerdir.
3. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmaların görev/(işlev) görebilmesi için gerekli

kaynakları sağlamayı taahhüt ederler.

4. Ulusal önleyici mekanizmalar kurulurken, Taraf Devletler, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumların statüsüne dair ilkelere gereken önemi vereceklerdir.

Madde 19

Ulusal önleyici mekanizmalara, bir asgari standart olarak:

(a) Madde 4'de tanımlandığı şekilde, alıkonulma mekânlarında özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, eğer gerekiyorsa, bu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla, düzenli biçimde incelemeleri;

(b) Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili normlarını dikkate alarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamelenin ve koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı önlemek amacıyla ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmaları;

(c) Mevcut ya da tasarı halindeki mevzuata ilişkin olarak önerilerini ve tespitlerini (gözlemlerini) sunmaları, yetkisi tanınacaktır / (verilecektir).

Madde 20

Ulusal önleyici mekanizmaları, yetkilerinin gereklerini yerine getirmeye muktedir kılmak amacıyla, bu Protokolün Tarafı devletler, ulusal önleyici mekanizmalara:

(a) Madde 4'te tanımlanan alıkonulma mekânlarında özgürlüklerinden yoksun bırakılarak tutulan kişilerin sayısına ve bunun yanı sıra, alıkonulma mekânlarının sayısına ve nerede olduğuna dair bütün bilgiyi edinebilmesini;

(b) Bu durumdaki kişilere yapılan muameleye ve bunun yanı sıra bu kişilerin alıkonulma koşullarına dair bütün bilgiyi edinebilmesini;

(c) Bütün alıkonulma mekânlarına ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine girebilmesini;

(d) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle, tanık/(bir başka kişi) olmaksızın, şahsen/(bizzat) yahut gerekli görüldüğünde bir çevirmen bulundurarak ve ayrıca, ulusal önleme mekanizmasının konuya ilişkin olarak bilgi sağlayabileceği kanaatine vardığı herhangi bir başka kişi ile özel görüşme yapabilme olanağına sahip olmasını;

(e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme/(belirleme) özgürlüğüne sahip olmasını;

(f) Önleme Alt-Komitesi ile temas/(irtibat) halinde olma, ona bilgi iletme ve onunla görüşme hakkına sahip olmasını, sağlamayı/(tanımayı) taahhüt ederler.

Madde 21

1. Hiçbir makam ya da (kamu) görevli(si), ister doğru ister yanlış olsun herhangi bir bilgiyi ulusal önleme mekanizmasına iletmiş oldukları için herhangi bir kişiye ya da örgüte karşı herhangi bir yaptırım/(ceza) uygulanması emrini vermeyecek, yaptırım uygulamayacak, buna izin vermeyecek ya da tolerans göstermeyecektir ve böyle bir kişi ya da örgüt, başka herhangi bir şekilde (de) zarara maruz bırakılmayacaktır.

2. Ulusal önleme mekanizması tarafından toplanan gizli/(mahrem) bilgi, özel/(saklı tutulacak)

veri muamelesi görecektir. İlgili kişinin açık rızası bulunmadıkça kişisel (kişiye özel) hiçbir bilgi yayınlanmayacaktır.

Madde 22

İlgili Taraf Devletin yetkili makamları, ulusal önleme mekanizmasının tavsiyelerini inceleyecek ve olası/(mümkün) uygulama önlemleri hakkında ulusal önleme mekanizması ile diyaloga girecektir.

Madde 23

Bu Protokole Taraf Devletler, ulusal önleme mekanizmalarının hazırlayacağı yıllık raporları yayınlamayı ve dağıtımını temin etmeyi taahhüt ederler.

BÖLÜM V
BEYAN

Madde 24

1. Onaylama üzerine/(sırasında) Taraf Devletler, bu Protokolün III. Bölümü yahut IV. Bölümü çerçevesindeki yükümlülüklerini uygulamayı erteleditklerine dair bir beyanda bulunabilirler.
2. Bu erteleme, azami üç yıllık bir süre için geçerli olacaktır. Taraf Devletçe usulüne göre yapılan sunumların ardından ve Önleme Alt-Komitesi ile istişarede bulunduktan sonra, İşkenceye Karşı Komite, söz konusu süreyi bir ek iki yıl için uzatabilir.

BÖLÜM VI
MALİ HÜKÜMLER

Madde 25

1. Bu Protokolün uygulanmasında Önleme Alt-Komitesinin yaptığı harcamalar Birleşmiş Milletler tarafından karşılanacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Önleme Alt-Komitesinin bu Protokol çerçevesindeki görevlerini etkili biçimde yerine getirebilmesi için gereken personeli ve olanakları sağlayacaktır.

Madde 26

1. Bir Taraf Devlete yaptığı bir ziyaretin ardından Önleme Alt-Komitesi tarafından verilen tavsiyelerin uygulanmasına ve bunun yanı sıra, ulusal önleme mekanizmalarının eğitim programlarına mali yardımda bulunmak üzere, Birleşmiş Milletlerin mali konulara ilişkin düzenlemeleri ve kuralları uyarınca yönetilecek olan bir Özel Fon, Genel Kurulun konuya ilişkin usullerine uygun olarak kurulacaktır.
2. Bu Özel Fon, Hükümetler, hükümetler-arası ve hükümetler-dışı örgütler ve diğer özel ya da kamusal kuruluşlar tarafından yapılabilecek gönüllü katkılar yoluyla finanse edilebilir.

BÖLÜM VII
SON HÜKÜMLER

Madde 27

1. Bu Protokol, Sözleşmeyi imzalamış bulunan herhangi bir devletin imzalamasına açıktır.
2. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış ya da Sözleşmeye katılmış herhangi bir devletin onaylamasına tabidir. Onaylama belgeleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir.
3. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış ya da Sözleşmeye katılmış bulunan herhangi bir devletin katılmasına açık olacaktır.
4. Katılma işlemi, bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesi ile işlerlik/(yürürlük) kazanacaktır.
5. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolü imzalamış ya da Protokole katılmış bulunan bütün devletleri, her bir onay ya da katılma belgesinin depo edilmesi hususunda bilgilendirecektir.

Madde 28

1. Bu Protokol, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.
2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesinden sonra bu Protokolü onaylayan ya da bu Protokole katılan her bir devlet bakımından, bu Protokol, kendi onay ya da katılma belgesini depo etmesi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 29

Bu Protokolün hükümleri, hiçbir sınırlama ya da istisna olmaksızın federal devletlerin her bölgesinde uygulanacaktır.

Madde 30

Bu Protokole hiçbir çekince konulmayacaktır.

Madde 31

Bu Protokolün hükümleri, (kişilerin) alıkonulma mekânlarının ziyaret edilmesine ilişkin bir sistemi kurumsallaştıran herhangi bir bölgesel sözleşme çerçevesinde Taraf Devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri etkilemeyecektir/(bertaraf etmeyecektir). Önleme Alt-Komitesi ve bu tür bölgesel sözleşmeler çerçevesinde kurulan organlar aynı konulu mükerrer işlemlerden/(çift işlem yapılmasından) kaçınmak ve bu Protokolün amaçlarını etkin şekilde ilerletmek amacıyla, istişarede bulunma ve işbirliği yapma hususunda teşvik edilmektedirler.

Madde 32

Bu Protokolün hükümleri, 12 Ağustos 1949 tarihli dört adet Cenevre Sözleşmelerine ve bu Sözleşmelerin 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokollerine Taraf olan devletlerin üstlendikleri

yükümlülükleri yahut herhangi bir Taraf Devletin kullanabilecek olduğu, uluslararası insancıl hukukun kapsamına girmeyen durumlarda, kişilerin alıkonuldukları yerleri ziyaret etmesi için Uluslararası Kızıl Haç Komitesine izin vermesi olanağını etkilemeyecektir/(bertaraf etmeyecektir).

Madde 33

1. Herhangi bir Taraf Devlet, yapılan işlem konusunda bu Protokole ve Sözleşmeye Taraf diğer devletleri bilahare bilgilendirecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazılı bir bildirimde bulunarak, bu Protokol ile bağlı bulunuşunu her zaman feshedebilir. Bu fesih, söz konusu bildirimin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra işlerlik/(yürürlük) kazanacaktır.
2. Böyle bir fesih, bu feshin yürürlüğe girmesi tarihinden önce vuku bulan herhangi bir tasarruf/(eylem) ya da durum bakımından yahut ilgili o Taraf Devlet hakkında Önleme Alt-Komitesinin karara bağladığı ya da bağlayabilecek olduğu tasarruflar/(eylemler) bakımından. Taraf Devletin bu Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerinden sıyrılması/(kurtulması) sonucunu doğurmayacaktır ve söz konusu feshin yürürlüğe girmesi tarihinden önce Önleme Alt-Komitesi tarafından halen/(zaten) incelenmekte olan herhangi bir meselenin incelenmesinin sürdürülmesine herhangi bir biçimde halel getirmeyecektir.
3. Taraf Devlet bakımından feshin yürürlük kazandığı tarihten sonra, Önleme Alt-Komitesi o devlete ilişkin herhangi bir yeni meseleyi incelemeye başlamayacaktır.

Madde 34

1. Bu Protokole Taraf herhangi bir devlet bir değişiklik teklifinde bulunabilir ve bu teklifi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verebilir. Genel Sekreter bunun üzerine bu değişiklik teklifini bu teklifin değerlendirilmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler konferansı toplanmasını isteyip istemedikleri hususunu bildirmelerine dair bir taleple birlikte, bu Protokole Taraf Devletlere iletecektir. Bu ileti tarihinden itibaren dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın toplanmasından yana olmaları halinde, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler himayesinde bu konferansı toplayacaktır. Bu konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kabul edilmek üzere bütün Taraf Devletlere sunulacaktır
2. Bu Maddenin 1. paragrafı uyarınca kabul edilen bir değişiklik, bu Protokole Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildiği tarihte yürürlüğe girecektir.
3. Değişiklikler yürürlüğe girdiği zaman, bunlar, değişikliği kabul etmiş olan Taraf Devletler bakımından bağlayıcı olacaktır, diğer Taraf Devletler (ise), bu Protokolün hükümleri ve kabul etmiş bulundukları daha önceki herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 35

Önleme Alt-Komitesinin ve ulusal önleyici mekanizmaların üyeleri, görevlerini bağımsız şekilde ifa edebilmeleri için gereken türde ayrıcalık ve muafiyetlere/(bağışıklıklara) sahip olacaklardır. Önleme Alt-Komitesinin üyeleri, 13 Şubat 1946 tarihli Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme Madde 23 hükümleri saklı kalmak kaydıyla, (anılan) o Sözleşmenin

22. Maddesinde belirtilen ayrıcalık ve muafiyetlere sahip olacaklardır.

Madde 36

Önleme Alt-Komitesi üyeleri bir Taraf Devlete ziyarette bulundukları zaman, işbu Protokolün hükümlerine ve amaçlarına ve yararlanabilecekleri ayrıcalıklara ve bağışıklıklara/(muafiyetlere) halel gelmeksizin:

(a) Ziyaret edilen devletin yasalarına ve düzenlemelerine saygı göstereceklerdir;

(b) Tarafsızlıklarıyla ve görevlerinin uluslararası niteliği ile uyumlu olmayan herhangi bir eylemden ya da faaliyetten kaçınacaklardır.

Madde 37

1. Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerindeki metinleri eşit derecede geçerli olan bu Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolün onaylı örneklerini bütün devletlere iletecektir.

İŞKENCE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI, AŞAĞILAYICI MUAMELE VEYA CEZALARIN ETKİLİ BİÇİMDE SORUŞTURULMASI VE BELGELENDİRİLMESİNE KILAVUZLUK EDEN İLKELER (İSTANBUL PROTOKOLÜ EK I.)*

1) İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaların (metinde bundan sonra işkence veya kötü muamele olarak geçecektir) etkili biçimde soruşturulması ve belgelendirilmesinin amaçları arasında:

(i) eldeki bilgilerin açıklığa kavuşturulması, mağdurlar ve aileleri için, bireylerin ve Devletin sorumluluğunun ortaya konması ve sorumluluğun kabul edilmesi;

(ii) bu tür olayların tekrarını önlemek için alınması gereken önlemlerin tanımlanması;

(iii) soruşturma sonucunda sorumlu olduğu belirlenenler için cezai ve/veya uygun disiplin cezası işlemlerinin başlatılması, yeterli ve makul miktarda maddi tazminat, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin temini de dahil olmak üzere Devlet'in durumu tazmin etmesi ve düzeltmesi gereğini sergilemek;

sayılabilir.

2) Devletler, işkence ve kötü muamele şikayetleri ve bildirimlerinin, anında ve etkili bir biçimde soruşturulmasını sağlamakla yükümlüdürler. Açık bir şikayetin olmadığı durumlarda bile işkence ve kötü muamele yapıldığına ilişkin belirtiler varsa, soruşturma yapılmalıdır. Soruşturmayı yürütenler, bu tür olayların faili olduğundan şüphelenilen kişiler ve onların hizmet ettiği kurum ve kuruluşlardan bağımsız, soruşturma yürütebilecek vasıfta, tarafsız kişiler olmalıdır. Bu kişilerin tarafsız tıp uzmanlarına veya konuyla ilgili diğer uzmanlara erişim veya bu tür uzmanları çağırma yetkileri olmalıdır. Soruşturmalar yürütülürken, en yüksek profesyonel standartlara uygun yöntemler kullanılmalı ve soruşturma sonuçları kamuya açıklanmalıdır.

3a) Soruşturma yapan kurum, soruşturma için gerekli bütün bilgileri toplama gücüne sahip olmalı ve gerekli bütün bilgileri toplama yükümlülüğünü üstlenmelidir[1]. Soruşturmayı yürüten kişiler, etkili soruşturma yürütmek için gerekli bütün maddi ve teknik kaynaklara sahip olmalıdırlar. Bu kişilerin, işkence veya kötü muamele vakalarına karıştığı iddia edilen resmi görevlileri tanıklığa çağırma ve tanıklığa zorlama yetkisi de olmalıdır. Aynı kural, bütün tanıklar için geçerlidir. Soruşturma yapma yetkisine sahip olan kurum, işkenceye karıştığı iddia edilen resmi görevliler de dahil olmak üzere soruşturmanın selameti açısından gerekli herkesi tanıklık yapmak için çağırma, bu amaçla tebligatta bulunma ve yapılan tanıklıkları destekleyici kanıtlar sunulmasını isteme yetkisine haiz olmalıdır.

3b) İşkence ve kötü muamele kurbanı oldukları iddia edilen kişiler, tanıklar, soruşturmayı yürüten kişiler ve bunların aileleri soruşturma esnasında veya sonrasında şiddet, şiddet tehdidi ve her türlü gözdağına karşı korunmalıdırlar. İşkence veya kötü muamele olayına karıştığı iddia edilen kişiler doğrudan veya dolaylı olarak, şikayette bulunanlar, tanıklar ve onların aileleri ve soruşturmayı yürütenler üzerinde güç veya denetim sahibi olabilecekleri bir konumdaysalar, derhal görevden alınmalıdırlar.

---

* İstanbul Protokolü'nün tamamını bu adreste okuyabilirsiniz:
http://www.ttb.org.tr/eweb/istanbul_prot/ist_protokolu.html

[1] Bazı koşullarda meslek etiğine göre bilginin gizli tutulması gerekebilir. Bu tür etik gerekliliklere özenle uyulmalıdır.

4) İşkence veya kötü muamele kurbanı olduğu iddia edilen kişiler ve bunların yasal temsilcileri, duruşmalardan, soruşturma oturumlarından haberdar edilmeli, bu oturumlarda bulunma hakkına sahip olmalı, soruşturma için gerekli bilgilere erişim hakkına ve olanağına ve duruşmalarda kanıt sunma hakkına sahip olmalıdırlar.

5a) Yetersiz uzmanlık veya önyargı şüphesi, belli bir işkence ve kötü muamele biçimi ve başka önemli nedenlerle halihazırda varolan soruşturma süreçlerinin yetersiz kalması durumunda, Devlet, soruşturmanın bağımsız bir soruşturma komisyonu veya benzer bir sistemle yürütülmesini güvenceye almalıdır. Bu tür bir komisyonun üyeleri, toplumda tarafsız, konunun ehli ve bağımsız olarak tanınan kişiler arasından seçilmelidir. Bu kişiler özellikle, işkence ve kötü muamele zanlılarından ve/veya bu kişilerin hizmet ettikleri kurumlardan bağımsız kişiler olmalıdır. Komisyon, soruşturma için gerekli bütün bilgileri elde etme yetkisine sahip olmalı ve soruşturmayı bu İlkelerde tanımlanan biçimde yürütmelidir.

5b) Soruşturma sonucunda, makul bir süre içinde, soruşturmanın kapsamı, kanıtları değerlendirmek için kullanılan süreçler ve yöntemler, elde edilen bulguların ışığında geçerli hukuk kurallarına göre tavsiyeler ve varılan sonuçları da içeren yazılı bir rapor hazırlanmalıdır. Rapor tamamlandıktan sonra kamuoyuna açıklanmalıdır. Bu raporda gerçekleştiği tespit edilen spesifik olaylar detaylı bir biçimde tanımlanmalı, bulguların dayandığı kanıtlar, koruma amacıyla kimlikleri gizli tutulanlar hariç tanıkların listesi de yer almalıdır. Devlet, makul bir süre içinde soruşturma raporuna yanıt vermeli ve rapora yanıt olarak yapılacak uygun önlemleri de belirtmelidir.

6a) İşkence ve kötü muamele soruşturmalarında çalışan tıp uzmanları her zaman en yüksek etik standartlara uygun biçimde davranmalı ve tıbbi araştırma ve muayeneden önce kişinin bilgilendirilmiş onamını almalıdır. Muayene, tıp biliminin kabul edilmiş standartlarına uygun biçimde yürütülmelidir. Muayene, tıp uzmanın denetimi altında, devlet görevlileri ve güvenlik güçleri mensuplarının mevcut olmadığı bir ortamda, kişinin mahremiyetine saygı göstererek yapılmalıdır.

6b) Tıp uzmanı muayenenin hemen sonrasında doğru bir yazılı rapor hazırlamalıdır. Bu raporda en azından aşağıdaki bilgiler yer almalıdır:

(i) *Görüşme Koşulları:* Görüşme yapılan kişinin adı, muayene sırasında mevcut olanların adları, bu kişilerin muayene yapılan kişiyle olan ilişkileri, görüşmenin kesin tarihi, saati, görüşme yapılan yerin adresi (uygun olduğu durumlarda görüşme yapılan odanın yeri), görüşme yapılan yerin tanımı (örneğin klinik, cezaevi, ev vb.); görüşme yapıldığı sıradaki koşullar (muayene için geldiğinde veya muayene sırasında kişinin tabii olduğu kısıtlamalar, görüşme sırasında odada güvenlik güçlerinin mevcut olup olmadığı, tutukluya eşlik edenlerin hal ve tavrı, muayeneyi yapan kişiye yönelik tehditkâr ifadeler vs.) ve diğer geçerli unsurlar;

(ii) *Öykü:* Gerçekleştiği iddia edilen işkence ve kötü muamele yöntemleri, işkence ve kötü muamelenin ne zaman gerçekleştiği, bütün fiziksel ve psikolojik semptomlar ve şikayetler de dahil olmak üzere kişinin görüşme sırasında anlattığı öykünün detaylı bir raporu;

(iii) *Fiziksel ve Psikolojik Muayene:* Uygun tanı koyucu testler ve mümkün olduğu durumlarda bütün yaralanmaların renkli fotoğrafları da dahil olmak üzere klinik muayene sonucunda elde edilen bütün fiziksel ve psikolojik bulguların kaydı.

(iv) *Değerlendirme:* Fiziksel ve psikolojik bulgular ile işkence ve kötü muamele arasındaki

muhtemel ilişkinin değerlendirilmesi. Gerekli tıbbi ve psikolojik tedavi ve/veya yapılması gereken başka tıbbi testler ve muayeneler için görüş ve tavsiyeler;
(v) *Yazar:* Raporda muayeneyi yapan kişilerin adları açıkça belirtilmeli ve rapor hazırlayanlar tarafından imzalanmalı;

(6c) Hazırlanan rapor gizli tutulmalı ve rapor muayene edilen kişiye veya kişinin yasal temsilcisi olarak atadığı kimseye teslim edilmelidir. Muayene edilen kişi veya temsilcisinin muayene süreci hakkındaki görüşleri de sorulmalı ve raporda bu kişilerin görüşlerine de yer verilmelidir. Uygun olduğu durumlarda, işkence veya kötü muamele iddialarını soruşturmakla yetkili olanlara da yazılı rapor verilmelidir. Bu raporun yetkili kişilere güvenli bir biçimde ulaştırılmasını güvenceye almak, Devlet'in sorumluluğudur. Muayene edilen kişinin rızası veya bu tür bir talepte bulunma yetkisi bulunan mahkemenin yetki vermesi istisna olmak üzere, rapor başka kimseye verilmemelidir.

60/147 SAYILI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARI

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Giderim Elde Etme Haklarına dair Temel Prensipler ve Rehber İlkeler*

Birleşmiş Milletler
A/RES/60/147
21 Mart 2006

66. Oturum
Gündem Maddesi 71 (a)

Genel Kurul Kararı
[Üçüncü Komitenin raporu üzerine (A/60/509/Add.1)]

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin[1], Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin[2], diğer ilgili insan hakları belgelerinin, Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı'nın[3] *rehberliğinde,*

Uluslararası insan hakları hukukun ağır ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden mağdur olanların hukuk yollarına başvurma ve giderim elde etme sorununun ulusal ve uluslararası düzeyde, sistemli ve kapsamlı bir biçimde ele almanın önemini *teyit ederek,*

Uluslararası toplumun, mağdurların hukuk yollarına başvurma ve giderimlerden yararlanma haklarına saygı göstermekle, geride kalanların ve gelecek nesillerin müşküliyetiyle ilgili kararlılığını koruduğunu göz önünde bulundurarak ve bu alandaki uluslararası hukuku teyit ettiğini *kabul ederek,*

İnsan Hakları Komisyonu'nun Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Giderim Elde Etme Haklarına dair Temel Prensipler ve Rehber İlkeleri kabul ettiği 19 Nisan 2005 tarihli ve 2005/35 sayılı kararıyla[4], Ekonomik ve Sosyal Konsey'in, Genel Kurul'a Temel Prensipler ve Rehber İlkeleri kabul etmesi yönündeki tavsiyesinin yer aldığı 25 Temmuz 2005 tarihli ve 2005/30 sayılı kararını *hatırlayarak,*

---

* Bu metin "Van Boven/Bassiouni Prensipleri" olarak da bilinen 'Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law" başlıklı BM kararının Veysel Eşsiz tarafından yapılan gayri resmi çevirisidir.

[1] 217 A (III) sayılı Karar,

[2] 2200 A (XXI) sayılı Karar, ek.

[3] A/CONF. 157/24 (I. Kısım), III. Bölüm.

[4] Bkz. Ekonomik ve Sosyal Konsey Resmi Kayıtları, 2005, Ek No. 3 ve düzeltmesi (E/2005/23 ve Corr.1), II. Bölüm, Kısım A.

1. Mevcut karara ekli bulunan Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Giderim Elde Etme Haklarına dair Temel Prensipler ve Rehber İlkeleri *kabul eder;*

2. Devletlerin Temel Prensipler ve Rehber İlkeler'i dikkate almalarını, saygı gösterilmesini teşvik etmelerini ve bu prensip ve ilkeleri hükümetin icra organlarının, özellikle yasa uygulayıcılarıyla askeri ve güvenlik güçlerinin, yasama organlarının, yargının, mağdurların ve temsilcilerinin, insan hakları savunucularının ve avukatların, medyanın ve kamunun dikkatine sunmalarını *tavsiye eder;*

3. Genel Sekreter'den Temel Prensipler ve Rehber İlkeler'i hükümetlere, hükümetler arası kuruluşlara ve sivil toplum örgütlerine iletmek ve Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Belgeleri Derlemesi adlı yayınına dahil etmek suretiyle Birleşmiş Milletlerin tüm resmi dillerinde mümkün olan en geniş dağıtımı sağlaması yönünde adımlar atmasını *talep eder.*

64. Genel Kurul
16 Aralık 2005

EK

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Giderim Elde Etme Haklarına dair Temel Prensipler ve Rehber İlkeler

Başlangıç

Genel Kurul,

Birçok uluslararası belgede yer alan ve uluslararası insan hakları hukukunun ihlallerinden mağdur olanların bir hukuk yoluna başvurmalarını sağlayan hükümleri, özellikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 8. Maddesini[1], Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. Maddesini[2], Her Türlü Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesini[5], İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'nin 14. maddesini[6] ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 39. maddesini[7] ve uluslararası insancıl hukukta yer alan Kara Savaşında Uyulacak Kural ve Geleneklere İlişkin Lahey Sözleşmesi'nin (4. Sözleşme)[8] 3. maddesini, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonu'na Ek Protokol'ün ve Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdur Olanların Korunmasına İlişkin 8 Haziran 1977 tarihli 1. Protokol'ün 91. maddesini[9] ve Uluslararası Ceza

[5] 2106 A (XX) sayılı Karar, ek.

[6] Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Dizini, Cilt 1465, No. 24841

[7] Agy. Cilt 1577, No. 27531

[8] Bkz. Carnegie Endowment for International Peace, 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve Bildirgeleri, (New York, Oxford University Press, 1915).

[9] Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Dizini, Cilt 1125, No. 17152

Mahkemesi Roma Statüsü'nün 68. ve 75. maddelerini[10] *hatırlayarak;*

Uluslararası insan haklarını ihlallerinden mağdur olanların bir hukuk yoluna başvurma hakkını içeren bölgesel sözleşmelerdeki hükümleri ve özellikle Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 7. maddesini[11], Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesini[12] ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesini[13] *hatırlayarak,*

Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahına ilişkin Yedinci Birleşmiş Milletler Kongresi'ndeki müzakerelerden doğan Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur olanlara Adalet Sağlanmasına dair Temel Prensipler Bildirisi'ni ve Kongre tarafından tavsiye edilen metnin kabul edildiği 29 Kasım 1985 tarihli ve 40/34 sayılı Genel Kurul kararını *hatırlayarak,*

Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur olanlara Adalet Sağlanmasına dair Temel Prensipler Bildirisi'ndeki mağdurlara şefkatle ve insanlık onurlarına saygıyla muameleme edilmesini, adalete ve tazminat mekanizmalarına erişim haklarına bütünüyle saygı gösterilmesini, mağdurlara tazminat ödenmesi için ulusal fonların kurulmasının, güçlendirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının yanı sıra gerekli olan hakların ve hukuk yollarının süratli bir biçimde geliştirilmesinin teşvik edilmesini beyan eden ilkelerini yeniden *teyit ederek,*

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün "mağdurlara ilişkin ya da mağdurlarla ilgili olarak, eski haline getirme, tazminat ve rehabilitasyon dahil olmak üzere giderim sağlamaya yönelik prensiplerin" oluşturulması gerektirdiğini, Taraf Devletler Kurulu'nun mahkemenin yargı yetkisinde olan suçlardan mağdur olanların yararına emanet fonu kurmasını istediğini, Mahkemeyi "mağdurların güvenliğini, fiziksel ve psikolojik esenliklerini, onurlarını ve mahremiyetlerini korumakla" ve "Mahkemece görülmesi uygun bulunan davaların her aşamasına" mağdurların katılmalarına müsaade etmekle görevlendirdiğini *kaydederek,*

Bu belgedeki Temel Prensipler ve Rehber İlkelerin, vahim doğaları gereği insanlık onuruna bir hakaret teşkil eden uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerine ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine yönelik olduğunu *teyit ederek,*

Bu belgedeki Temel Prensipler ve Rehber İlkeler'in yeni uluslararası veya ulusal hukuksal yükümlülükler içermediğini, ancak uluslararası insan hakları hukukunda ve uluslararası insancıl hukukta var olan hukuksal yükümlülüklerin yerine getirilmesi için, bu normlara göre farklı ancak tamamlayıcı nitelikteki mekanizmaları, uygulamaları, usulleri ve yöntemleri tespit ettiğini *vurgulayarak,*

Uluslararası hukukun, devletlerin uluslararası yükümlülükleri ve iç hukukun gerekleri uyarınca ya da uluslararası yargı organlarının ilgili sözleşmelerinde öngörüldüğü üzere, belli başlı

---

[10] Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kurulmasına İlişkin BM Tam Yetkili Elçiler Diplomatik Konferansı'nın Resmi Kayıtları, Roma, 15 Haziran - 17 Temmuz 1998, I. Cilt, Nihai Belgeler (Birleşmiş Milletler Yayını, Satış No. E.02.I.5), Kısım A.

[11] Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Dizini, Cilt 1520, No. 26363

[12] Agy. Cilt 1144, No. 17955.

[13] Agy. Cilt 213, No. 2889.

uluslararası suçların faillerini kovuşturma yükümlülüğünü içerdiğini ve kovuşturma yapma yükümlülüğünün, ulusal hukukun gereklerine ve usullerine uygun olarak yerine getirilecek uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri pekiştirdiğini ve tamamlayıcılık kavramını desteklediğini *anımsayarak;*

Mağdurlaştırmanın güncel biçimlerinin temelde kişilere yönelik olsa da, toplu olarak hedef alınan kişi gruplarına da yönelebileceğini *kaydederek,*

Uluslararası toplumun, mağdurların hukuk yollarından ve giderimlerden yararlanma haklarına saygı göstermenin, geride kalanların ve gelecek nesillerin müşküliyetiyle ilgili kararlılığını koruduğunu göz önünde bulundurarak ve hesap verilebilirlik, adalet ve hukukun üstünlüğüne ilişkin uluslararası hukuk prensiplerini yeniden *teyit ederek,*

Uluslararası toplumun aşağıdaki Temel Prensipler ve Rehber İlkeler uyarınca, mağdur odaklı bir yaklaşım benimsemenin uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk dahil olmak üzere, uluslararası hukukun ihlallerinden mağdur olan kişilerle ve insanlığın geneliyle olan insani dayanışmasını teyit ettiğine *ikna olarak,*

Aşağıdaki Temel Prensipler ve Rehber İlkeleri *kabul eder:*

I. Uluslararası insan hakları hukukuna ve uluslararası insancıl hukuka saygı gösterme, saygı gösterilmesini sağlama ve bunları yerine getirme yükümlülüğü

1. Uluslararası insan hakları hukukuna ve uluslararası insancıl hukuka uyma, saygı gösterilmesini sağlama ve bunları uygulama yükümlülüğü aşağıdaki hukuksal kaynaklardan doğar:

(a) Bir devletin taraf olduğu antlaşmalar;
(b) Uluslararası teamül hukuku;
(c) Her devletin iç hukuku.

2. Eğer devletler henüz iç hukuklarını uluslararası yükümlülüklerine uygun hale getirmemişler ise, aşağıdakileri yapmak suretiyle uluslararası hukuka uygun hale getirirler:

(a) Uluslararası insan hakları hukukunu ve uluslararası insancıl hukuku ulusal mevzuatlarında içselleştirmek ya da bunları başka bir şekilde iç hukuk sisteminde yerine getirmek
(b) Adil, etkili ve süratli bir şekilde adalete erişimi sağlayacak uygun ve etkili kanuni ve idari mekanizmaları ve diğer önlemleri kabul etmek;
(c) Aşağıda tanımlandığı üzere, yeterli, etkin, süratli ve uygun hukuk yollarını sağlamak;
(d) İç hukukça, en azından uluslararası yükümlülüklerinin gerektirdiği korumayla eşit düzeyde bir korumanın verilmesini sağlamak.

II. Yükümlülüğün Kapsamı

3. Uluslararası insan hakları hukukuna ve uluslararası insancıl hukuka saygı gösterme, saygı gösterilmesini sağlama ve bunları yerine getirme yükümlülüğü, başka ödevlerin yanında, aşağıdaki ödevleri de içerir:

(a) İhlalleri önlenmek için gerekli kanuni, idari ve gerekli diğer önlemleri almak;
(b) İhlalleri etkili, süratli, kapsamlı ve tarafsız bir şekilde soruşturmak ve gerektiği takdirde

sorumlu olduğu iddia edilen kişiler aleyhinde ulusal ve uluslararası hukuka uygun olarak dava açmak;
(c) İhlalin nihai sorumlusunun kim olduğuna bakmaksızın, insan hakları hukukunun ya da insancıl hukukun ihlalinden mağdur olduğunu iddia eden kişilerin, aşağıda gösterildiği gibi, eşit ve etkili bir şekilde adalete erişimlerini sağlamak ve
(d) Mağdurlara, aşağıda gösterildiği gibi, giderim yanında etkili hukuk yolları sağlamak.

III. Uluslararası hukukta suç teşkil eden uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri

4. Uluslararası insan hakları hukukun ağır ihlallerinin ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinin uluslararası hukukta suç teşkil ettiği durumlarda, Devletlerin soruşturma yapma, eğer yeterli kanıt varsa, ihlallerden sorumlu olduğu iddia edilen kişiyi yargı organı önüne çıkarma ve eğer suçlu bulunursa bu kişiyi cezalandırma yükümlülükleri vardır. Ayrıca, Devletler bu tür durumlarda uluslararası hukuk gereğince birbirleriyle işbirliği yaparlar ve söz konusu ihlallerin soruşturulması ve kovuşturulmasında yetkili olan uluslararası yargı organlarına yardımcı olurlar.

5. Bu amaçla, olayda uygulanabilir bir sözleşmede ya da diğer uluslararası hukuk yükümlülüklerinde yer alması halinde, Devletler evrensel yargı yetkisi için gerekli düzenlemeleri iç hukuklarına içselleştirirler ya da iç hukuklarında yerine getirirler. Ayrıca, olayda uygulanabilir bir sözleşmede ya da diğer uluslararası hukuk yükümlülüklerinde yer aldığı takdirde, Devletler faillerin diğer devletlere ya da uygun olan uluslararası yargı organlarına geri verilmelerini ya da teslim edilmelerini kolaylaştırırlar; uluslararası insan hakları hukuk standartları ile uyumlu ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza yasağı gibi uluslararası hukuki gereklere tabi olan konularla ilgili olarak uluslararası adalet arayışı içinde olan mağdurların ve tanıkların korunması ve destek sağlanmasını da içeren adli ve benzeri konularda destek sağlar.

IV. Zamanaşımı

6. İlgili bir sözleşmede öngörüldüğü ya da diğer uluslararası hukuksal yükümlülüklerde belirtildiği takdirde, zamanaşımı süreleri uluslararası hukukta suç teşkil eden uluslararası hukukun ağır ihlallerinde ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinde uygulanmaz.

7. Hukuk davalarına ve diğer prosedürlere uygulanan diğer zamanaşımı süreleri de dahil olmak üzere, iç hukukta mevcut olan zaman aşımı süreleri uluslararası hukukta suç teşkil etmeyen diğer ihlaller için haksız ölçüde kısıtlayıcı olmamalıdır.

V. Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden mağdur olmuş kişiler

8. Bu belgenin amaçları açısından, uluslararası hukukun ağır ihlalini ya da uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallini teşkil eden eylemler ya da ihmaller yoluyla bireysel veya toplu olarak, fiziksel veya ruhsal yaralanma da dahil olmak üzere manevi acılar çeken, ekonomik kayba uğrayan veya temel hakları esaslı bir biçimde zayıflayan ve bu suretle zarar gören kimseye

"mağdur" denir. "Mağdur" terimi ayrıca, mümkünse ve iç hukuka da uygunsa, mağdurun ailesini veya doğrudan bakmakla yükümlü olduğu kişileri ve zor durumunda mağdura yardımcı olmaktan veya mağduriyeti önlemekten ötürü zarar gören kişileri de kapsar.

9. Suçun failleri tespit edilmemiş, yakalanmamış, kovuşturulmamış veya mahkûm edilmemiş de olsa ve fail ile mağdur arasındaki ailevi ilişkiye bakılmaksızın, bir kimse mağdur kabul edilecektir.

VI. Mağdurların Muamelesi

10. Mağdurlara şefkatle ve insanlık onurlarına ve insan haklarına saygıyla muamele edilmeli ve kendilerinin yanı sıra ailelerinin de güvenliklerini, fiziksel ve ruhsal esenliklerini ve mahremiyetlerini sağlayacak gerekli tedbirler alınmalıdır.

Devlet, iç hukukunun, şiddet ya da travmadan etkilenen mağdurun, adalet ve giderimi sağlamak için öngörülmüş yasal ve adli prosedürler esnasında yeniden travmaya uğramasını önleyecek özel önem ve ihtimamlardan faydalanmasını sağladığını mümkün olduğu ölçüde garanti etmelidir.

VII. Mağdurların hukuk yollarına başvurma hakkı

11. Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri için bir hukuk yoluna başvurma, mağdur olan kişinin uluslararası hukukta öngörülmüş şu haklarını içerir:

(a) Adalete eşit ve etkili erişim;
(b) Uğranılan zarar için yeterli, etkin ve süratli giderim;
(c) İhlaller ve giderim mekanizmalarına dair ilgili bilgiye erişim.

VIII. Adalete erişim

12. Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalinden veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalinden mağdur olanlar, uluslararası hukukta öngörüldüğü üzere, etkin bir adli hukuk yoluna eşit erişime sahiptir. Mağdurlar için mevcut diğer hukuk yolları, idari ve diğer organlara erişimin yanı sıra mekanizmalara, işlemlere ve iç hukuk gereğince yürütülmüş yargılamalara da erişimi kapsar. Uluslararası hukuktan doğan adalete erişim hakkının teminat altına alınması ve adil ve tarafsız yargılanma hakkı da iç hukukta düzenlenecektir. Devletler bu amaçla:

(a) Uluslararası hukukun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri için var olan her türlü hukuk yoluna ilişkin bilgileri kamusal ve özel mekanizmalar aracılığıyla yayar;
(b) Mağdurlara ve temsilcilerine verilebilecek rahatsızlıkları asgariye indirmek için tedbirler alır, bu kişilerin mahremiyetlerini hukuka aykırı müdahalelere karşı kollar ve mağdurların menfaatlerini etkileyecek olan adli, idari ya da diğer yargılamalar öncesinde, sırasında ve sonrasında mağdurların yanı sıra ailelerini ve tanıkları yıldırma ve misillemeden korur;
(c) Adalete erişmek isteyen mağdurlara gerekli desteği sağlar;
(d) Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinden veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden mağdur olanların bir hukuk yoluna başvurma haklarını

kullanmalarını sağlamak için uygun olan her türlü kanuni, diplomatik ve konsüller yolları sağlar.

13. Devletler, bireylerin adalete erişimlerinin yanı sıra, mağdur gruplarının da giderim taleplerinde bulunmalarını ve elde etmelerini sağlayacak usulleri mümkün olduğu kadar geliştirmeye gayret eder.

14. Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri için yeterli, etkin ve süratli bir hukuk yolu, diğer iç hukuk yolları saklı kalmak koşuluyla, kişinin hukuki durumunun olabileceği tüm mevcut ve uygun uluslararası süreçleri de içerir.

IX. Uğranılan zararın giderimi

15. Yeterli, etkin ve süratli bir giderim uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerini veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerini tazmin etme suretiyle adaletin geliştirilmesini amaçlar. Giderim, ihlalin ağırlık derecesiyle ve uğranan zararla orantılı olmalıdır. Bir devlet, iç hukuk ve uluslararası yasal yükümlülükleri uyarınca, kendisine isnat edilebilen ve uluslararası hukukun ağır ihlalini ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalini teşkil eden eylemler ya da ihmaller için mağdurlara giderim sağlar. Özel, tüzel ya da başka statüsü olan bir kişinin, mağdur olan bireye giderim sağlaması yönünde kanunen sorumlu olduğu durumlarda, bu kişi mağdura giderim sağlamalı ya da Devlet hâlihazırda bir giderim sağlamışsa, Devlete tazminat öder.

16. Verilen zarardan sorumlu kişi ya da kurumlar yükümlülüklerini yerine getiremediği ya da getirmek istemediği durumlarda, Devletler mağdurlara yönelik giderim ve diğer desteği sağlamak için ulusal programlar tesis eder.

17. Mağdurların talepleriyle ilgili olarak devletler, giderim sağlamak üzere, uğranılan zarardan sorumlu kişi ya da kurumlar aleyhine iç hukuk kararlarını uygular ve iç hukuk ve uluslararası yasal yükümlülükler gereğince giderim sağlanması için geçerli uluslararası yasal kararların uygulanmasına çaba gösterir. Bu amaçla, Devletler, bu kararlarının uygulanması için iç mevzuatlarında etkin mekanizmaları tesis eder.

18. Uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden mağdur olmuş kişilere, iç hukuka ve uluslararası hukuka uygun olarak ve hususi şartları dikkate alarak, yeterli ölçüde, ihlalin ağırlık derecesiyle ve her vakanın hususi şartlarıyla orantılı bir biçimde, eski haline getirme, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve bir daha tekrarlanmama garantisini içeren ve 19. ilkeden 23. ilkeye kadar düzenlenen, tam ve etkin bir giderim sağlanır.

19. *Eski haline getirme,* mümkün olan en kısa süre içinde, mağdurun uluslararası insan hakları hukukun ağır ihlalleri veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri gerçekleşmeden önceki durumunun yeniden tesis edilmesidir. Bu kavram, uygun olduğu takdirde, özgürlüklerin yeniden tesisini; insan hakları, kimlik, aile hayatı ve vatandaşlıktan yararlanmasını, kişinin ikamet yerine geri dönmesini, istihdamın yeniden tesisini ve mülkün geri verilmesini kapsar.

20. *Tazminat,* uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden kaynaklanan ve ekonomik olarak kıymet takdir edilebilen her türlü zarar için, ihlalin ağırlık derecesiyle ve her vakanın durumuyla orantılı olarak ve yeterli bir şekilde sağlanır:

(a) Bedensel ya da ruhsal zararlar;

(b) İş, eğitim ve sosyal yardımlar da dahil olmak üzere kaybolmuş fırsatlar;

(c) Maddi zararlar ve potansiyel gelirin kaybı da dahil olmak üzere kazanç kayıpları;

(d) Manevi zarar;

(e) Yasal ya da uzman yardımı ve ilaç ve tıbbi, psikolojik ve sosyal hizmetler için gerekli olan masraflar.

21. *Rehabilitasyon,* tıbbi ve psikolojik bakımın yanı sıra yasal ve sosyal hizmetleri de içerir.

22. *Tatmin,* uygulanabildiği takdirde, aşağıdakilerden herhangi birini ya da hepsini kapsar:

(a) Devam eden ihlallerin sonlandırılmasını amaçlayan etkili tedbirler;

(b) Yeni zararlara yol açmayacak ve mağdurların, yakınlarının, tanıkların ya da mağduru desteklemek üzere veya ileride gerçekleşebilecek ihlalleri önlenmek amacıyla müdahale eden kişilerin güvenliğini ve menfaatlerini tehdit etmeyecek bir şekilde hakikatlerin doğrulanması ve eksiksiz olarak kamuya ifşa edilmesi;

(c) Kayıp edilenlerin nerede olduklarının, kaçırılan çocukların kimliklerinin, öldürülenlerin bedenlerinin araştırılması ve mağdurların daha önce ifade ettiği veya ifade ettikleri varsayılan istekleri doğrultusunda ya da ailelerin ve cemaatlerin kültürel pratikleri gereğince, bedenlerin ortaya çıkarılmasına, hüviyetlerinin tespit edilmesine ve yeniden defnedilmelerine destek olmak;

(d) Mağdurun ya da mağdurla yakın ilişkide olan kişilerin haysiyetinin, itibarının ve haklarının resmi bir beyan ya da adli bir karar yoluyla yeniden tesis edilmesi;

(e) Gerçeklerin beyanı ve sorumluluğun kabulü dahil olmak üzere kamu nezdinde özür dilenmesi;

(f) Failler hakkında adli ve idari müeyyideler;

(g) Mağdurları anma ve onurlandırma;

(h) Meydana gelen ihlallerin tam bir muhasebesinin uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk eğitimlerine ve her düzeydeki eğitim materyallerine dahil edilmesi.

23. *Bir daha tekrarlanmama garantileri,* uygun olduğu takdirde, aynı zamanda ihlallerin önlenmesine de katkıda bulanacak aşağıdaki tedbirlerden herhangi birini ya da hepsini içerir:

(a) Ordu ve güvenlik güçleri üzerinde etkin sivil denetimi sağlamak;

(b) Tüm sivil ve askeri yargılamaların uluslararası hukuka uygunluk, hakkaniyet ve tarafsızlık standartlarına uyduğunu garantiye almak;

(c) Yargının bağımsızlığını güçlendirmek;

(d) Adli, tıbbi ve sağlık uzmanlarını, medya ve ilgili işlerde çalışanları ve insan hakları savunucularını korumak;

(e) Öncelikli ve sürekli bir şekilde, toplumun tüm kesimlerine insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk eğitimi vermek ve kanun uygulayıcılarının yanı sıra kolluk güçlerine de eğitimler vermek;

(f) Kanun adamlarının, cezaevi görevlilerinin, medya çalışanlarının, tıbbi, psikolojik ve

sosyal hizmet görevlilerinin ve askeri personelin de dahil olmak üzere kamu görevlilerin ve iktisadi teşebbüslerin, davranış kurallarına ve etik normlara ve özellikle uluslararası standartlara uymalarını teşvik etmek;
(g) Sosyal çatışmaları önleyecek ve çözümlerini izleyecek mekanizmaları teşvik etmek;
(h) Uluslararası hukukun ağır ihlallerinin ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinin gerçekleşmesine katkıda bulunan ya da bunlara müsaade eden yasaları gözden geçirmek ve ıslah etmek.

X. İhlaller ve giderim mekanizmaları hakkında ilgili bilgiye erişim

24. Devletler kamuyu ve özellikle uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinden ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden mağdur olanları, Temel Prensipler ve Rehber İlkeler'de belirtilen haklar ve hukuk yolları ve mağdurların erişim hakkının olabileceği mevcut tüm yasal, tıbbi, psikolojik, sosyal, idari ve diğer hizmetler hakkında bilgilendirecek yöntemler geliştirir. Ayrıca, mağdurlar ve temsilcileri, mağdur edilmelerine yol açan nedenleri ve uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlallerinin ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinin sebepleri ve koşulları hakkında bilgi isteme ve edinme ve söz konusu ihlallerle dair gerçeği öğrenme hakkına sahiptirler.

XI. Ayrımcılık Yapmama İlkesi

25. Temel Prensipler ve Rehber İlkeler, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukukla uyumlu olacak şekilde ve herhangi biçim ve nedenle istisna gözetilmeksizin, ayrımcılık yapmadan uygulanmalı ve yorumlanmalıdır.

XII. Yükümlülük Azaltmama

26. Temel Prensipler ve Rehber İlkeler'deki hiçbir şey iç hukuktan ve uluslararası hukuktan doğan her türlü hak ve yükümlülüğü kısıtlayacak ya da azaltacak bir şekilde yorumlanamaz. Özellikle de, bu Temel Prensipler ve Rehber İlkelerin, uluslararası insan hakları hukukunun ve uluslararası insancıl hukukun tüm ihlallerinden mağdur olanların bir hukuk yoluna başvurma ve giderim elde etme hakkına halel getirmediği anlaşılmalıdır. Keza, bu Temel Prensipler ve Rehber İlkeler uluslararası hukukun özel kurallarına da halel getirmez.

XIII. Ötekilerin Hakları

27. Bu belgenin hiçbir hükmü üçüncü kişilerin uluslararası veya ulusal düzeyde korunmuş haklarını, özellikle de itham edilen kişinin hukuka uygunluğun ilgili standartlarından faydalanma hakkını kısıtlayacak şekilde yorumlanamaz.

TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI/ONAYLADIĞI BM SÖZLEŞME VE PROTOKOLLERİ

Sözleşme/Protokol	İmza Tarihi	Onay Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi ve Kanun No.
(9.12.1948) Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme	-	23.03.1950	29.03.1959 (5630)
(21.12.1965) Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	13.10.1972	13.05.2002 (2002/4171)	16.06.2002 (24787)
(16.12.1966) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	15.8.2000	10.07.2003 (2003/5923)	11.08.2003 (25196)
(16.12.1966) Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi	15.08.2000	07.07.2003 (2003/5851)	21.07.2003 (25175)
(18.12.1979) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi	-	24.07.1985 (1985/9722)	14.10.1985 (18898)
(10.12.1984) İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	25.01.1988	16.06.1988 (1988/13023)	10.08.1988 (19895)
(20.11.1989) Çocuk Hakları Sözleşmesi	14.09.1990	23.12.1994 (1994/6423)	27.01.1995 (22184)
(18.12.1990) Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	13.01.1999	18.06.2004 (2004/7502)	08.07.2004 (25516)

Sözleşme/Protokol	İmza Tarihi	Onay Tarihi	Yürürlüğe Giriş Tarihi ve Kanun No.
(16.12.1966) Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol	03.02.2004	29.06.2006 (2006/10692)	05.08.2006 (26250)
(15.12.1989) Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokol	06.04.2004	12.12.2005 (2005/9813)	27.12.2005 (26036)
(6.10.1999) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin İhtiyari Protokol'ün Onaylanması Hakkında Kanun	08.09.2000	26.08.2002 (2002/4703)	18.09.2002 (24880)
(25.05.2000) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol	08.09.2000	02.3.2004 (2004/6938)	18.3.2004 (25406)
(25.05.2000) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	08.09.2000	28.05.2002 (2002/4241)	28.06.2002 (24799)
(18.12.2002) İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol	14.09.2005	-	-
(13.12.2006) Engelli Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme	30.03.2007	-	-

TÜRKİYE'DE İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE VAKALARININ YILLARA VE KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI: 1997 - 2007

Bu tabloda yer alan veriler, ilgili kurumların yıllık raporlarına dayanmaktadır. İlgili kurumlara başvuruda bulunan bir kişinin, o yıl içinde aynı kuruma birden fazla başvuru yaptığına veya yarım kalan rehabilitasyon nedeniyle aynı kuruma ertesi yıl tekrar başvurduğuna dair veriler mevcuttur. Ancak bir kuruma başvuruda bulunan kişinin aynı anda bir başka kuruma başvurup başvurmadığına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu durumda 1999 yılı itibariyle, Türkiye'deki işkence ve kötü muamele vakalarına ilişkin sadece bir yıl içinde yapılan toplam başvurularda ürkütücü bir tablo ortaya çıkmaktadır.

	Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele Vakalarının Yıllara Göre Dağılımı										
Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele Vakalarının Kurumlara Göre Dağılımı	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)[i]	537[ii]	706[iii]	686[iv]	1023[v]	1226[vi]	879[vii]	925[viii]	922[ix]	692[x]	337[xi]	452[xii]
İnsan Hakları Derneği (İHD)[xiii]			594	594	862	876	1202	1040	825	708	678
Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV)							314[xiv]	140[xv]	78[xvi]	34[xvii]	
İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Grubu[xviii]								575			
T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı[xix]								158	162	137	96

[i] TİHV 2006 yılı itibariyle Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezine 1990 yılından itibaren 10.786 kişinin başvurduğunu belirtmiştir. TİHV 2006 raporu, 17 Nisan 2007, http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1105&Itemid=69 web sitesinde mevcuttur.

[ii] TİHV 1997 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_1997_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[iii] TİHV 1998 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_1998_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[iv] TİHV 1999 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_1999_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[v] TİHV 2000 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2000_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[vi] TİHV 2001 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2001_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[vii] TİHV 2002 Raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2002_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[viii] TİHV 2004 raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2004_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur. Aynı yıl içinde işkence gördüğünü iddia edenlerin sayısı 340'dır.

[ix] TİHV 2004 raporu, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2004_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur. Aynı yıl içinde işkence gördüğünü iddia edenlerin sayısı 348'dir.

[x] A.g.y.

[xi] TİHV'e 2006 yılı içinde başvuru yapanların sayısının toplam 337 olduğu duyurulmuştur. 252 kişi aynı yıl içinde işkence gördüğünü beyan etmiştir. TİHV'in tedavi ve rehabilitasyon alanındaki faaliyetlerinin 2007 yılı kısa değerlendirmesi, 19 Şubat 2008, http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1493&Itemid=31 web sitesinde mevcuttur. Ayrıca bkz. http://www.tihv.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1105&Itemid=69, http://www.tihv.org.tr/data/Yayinlar/Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu/Ra_2006_Tedavi_ve_Rehabilitasyon_Merkezleri_Raporu.pdf web sitesinde mevcuttur.

[xii] A.g.y. TİHV'e 2007 yılı içinde başvuru yapan 452 kişiden 320'si, aynı yıl içinde işkence gördüğünü beyan etmiştir. TİHV, işkence uygulanan yerler bakımından 98 başvurunun emniyet müdürlükleri, 61 başvurunun polis karakolu, 17 başvurunun jandarma karakolu/komutanlığı, 112 başvurunun araç içi/açık alan, 32 başvurunun diğer yerlerle ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu başvuruculardan 293'ü erkek, 159'u kadın, 33'ü çocuktur.

[xiii] İHD'nin 1999–2007 yılları arasındaki verileri 1999–2007 Karşılaştırmalı Bilançosu'na dayanmaktadır, 28 Şubat 2008, http://www.ihd.org.tr/rapor/karsilastirma19992007.htm web sitesinde mevcuttur.

[xiv] TOHAV 2003 raporuna göre, 2003 yılı içinde 197 yeni başvurucu, rehabilitasyon ve tedavi yardımı için kabul edildi. 2002 yılında rehabilitasyon ve tedavi olmak için başvuran ve tedavileri 2003 yılına sarkan 57 kişinin tedavisine bu yıl içinde de devam edilmiştir. Önceki yıllarda (2002 öncesi) başvuru yapan, ancak çeşitli sebeplerle rehabilitasyonu yarım bırakan veya daha sonra tekrar gözaltına alınıp işkence gören 60 kişi de yeniden başvuruda bulunmuştur. http://www.tohav.org/?bolum=rapor&tur=travma&no=3, http://www.tohav.org/?bolum=dosya&no=16 web sitesinde mevcuttur.

[xv] TOHAV 2004 raporuna göre, 2004 yılı içinde 140 yeni başvurucu, rehabilitasyon ve tedavi için kabul edildi. 2003 yılı içinde tedavi olmak için başvuran ve tedavileri 2004 yılına sarkan 44 kişinin rehabilitasyon tedavi yardımı bu yıl içinde de devam etmiştir. Önceki yıllarda (2002 ve öncesi) başvuru yapan, ancak çeşitli sebeplerle aldığı yardımı yarım bırakan veya daha sonra tekrar gözaltına alınıp işkence gören 44 kişi de tedaviye devam etmek ya da yeniden tedavi olmak için başvuruda bulunmuştur. Böylece bu yıl içinde toplam 228 işkence mağdurunun rehabilitasyonu sürdürülmüştür. http://www.tohav.org/?bolum=rapor&tur=travma&no=4, http://www.tohav.org/?bolum=dosya&no=17 web sitesinde mevcuttur.

[xvi] 2005 yılı içerisinde 78 işkence mağduru ilk defa rehabilitasyon ve tedavi için kabul edildi. 2004 yılı içerisinde rehabilitasyon ve tedavi olmak için başvuran ve tedavileri 2005 yılına sarkan 19 kişinin tedavisine bu yıl içinde de devam edilmiştir. Önceki yıllarda (2003 ve öncesi) rehabilitasyon ve tedavi başvurusu yapan, ancak çeşitli sebeplerle tedaviyi yarım bırakan veya daha sonra tekrar gözaltına alınıp işkence gören 32 kişi de tedaviye devam etmek ya da yeniden tedavi olmak için başvuruda bulunmuştur. Böylece bu yıl içinde toplam 129 işkence mağdurunun tedavisi sürdürülmüştür. http://www.tohav.org/?bolum=rapor&tur=travma&no=5, http://www.tohav.org/?bolum=dosya&no=19 web sitesinde mevcuttur.

[xvii] TOHAV 2006 raporu, http://www.tohav.org/TOHAV_Layout%201.pdf web sitesinde mevcuttur.

[xviii] İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Grubu'na yapılan başvurular 2001–2004 dönemini kapsamaktadır. İzmir Barosu İşkenceyi Önleme Grubu 2001 yılında kuruldu. 2004 yılında seçilen İzmir Barosu Yönetimi tarafından kapatılmadan önce, İşkenceyi Önleme Grubu 575 bireysel başvuru almıştı. Bu başvurulardan 334 vaka hakkında çalışma yapıldı. 166 vakada sorumlular hakkında dava açıldı. Ne yazık ki, İzmir Barosu Yönetimi, İşkenceyi Önleme Grubu'nun çalışmalarını web sitesinden kaldırdı. Bu yüzden internet ortamında raporlara erişim mümkün değil. Ancak, Uluslararası Af Örgütünün konuya ilişkin yaptığı basın açıklamasında bu veriler bulunmaktadır. Bkz. Turkey: Closure of Torture Prevention Group Shocking, AI Index: EUR 44/001/2005 (Public), News Service No: 011, 14 January 2005, http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR440012005?open&of=ENG-TUR

[xix] T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Bülteni, Tarih: Ağustos 2007, Sayı: 2007/1, Konu: İnsan Hakları İhlal İddiası Başvurularına İlişkin Sayısal Veriler, http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/ihb/insan_haklari_bulteni_2007-1.pdf web sitesinde mevcuttur. Buradaki sayısal veriler 2004–2007 yıllarını kapsamaktadır. 2004 tablosunda işkence ve kötü muamele iddiaları ayrılmamış olarak yer almaktadır ve birinci sıradadır. 2005 yılında da işkence ve kötü muamele iddiaları tek bir tabloda gösterilmiştir ve dördüncü sıradadır. Ancak T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 2005 yılından itibaren işkence ve kötü muamele iddialarını ayırmaya başlamıştır. Buna göre 2005 yılındaki iddiaların 118'i kötü muamele (dokuzuncu sıra) ve 44'ü işkence (17. sıra) iddiasıdır. 2006 yılında kötü muamele iddiası 112, işkence iddiası 25'dir. 2007'de kötü muamele iddiası 79 (üçüncü sıra) ve işkence iddiası 17'dir (13. sıra).

BAZI BAŞVURU ADRESLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu
Bakanlıklar 06543 Ankara
Faks: (312) 420 53 94
e-mail adresi: inshkkom@tbmm.gov.tr

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı
Yüksel Caddesi No: 23 Kat: 3 Yenişehir Ankara
Tel: (312) 430 72 84 - 430 61 93 - 430 23 78
Faks: (312) 430 43 97
E-posta: ihb@basbakanlik.gov.tr

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları
Bulunduğunuz ilde valilik, ilçede ise kaymakamlıklar bünyesinde çalışan insan hakları kuruluna başvurabilirsiniz.

İçişleri Bakanlığı İnsan Hakları İhlallerini İnceleme Bürosu
İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlallerini İnceleme Bürosu
06100 Bakanlıklar Ankara
Tel: (312) 425 72 14 / 3472 - (312) 418 14 83-69
Faks: (312) 418 12 60
Başvuru formu: http://www.icisleri.gov.tr

Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi
JIHIDEM Jandarma Genel Komutanlığı
Korg. Hulusi SAYIN Kışlası Zemin Kat 06500 Beştepe Ankara
Tel: (312) 456 1 156 (pbx)
Faks: (312) 212 84 63/0 - (312) 215 14 17
Başvuru formu: http://uyg.jandarma.tsk.mil.tr

Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı
Yenibosna Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Kımız Sok. No: 1 Bahçelievler İstanbul
Tel: (212) 454 15 00
E-posta: dr.murat.nihat.arslan@adalet.gov.tr

İnsan Hakları Derneği (İHD)
Genel Merkez:
Necatibey Cad. No: 82 / 11-12 Demirtepe Ankara 06430
Tel: (312) 230 35 67-68-69
Faks: (312) 230 17 07
www.ihd.org.tr
E-posta: posta@ihd.org.tr

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)
Genel Merkez:
Mithatpaşa Caddesi No: 21/14 Kızılay Ankara
Tel: (312) 435 77 95
Faks: (312) 435 77 98
www.mazlumder.org.tr
E-posta: info@mazlumder.org.tr

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)
Genel Merkez:
Akbaş Mahallesi Sarıca Sokak No: 7 Altındağ Ankara 06080
Tel: (312) 310 66 36
Faks: (312) 310 64 63
www.tihv.org.tr
E-posta. tihv@tihv.org.tr

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV)
Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Sok. Fikret Tuner İş Hanı No: 39/3 Beyoğlu İstanbul
Tel: (212) 293 47 70 -71
Faks: (212) 293 47 72
www.tohav.org
E-posta: tohav@tohav.org

Türkiye Barolar Birliği
Web sitesinden, ilinizdeki baronun iletişim bilgilerini öğrenerek, hukuki yardım için başvuruda bulunabilirsiniz: http://www.barobirlik.org.tr

PROJE SÜRECİNDEN...

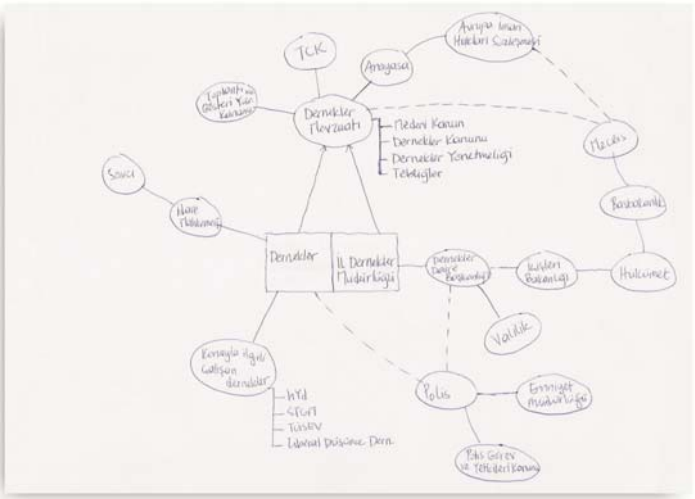

Çalışma toplantılarında yapılan haritalama eskizlerinden biri...

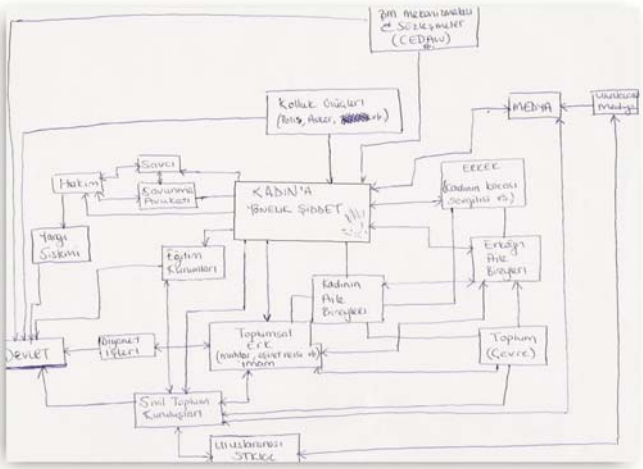

Bu haritalama eskizinin odağında kadına yönelik şiddet yer alıyor.

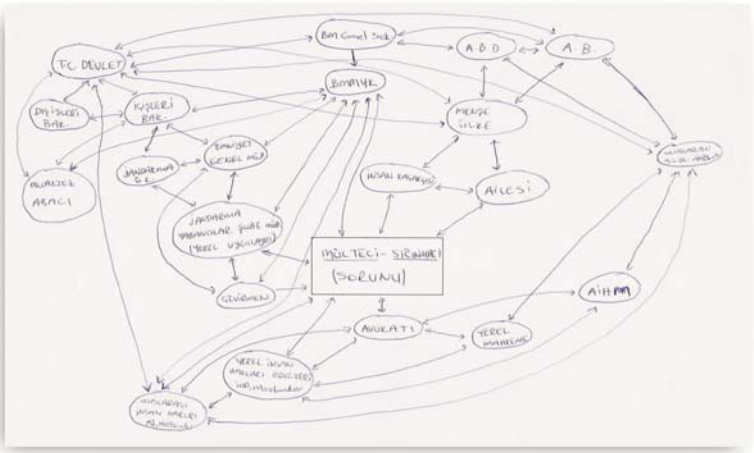

Çalışma toplantısı katılımcılarından birinin yaptığı bu eskizin sorun odağı, Türkiye'nin mülteci meselesi.

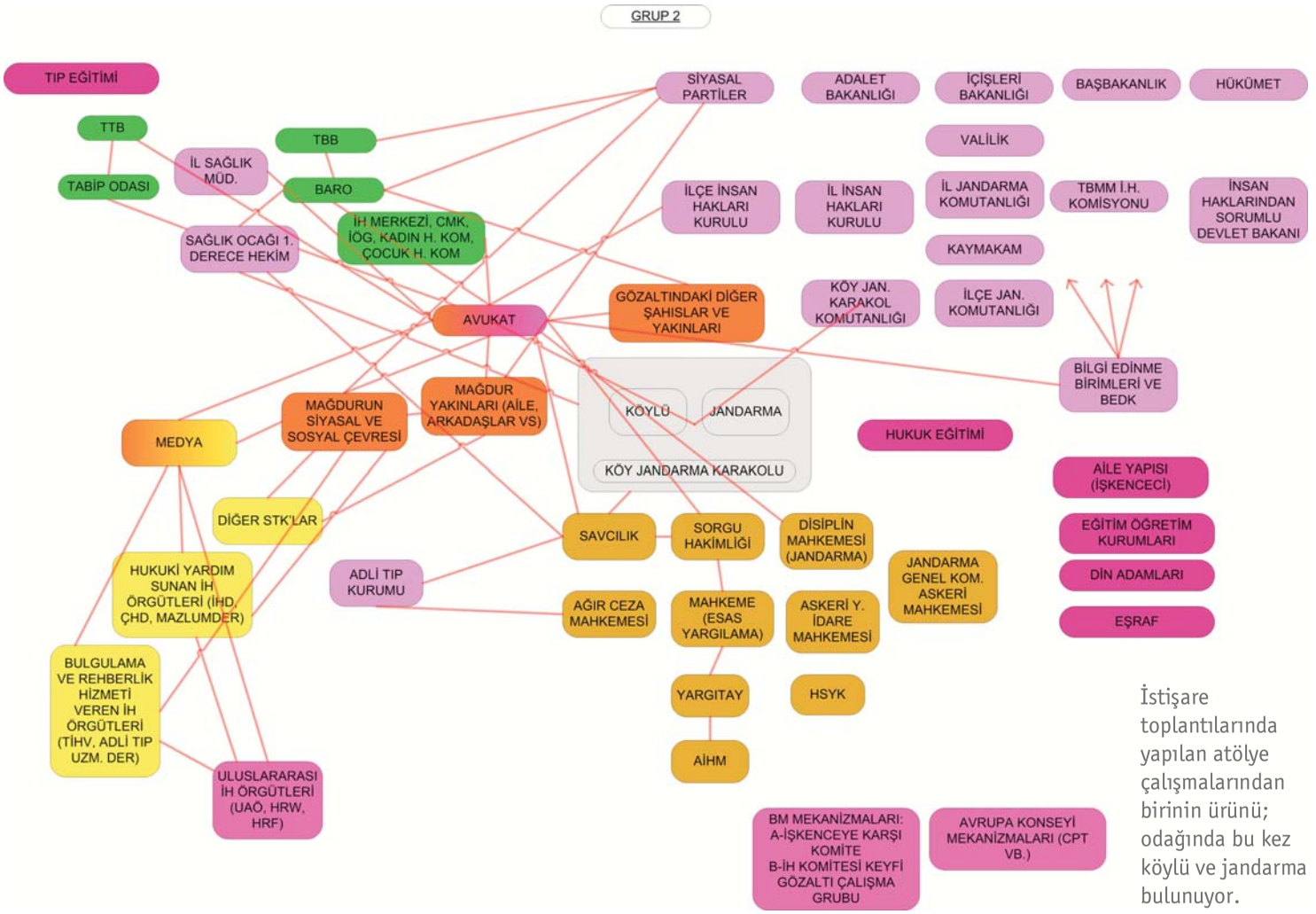

İstişare toplantılarında yapılan atölye çalışmalarından birinin ürünü; odağında bu kez köylü ve jandarma bulunuyor.

Merkezine işkenceci ve mağduru alan bu harita, atölye gruplarının biri tarafından oluşturuldu.

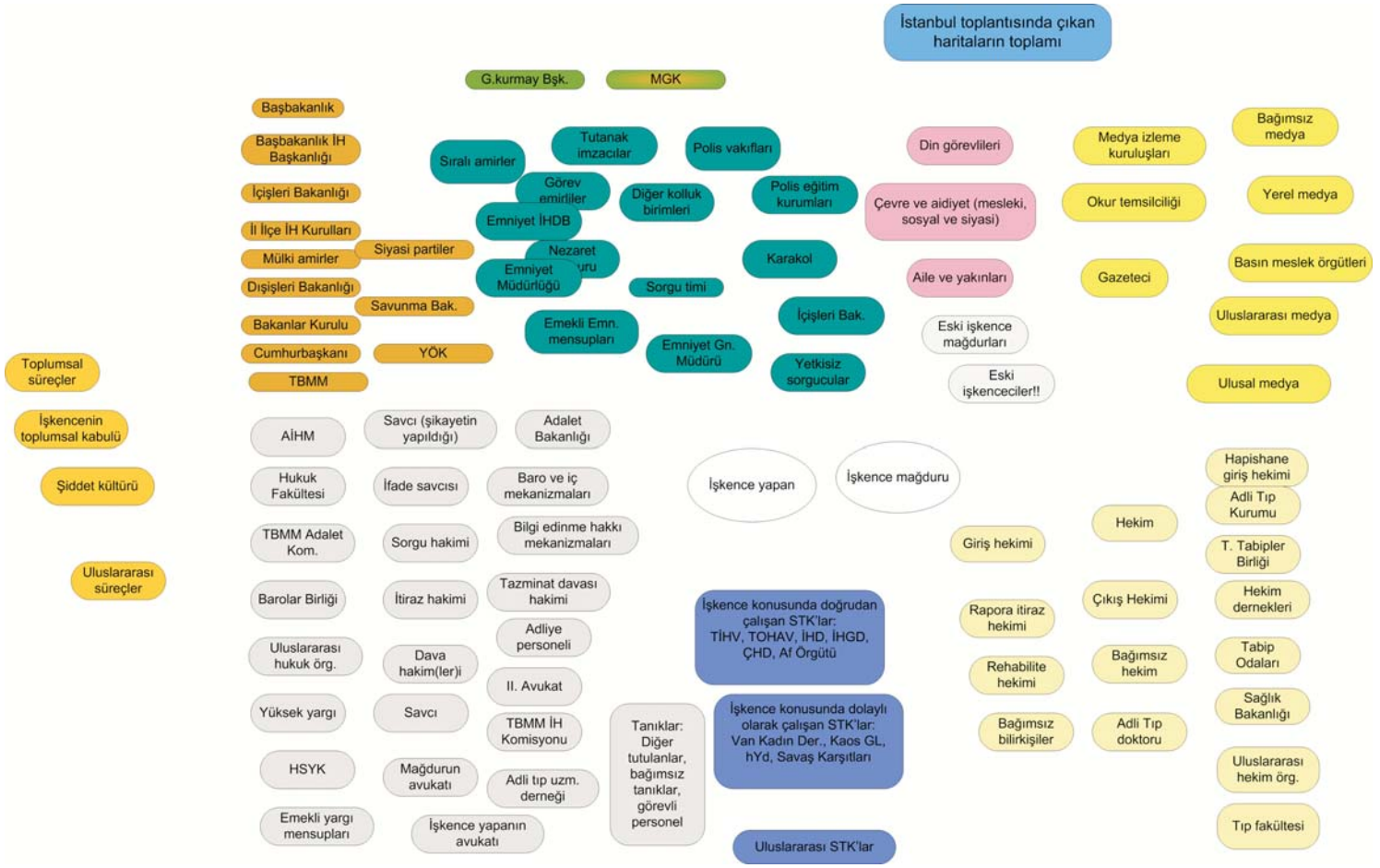

24 Haziran 2006'da İstanbul'da gerçekleştirilen istişare toplantısında yapılmış tüm haritalarda yer alan aktörlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan ortak harita.

Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritalanması Projesinin ilk çalışma toplantılarından biri, Helsinki Yurttaşlar Derneği ofisi, 21 Şubat 2006.

Haritanın ilk taslakları üzerinde çalışma toplantısı, Sabancı Üniversitesi İletişim Merkezi, 17 Mart 2006.

Haritanın ilk taslakları üzerinde çalışma toplantısı, Sabancı Üniversitesi İletişim Merkezi, 17 Mart 2006.

İşkence Mağdurları Merkezi'nden Nancy Pearson ve Douglas Johnson'un haritalama tekniği üzerine deneyimlerini aktardığı çalışma toplantısı, 7 Nisan 2006.

Harita taslağı üzerinde çalışma, Helsinki Yurttaşlar Derneği ofisi, 8 Nisan 2006.

Danışma Kurulu ile çalışma toplantısı, Helsinki Yurttaşlar Derneği, 19 Mayıs 2006.

Sivil toplum örgütlerinin katılımıyla yapılan istişare toplantısında grup çalışması, İstanbul, 24 Haziran 2006.

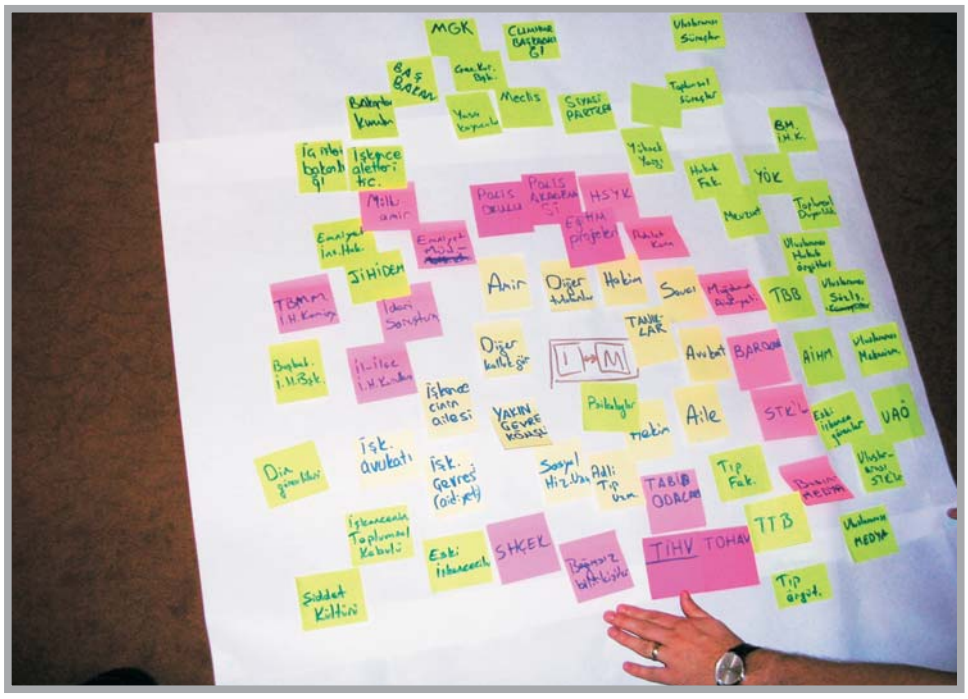
MGK
Meclis
YÖK
TBB
BARO
AİHM
STK'LER
UAÖ
Aile
Hakim
Amir
TİHV TOHAV
SHEK
TTB
TABİB ODACIKI
Avukat
Psikolojik
YAKIN ÇEVRE DESTEĞİ
İŞKENCE CEZA İDDİASI
İŞK. AVUKATI
İŞK. GÖREVİ
Sosyal Hizmet
Adli Tıp
Tıp Fak.
Tıp örgüt.
MEDYA
Siddet Kültürü
İşkenceciler Toplumsal Kabulü
Eski İşkenceci
Başvuru Bilgilendirme
Dini görevliler
İşkence aletleri etc.
Mecliste Grup Kurma
Yasa koyucular
Yürütme
Yargı
Yüksek Yargı
Hukuk Fak.
Mevzuat
Toplumsal Duyarlılık
Hukuk Kurs
Eğitim projeleri
Psikoloji Fak.
Diğer kurum ve kişiler
Diğer hekimler
Sevk
Meslektaş dayanışması
Tanık-lar
Yakın çevre kişisi
Eski işkence yerleri
Ulusal-lararası STK'lar
Ulusal Hukuk örgütleri
Ulusal Sivil Toplum
Ulusal Mahkeme
Ulusal Medya
Toplumsal Duyarlılık
Yüksek Yargı
Meclis
Yasa koyucular
Yürütme
Başbakan Kurulu
Cumhuriyet Başsavcılığı
Genelkurmay Başkanlığı
Başbakan
Polis Okulları
Polis Akademisi
Emniyet Müdürlüğü
Emniyet İnsan Hakları
Milli Emniyet
İnsan Hakları Kurulu
İnsan Hakları Başkanlığı
İnsan Hakları Komisyonu
İdari Soruşturma
İnsan Hakları Derneği

İstanbul'da yapılan istişare toplantısında grup çalışması, 24 Haziran 2006.

İzmir'de yapılan istişare toplantısının katılımcıları toplu halde, 19 Kasım 2006.

İzmir'de yapılan istişare toplantısında grup çalışmalarının sunumu, 19 Kasım 2006.

İstişare toplantısında grup çalışmalarının sunumu, İzmir, 19 Kasım 2006.

Haritanın görselleştirme çalışmalarının yapıldığı toplantı, Helsinki Yurttaşlar Derneği ofisi, 4 Nisan 2008.

Haritanın internet ortamına aktarılması ile ilgili fikir alışverişi, Helsinki Yurttaşlar Derneği ofisi, 4 Nisan 2008.

Haritalama sürecinin sonuçlarının paylaşıldığı çalışma toplantısı, İstanbul, 4 Nisan 2008.

Proje ürününün ve sonuçlarının değerlendirildiği nihai toplantı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 19 Nisan 2008.

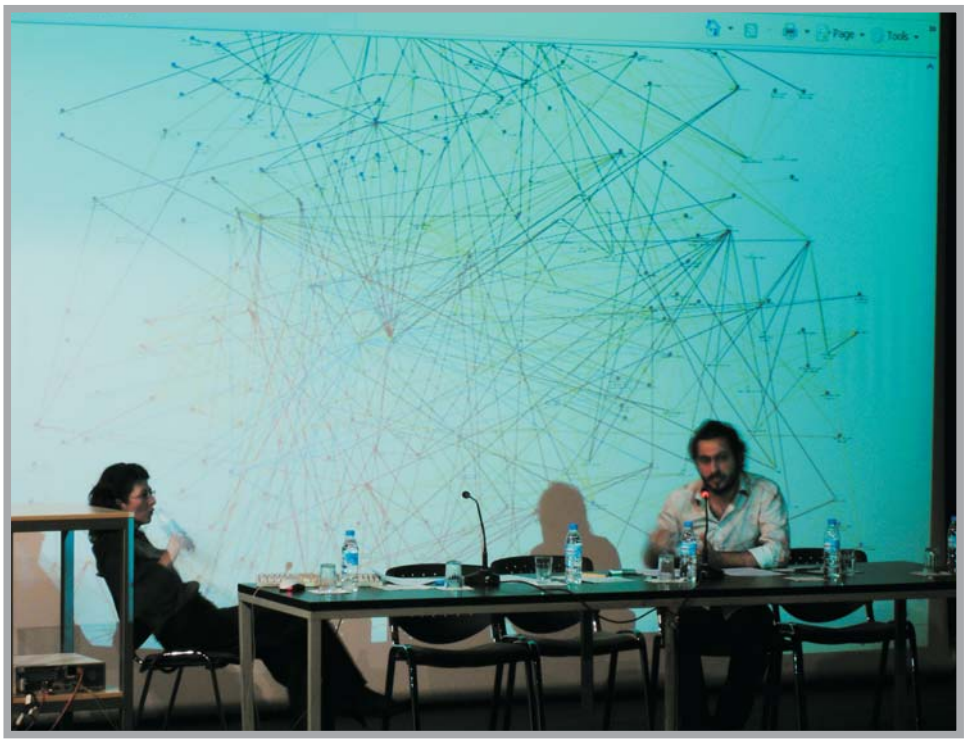

Değerlendirme toplantısında haritanın sunumu, İstanbul, 19 Nisan 2008

Değerlendirme toplantısı, İstanbul, 19 Nisan 2008

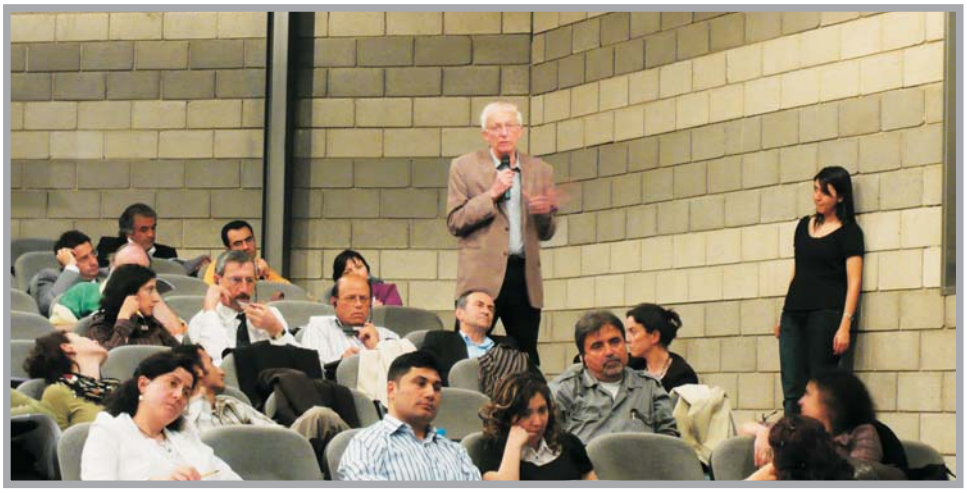

Değerlendirme toplantısında soru-cevap bölümü, İstanbul, 19 Nisan 2008